RUDOLF BAUMGARDT

MAGELLAN

19818

125

RUDOLF BAUMGARDT / FERNANDO MAGELLAN

Naslov originala

RUDOLF BAUMGARDT

FERNANDO MAGALLAN

DIE GESCHICHTE
DER ERSTEN WELTUMSEGLUNG

Bernhard Funck Verlag, München

Preveo

VLATKO ŠARIĆ

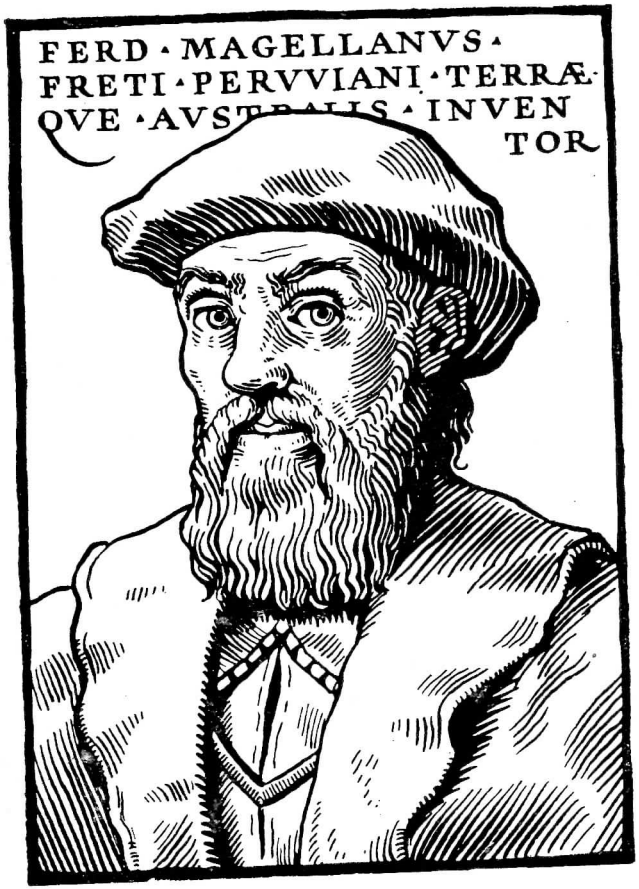

RUDOLF BAUMGARDT

FERNANDO MAGELLAN

POVIJEST
PRVE PLOVIDBE OKO SVIJETA

KULTURA—ZAGREB
1957

FERNANDO MAGELLAN

PRVA KNJIGA

MORSKI MLAT

Kormilo se slomi; puca brod
na stranam' svima; pod nogama
prodire se pod.
Al brodar ipak se za stijenu hvata,
na kojoj propast trebala ga snać.

Goethe: Torquato Tasso

U glatkoj dvorani, opločenoj svjetlucavim mramorom, stoje paževi i šapuću. Četrnaest im je godina, potomci su portugalskih plemića. U uskom crnom odijelu, sa strogim čipkastim ovratnicima i šiljatim cipelama nalik su na vitke modne kavalire.

Kroz visoke, šiljate lukove prozora nadire, zajedno s azurno modrim nebom, silna slika južnjačkoga grada, koji trepti u podnevnoj vrućini: bijele palače u sitom zelenilu blago položenih obronaka, u dolini metež kuća i ulica, zatim u širokoj ploštini, poput ogledala, zaljev rijeke Tajo, a tamo prijeko, iznad poluotoka Setubala, zamamna daljina, naslućivanje beskrajnoga prostora, skok u neizmjerno, Ocean.

Čini se, da zvuk njegovih naglih valova prodire svedovde, u tu ukočenu, raskošnu svečanu dvoranu. Njegov je to ritam, što pokreće čitavu tu zemlju, sitnu zemlju, koja se priljubila uz Kastiliju i Atlantski ocean. Dječaci razgovaraju o admiralima.

Danas je njihova mašta razigranija nego inače. Ovaj je dvor i inače pun iznenađenja, egzotičnih gostiju i inozemnih poslanika, a za četvrt sata će se ovdje prijaviti za primanje ekspedicija, koja se vratila iz najudaljenijega dijela Afrike.

Sav uzbuđen izvješćuje Francisco Serrao, koji je dolje u luci vidio članove ekspedicije, gdje se iskrcavaju iz svoje karavele. Dječaci obasipaju pitanjima marnog izvjestioca. Žele da znadu, koliko je crnaca bilo ondje,

jesu li imali neobična koplja i perjanice, i nije li ekspedicija dovela sa sobom malu djecu robova. Samo jedan dječak, ondje, na lijevom krilu, stoji malo postrance, pa jedva da i sluša. Možda ga sve to pravo i ne zanima. Vjerojatnije je, međutim, da osjeća, kako se njegovi drugovi malo obaziru na nj, a najmanje upravo onaj Serrao, premda neprekidno pokušava da se zadržava u njegovoj blizini, pa trči za njim poput nespretnog psetanca za gospodarom.

Sad je razgovor utihnuo. Iz unutrašnjih prostorija palače odjeknuše koraci, vrata se naglo otvoriše, i dvorana je začas puna dvoranika. Kroz dvored dubokih poklona dotapka kraljica-udova, donna Leonor, prilično stara, pognuta, u haljini od tamne svile sa svijetlim naborima. Pratnja izađe s njome na okruglu terasu obasjanu suncem. Paževi se brzo proguraše iza komornika i počasnih dama.

Pred dvorcem, u dnu velikog, otvorenog stepeništa, gdje stepenice silaze u vrt, vide se skupovi smionih likova, opaljenih suncem, čuje se njihov razgovor i smijeh. Oni upiru prstom na otvorene bale robe, u kojima blista šareno ptičje perje, neobični plodovi, čudni ukrasi. Zatim živahno pokazuju na crnce i na crne djevojke, gole do pojasa, koje stoje kraj gredica s cvijećem.

Dah toga pustolovnog svijeta, koji je dječake dotakao doživljajima toga popodneva, nije im uvečer dopustio da zaspe. Duboko u noć odzvanja zuj pomno prigušenih glasova.

Samo tihi dječak iz dvorane opet je šutljiv. Zar ne osjeća potrebu, da se povjeri drugovima? Zar je nespretan ili tup, lijen ili ohol?

Ružan je. Malen, zdepast seljak, dijete neke siromašne obitelji iz Traz-os-Montes, jedine pokrajine te zemlje, koja ne dodiruje more i iz koje se ono uopće ne može ni vidjeti. Kod kuće je još četvoro djece: starije

sestre Teresa, Ginebra i Isabella, te mlađi brat Diego. Prije godinu dana umro je otac, alkalde Alveira, a majka sad živi na malom posjedu, »Quinta de Souta« u Sabrosi, u okružju Villa Real.

Možda Fernão, kojemu je četrnaest godina, kad prisluškuje o čemu razgovaraju drugovi, i kad se sam sebi čini stranim na tom mjestu, kao da ne pripada njima, misli na zavičaj, na tegobe, koje ga zbog prostranstva planina ipak nisu tištale. Dosad se penjao po planinama, pastiri i lovci bili su mu drugovi, zapovijedao je seoskim dječacima, natjerivao pse i otkrivao divljač. Na tim su skitanjima gladovali, zebli su na toj negostoljubljivoj, goloj, vjetrovitoj visoravni. Podneblje je tu bilo oštro, bura je puhala danomice, a devet mjeseci u godini vladala je zima. Sve je bilo oskudno i skučeno, polja su davala slabu ljetinu, stado je bilo bijedno, ali, on je bio hidalgo. Ovdje je sve skupocjeno i prijazno, a ipak ova soba, pa čak i ova palača, da, i cijelo kraljevstvo ima oštre bridove, o koje čovjek neprekidno udara.

Što li je ono jučer magister pripovijedao o Cezaru? Da bi Cezar radije bio u selu prvi, nego u Rimu drugi!

Dječak pokriva uši pokrivačem. Što to samo brbljaju! Oni će biti zadovoljni čak i s time, da ostanu posljednji. Kad je čovjek bogat, možda i ne treba da se trudi. Ali tko će se obazreti na njegov grb, tri vodoravne, crvene, kockaste grede na srebrnoj pozadini u koso postavljenom polju? To su boje roda Magalhaes.

Ne moraju se kriti. Ta nije li on rođen u epohi, u kojoj s ovim stoljećem završava povijest dosad poznatih dviju tisuća godina, u vrijeme, kad je smionost počela iznova pisati historiju?

Paževi sjede u učionici, a čela su im crvena. Škriputavi glas mršavoga preceptora vije se iznad njihovih glava.

Na katedri su nagomilani debeli folijanti, mudrost starih, uvezana u svinjsku kožu. Ta je mudrost bila zatrpana cijelu vječnost, a odnedavna izvire iz slova, što ih je u Mainzu izlio neki Gutenberg. Znanje, dosad skriveno u prašnim samostanima i u neuređenim knjižnicama, najednom je iskrslo pred javnost.

U docentovu predavanju podrhtava uzbuđenje. Poimaju li ti mladići pred njim, da su suvremenici neizmjerne revolucije, silovitog prevrata, koji ne proistječe iz oružja, već jedino iz duha, u vrijeme, u kojem razbor trijumfira nad surovom snagom mišića?

Zvučnim rečenicama prikazuje magister Stari vijek. Taj je vijek već davno utonuo u krvi i plamenu, kao poganska sljepoća, prikladna samo za to, da posluži crkvi kao osnova za njezin nečuveni pobjednički pohod. Znadu li ti dječaci, kako je religija tvrdoglavo proklinjala sve istine, što nisu izrasle iz vjere, kojoj su smjer određivali njezini učeni skolastici?

Čuvat će se, da im to ne ispripovjedi. U Rimu su doduše veoma moderni, što se tiče tiskanja knjiga, ali su istodobno veoma osjetljivi, kad bi tko htio da iz tih rasprava izvuče samostalne zaključke. Biblija je još uvijek jedino vrelo znanja. Ne kaže li prorok Isaija: »Gospod sjedi nad krugom zemaljskim«? I nije li to dobro razjasnio: »Onaj, koji sjedi na prijestolju iznad kruga zemaljskog i rasprostire nebo poput šatora, da bi stvorovi stanovali pod njim.« Nije li svijet udešen tako, da se nitko ne smije ni usuditi da dirne onu podjelu na troje, koju je odobrio sam bog. »Noa podijeli zemlju između sinova svojih Sema, Hama i Jafeta.« Utvrđeno je i središte svih zemalja. »Usred zemlje je Judeja i Jeruzalem.« Čak je zagrobni svijet neoborivo određen.

Na dalekom istoku domaćuju proročanstva geneze, »ondje se nalazi nedokučivi raj.«

Neka preceptor pazi, da se ne ogriješi o propise kolegija kardinala! Čovjeka veoma brzo proklinju, tjeraju ga iz kuće i izopćuju iz crkve. Za očeve tih učenika, koji mu, sjedeći pred njegovom katedrom, oduševljeno čitaju riječi sa usta, bio je svijet, što su ga poznavali; Evropa, nešto malo Azije, komadić Afrike — sadržaj cijelog svemira. Za njih je taj svijet, zaokružen oblinom neba, imao oblik p l o č e.

Učitelj bi silno želio da čvrstim udarcem smrvi te stare zablude pred pozornim slušačima! Noći i noći grozničavo je proučavao nove knjige. Svagdje se učenjaci naginju nad njih, u Milanu i Firenzi, u Parizu, u Nürnbergu i u Baselu. Ne vide li dječaci, kako njihov blijedi magister upravo drhće, kako u njega struji sva ona materija netom otkrivenih iskustava? Golemo gradivo, kojem bi trebao da ih poduči, upravo mu koči govor i sili ga na mucanje. Paževi slušaju docenta tako napeto, da im je stao dah. On im govori o pitagorovcima, koji su izmislili nauku, da je Zemlja kugla, koja mirno i bez pokreta, lebdi usred svemira, te da Sunce, Mjesec i zvijezde danomice kruže oko nje. Aristotel je još produbio taj sistem. On naučava, da površina Zemlje mora biti svedena. To da nesumnjivo proizlazi iz načina, na koji visoki predmeti postepeno ničuju iz obzorja, iz razlike u vremenu prigodom početka pomrčine Sunca i Mjeseca, te konačno iz same pomrčine Mjeseca, koju izaziva naš planet, bacajući sjenu na nj. Zar dakle naša Zemlja nije kugla?

Kugla je, veli Aristotel, pa čak nije ni neka osobito velika kugla. »Zato se ne čini nevjerojatnim,« tako je zapisao, »ono što neki tvrde, da se područje oko Heraklovih stupova nadovezuje na Indiju pa je prema tome more samo jedno.«

Preceptor prekida govor. Kakve li zamisli! Treba samo s Kap de Roca zaploviti prema zapadu, pa će se pristati u srcu tajni, u tajanstvenom carstvu Ofir, na obali, koja je predmet čežnje već mnogih pokoljenja.

Zar se to možda ne da zamisliti? Već je Ptolomej opisao daleku Aziju, poluotok Malaju, Aurea Chersones i Javadiju, otok, na kojem žive ljudožderi. Eratosten je izmjerio Zemlju između Aleksandrije i Kyrene, pa je proračunao, da svijet ima ukupni opseg od 5323 geografske milje. Ima li pravo? Nije li to možda samo hipoteza? Magister ne može ni slutiti, da se taj Grk, dvije stotine godina prije početka nove ere, prevario jedva za stotinu milja, no među njegovim učenicima sjedi jedan, koji će praktički iskušati mjere svijeta.

Docent malo uzdahne i napusti to osjetljivo područje, koje bi moglo da razljuti crkvene oce. Ali, nisu li baš oni sami izazvali raspravu uzdignuvši se iznad kraljeva i careva? Nisu li upravo oni stali bacati pogled preko mora, ne bi li stvorili univerzalnu monarhiju stolice Svetoga Petra?

Uslijed križarskih ratova Zapad je došao u doticaj sa stranim kulturama. Povratnici iz ratova donijeli su mirodije, začine i tkanine, a trgovina je pošla tragovima osvajača, kojima pothvat nije uspio. Ondje, gdje je vitez bio poražen, trgovac je osvojio zemlju.

Evropa je dovoljno bogata, da priušti sebi svaku vrst raskoši. Karavane prolaze kroz Libiju i arapske pješčare, široki brodovi sijeku brazde kroz valove Sredozemnog mora, nova se roba pojavljuje u bazarima i u trgovačkim kućama, u patricijskim faktorijama, u njihovim poslovnicama i skladištima: kineske svilene haljine, šarene, nježne poput daška, probrane i prekrasne, šareni rukom tkani sagovi, tirkizi iz Perzije, lapislazuli iz područja Oksusa, dijamanti, smaragdi i safiri

iz Indije, biserje iz Malake i Ceylona, ljekovita sredstva i neobično bilje, indigo, mirisna sandalovina.

Najbolje poslove sklapaju, međutim, kuće Fugger i Welser, Mlečani, portugalska i španjolska trgovačka poduzeća, s mirodijama. Za klinčićima i paprom, cimetom i ingverom, šećerom, muškatom i šafranom, vlada tolika potražnja, da svi ti trgovci ne mogu da joj udovolje. Potražnja se neprekidno povećava, a mirodije ubrzo postaju potrebnim dodatkom kod priređivanja jela, vina i piva.

Cijene su već porasle. Posrednik s orijentom guta cijelu dobit. Njemački trgovac, Bartholomeus Florentin, koji je dvadeset i četiri godine živio u Indiji, izvješćuje: »Roba mora proći kroz dvanaest različnih ruku prije nego što stigne k nama, pa ti posrednici, sve u svemu, zarađuju najmanje deseterostruko više od prvotne cijene.«

Taj položaj postaje i politički problem. Plaćanje mirodija izvlači iz zemlje plemenite kovine, jer njima valja platiti nabavljenu robu. Zalihe srebra i zlata evropskih vlada opadaju. Valja ih nadomjestiti ili kontingentirati, jer će se blagajne inače ubrzo isprazniti.

Portugal prvi spoznaje tu opasnost. Kraljevski princ, dom Henrik, stupa na čelo pokreta, kojemu je zapravo jedini cilj, da otvori sam izvor tražene robe, umjesto da je kupuje.

Zasad, međutim, nema nikakvih pretpostavki, da će se taj cilj postići. Već nekoliko stotina godina plove Mauri na svojim brzim brodovima po moru, Talijani vladaju morem uz svoje obale, a Portugalci se jedva usuđuju da isplove na ribarenje tako daleko, da još mogu vidjeti svoju obalu i dim iz svojih koliba.

Princ Henrik počinje žilavim i veoma opsežnim odgojem. Taj čovjek, kojemu je njegov uspjeh donio po-

časni naslov »pomorac«, zaista je uspio da preobrazi narod, da ga, štoviše, i poslije svoje smrti prisili da sluša njegovu volju. U svojemu dvorcu Sagres, na kamenom rtu Sao Vicente, na najjužnijoj točki Portugala, odakle puca pogled na vječno nemirni ocean, kuje Henrik svoje osnove. Dvorane njegova dvorca pune su geografskih karata i instrumenata. Svatko, za koga se pretpostavlja, da bi bio sposoban pilot, dobiva zapovijed, da dođe u princevu kuću. Ondje se neprekidno govori o nautici i astronomiji, o doživljajima na Atlantiku i o njegovoj podmuklosti. Sva sredstva, koja stoje na raspolaganju infantu kao velikom majstoru Kristova reda za borbu protiv muslimana u Africi, upotrebljava Henrik za izobrazbu pomorskih kapetana.

Njegov rad donosi plod. Njegovi učenici prodiru prema zapadu i prema jugu, u nepoznate krajeve. Iz valova je izronila Madeira, otkriveni su Azorski otoci, a portugalski pomorci prodiru i preko obratnice, koja je prema starim bajkama pokrivena zapaljenim zrakom, pa nitko ne može prijeći preko nje. Na obali Sierra Leone nalaze herkulske crnce, a iste godine kad je umro dom Henrik osvajaju otoke Zelenog Predbrežja, Kapverdske pećine. Jedanaest godina kasnije stižu u traženu zemlju zlata, na obalu Gvineje.

Mršavi preceptor iza trbušastih folijanata uzdiže se u apoteozu. Portugal, ta zemlja, koju je priroda maćuhinski obdarila, zemlja je otkrivača. Taj narod raskrilio je danas ruke nad svim nastanjenim krajevima, a Lisabon je srce svijeta. Nebo pripada bogu, a zemlja odvažnim ljudima!

Konačno se prekida sav iscrpen, no onda još brzo dodaje, da je Zemlja sigurno kugla. Već sto pedeset godina prije nove ere izradio je stojik Krates iz Malosa okruglu sliku zemlje. Upravo su tu sliku carevi pre-

uzeli kao simbol vladavine nad svijetom, pa se zemlja u obliku jabuke nalazi među rimsko-njemačkim krunidbenim insignijama.

Dok oni još raspravljaju, da li Zemlja jest kugla ili nije, čini se, da u tom pitanju već pada odluka.

Nije pala u Portugalu. Pala je prijeko u susjednoj državi s one strane Sierre de Gata, gdje se vjenčanjem Isabelle Kastilske s Ferdinandom Aragonskim rodilo novo kraljevstvo. Španjolska, koja je morala dugo čekati svoje vrijeme. »Mirodije i zlato predstavljaju lozinku našega vremena.«

Zapadna Iberija ima međutim još uvijek otvorena vrata. Iz zaljeva rijeke Tejo izlaze visoke koge; probijajući sebi put od uvale do uvale jedre sve južnije niz Afriku. Gdje je put u Indiju?

Arapi pomno čuvaju tajnu toga puta. Oni su sposobni trgovci, šutljivi i silni lihvari. Zar im smiju ti neznabošci ne samo prepriječiti put u nekadašnje blaženstvo, već štoviše, neprestano zatvarati i put u sreću na ovome svijetu?

U trgovačkim poslovnicama izračunavaju, kakve orijaške svote gomilaju konkurenti bez ikakva truda. Na dvoru živo agitiraju zavidni papinski legati govoreći, da se križ mora sramotno klanjati polumjesecu.

Iz luke neprekidno izlaze dobro opremljene ekspedicije. S oslikanih jedara bulje crkveni zaštitnici, svecičudotvorci u uzavrelo more, strme obale, u prudove obrasle šumom, u krajine koje zbunjuju. Brodovi se razbijaju o hridine, bradati muškarci teturaju u morski mlat, a more izbacuje na obalu lešine.

Gdje je zarada? Porasla je cijena papru, a nema ni klinčića. Tko će odmah isporučiti ingver i muškat? Zar je izgubljen novac, uložen u te pothvate?

Ljude kao da je obuzela neka opojnost. Posvuda češ naći spekulante, hazardere, a ima i takvih, koji se samo prave važni. Tu su i ljudi s posve sigurnim receptima, zatim čestiti patriciji, a kraj njih divlji kupci, koji unajmljuju i najstarije kutere. Gdje je ta zemlja obećana, to središte najdivnijeg obilja? Uspije li im da stignu do nje, smioni će hazarderi ubrati tisućustruke kamate.

U ludo smionoj vožnji pokušava Bartholomeo Diaz da oplovi novi kontinent — Afriku. Uzalud se opire bjesnilu elemenata, koji mu priječe prilaz. U posljednjem trenutku uspijeva mu da se oslobodi podvodnih grebena, koji će ga kasnije ipak zgrabiti i svojim valovima potopiti.

Ali iza onih pećina, ma kako se one opirale, mora da leži Indija. Konačno Indija! Stoga taj prolaz treba nazvati »Rt Dobre Nade«, jer će voditi ravno do bogatstva.

Ali ako je neprolazan? Što onda? Liječnik Toscanelli iz Firenze podsjeća na Aristotela, na verziju, prema kojoj ocean, iza Gibraltarskih vrata neprekidno šumi sve do Azije. Genoveški kapetan Christobal Colon dopisuje se s Toscanellijem. Nije li Aristotel rekao, da Zemlja nije veoma velika? Ne misle li svi učenjaci, da mora zapremaju mnogo manju površinu nego kopno? Ako je tako ne će biti teško brodovima prijeći ta mora.

Genovežanin se pojavljuje u Lisabonu. Umišljen je, nadut i pun besramnih zahtjeva, a osim toga traži, da ljudi vjeruju, da je Zemlja kugla. Njegova osnova može uspjeti samo onda, ako ta teorija odgovara stvarnosti.

Portugalski kralj ga kratko odbija. On nema vremena, a nema ni novaca za fantaste. Kralj i njegovi

savjetnici napeto gledaju prema onom južnom rtu, koji treba samo oploviti, pa će svi skupocjeni pokušaji ubuduće postati posve nepotrebni.

Colon ozlovoljen odlazi na španjolski dvor. Ni ondje mu ne vjeruju. Zar taj Genovežanin zaista misli, da je pametniji od Biblije? Ima li on otkrivenja, koja su izravnija nego što su zapisci božanskih rečenica? U Salamanci ga dočekuju porugom. Puštaju ga da razvije svoje nazore i grade se kao da ih je uvjerio, no onda mu stavljaju primjedbe. Pretpostavimo, da je Zemlja zaista kugla. U tom slučaju Colon je svakako izgubljen, jer će »moći da odjedri niz oblinu kugle prema zapadu, ali ne će više moći da se s istoka uspne na nju.« Kapetan je poražen, jer su ga učinili smiješnim.

Ipak je prodro, i to ne po logici, već po politici. Poveo je odlučne pregovore s Engleskom. Mudri Ferdinand, a pogotovu razborita Isabella sjetiše se, da moraju ipak nešto poduzeti, žele li da preteknu Portugalce. Ferdinand i Isabella s više milosti nego novaca, skloniji naslovima, nego pravom oduševljenju, odobravaju Colonu tri oskudne karavele, s brda s dola skupe sto i dvadeset ljudi, koji nemaju više što da izgube, i u taj posao ulažu sve u svemu jedva trideset tisuća maraka srebra.

Genovežanin ne gubi hrabrost. Očiti nedostatak njegove opreme samo učvršćuje njegov nevidljivi genij. Kad je isplovio iz Palosa, svi su bili uvjereni, da plovi u sigurnu propast. Nitko nije ni slutio, da je upravo kucnuo najveći čas Španjolske.

Nakon sedamdeset dana ugledao je generalni kapetan zemlju, a na otoku Guanahani on je prvi zakoraknuo na novo otkriveni kontinent. Colon je uvjeren, da je to Indija. Nitko u Evropi ne može sumnjati u to.

Njegov se povratak pretvara u trijumf. Okolnost, da ga je oluja pritom bacila na portugalsku obalu, i da

mu je portugalski kralj, koji ga je nekada s porugom odbio, morao sad čestitati, samo je šala slučaja ili pak vječne pravednosti. Na dan njegova povratka u Palos cio se grad sja od radosti. Nije li Španjolska nadvisila Lisabon?

Kad su međutim kramari, koji su davali predujam dvoru, počeli zbrajati, ubrzo su pronašli gubitke. Što je to Colon donio sa sobom? Indijance i šarene ptice! A gdje je zlato? I gdje su mirodije?

Nema sumnje, u Indiji ih mora naći. Zato je sad privatni kapital razvio potrebnu žustrost. Trgovačka kuća Amerigo Vespucci iz Firenze sastavlja trgovačko društvo, pa kapetan ponovo kreće na put. Iskrcava se na otoku Espaniola, okupira Jamaiku. Tvrđavice, što ih je bio sagradio prigodom svoje prve vožnje, našao je, međutim, razorene. Domoroci se brane. Dolazi do krvavih borbi. Plijen je i opet neznatan. Domovina mirodija nije otkrivena.

U Lisabonu mudri savjetnici kimaju glavama i smješkaju se. Tko je postupio pametnije, oni ili taj luckasti Genovežanin? Što je on našao? Zar ta pustoš da je Indija? Oni imaju pouzdanih vijesti, prema kojima je taj Dorado posve drukčiji. Zemlja je ipak samo ploča, i Colon je jednostavno otplovio u krivom smjeru.

»Zemlja je kugla!« viče preceptor u školi za paževe, zanesen željom, da ih uvjeri o tom, no čak ga više ni dječaci pravo ne slušaju. Kakvo je to uzbudljivo vrijeme! Svakoga dana stotinu novosti. Smioni mornari. Admirali, kojima se svi dive. Dječaci se skitaju po luci kadgod samo mogu. Dovraga, posve je svejedno da li je Zemlja jabuka ili limena tava, neka je savinuta kako mu drago! Samo kad bi oni konačno smjeli da se uspnu na drvenu palubu!

Začuđeno blenu u Indijance, u taj desetak neobičnih ljudi, što ih je španjolski dvor poklonio portugal-

skom dvoru kao jeftini dar. Čudni su to likovi, ta bića, koja neprekidno podrhtavaju od studeni, »s otokâ, koji se zovu Terra nuova, nova zemlja«. Učenjak, dr. Hedius, promatra ih, kako bi ih točno opisao. »Put im je tamna kao dim, a usne su u njih krupne; na licu su im naličeni neki znakovi, a od uha do brade crna im je žila povučena u obraze. Kosa im je tamna i debela kao konjska struna. Cio život ne raste im brada, pa na cijelom tijelu nemaju dlačice, izuzevši kosu na glavi i obrve. Nose pojas, na kojemu je obješeno nešto slično vrećici, čime pokrivaju svoj stid. Ne znaju ni za boga ni za vjeru. Čamci su im od kore, pa ih čovjek može jednom rukom podići na rame.«

Francisco Serrao, uvijek najživlji od svih, oponaša Indijance kako skakuću i plešu, kako podrhtavaju od studeni, čim zapuhne malo oštriji vjetar. U spavaonici premazuje bojom i čađu drugove, koji se umaraju prije od njega, a onda se dječaci igraju otmice Indijanaca, divljajući po posteljama.

I mali Fernão de Magalhaes igra se sad s njima. Učitelju se čini, da se taj dječak ne da ni lako, a zapravo ni teško odgajati. Pa ipak, kad bi ga htio svrstati u bezličnjake, osjeća preceptor, da ga nitko tako pažljivo ne sluša kao taj tihi dječak, kad gotovo histerički brani hipotezu, da je Zemlja okrugla.

»Ali,« vikne Francisco Serrao, »onda ti novi otoci konačno uopće i nisu Indija!«

»Morali bismo onda vidjeti, što leži iza tih otoka«, zamišljeno će paž Magalhaes.

Neumorni je Genovežanin krenuo međutim na svoje treće putovanje. U Portugalu se tome smiju, a u Španjolskoj je Colon ostavio za sobom nepovjerenje.

Stigao je do ušća rijeke Orinoko, ali što da Španjolci rade s pustim krajevima, u kojima nikakav čarobnjak ne može da im stvori žutu kovinu ni cimetovo

drveće? Ferdinand i Isabella se ljute, nacija je osramoćena, a trgovci gnjevno sklapaju knjige, u kojima nizovi brojki pokazuju same gubitke.

Trgovina mirodijama monopol je Arapa, pa to i ostaje. Mlečani se cjenjkaju s Maurima, a za to vrijeme moraju ljudi u Lombardiji i u Toscani, u Iberiji, Njemačkoj i Francuskoj plaćati svaku cijenu, što je traže prevejani prekupci. Kapetana Christobala Colona okivaju u negve i prevoze ga kao sužnja natrag u Španjolsku. Neka on plati za deficit, na koji je naveo spekulante.

Paževima u Lisabonu već je osamnaest godina. Mali Magalhaes jedva da je i dolazio kući. Majka, mirna, pobožna i boležljiva, nestaje poput snijega na rijetkom suncu pokrajine Traz-os-Montes. Njegove sestre, osim Isabelle, najmlađe, poudale su se. Fernão nije, zapravo, nigdje više kod kuće, ni u dalekoj Sabrosi ni na živahnom dvoru. Još uvijek plašljivo promatra vrevu na njem. Taj čvrsti dječak smeđe kose i melankoličnih očiju, nespretan je i sav uvučen u se.

Vrijeme ih je sve povuklo u svoj vrtlog. Strasti se pjene jednako kao i valovi Oceana, što ih šiba orkan. Prsten svijeta nasilno je probijen. Kogagod je magnet daljinâ, što zbunjuju osjetila, izvukao iz dosadašnjeg kruga sigurnosti i smirenosti, ne zna više gdje će se kolo života u toku njegove sudbine opet složiti u čvrsto zdanje.

Zemlja, koja je dosad pripadala samo istraživačkom duhu, najednom se pokorila najnestalnijem pustolovu. I na mirnom obiteljskom stolu, u svijetlu večernje svijeće, titraju i podrhtavaju razmišljanja o dobiti, koja bi se dala polučiti. Kroz mračnu hladnoću visokih crkvenih lukova lepršе pabirci razgovora burzijanaca, koji šapću klečeći jedan uz drugoga u klecalima. Sve misli,

pa i vjera i patriotizam, imaju merkantilno obilježje. Moraju se osvojiti kolonije, da bi se moglo nagomilati novaca. Nevjernike treba obratiti kako bi oni mogli da diktiraju cijene.

Savjetnici u Lisabonu ni na trenutak ne skidaju pogled s afričkog rta. U brojnim izvještajima sabrani su podaci o vjetrovima, o jakosti struja, o zaljevima i podvodnim grebenima. Mornarica, što se ziba na rijeci Tejo, pomno je pripremljena. Momčad je pažljivo probrana, a mladi Vasco da Gama vodi je na jug.

Istodobno se Genovežanin opravdava u Valladolidu. Oklevetali su ga. On nije ni krvoždan ni nepokoran. Španjolska mu zahvaljuje veoma prostrane posjede. Najprije valja steći posjed, istom tada može postati rentabilan.

U mozgovima Evrope odjeknu uto najveća senzacija na izmaku toga stoljeća. Nakon nadljudskih napora svladao je Vasco da Gama »Rt Dobre Nade«, pa je mornaricu upravio koso gore prema sjeveroistoku. Pred pramcima njegovih brodova leži zemlja zagonetki i obećanja. On se približuje Malabarskoj obali, metropoli trgovine, sjecištu, gdje se sastaju karavane iz Perzije i Arabije i afrički jedrenjaci. 20. listopada 1498. flota Vasca da Game spušta sidro pred Calicutom, glavnim stovarištem mirodija.

Lisabon divlja od oduševljenja. Crkvena zvona zvone, mužari pucaju, a rakete praskaju uvis. Cilj je dostignut! San je ostvaren!

Muslimanski trgovci u Aziji očajno se brane. Ne žele dati iz ruku ni trunka svoje moći. Skrivaju se iza vladara Calicuta, podjaruju njegove ministre, iznuđuju hapšenje Vasca da Game. Samorin ga pušta na slobodu uz uvjet, da smjesta otputuje. Ali što to smeta! Put je pronađen, i Portugalci će se vratiti. »Dragulj Indije sjaji u portugalskoj kruni«.

Sreća suparnika još jednom je rasplamsala sjaj zvijezde kapetana Colona. Ne želi li da bude izbačena iz utakmice, Španjolska se mora upustiti u riziko natjecanja sa susjedom. Genovežaninu odobravaju četiri broda. Njegova je zadaća kratka i jasna: treba da kroz metež otoka, što ih je pronašao, potraži prolaz, koji se otvara u Japan i Kinu.

Toga smionog pilota nije dosad slomilo nikakvo razočaranje. Gdje god bi mu sudbina uskratila uspjeh, njegova bi ga optimistička duša, puna vjere i povjerenja, svaki put opet uzdigla. Upravo je to sad pretvorilo trijeznog istraživača u smušenoga fantastu. Projedrio je kroz već poznate geografske širine. Iza njih se pojavljuje nova zemlja. To je Kuba. U impulzivnom Colonu nadu je odmah zamijenila sigurnost. Planinski lanci, što ih vidi, moraju biti predbrežja Kine, o tome je u duši odmah uvjeren. Brzo diktira vijest o onome, što je ugledao, »da se sigurno nalazi svega još nekoliko dana puta od Pekinga, prijestolnice velikoga Kana i od svete rijeke Ganges.«

Zar ga je toliko smela naglost, kojom je uvijek bio spreman da preskoči vlastite želje? Zar je Colon, nekoć neustrašiv čovjek, danas samo šarlatan?

Čaša njegove patnje nije još puna. Ocean šalje protiv njega oluje, mornari se bune, i Colon mora krenuti kući, bolestan i slomljen. Španjolska ga dočekuje hladno, a kraljevski je par pun prezira.

Kapetan završuje svoj život bez naslova i bez časti. On je jedini do kraja svojega života čvrsto vjerovao, da je zemlja, što ju je otkrio, ipak Indija.

Pitanje, da li je Zemlja kugla, ili je ravna površina, i dalje je neriješeno.

Kralj se sad sam zauzima za paževe, koji su već gotovo posve odrasli. On odlučuje, koje će se grane znanosti podučavati. U program ulazi matematika i geografija, nautika, španjolski i latinski jezik. Kralj dolazi na predavanja, sluša ih, a kadšto i sam postavlja pitanja.

Suveren je pobožan, oprezan i uvijek pun sumnjičavosti. Njegov suvremenik Goes prikazuje ga ovako: »Kralj Manuel je dobro građen, tijelo mu je više nježno nego snažno, glava mu je okrugla, kosa kestenjava. U njega je visoko, otvoreno čelo, a oči su mu prijazne, svijetlozelene. Ruke su mu mišičave i tako dugačke, da mu prsti dopiru do koljena.«

Manuel je uvjeren, da prijestolje zahvaljuje providnosti. On mrzi bivšega vladara, a za tu mržnju ima i povoda. Joao, muž Done Leonor, vlastitom je rukom ubio Manuelova brata, vojvodu de Vizeu, vođu buntovnoga plemstva, u palači u Setubalu. Joao je umro bez nasljednika, pa je morao prepustiti svoje mjesto najbližem rođaku ubijenoga kao svojemu nasljedniku. Da je to pravedna kazna, ne misle jedino dominikanci.

Nije, međutim, čudo, da je Manuel nepovjerljiv. Nitko ne može unaprijed reći, hoće li mu plemstvo ostati vjerno. Joao je za vrijeme svoje posljednje bolesti pokušao da preda vlast svojem nezakonitom sinu, koji živi u Flandriji. Osim toga strasti se u Portugalu lako razbuktavaju — poput vulkana. Vjetrovi, koji pušu s mora preko Alemteja i Estramadure, preko Duora i Beire, prije raspiruju strasti nego što hlade glave.

U tim paževima, u cvijetu svojega naroda, osigurava Manuel sebi vjerne sljedbenike. Istodobno tako reći plijeni u njima sve mlade talente, pa je jedan od njegovih modernih kritika dobro rekao: »Manuelu je sudbina dopustila, da požanje plodove djelovanja svojih prethodnika, uopće svih onih, koji su se cijelo stoljeće trudili da obogate svoju zemlju, da prošire njen posjed, da

povećaju granice njene moći i da joj osiguraju vladavinu na svim morima svijeta, te pomorsku vezu i trgovinu s istočnom Azijom.«

Taj čovjek, koji bi htio da se smiješi, a neprekidno turobno gleda, taj čovjek, koji bi trebao da je radostan, a umjesto toga svakoga dana odlazi na ispovijed, postavljen je u srce svijeta. Videći da svi oko njega rasipaju, postaje upravo škrt. On obilazi paževe, jer će ih trebati, ali on ne umije zamijetiti njihove želje i potrebe.

Uostalom, nema ni vremena za to. Vrzino kolo usta, koja se cjenjkaju, vječni pohlepni zahvat surovih pesnica, nije nipošto prestao. Španjolska i Portugal dijele među sobom nastanjene prostore izvanevropskih kontinenata. Nastaju novi imeci, palače, društva, trgovačke kuće. Stari kapitali se iscrpljuju. Gdje je još jučer želo blagostanje, danas već sjeme propada u stečaju. Sve više i više isplaćuje se igra varavim brojkama, terminski poslovi, obaranje cijena u zaključcima, koji će se kasnije izvršiti. Povećani riziko obećava i veći dobitak.

Evropa, koja se navikla na udobnost, počela je stenjati pod strašnim tempom. Indija se približila, a Amerigo Vespucci istražio je rubove Colonova kontinenta i dao mu svoje ime. Sve konzervativne rezerviranosti postale su suvišne, sva stara predaja postala je problematična, a svi zahvati, koji su dotad vrijedili, promijeniše se. Pri novoj raspodjeli bogatstva tetura svijet u svojim teškim starim osovinama.

Tek mnogo kasnije, neposredno prije Francuske revolucije, koja je sve to komešanje razbila u kaos, izrazio je spretni markiz de Chattelux srž toga zbivanja riječima: »Ma kako se važnim činilo otkriće Amerike, ma kakav sjaj ono dalo stoljeću, kojega je djelo, ma kakvim je svijetlom obasjalo naredna stoljeća, za Evropu je to otkriće bilo korisno samo toliko, koliko je proširilo i pojačalo evropsku trgovinu.«

Dom Manuel jedva može da izmakne onim neodgovornim smutljivcima, koji sve surovije nabacuju pitanje, ima li na Iberskom poluotoku uopće dovoljno prostora za dva osvajačka naroda.

U dvorani paževa počela su uzbuđena raspravljanja, u kojima su umjereniji paževi izvukli žestoke batine. Portugalu pripada svijet! U toj devizi nisu dopuštena nikakva kolebanja.

I zaista, zaposjedanje velikih prostranstava silno je rasplamsalo nacionalni ponos u obje zemlje. Potrebna je samo iskra u bure baruta tih ražarenih nagona, potreban je samo sukob brodova na dalekim morima, i oružje iberskih naroda ne će više biti upereno protiv pokorenih divljaka, već će ga iberski narodi uperiti jedan protiv drugoga. U Lisabonu počinju lavirati, a u Valladolidu se povode za tim primjerom.

Napetost uklanja Rim, koji je — mirišući po tamjanu i lebdeći iznad svih sukoba — vješt u umjetnosti sklapanja nagodbi na obostrano zadovoljstvo. Papa je otac kršćanskoga svijeta, pa ne može željeti, da se njegovi vjernici međusobno oslabljuju; njegova je težnja, naprotiv, da ih ujedini u zajedničkoj borbi protiv neznabožaca. Ovaj put se i trgovci slažu s njegovim mišljenjem. Arapi, naime, još uvijek određuju cijenu mirodijama. Calicut je samo stovarište mirodija, a nije njihov proizvođač.

Aleksandar VI. Borgia, podrijetlom Španjolac, osjeća, da vlada položajem. Njegova je uloga suca takva, da u nju nitko ne smije ni da dirne. Papa pita dakle dvorove u Lisabonu i Valladolidu, hoće li se dobrovoljno podvrći mudrosti apostolske stolice. Aleksandar dosto-

janstveno govori legatu, koji ne će zaboraviti da to isporuči: »Španjolska i Portugal najmilija su djeca svetog oca.«

Aleksandar se zapravo boji tih dviju nacija. Obijesne i tako pobjedonosne, mogle bi se usuditi da se opru njegovoj presudi. Okolnost, što su se obje zemlje svim raspoloživim novčanim sredstvima zaplele u skupocjene pothvate, što bi zbog nestašice gotova novca jedva i mogle voditi rat, pa su stoga spremne da se pomire, skida njegovoj svetosti težak kamen sa srca.

Papa s uobičajenim licemjerstvom poriče, da se i on zanima za stvar iz razloga, koji posve pripadaju ovom svijetu. Premda mu svaka ekspedicija donosi dragocjene darove kao danak, koji se sam po sebi razumije, on ipak ističe: »Bogu i Nama najviše leži na srcu samo obraćenje pogana.« Papa zatim povlači demarkacionu crtu, koja teče stotinu legua zapadno od Azora i Kapverda. Sve zemlje istočno od te crte treba da pripadnu Portugalcima, sve zemlje zapadno od nje Španjolcima.

Obje vlade izravno pregovaraju o potankostima. Ubrzo se pokazuje, da je papinski diktat odviše samovoljno razdijelio utjecajne sfere. K tomu dolazi još i neriješeno pitanje, je li Zemlja zaista kugla. Ako jeste, kako će se povući granica oko nje, dok se ne zna njezin opseg?

Konačno se u Tordesillasu rasprava privodi kraju. Granična crta pomiče se trista sedamdeset legua zapadno od Kapverda. To je po prilici četrdeset šesti stupanj dužine zapadno od Greenwicha. Razdjelna crta fikcija je meridijana povučena od pôla do pôla. Taj meridijan reže južnu Ameriku okomito u blizini utoka rijeke Amazone. Brazilija ostaje portugalska. U dalekoj Aziji sve je, naprotiv, nejasno i sporno kao i prije.

Neprijateljski sukob dvaju susjeda na taj je način ipak spriječen. Dom Manuel može se posvetiti svojoj

pravoj zadaći, a da mu moć nije smanjena. Sarkastični Englez Benson karakterizira ga pritom, čak i s nešto simpatije: »Novi je kralj pošteni graditelj svojeg imperija. Gdje god može da zahvati bilo koji dio zemlje, on ga odmah čvrsto hvata. Ovako uhvaćeni predio zadržava ne samo osiguravajući vojnu okupaciju, već i nadzirući pomorske putove, koji vode do njegovih novih tekovina, tako da sva ta područja — usprkos velikih udaljenosti — ostaju u neprekidnom tijesnom dodiru s Portugalom. Dom Manuelu služe ljudi vanrednih sposobnosti, a on sam osuđen je na prirođenu sklonost za najnevjerojatniju štedljivost.«

To nije dvor, koji bi mogao da vrši utjecaj na dječačku maštu. Ovdje je sve usko i potišteno, bigotno i ukočeno u etiketi. Građani rasipaju ono, čime se ovdje škrtari. Dvorski ceremonijal ne dopušta smijeh, a steznik njegovih propisa sapinje srca.

Čak je i Francisco Serrao utihnuo, a Fernão de Magalhaes zakopčaniji je nego ikada. Zar će oni dovijek ostati vezani u tom samostanu praznih riječi, punom hinjene pobožnosti?

Dom Manuel zavladao je mladim ljudima. To je njegova politika, ali on se ne služi tim usijanim glavama, jer mu nedostaje elana. On je diplomat, a nije ratnik. Prateći njihove školske satove, on samo ispituje papirnate uspjehe svojih paževa.

S katedre docira jedan od najsjajnijih muževa te epohe, neki Nirnberžanin, kojega je trgovina suknom dovela u Portugal. Ondje se ubrzo pročuo kao jedan od najglasovitijih kosmografa. To je Martin Behaim. Na području više nautike on je priznati autoritet.

Mladići napeto prate njegovo predavanje. Behaim govori živo i jasno, podučava dobro, raspolaže golemim iskustvom. U njegovim riječima osjeća se uzburkanost oceana.

Kralj, zapleten u državne ugovore i zamršena financiranja, ne osjeća ništa od svega toga, ali mladići osjećaju, iz dana u dan, sve oštrije, onaj fluid, što izbija iz ostarjela učenjaka, koji utiskuje cio široki svijet u uski vidokrug života, što se približuje svršetku.

Što će tim dvadesetgodišnjacima teorija! Oni se vježbaju u računanju, mjere položaj Sunca, uspoređuju matematske tablice. Kako je to suvišno! Kako dosadno! Pa zar će oni postati profesori?

U svaki sat predavanja miješa se šum valova s blize obale. Kako ih samo mami! To je poziv budućnosti ututanj potraćenoj sadašnjosti.

U Serraou i u Magalhaesu gori ista čežnja. Prošlo je vrijeme dječjih igara, obojica su postali ozbiljni, jer ih muči nestrpljivost. Na tom dvoru, čak ako i pripadaš njemu, ipak si samo zrnce, koje se gubi u hrpi pljeve, ako nemaš dobrih veza i posebnih zaštitnika.

Oni ih nemaju. Na popodnevnoj šetnji prema luci priznaju jedan drugome, da su sva njihova nastojanja uzaludna. Fernão je istodobno s još nekoliko učenika dobio diplomu za marljivost. Ispisani komad pergamene! Što da počne s tom krpom!

Kad bi to bar bio dekret o kakvu namještenju! Kad bi to značilo zaposlenje u svojstvu mornarskoga podoficira ili pomoćnika kormilara! Mladići stoje na obali. Tamo prijeko istovaruju trgovačke brodove kraj širokih spremišta. Sve miriše po bilju, po natruloj vodi, katranu i morskoj travi. Mali, vitki čamci hitro klize po zaljevu. Kako im samo oseka, sišući more s pećine, vuče srca na ocean!

Zar kralj ne sluti, da će ih učiniti tupima i umornima?

Dom Manuel ima dovoljno briga. On posjeduje Calicut, no promotrimo li položaj potanje, Calicut mu ne pripada ni po imenu. Samorin je posve pod utjeca-

jem muslimana, a portugalska mornarica jedva da smije spustiti sidro uz obalu. Domoroci su pobunjeni, pa napadaju strance u uskim, vijugavim ulicama i onda, kad u cijelim četama dolaze u njih. Mauri čvrsto drže svoj monopol u trgovini mirodijama pa rigorozno lihvare uz krajnje neumjerene cijene.

Trgovci u Lisabonu zasipaju vladu podnescima. Drskost pogana uništava svu kršćansku trgovinu. Kalkulacija je teža nego što je bila onda, kad su robu nabavljali putem Mletaka. Ne izmijeni li se to stanje, uvoz će jednoga dana postati posve nemoguć.

Manuel zna, da bi to predstavljalo gubitak kapitala, što ga je Portugal uložio u taj pothvat, a to bi značilo izgubiti gotovo toliko, koliko iznosi cijelo bogatstvo Portugala. Posljedice se ne daju ni zamisliti.

On iskušava sve šahovske poteze politike. Samorinu od Calicuta šalje poklone, operira obećanjima i prijetnjama. Cabral, otkrivač Brazilije, odnosi indijskom vladaru dugačko Manuelovo pismo. Osim apela na često spominjanu solidarnost vladara sadrži to pismo i raspravu o kršćanskoj vjeri, za koju radža vjerojatno nimalo ne mari. U njemu je nadalje prikazan razvoj pomorstva, koje je samorina samo izbacilo iz njegova mira. Konačno je, kao glavna svrha i kulminacija pisma, iznesena živa molba, da samorin ljubazno primi podanike odašiljača pisma. »Ljudskom razboru odgovara, da se veoma obradujete narodu, koji već tako dugo traži vaše prijateljstvo, te saobraćaj i trgovinu s vama. Taj će vam narod iz naših zemalja donijeti tako velike koristi, da veće ne ćete moći polučiti ni iz koje druge zemlje.«

Manuelova poslanica nije koristila, kao što nije koristila ni većina drugih sličnih poslanica. Manuel se morao odlučiti, da je malo jasnije potkrijepi. Pred Malabarskom obalom skupila se armada, koja je zatim nape-

tim jedrima zaplovila do Calicuta. Veliki broj brodova treba da prikaže moć portugalske krune.

Ni ta demonstracija nije, međutim, donijela praktične koristi. Iskrcane čete nalaze razorene faktorije.* Kuće su popaljene, a zalihe razvučene. Raspoloženje prema strancima neprijateljskije je nego ikada.

Istodobno se razvoj stvari približava definitivnom rješenju. U Lisabon stiže vijest, da Arapi, pod vodstvom egipatskoga sultana, opremaju mornaricu protiv Portugalaca.

Serrao dolazi Magalhaesu, sav uzbuđen i klikćući od radosti. Sad ne će nitko više pitati za veze, sad Portugal treba dobrovoljce. Tu im se pruža jedinstvena prilika, da pobjegnu iz kaveza, kojega se stijenke pretvaraju u sve čvršće rešetke.

Magalhaes pristane. Obojica se na admiralitetu upisuju u popis mornara. Serrao začuđeno gleda Magalhaesa, koji ostaje tako miran. Zar taj njegov drug troma duha ne osjeća ništa od svega onog raspjevanog veselja srca, koje udara u njegovim žilama u taktu konačnoga oslobođenja?

I zaista, već se ovdje razlikuju značajevi te dvojice drugova, koje je spojila zajednička bol i želja, da se istaknu. Njihovo prijateljstvo, koje će se kasnije sve više produbiti, izniklo je upravo iz protivštine njihovih temperamenata. Kod Serraoa sve je intuicija, a kod Magalhaesa sve je promišljenost. Jedan će od njih željeti da osvoji, a drugi će neprekidno nastojati da osvojeno zadrži.

Fernão de Magalhaesu sada je dvadeset i pet godina. Mogućnost, da postane komornikom, zamijenio je za odoru obična vojnika u indijskoj vojsci; ipak nije pu-

* faktorija = trgovinsko naselje evropskog poduzeća u kolonijama (op. prev.)

stolov. Ostavio je dvor, na kojemu se uvijek osjećao potišten, i time se odrekao budućnosti, koja ga nikada ne bi zadovoljila, ali to ipak nije razlog, da olako shvati ono što ga čeka. Ratovi nisu šetnje, a on se upisao kao obični dobrovoljac bez čina, jer njegovo ime nije još dovoljno poznato, a nema ni toliki utjecaj, da bi postao kapetan.

Uvečer sjedi za stolom i dok njegovi drugovi živo razgovaraju, slave i piju u čast budućih pobjeda, dok su veseli i obijesni, on piše oporuku. U tom trenutku nije ni bivši paž ni današnji vojnik. On je seljak iz Sabrose u pokrajini Traz-os-Montes. Oskudna gruda, što su je obrađivali njegovi djedovi, darovala mu je u nasljedstvo dva svojstva, koja u cijelome svom čudesnom životu ne će nikada zatajiti: pobožnost i osjećaj nerazorive povezanosti sa svojim rodom.

Fernão određuje što se ima dogoditi s ono nešto imutka, pa potanko nabraja sve »ono malo svojega vlasništva«. Kao nasljednicu imenuje najstariju sestru, Terezu, udanu za Joaoa de Silva-Telles. Pritom obvezuje šurjaka, da Magalhaesov grb doda svojemu grbu. Fernão ne bi mogao podnijeti misao, da njegov rod »jedna od najistaknutijih, najboljih i najstarijih obitelji u kraljevini« izumre.

Tako je obavio sve što je potrebno. Na rijeci Tejo ponosno se ljulja najveća portugalska mornarica, dvadeset i dvije oružane karavele s 1.500 vojnika. Uz njih su i trgovački brodovi.

Katedrala je toga dana u ožujku puna do posljednjega mjesta. S kora se javlja herold, divno odjeven u šarenu dolamu, toplo svijetlo prodire kroz šarene prozore i pada na netom posvećenu i razvijenu zastavu vojske. Glasno objavljuje herold kraljevsku zapovijed, koja zapovjednika mornarice, admirala Francisca d'Almeidu podiže na čast indijskoga potkralja.

Narednog dana armada stoji u svečanoj postavi, topovske salve grme u znak pozdrava, a na proljetnom vjetru vijore se zastavice. Iz luke se odbija pozlaćena državna barka, u kojoj Manuel polazi admiralskom brodu da se oprosti. Njegov čamac polako prolazi, tjeran veslima, kraj jedinica mornarice, a klicanje posade miješa se sa zvonjavom svih zvona u Lisabonu.

Jedra se pucketajući napinju, praćena tom zvonjavom, admiral zakreće iz zaljeva, a zatim na visini Cascaesa oštro skreće prema jugu.

Mornaricu prati povoljan pasatni vjetar. Nakon devet dana plovidbe stiže do obale Gvineje i ukrcava slatku vodu. »Rt Dobre Nade« nije ovaj put zadao nikakvih poteškoća. Nakon nepuna četiri mjeseca oplovila je mornarica Afriku, pa sad leži usidrena pred portugalskom tvrđavom Mozambique.

Novi život izbacio je za Magalhaesom tisuću mreža. Oni plove tik uz obalu, tamne se šume spuštaju sve do pruda, crveno grebenje probija bijelu pjenu valova, koji se valjaju prema njima, a noću, kad na trenutak utihne čak i korak straže, kadšto se čuju tajanstveni krikovi nepoznatih životinja.

Ti su tjedni puni zagonetki. Možeš preko njih prijeći smiješeći se, kao što to radi Serrao, no Magalhaes bi najviše volio, da ih sve pedantno pronikne.

Služba je teška. Kako mladići nisu navikli na nju, ona im je dvostruko gorka. Dalo bi se još podnijeti, što nemaju nikakva čina, no bolnije je, što ih u zajedničkom momčadskom prostoru ostali mornari promatraju s nepovjerljivošću, svojstvenom neobrazovanim ljudima. Serrao i Magalhaes leže na svojim ležajima, a oko njih

šuškaju ostali nagađajući, nisu li ta fina gospoda, ti hidalgosi, možda uhode. Bockaju ih iglama; kad se dijeli jelo, guraju ih natrag, a kad valja preuzeti kakvu neugodnu dužnost, guraju ih naprijed. Čak i znanci, koje susrećem na palubi, gledaju ih preko ramena, pa i ne trepnu okom, da pokažu, kako su ih prepoznali. To su velika imena, ljudi s dvora, koji su se pridružili ekspediciji, nadajući se, da će u Aziji steći blago i plijen.

Admiral je pravedan, veoma čovječan, i vojnici ga vole. Castanheda, koji je dvadeset godina proveo u Indiji i koji se odanle vratio navodno »siromašan u pogledu blaga i zdravlja, ali bogat u pogledu novosti«, umije samo hvaliti dom Francisca. »Srednjeg je stasa, snažnih ruku i nogu; izraz lica mu je ozbiljan, a čitav mu je lik veličanstven. Veoma je pobožan i tako milosrdan, da nikoga ne kažnjava prije nego što ga je triput ukorio!«

Od Mozambiquea zaplovi armada prema sjeveru, prema Arabiji. Pramci paraju plavo more, vrijeme je vruće, suho, ali nije nesnošljivo.

Serrao fućka vesele pjesme, razuzdane stihove, što ih pjevuckaju ribarske djevojke u Oportu. Njegova vedrina postepeno počinje svladavati otpor njegovih drugova. Magalhaesu je žao, što i on ne može biti takav, no on se sav zatvorio u se pa je iza Mozambiquea samo još zamišljeniji.

Tvrđava u Mozambiqueu bila je prvo portugalsko naselje u inozemstvu, u koje je stigao. Guineja se ne broji, jer je odande do Lisabona samo jedan korak. Nije li ga na kraju možda preplašilo sve to novo, namješteno, bizarno, zar su ga prestrašile kričave boje, urnebes u luci, glasni metež prašnih naselja?

Magalhaes je svim porama svojega tijela udisao tu stranu okolinu, pripravan da dopusti svakom novom

utisku, da ga svega obuzme. Zar je on kriv, što je njegova mašta odlutala dalje od stvarnosti! Nije se zanio, naprotiv, gotovo se otrijeznio.

Gdje je razlika između meteža kamenih ulica kod kuće i uzbuđenog vladanja trgovaca na afričkim gatovima? Ovdje možeš vidjeti više crnaca, bijednih bića, vrijednih sažaljenja, gdje vuku orijaške terete. Ovdje vidiš ruševne drvene kolibe neposredno uz tvrđavicu, ali i ovdje kao i ondje sami su kramari, kramari. Cjenjkaju se i nude robu, gestikuliraju i viču, potucaju se prostorom između pramca i krme. Svaki vojnik treba da vidi, da novci, koji se kotrljaju iz njihovih prljavih šaka, plaćaju cijelu vojsku.

Serrao se svemu tome smije. On donosi vino i udara Magalhaesa po ramenu. Sve dosad, taj je veliki rat bio samo izletna plovidba. Treba očistiti oružje, da ne bi počelo rđati na vlažnom morskom vjetru!

Čini se gotovo, da će se cijeli pothvat pretvoriti samo u osvetnički pohod bez borbi. Užareni kontinent crnih ljudi klizi s bočne strane kraj fregate, a u maglovitim jutrima u kolovozu udara tromi morski mlat o strme rubove kontinenta. Admiral upravlja brodove prema Quiloi.

Kad su se približili gradu, učini im se, da je izumro. Iz koliba se ne diže dim, ulice su opustjele. Četa vojnika, prevezena čamcima na obalu, ne nalazi protivnika. Vojnici hvataju nekoliko zaplašenih stanovnika, a neke žene, koje su se sakrile, počeše vriskati, kad su ih pronašli i zgrabili. Zapovjednik mornarice određuje, da se sagradi tvrđavica, te ostavlja brod »Artegleria« kao posadu.

Zatim armada nastavlja put duž obale. Almeida je razočaran. Bude li se neprijatelj zavlačio u unutrašnjost močvara i prašuma, on ne će moći da izvede svoju zadaću. Znade, uostalom, da njegovo regentstvo, za koje

su izmišljene tako zvučne fraze, postoji samo na papiru umjetnički izrađene povelje, koja mu je predana.

Osim toga mu dodijavaju ona otmjena gospoda, koju kao suvišne goste mora da vuče sa sobom. Grandi su zle volje, jer su dobili morsku bolest umjesto zlata. U svojim pismima kući zacijelo će ga ocrniti.

Admiral se tuži svojemu sinu Lorenzu, ali mladić sliježe ramenima. Trebalo bi svu tu pogan utopiti, dobacuje on. To bi bilo dobro za zalihe živeža, a osim toga bilo bi i općenito korisno.

Uto se jedrenjaci, poslani na izviđanje, vratiše k jezgri mornarice. Kod Mombasse ugledali su neprijateljske brodove!

Prviput odjeknu alarm na brodovima. Otmjeni gosti iščeznuše ispod palube. Trublje zajeknuše, a bubnjevi stadoše grmjeti kroz svijetli titravi zrak.

Magalhaes stoji kraj Serraoa na propisanom mjestu, na kojem stoje strijelci uz brodsku ogradu. Je li uzbuđen? Osjeća samo neko olakšanje. Jedino u borbi može čovjek da se uspne na prvu najnižu stepenicu ljestava, na koje se on kani uspeti.

Admiralski brod usmjerio je prema arapskoj mornarici, koja okomito niz vjetar juri prema njima. Sad su oni prijeko zakrenuli. Odjekuju topovi, bitka je počela. Ispaljujući salvu za salvom iz svih topova jedne brodske strane protivnici se približuju jedni drugima. Almeida bi htio da prodre u metež neprijateljskoga brodovlja, ali mu pokretniji Arapi izmiču.

Armada je doplovila u punoj brazdi. Teške karavele pokušavaju pramcem probušiti okretne jedrenjake. Hici, urlik. Sunce pali glatko more, koje te zasljepljuje svojim odrazima.

Nakon jednoga sata muslimani su raspršeni. Jezgra portugalske mornarice odmah se opet skupila, te se

udaljuje prema sjeveru. Almeida zapovijeda da zakrenu u velikom luku. Korvete su prilično očerupane. Na admiralskom brodu jedra vise u krpama. Mornarica ima četiri mrtva i sedamdeset ranjenih.

Natrag u Mombassu. Admiral iskrcava polovicu svoje posade i prepušta grad pljački, a zatim ga pali sa svih strana. Noću suklja jarki plamen prema baršunastom svjetlucavom nebu.

Magalhaes i Serrao gledaju s vrata u pramnicu i promatraju to uništenje. Iza njih buče mornari. Nasilja, što su ih izvršili, i posebna porcija vina nalaze oduška u dreci. U njima dvojici, na tamnoj palubi, preko koje preskače odsjev požara, plešući na vodi kao krhotine ogledala i sablasno ližući duguljastim jezicima, još uvijek odjekuje oštra tutnjava topova. Pred njima se naglo razderao zastor ratne igre, koja im je pružila odvratno neugodne prizore. Sad jasno razabiru bezobzirnu stvarnost. Jesu li oduševljeni? Ta pobjeda nije predstavljala neku metodu, kojom bi se dalo polučiti herojstvo i nije ju bilo teško postići. Njihova mladenačka neobuzdanost možda ipak gleda u njoj simbol svih ostalih pobjeda. Ta ne ostvaruje li se jedino u borbi ispunjenje života?

Almeida je razvukao svoju mornaricu, pa njome izviđa obalu sve do Perzije. Njegovi brodovi hvataju svaki trgovački brod, koji ne nosi portugalsku zastavu. Sve brodove, koji pokušavaju da izmaknu, koji su se usidrili u usječenim zaljevima, napada Almeida, puca u njih i potapa ih. U omanskom zaljevu, protivnikovu skloništu, koje čini arapski most prema Indiji, stjera Almeida sve brodove u gomilu i spaljuje ih. Pritom se zapalio i najveći kompleks zgrada u gradu, sagrađenom jedino od drveta.

Kroz Baluch i Hindostan proletje srh bojazni i prepasti. Muslimani škripe zubima, a radže se zabrinuše.

Almeida razmišlja: jesu li grandi konačno zadovoljni? Na njegovu brodu gomilaju se, u prostoru za tovar, hrpe zaplijenjene robe.

Duž pruge kopna kraj Konkana brodovi sijeku brazde prema jugu. Na visini Cannanorea naređuje admiral, da se armada ponovo skupi.

U mrtvom moru, koje se valja, svrstavaju se jedinice za paradu. U širokoj fronti poređali su se, ljuljajući se, krstaši. S admiralske korvete zatutnji glazba. Zvukovi se šire duž brodova, svrstanih u skupinama, na jarbolima se dižu zastave, a između njih šarene zastavice. S admiralskoga broda odjekuje pozdrav, a na velikom jarbolu zalepršа sjajna posvećena zastava, svijetleći se divno pod kobaltnostaklenim nebom u modri dan. Sad grme svi topovi, na svim palubama svira glazba, a salve tutnjeći daju bronćani takt. Tom ceremonijom obilježuje dom Francisco primanje naslova indijskoga potkralja.

Mornarica skreće u smjeru Cochina. Obala se izdvaja iz vlažne magle, oštro cizelirana i gigantski nazubljena. U silnim obroncima spuštaju se planine stepenasto do pruda.

Cochin je prijateljski grad. Njegov vladar domorodac već je više godina portugalski vazal. Mornarica se odmara.

Magalhaes i Serrao prolaze kroz četvrti egzotičnoga grada. Zasipa ih obilje novih utisaka. Neobične slike na čudan način smućuju njihov mladenački duh. To su slike sitih boja, od kojih posljednja uvijek naglo briše svaku čas prije zamijećenu.

Vitki muškarci, u svilenim haljinama, nose na glavi turban, ukrašen agrafama punim dragoga kamenja; žene su pokrivene koprenom; na uskim gležnjevima zveckaju im grivne, a crne oči mame kroz proreze tan-

kih koprena. Tu su pripovjedači basni i prosjaci, pelivani i čarobnjaci, prodavači kojekakvih mješavina, učenjaci i pisari. U bazarima je sve zaposleno i sve se komeša. Dragulji i jedro voće, predivo, zamršene rezbarije, sve je tu.

Tek je ovdje taj strani kraj posegnuo za njihovim srcima; sad, kad ga neposredno gledaju, on ih omamljuje i žešće ih prožima. Sve dotad vodila ih je samo čežnja, želja, da se izvuku iz tjeskobnih prilika; bio je to dječački san o beskraju. Danas se bude s one strane dosadanjih granica. Jedina će im briga biti, da nikad više ne uzmaknu s praga tih vrata, iza kojih mora da se skriva ono, što je dosad bilo nemoguće

Boravak u Cochinu sastoji se od neprekinuta lanca svečanosti. Almeida kao potkralj preuzima reprezentativne obveze svojega položaja. Budući da je izazvao strah, mora pokazati, da umije i nagrađivati.

Usred improviziranog dvoranstva, s grandima kraj sebe, s pratnjom u svečanim odorama, zastavama, glazbom i salvama iz baterija, dočekuje indijskoga kneza. Knez mu predaje zlatnu krunu i vrč napunjen zlatnicima. Nakon toga slijedi opširna izmjena izraza uljudnosti uz običajna diplomatska uvjeravanja o međusobnoj sklonosti. Radža dopušta građenje tvrđave, a admiral polaže temeljni kamen. Na kraju admiral otprema kući šest trgovačkih brodova natovarenih mirodijama. Ti brodovi nose u Lisabon i poštu, osobito potkraljev izvještaj o pobjedama.

Možda dom Francisco misli, da je smirio portugalsku Aziju, no ona pokornost, na koju se on oslanja, zapravo nije dokaz slabosti njegova protivnika, već samo predah, koji je potreban, da se sabere. Arapi i ne pomišljaju na to, da uljezima dopuste, da im jednim napadajem otmu monopol u trgovini, koji čvrsto drže već cijela stoljeća. Ne kane to dopustiti pogotovu zato, što znaju,

da su uljezi odrezani od domovine, a oni sami mogu bez poteškoća neprekidno dovlačiti nadopune iz svoje zemlje.

Možda bi Evropljani ipak, usprkos tome, mogli da steknu simpatije u Indiji, jer su maurski trgovci, otrovni kao žuč, pohlepni i bez skrupula, omraženi. Portugalska uprava međutim ubrzo žanje još veću mržnju.

Correa, književnik i povjesničar, koji je gotovo cio svoj život proveo u kolonijama, sakuplja podatke i bilježi slučajeve strašnih korupcija, podmićivanja, silovanja, jezovite samovolje, te sastavlja pravu knjižnicu samih opačina. Zapovjednici i guverneri gube živce u tropskom zraku. Zapovjednik Ormusa dao je ubiti svoje vjerovnike, koji su ga podsjetili da plati dug. Otimao je žene i kćeri otmjenih Indijaca na svome području. Potkralj ga poziva na odgovornost, i zločinac je osuđen na smrt, ali ga vrhovni sud pomiluje, pa on ima da plati samo novčanu kaznu. Pravosuđe je sramotno, a Correa navodi i razlog: suci dolaze iz Portugala u Indiju, da se tu obogate, a osude se izriču već prema tome, koliko donose sucima.

Almeida je ubrzo morao opaziti, da njegova moć nije osigurana. Svakoga dana stižu glasnici sa sve ozbiljnijim vijestima. U malim mjestima, koja on ne može kontrolirati, počelo je ozbiljno vreti. Domoroci napadaju i spaljuju osamljene faktorije, u potlačenoj zemlji neprestano izbijaju ustanci.

Admiral je veoma zabrinut. Mora razdijeliti mornaricu, jer orijaško prostranstvo obala traži neprekidno nadzor. Šalje svojega sina Lorenza s okretnijim fregatama prema sjeveru.

Serrao i Magalhaes dodijeljeni su posadi broda mladoga Almeide. Dom Francisco ih je promatrao na svojoj korveti. Način, na koji su se prihvatili svoje nove dužnosti, kao da se to samo po sebi razumije, svidio se zapovjedniku. Admiral nije bez razloga poznat po tome, što svakom od svojih ljudi želi dati priliku, da se iskaže na djelu.

Pa ipak, kako da se iskažu? Kakve će im mogućnosti pružiti taj rat, koji se posve očito iscrpljuje u plijenjenju trgovačkih brodova, u samim sitnim pojedinačnim akcijama? Gdje god se pojave Portugalci, more kao da je opustjelo.

Sudbina im je bar u tom jednom pogledu bila sklona, da ih nije odijelila jednog od drugoga! Ovako zajedno lakše mogu da snose razočaranje. Zajedno odlaze na stražu, spavaju jedan kraj drugoga u uskoj, zagušljivoj kabini. Odijelo im se lijepi za tijelo. Šaptom razgovaraju o Cochinu. Što je Lisabon prema čudesima lepezastih palmi, uljanih gumovaca, jarkog mogranjeva cvijeća! Srčući šerbet, čovjek može da srkne slatkoću cijele krajine.

Serrao pucne prstima. Prilika, da se iskažu? Ah, Fernão, u najgorem slučaju sami ćemo je izmisliti! Koliki je taj put od škole za paževe do Indijskog oceana! Držeći se ispod ruke stoje uz leto kosnika. Magalhaes znade, da mu je Serrao »najintimniji, ako ne i jedini prijatelj«.

Iz sidrišta luke Cannanore zaplovila je neka šljupka prema mornarici. Uz kormilo ugledaše muslimana u svijetlom burnusu, kako im živo domahuje. Lorenzo dade okrenuti brod u vjetar. Šljupka doplovi do brodskog slaza, i Arapin se uspne na palubu fregate.

Pol sata kasnije istrči kurir iz kabine mladog Almeide. Odmah se uz jarbole uspinju signali. Kapetani se pozivaju na ratno vijeće na zapovjednički brod!

Čas zatim senzacija se proširila po cijelom brodovlju između pripona i leta do časnika, strijelaca i mornara, prodirući u kabine i u skladišta za namirnice. Taj Arapin je preodjeveni Mlečanin, neki bjegunac iz Calicuta, trgovac Ludovico di Barthema. Jedan je od velikih putnika svojega vremena, već nekoliko desetljeća živi u Orijentu, dobro poznaje Egipat, Siriju, Arabiju, Perziju, bio je u Bengaliji, na Malaki, na Javi i na Sunda otočju.

Svi mu se čude. Ljudi bulje u plećatoga, snažnog čovjeka. On nosi burnus kao kućnu haljinu, na koju je navikao. Magalhaes se progura bliže. Kad bi bar tko mogao da u glavi zadrži ono, što je taj čovjek vidio!

Barthemova vijest izaziva, međutim, opće uzbuđenje. Samorin iz Calicuta sprema se za rat protiv Portugalaca. Ovaj put se priprema upravo u silnom opsegu. Neprijateljske eskadre, što ih je Mlečanin mogao prestići samo za nekoliko sati, plove već prema Cannanoreu.

Na brodovima odjekuje i zveči alarm. Mornarica okreće po umjereno uzburkanom moru, koje se uzdiže u kratkim udarcima.

Eto, stražari s jarbola dovikuju. Ispod obzorja uzdiže se tanki splet jedrenjaka, koji se približuju.

Lorenzo ne može izmaći, jer protivnik odvaja njegovu flotu od jezgre Almeidove flote, koja je usidrena pred Cochinom, te ne sluti ništa. Zakrenuo je malo bliže k obali, da uhvati bolji vjetar.

Tek što su se Portugalci svrstali u klin, već su i posve zagazili u borbu. Neprijatelji jure kao da poskakuju silnim skokovima. S leđa ih tjera bura, i armada

je za tren oka opkoljena. Topovi pucaju, iz drva iskaču trijeske. Arapi su razbili bojni red.

Lorenzo razabire s krmne palube, da je položaj očajan. Nadmoć se zagrizla u njegov bojni red, i sve se začas pretvorilo u bijesni kaos. More je postalo nemirnije, i brodovi se počinju bacati amo-tamo. Najednom se pojaviše nagli i jaki udarci vjetra, a nebo poprimi olovnu boju.

Fregate se teško ljuljaju na valovima. Topnici ne mogu pucati, a neprijatelji napadaju, poput razbješnjelih pasa, gotovo nepokretne brodove. Urlanje nadglašava buru. Arapi hvataju čakljama portugalske brodove.

Portugalci trgaju čaklje s brodskih ograda. Ljudi padaju preko njih, ginu zgnječeni brodskim trupovima, utapaju se ispod krme. Valovi dižu brodove jedan na drugoga, rebra škripe, oplata puca, a topovski hici grme u buku i metež. Barutni dim vuče se preko palube, u sivim se oblacima uzdiže sve do jarbola, a brodske se palube tresu. Jedanaest portugalskih fregata brani se protiv osamdeset i četiri arapska broda i stotinu dvadeset i pet indijskih praua.

Bore se herojski. Nitko i ne misli na to, da se bore za svadljive trgovce, koji su spokojno ostali kod kuće, za ohole grande, koji samo nastoje da sebi napune džepove. Svi ti borci puštaju da ih ubijaju za domovinu, za veličinu naroda, koja se sastoji od njihova elana, a ne od kramara. Pripravni su da za domovinu, daleku domovinu, proliju svoju krv, a pripravni su, da se zadovolje i samim sjećanjem na svoja djela, uspije li im da izađu iz toga pakla.

Što znači za njih Indija! Njihova je parola portugalski grb, znak Lisabona, ponosna koga (teretna lađa) s pticama, koje gledaju u daljinu. Svaka fregata pretvara se u tvrđavu, koja kao komadić Portugala pliva na valovima, što se neprekidno valjaju i zapljuskuju

brodove. Sav zanesen i potresen dovikuje Barthema, koji se za vrijeme tih nezaboravnih sati nalazi među njima: »Tako mi svete djevice, nikad nisam vidio hrabrijih ljudi od tih Portugalaca!«

Pa ipak se čini, da su izgubljeni. Neprijatelj je brojčano nadmoćniji, a ima i tu prednost, da su ograde njegovih brodova više od ograde portugalskih korveta. Čim koji od tih brodova okrzne portugalski brod, skače mnoštvo neprijateljskih mornara na portugalsku palubu. Ovdje se bore prsa o prsa, sjekire udaraju, kosti pucaju, a ranjenici jecaju. Noga posrće preko mrtvaca, skliže se u lokvama krvi, mornari hvataju koplja, mašaju se bodeža za pojasom, bore se golim šakama.

U tom kaosu Serrao je odvojen od Magalhaesa. Pokolj otplavljuje svakoga. Protivnici grizu jedan drugoga, teturaju do ograde, kako bi slabijega gurnuli u pohlepne valove, što posežu uvis za njima. Fernão razabire kraj sebe kapetana zapovjedničkog broda, Pereiru. Na krmi se Lorenzo bori, sa šakom vjernih, protiv Maura, koji jurišaju. Svi su nalik na mesare: obliveni su krvlju, kosa im je zamršena, odijela razderana.

Najednom zatetura Magalhaes. Pogodilo ga. Ubod, udarac, hitac? Pred očima mu se smrači, i on pade.

Kad se nakon svega nekoliko časaka opet uspravio, oko njega je bilo malo slobodna prostora. Arapi nisu dorasli bijesnoj žilavosti Portugalaca. Na svim fregatama obaraju ih. Osim toga bura se pojačala, pa je u njihove lake brodove stala navirati voda. Indijske praue brzo zakrstariše prema obali.

Večer se naglo spušta. Lorenzo vlada bojnim poljem, ali kakvu je cijenu platio za to! Njegova mornarica gotovo i nije sposobna za manevriranje. Nekoliko fregata razbilo se na obali. Žal je preplavljen ostacima razbijenih brodova, daskama i drvljem, a more je po-

kriveno ljudskim tijelima. U blijedom svijetlu zvijezda kreste valova crvene se od prolivene krvi.

Gubici obaju protivnika su strašni. U nekoliko idućih dana more je doplavilo na obalu više od tri tisuće šest stotina lešina. Ipak, neprijatelj je uništen.

Jesu li Portugalci sad konačno pobjednici? Oni bi htjeli da u to povjeruju. Na svaki način oni su zavladali kolonijom. Okupacija se, prema starom običaju, provodi podizanjem ploče.

Zapovjednici mornarica podižu po cijelom svijetu, na kraljevsku zapovijed, »kameni stup, visok kao dva čovjeka, s uklesanim grbom carstva i s portugalskim i latinskim natpisom. Ti natpisi govore, koji je vladar dao otkriti zemlju i u koje vrijeme, te koji je kapetan postavio stup. Gore na vrhu stupa treba da se olovom zalemi kameni križ.«

Na sve su pomno mislili, na kraljevu slavu, na djelatnost kapetanâ. Treba upozoriti na to, kako je surovo zaposjedanje izvršeno u ime blagog otkupitelja. Hoće li, međutim, ta birokratska priredba polučiti željeni uspjeh?

Gotovo se čini, da je tako. Prednja Indija dršće i prigiba šiju po lavlju pandžu osvajačevu. U Lisabonu burza za mirodije bilježi velike dobitke, jer je maursko trgovačko posredništvo zaista uklonjeno.

Uto, najednom, ponovo izbija ustanak na samom poprištu prvih borbi, u afričkoj koloniji Quiloa.

Kad bi bar sad mogli da prebace armadu preko oceana! Ali Almeida kima glavom, i Lorenzo zna, da se taj plan ne da izvesti. Odvedu li iz Indije ostatak flote i desetkovane čete, oni će je zacijelo izgubiti.

Preostaje dakle samo, da onamo pošalju jednu fregatu. Brzi jedrenjaci javljaju, da je »Artegleria« zatvorena u Zofali, i da buntovnici opsjedaju tvrđavu. Zapovjednik broda, koji mora razbiti opsadu, treba da bude osobito aktivan i hrabar čovjek. Pereira? Potkralj pristaje; kapetan neka sebi sam izabere momčad.

Pereira je stara junačina, hrabar i prekaljen u tropskim krajevima. On uzima u svoju pratnju mladog Fernãoa de Magalhaesa, koji se kod Cannanorea borio uza nj.

Kako će to primiti Serrao? On odlučno nagovara prijatelja, da prihvati poziv, jer se Magalhaes na časak poigravao mišlju, da odbije to promaknuće. Kako? Zar nisu jedan drugome neopozivo prisegli, da će svaki od njih koristiti prvu priliku, koja mu se pruži? Možda im upravo sada domahuje veliki uspon, za jednoga u Africi, za drugog u Indiji!

Prijatelji se razilaze. Ustanovili su računajući, da je to prvi rastanak nakon deset godina. Iako ih rastanak boli, oni to ne pokazuju ni jedan drugome ni samome sebi. Ovdje vani svijet se nekako više skuplja u hrpu, nego u Evropi. Tu je Afrika, tu je Indija, između njih je more, no čovjek bi ipak mogao pomisliti, da je to bliže nego iz Braganze u Sagres.

Quiloa je opet napušteno gnijezdo. Neprijatelj se skriva u prašumama, koje se protežu milje duboko, neistražene i neprohodne.

Dalje u Zofalu. »Artegleria« trune kao podrtina na pećinama, zapovjednik tvrđave je pao, posada je desetkovana i napola izgladnjela. Kad se Pereira približio luci, Arapi pobjegoše. Svijetle mrlje njihovih jedara razabiru se samo kao točkice ispod obzorja.

Iz Mozambiquea stiže patrolni brod. Admiral je poslao zapovijedi s teretnim brodovima, koji su odjed-

rili kući. Pereira je imenovan guvernerom Zofale, a fregata zasad ostaje usidrena ondje.

Kapetan se mršti. Što će on u tom prokletom kraju! Ni Magalhaes nije ništa zadovoljniji. Serrao je zacijelo odabrao pametniji dio. Moći će da se iskaže i da stekne slavu.

Čuče ondje u pustoši, neutješni. Tvrđava se za nuždu popravlja, ali gusta šuma raste neprestano u vlažnoj klimi sve do pred zidove, pa je moraju neprekidno krčiti. Voda za piće je slankasta i topla, a hrana se teško nabavlja. U bijednim kolibama na obali, sagrađenim od pečene ilovače, živi nekoliko stotina domorodaca, podmuklih, plašljivih, nepovjerljivih. Neprekidno moraš paziti na njih.

Nitko ne smije sam izaći iz tvrđavice. Zabranjeno je zaći u šumu. U unutrašnjosti žubore vode močvarnih predjela, koji gutaju svakoga. Iz guštare odjekuje gong, dan za danom, noć na noć, sat za satom; izbliza ili izdaleka, tko bi to mogao da razabere, čuje se gong, taj vječni ritam Afrike, koji pokreće puls toga kontinenta. Taj gong razdražuje živce, koji su i onako prenapeti.

A k tome ubitačna klima. Dani su zažareni i zabadaju se, poput žarkih šljunčića, u lubanju. Iz močvare se dižu smrdljive isparine, koje okužuju zrak. Grlo natiče, a slina postaje kiselkasta. Noću Portugalci dršću od studeni, i zubi im cvokoću. Zavlače se pod pokrivače. Najednom se drugovi, koje trese groznica, trzaju iz sna. Obliveni su znojem, a čas zatim zebu kao po najvećoj zimi.

Milijarde nametnika zuje kroz taj sjaj, zasićen otrovnim dahom. Zavlače se u kožu, u kojoj odmah pucaju čirovi, lijepe se u nosnice, u uši, zavlače se pod odijelo.

Ljudi postaju bolesni, neki polude, napadaju drugove, a pjena im izlazi na usta. Valja paziti, da ih ne razdražiš, ma ni pokretom.

Pereira zaposluje momčad, da im odvrati pažnju od muka. Tvrđavica se neprekidno popravlja, od ostataka zidova gradi se mala crkva, a zatim bolnica, koja je potrebnija. Tek što je bolnica gotova, puna je oboljelih od zaraznih bolesti. Samo nekolicinu bolest je poštedjela. Među njima su Pereira i Magalhaes.

Konačno ih pozivaju, da se vrate u Indiju, ali fregata, koja je poslana po njih, donosi vijesti podobne da ih posve deprimiraju. Raspršio se uspjeh bitke kod Cannanorea. Muslimani napadaju tvrđave u Indiji, jednu po jednu, osvajaju ih, ruše ih. Sam Cannanore opkolili su Arapi i posve ga odvojili od okoline.

Ljudi, koji su gotovo godinu dana držali svoj položaj u Africi, usprkos svoj bijedi i usprkos neprijateljskoj prirodi, ti ljudi osušenih, iznurenih i tamnoputnih lica, sad su problijedjeli. A mornarica?

Časnik iz Indije sliježe ramenima. Gradi se što se više može. Iz faktorija se povlače svi ljudi, no drvo je odviše svježe, a ljudi je premalo.

Oni ne prestaju stavljati pitanja. Pojačanja?

Časnik se smrači. Odgovara im tiho, tako da ih momčad ne može prisluškivati. Vojvoda Alfonso d'Albuquerque nalazi se s novom mornaricom u Indijskom oceanu. Govori se, da sa sobom nosi dekret, kojim je imenovan potkraljem i Almeidinim nasljednikom. Razumiju li, da to samo još pogoršava stvar?

Pereira i njegovi drugovi ne mogu da pojme, što će se iz toga razviti. Zar sva njihova borba, njihova upornost, svi napori i gubici nisu uopće imali svrhe?

U međuvremenu su se Almeida i Albuquerque sastali pred sidrištem Cannanorea. Došlo je do strašnoga prizora.

Vojvoda, nasilan, vlastohlepan, zdepast čovjek od pedeset i četiri godine, zasuo je potkralja prigovorima. Almeida mu dostojanstveno odgovara.

Albuquerque viče, da će dom Francisco biti pozvan na odgovornost i zbog sve štete. »Nadam se, da će me nagraditi i za uspjehe«, odgovara admiral.

»A gdje su ti uspjesi?« ogorčeno viče vojvoda. Indija je tako reći izgubljena, već pola godine nijedan brod nije pristao u Lisabonu, a trgovina se opet nesmanjeno odvija putem Arapa i Mletaka.

Sad i Almeida postaje glasniji. Na njegovu mjestu ne bi nitko mogao da učini više od njega. Umjesto da ga optužuju, trebali su mu poslati pomoć.

O tome će odlučiti njegovo veličanstvo! Albuquerque trgne iz ruku tajnika, koji je stajao iza njega, svitak pergamene. Evo, to je diploma. Njome je on imenovan potkraljem, pa ovime preuzima upravu.

Almeida odgovara, da i ne misli na to da mu prepusti upravu. Albuquerqueova povelja ne stavlja njegovu izvan snage. Osim toga vojvodi je isto tako dobro poznato kao i njemu samome, da Almeidino imenovanje vrijedi do kraja godine.

Sav bijesan nalaže vojvoda, da ga odvezu natrag na njegovu korvetu, pa sa svojom mornaricom kreće prema jugu. Almeida smjesta kreće prema sjeveru. On je u pravu, ne samo juridički, nego i moralno. Nije smetnuo s uma nijednu mjeru opreza, pa mu ni najoštriji kritici ne mogu ništa da naude.

Barros, službeni historiograf, koji je i u svojim zapisima pokazao, da su istinite njegove riječi, »da Portugalca više razjaruju pohvale, kojima hvalimo drugoga, nego šutnja, kojom prelazimo preko njegovih vlastitih djela«, veoma je pravedno ocijenio admirala: »Premda je došao u Indiju, gdje vladaju mnoge opačine, ostao je čist, i nitko nije kod njega nikad opazio požude.«

Potkralju je savjest veoma čista, a ipak ga je pogodio jedan od onih mnogih prigovora: da je bio odviše mlak. To ga je navelo na okrutnost, dotad kod njega neuobičajenu. U ranu zoru napao je Dabul, razorio i uništio grad. U njemu je nastupio tako brutalno, da je sjećanje na taj dan još stoljeća živjelo na cijelom Istoku.

Možda je ta bestijalnost, međutim, samo pokušaj, da pred neprijateljem sakrije svoju slabost. Pod njegovim zapovjedništvom sada je svega dvadeset i jedan brod, koji ništa ne vrijede, i samo tisuću šest stotina ljudi.

Zato mu je veoma drago, što mu se sad pridružio bar Pereira. Borbena snaga njegove mornarice ne će se, međutim, znatno povećati tom jednom fregatom i njezinom izmorenom posadom.

Patrolni brodovi ubrzo javljaju, da se neprijateljska mornarica približuje gradu Diu. Potkralj će sad morati da od Maura iznudi priznanje svojega naslova, kad se već usudio da ga zadrži pred Albuquerqueom. Lorenzo preuzima zapovjedništvo. Portugalci znadu, da onom mornaricom prijeko zapovijeda njihov protivnik iz Cannanorea, egipatski admiral Emin Husein.

Na visini Diua prihvaćaju čeone fregate borbu. Mornarice se sukobiše jednoga dana u veljači, zagušljivog i vrućeg. Sunce žeže, poput razbješnjela vulkana s neba, na kojemu gotovo i nema oblaka. Husein podržava dodir s fregatama i povlači se u luku. Portugalci odlaze za njim, i borba počinje u unutarnjim vodama luke.

Vjetra gotovo i nema. Brodovi su se ubrzo isprepleli, a topovi su upravljeni neposredno u neprijateljska nadgrađa na palubi. Gotovo u istom trenu zagrmjeli su svi topovi. U dimu, u pari, u smradu pucaju jarboli, naginju se i lome, ploštine jedara padaju na palubu, kabine se ruše, a krupni komadi drveta lete zrakom.

S broda na brod prebacuju se daske. Iz maglice, koja se valja, iz zapletene užadi, platna, greda, skaču mornari. Oštro kreštanje odjekuje iz dima, pustošenje na palubi žilavo je kao kaša, a kaos stapa Arape i Evropljane.

To više nije borba, to je klanje iza batrljica jarbola, na palubi, koja se naginje, u prostorima za teret, između otvora za topove. Upravo paklenski odjekuje urlik, a borci trče poput sablasti kroz barutni dim, koji nikako ne će da se raziđe. Soplju i stenju.

Pereira je dobio zapovijed, da juriša na Huseinov zapovjednički brod, ali njegova je fregata zapela u mežu, te ne može ni naprijed ni natrag. Ipak pokušavaju, da se oprezno odvoje od neprijatelja. Magalhaes sabire nekoliko ljudi, pa motkama, pedalj po pedalj, guraju fregatu iz kliješta. Mnogo je vremena prošlo, dok im je uspjelo da izmaknu u malo otvoreniju vodu.

Na palubi je sve razbijeno. Nitko ne može ni da pomisli na to, da je očisti. Tu i tamo čuče još Mauri, braneći se poput đavola. Uz mnogo muke i silnom vještinom uspijeva Pereiri da skrene fregatom ustranu i da je dovede u isti pravac s Huseinovim brodom.

Pred njima leži sad, silno nagnuta i zapaljena, Lorenzova korveta, koja se, posve razorena, izvukla iz gužve. Pozivaju zapovjednika, da se spasi, ali on to odbija. Časnici ga zaklinju, no Lorenzo odgovara: »S toga ću broda sići tek kad padne noć. Danju bi to bila kukavština.« Zapovijeda, da se topovi uprave na neprijateljske čamce. Moraju ih koso nagnuti, pa topovi napol vise izvan palube. Ležeći na trbuhu i čvrsto stišćući željezo pokušavaju mornari pucati. Zatim obavijestiše Lorenza, da to nije moguće. On naloži, da ispale salvu. Brod se još više strese i dublje utonu. Časnici ga iznova mole, da napusti korvetu, ali Lorenzo ostaje. »Od te

odluke ne mogu ga ni na koji način odvratiti.« Topovi pucaju i dalje, ukoliko ih posluga uopće može da nabije, pa potiskuju podrtinu broda sve dublje u more. Brod se mora svakog časa izvrnuti.

Pereira je stigao u blizinu Huseina. Tek što je fregata dodirnula Egipćaninov bok, preskočiše Portugalci na brod.

Zaneseni zamahom sudara jurnuše na palubu. Uspinju se na nadgrađa, s nožem u zubima. Pereira pada. Magalhaes je usred meteža. Portugalci metu željeznom metlom sve pred sobom. Husein bježi.

Arapi na susjednim brodovima vide to i počinju uzmicati. Kao da su povezani uzicom, istodobno se pokolebaju i ostaci Maura.

Portugalci napadaju. Naprijed! Spremaju se na posljednji juriš.

Gdje je Lorenzo?

Upravo u tom času udari željezna kugla o kormilo njegove korvete i propara cijelu krmu, da je iverje, uz gromki prasak, poletjelo na sve strane. Čamci pojuriše onamo, a podrtina, uspravljena gotovo okomito, utonu grgoćući.

Portugalci bi mogli svojega zapovjednika baciti u jedan od čamaca. Sam Lorenzo nemoćan je, jer mu je neka greda zgnječila polovicu noge. Sav je obliven krvlju, a ipak odbija bilo kakvu pomoć. Budući da još nije noć, ne želi da napusti brod. Onda se najednom začu neki čudan zvuk, kao da tko mljašće. Voda se uskomešala, korveta se, uz kriku ljudi, uzdigla iz mora, a zatim je utonula u lijevak, što ga je izbušila u vodi.

Portugalci se odvajaju od neprijatelja, koji u neredu bježi prema obali, pa počinju sabirati ranjenike. Među njima je i Magalhaes. Ranjen je tanetom u stegno, a da to za vrijeme borbe nije ni opazio.

Ostaci brodovlja s mukom se dovlače do Cochina. Potkralj je sav slomljen zbog Lorenzove smrti i posve rastrojen.

U takvom raspoloženju nalazi ga Albuquerque, koji u međuvremenu nije postao ništa blaži. Mržnja između njih dvojice zaplamsa jasnim plamenom. Javno grde jedan drugoga, pa čak i domoroci osjećaju žestinu toga razdora, što ga pobožni kronist Baldaeus naziva »sramotom u tako dalekim zemljama«.

Albuquerque, kojega je razdražila pobjeda kod Diua, sad još osornije traži od Almeide, da se povuče. Admiral, koji je kraj svih svojih nevolja tom svojem položaju žrtvovao još i jedinoga sina, plane, te daje uhapsiti vojvodu i odvesti ga u Cannanore, u tamnicu.

Mlečanin Barthema već je samom svojom pojavom usadio u srce naših prijatelja meku. Ako se dosad svijet oko njih proširio, zašto da ne postane još veći?

Pred Cochinom su usidrene četiri karavele, koje su stigle iz Lisabona s nalogom, da prodru do Malake. Ne čeka li ih ondje možda slava, što je u Indiji moraju dijeliti sa stotinama drugih?

Serraou je uspjelo da se umili admiralu Sequeiri, koji će voditi tu ekspediciju. Šef eskadre traži ljude upućene u hirove oceana. Serrao je dosad plovio tim oceanom u svim smjerovima. Svaki kapetan mora mu ispostaviti svjedodžbu, da je postao sposobnim pilotom

Magalhaes se međutim dao najaviti kod potkralja. Almeida ga prijazno sasluša. Molba mladoga čovjeka, da mu dopusti da pođe na Malaku, u prvi je čas ozlovoljila dom Franciska. Ta upravo mu je sada u Indiji

potrebna svaka ruka. Pa ipak, taj Magalhaes je pod Pereirom pokazao da vrijedi, pa prema tome ima pravo da zahtijeva potporu. Zbog toga Almeida pristaje.

Pun mjesec dana brazde pramci brodova plavo more. Afrika i Indija možda su djelovale fantastično, kad su mladi ljudi zamijenili školske klupe njihovim područjima, ali Indija i Afrika zapravo su bile već potpuno istražena stvarnost. Sad im se međutim otvaraju vrata, koja vode u san, u nešto nevjerojatno, da, čak u nešto bezgranično.

Kad su se približili obali poluotoka Malake, s kojim se Azija raspada u vijenac otoka, obuze ih čar te krajine. Ta ovdje, nigdje drugdje nego upravo ovdje, zemlja se zaista izmijenila.

Neobični brodovi ljuljaju se na blagim valovima. To su kratke džunke s tri jarbola i s jedrima od fino pletena lika, niske riječne brodice ravnih dna, do vrha nakrcane voćem, tkaninama i velikim hrpama najskupljih mirodija. Između njih, okretne i brze, klize uske praue, s priponama od lika.

U uskoj luci sve se komeša i sve klepeće. Tu su brončani Indijci, s turbanom na glavi, nepokolebljivo mirni, tu su Arapi crnih brada, lukavi i brzorjeki, s još bržim gestama; tu su Malajci, vitki, žilavi, goli, sjajni kao da su uljem namazani; ozbiljni Džati, pa Wedde sa Ceylona, kojima griva pada na ramena, i pripadnici plemena Toda, plećati i mračni; tu su i Andamanci, nježni, gotovo bez ijedne dlačice na tijelu. Na obali stoje Perzijanci, držeći se nadmoćno, s visokim kapama od janjećega krzna na glavi. Pregovaraju nešto s tamnoputnim Singalezima oštrih lica. Kićeni trgovci iz Sijama, okruglih glava, miješaju se u razgovor, a iza tih skupova zadržavaju se mongolski agenti. Kapa u obliku tanjira diže se iznad žuta lica. Jagodične su im kosti široke, izraz lica im je lukav. Jedva da i govore.

U svom tom metežu Portugalci su gotovo kao nedorasla djeca. Barke na vesla i čamci opkolili su karavele, a deseci kramara uspinju se na brodove. Kad bi admiral htio da kupi ma samo i desetinu onoga, što mu nude, mogao bi nakon dva dana ponovo odjedriti s punim brodovima.

Ali Sequeira lako razabire, da ga žele prevariti. Oni pravi trgovci, vlasnici velikih količina robe, hladno se drže u pozadini. Oni su posve podložni Arapima, koji i na Malaki jedini vladaju cijelom trgovinom.

Da istisne Arape, admiral šalje sultanu darove. Sultan ga prima, ali se drži veoma diplomatski i čuva se toga da dâ neke izjave. Sequeira se zlovoljno vraća na svoj brod. Portugalci su očito posve izolirani.

Sad se Magalhaes ponudi, da će uspostaviti vezu sa skladištima mirodija. Njegova seljačka promišljenost, njegov običaj da se teže zanosi a pomnije promatra nego njegovi drugovi vedre ćudi, sad je prvi put donio plodove. Naime, promatrajući metež na obali, komešanje na palubama i gužvu čamaca, ustanovio je, da Portugalci nisu jedini izolirani.

Kinezi su doživjeli istu sudbinu. Oni su uporni, točno računaju, a svojom stojičkom ravnodušnošću nadmoćni su svim sugovaračima. Zbog toga su neugodni impulzivnim Maurima. Magalhaes odlazi Kinezima.

Ovi ga ljubazno primaju, pa razgovor teče čas o ovom čas o onom. Magalhaes se mora prilagoditi tempu, uobičajenom na Istoku. Uostalom, postepeno se već privikao na nj. Pritom se očituje crta njegova bića, koja se dotad nije dala zapaziti. On djeluje kao utjelovljeno strpljenje. Sate i sate sjedi među tim žutim trgovcima a da ga to nimalo ne umara. Izmjenjuje s njima uljudnosti i neprekidno je pripravan da nešto čuje i sasluša. Kinezi se cjenjkaju za svilu iz Hanona, a zapravo misle na mirodije, govore o sitnim minijaturama od bjelokosti, a pritom kalkuliraju cijenu za papar, a Magalhaes dotle razmišlja, kad će ih konačno svladati, da mu pokažu svoje karte.

Tih je tjedana Magalhaes zaista i naučio onaj najsuptilniji oblik postupanja s ljudima. Konačno je tim postupkom osvojio Azijce, koji se neprekidno smješkaju. On upoznaje njihove kuće, a oni imaju povjerenja u čvrsto građenoga stranca smeđe kose. Magalhaes je ugledao krhkost njihovih soba, koje kao da su načinjene za lutke, silnu čistoću i cijela jata služinčadi. Sad, kad su ga primili kod sebe, postaju intimniji, i u njihove tihe glasove miješaju se suzdržljive opomene. Evropljani su ponosni, pa su prema tome lakoumni. Straža na njihovim brodovima razmjerno je slaba, a pravo raspoloženje stanovništva teško se dade razabrati. Znademo li, tko se skriva iza toga naroda? A ako znamo, nije li onda bolje da budemo više na oprezu?

Magalhaes ustuknu i poče razmišljati, ne bi li trebalo da o tome obavijesti admirala i kako da ga obavijesti? Sve su te poruke, međutim, zastrte koprenom, neodređene su, neprecizne, nekako posve općenite. Konačno, zar ih Kinezi žele natjerati u strah? I kako bi mogao očekivati od zapovjednika, da bude sumnjičaviji nego što je to u skladu sa čašću Portugala?

Ni Serrao, s kojim se posavjetovao, nije se nimalo zabrinuo. Kikaši su kukavice. Upravo je sada sultan poslao admiralu obavijest, da je pripravan da mu iz svojih zaliha prepusti željenu količinu mirodija i papra. Svi čamci s brodova treba da pristanu sutra uz obalu, da preuzmu teret.

Magalhaesa je ta vijest, međutim, učinila samo još nepovjerljivijim. On se ponovo vrati u grad. da ustanovi, ne osjeća li se u njemu neko posebno uzbuđenje. Čini mu se, da su ulice uzbuđenije i živahnije, da su

skupovi na uglovima češći, a razgovori još glasniji. Sve ga to, međutim, može ipak varati.

Kuća njegovih kineskih znanaca zakračunana je. On kuca, kuca još jednom, upornije, ali mu nitko ne otvara. Nešto se iza vrata ipak kreće. Jasno je, da Kinezi ne žele da se pokažu. On se ljutito okrene.

Najednom se iz udubine vrata susjedne zgrade pojavljuje visoki vitki Malajac. Magalhaes nehotice ustukne za korak. Malajac se nagne naprijed:

»Moj gospodar vam poručuje, da se čuvate sutrašnjega dana.«

Malajac govori portugalski.

Magalhaes ga začuđeno upita: »Odakle si?«

»Sa Sumatre, gospodine.« Malajac pokaže rukom prema zapadu, a istodobno opiše njome znak križa.

»Jesi li kršten?«

»U samostanu pobožne braće, gospodine.«

»Kako se zoveš?«

»Henrique, gospodine.«

»Otrči svojemu gospodaru i upitaj ga, hoće li te prodati meni?«

Rob se vrati za nekoliko časaka.

»Moj vas gospodar moli da me primite kao njegov poklon.«

Sluti li ijedan od njih dvojice, što znači taj susret za njih? Zajedno će proći nevolje i bijedu, silnu radost i ponosno uzdizanje, zapast će u pustolovine, da šarenije od njih nije izmislio nijedan odsječak povijesti ljudskoga roda, nijedan pjesnički mozak.

U tom času, međutim, nema na njima ništa osobito. Gotovo svi Portugalci malo višega roda ili položaja kupili su robove. Na tržištu ih ima mnogo, a roba je jeftina. Kad ga je Magalhaes stao potanje ispitivati, pokazalo se, da Henrique ne zna ništa potanje o tome,

što domoroci kane poduzeti. On samo neprekidno ponavlja kolutajući očima: »Čuvajte se, gospodaru!« Treba dakle pripaziti.

Drugoga jutra odveslaše jole s brodova na prud. Ondje leži roba u balama, i Portugalci je počinju tovariti u čamce. Magalhaes stoji uz ogradu broda, koji je spustio sidro najbliže obali, pa zamišljeno gleda onamo. S karavela je sva posada, osim stražara, otišla na obalu.

Magalhaes vidi, da su čamci prijeko na prudu većinom izvučeni na pijesak, kako bi se lakše mogli natovariti. On razabire Serraoa, koji požuruje domoroce, jer oni po svojem običaju koračaju lijeno i previše dostojanstveno. Sve te opomene su bile, vjerojatno, samo brbljarije, želja da se čovjek pokaže važnim. Nema nikakvih znakova, da bi grad djelovao u većoj mjeri prijeteći nego jučer i svih ostalih prošlih dana.

Dok još razmišlja o tom, opazi iznenada silno mnoštvo praua kako iz unutarnje luke zakreću u široki zaljev, u kojemu su karavele spustile sidra. Dojurile su u tolikom broju, da su prekrile cijelo more, i utiskuju se između brodova i čamaca na obali.

Jednim skokom Magalhaes je na slazu, silazi niz ljestve dolje, gdje se ispod broda nalazi šljupka, dovikuje straži, da digne uzbunu. Henrique skače k njemu u čamac. Odbijaju se od broda, naprijed, zaboga, što brže do admiralske fregate! Mašu veslima, tako žestoko, da voda prska oko njih. Praue im se već približavaju, luka ih je već puna, posada je na obali odrezana, a Malajci silnom brzinom okružuju portugalsku mornaricu.

Čamac s Magalhaesom i Henriqueom juri po tetivi luka, što ga čine malajske praue. Malajci se pretvaraju, dižu uvis košare i voće kao da žele trgovati, a pritom se sve više približavaju. Najjezovitije je od svega to, što ovaj put ne klepeću po svojemu starom običaju.

Konačno fregata! Magalhaes se uspinje rukama po užetu, prebacuje se preko ograde i pada na palubu. Gdje je admiral? Trči u kabinu, otvara vrata, a riječi mu samo naviru iz usta.

Za dvije sekunde Sequeira je na palubi, izvikuje zapovijedi, rakete šište u zrak, otvori pred grlima brodskih topova štropoću, cijevi se upravljaju u cilj, i topovi počinju grmjeti.

Malajski se čamci zapletu u klupko, praue se okreću, smetaju jedne drugima, Malajci počinju zavijati, rasipati se poput snježnih pahuljica i razilaziti se po cijeloj površini luke.

Najednom se s pruda začuju krikovi i gromki udar kamenja o drvo. Portugalci se upravo skameniše ugledavši s brodova strašan prizor.

Iz vijugavih ulica, koje vode do obale, naviru domoroci, jurišaju s kopljima, skrivaju se za štitove. Strelice zuje, Portugalci su opkoljeni, voda je puna Malajaca. Na obali sijeku Evropljane, mornari padaju pod udarcima; druge hvataju žive, i momčad se topi kao svijeća u vatri.

Magalhaes vidi samo jedno; prepoznao je Serraoa. Njegov se prijatelj probio, izbio je na obalu i ondje uhvatio jolu. Nekoliko njegovih ljudi trči za njim. Odbijaju se od obale i veslaju. Nebesa, začas će se naći usred fanatički ogorčenih praua!

Ovamo čamac, brže, Henrique, još brže, ovamo čamac! Naglo se spuštaju s brodske ograde, grabe vesla i zalete se, poput čelična klina, u praue, koje pucketaju, kolebaju se i izvrću.

Serrao se očajno brani. Malajci su uhvatili njegovu jolu. Serrao je ranjen u glavu i u ruke, ali on udara, grize i bode oko sebe kao da je podivljao. U krajnjem času prodire Magalhaes do njega, pa sad obojica bijesno

napadaju Malajce, krče sebi put, pa njime stižu natrag na fregatu.

Zagrlivši se ondje, obojica osjetiše, da će ostati kao braća jedne krvi, pa da ih život i rastavi.

Kad su se vratili u Indiju, vidjeli su, da se ondje sve promijenilo. Stroga zapovijed dom Manuela skinula je Almeidu s dužnosti, i vojvoda od Albuquerquea uživa sad njegove časti.

Njegov sin daje nam opis novoga potkralja, za koga nitko ne zna, da li je postao glasovitiji zbog svoje energije, ili zloglasniji zbog svoje okrutnosti. »Taj veliki kapetan čovjek je srednjega stasa, dugačkog i crvenog lica i povelikog nosa. Mudar je, govori latinski i veoma je vješt govornik.«

Albuquerque počinje diplomatski. Nada se, da će se na taj način riješiti Almeidinih pristalica. Ljudi, koji su služili pod Pereirinim zapovjedništvom, među njima i Magalhaes, stoje na čelu njegova popisa.

Svi trgovački brodovi otpremaju se s tovarom u Lisabon, a pritom dolaze na njih kao posada pristalice dom Francisca. Taj je šahovski potez sretan. Njime vojvoda pročišćuje svoju pratnju, a osim toga začepljuje burzi kod kuće nezasitna usta. Neka ga samo grde oni, koje izbacuje iz službe, trgovci će ga to življe hvaliti. Kraj toga ne može biti sumnje o tome, čiji su glasovi važniji.

Indija međutim ipak još ne ispušta Magalhaesa. Možda mu ne želi priuštiti, da ga u Portugalu slave kao pionira s Malake. Tko bi znao, što mu sudbina sprema!

Jedva je prošlo nekoliko dana što su isplovili iz luke, kad se dvije karavele nasukaše. Druge dvije ka-

ravele, koje bijahu već daleko odmakle, nisu to ni opazile. Kako je vjetar povoljan i kako su one zbog teškoga tovara prilično nepokretne, možda čak i ne žele da to opaze.

Brodovi su blizu obale, zapleli su se u grebenje, struže po pećini, a kroz rupe u brodskom trupu neprekidno navire voda. Momčad je izgubila glavu, a časnici bjesne. Silno su uzbuđeni. Ta valjda nisu preživjeli borbe, bitke i opasnu klimu zato, da se sad ovdje bijedno udave!

U svemu tom metežu jedino je Magalhaes miran. On je prošao već kroz mnoge opasnosti, pa zna, da nedostatak promišljenosti pretvara teške sate u beznadnost.

Premda ne obnosi nikakvu čast, ipak svojom promišljenošću prisiljava druge, da mu priznaju autoritet. Prije svega treba spasiti teret. Ono, što se nalazi u najgornjim prostorijama broda, dade se spasiti. U čamce s time! Jesu li brodski dnevnici spašeni? Oružje? Tko će se pobrinuti za bolesnike?

Kad je ponovo izašao na palubu, opazio je, da mornari, koji su ga dugo drage volje slušali, radosni, što im netko zapovijeda, najednom nešto mrmljaju. Što se dogodilo? Ljudi pokazuju na koso obješeni slaz, kraj kojeg stoje kapetani i hidalgi, spremni, da kao prvi napuste brod, koji se polako nagiba.

Momčad, koja je još čas prije utovarivala robu, već je pritrčala onamo. Oko časnika zaore krikovi upravo u času, kad su htjeli da uđu u čamac. Mornari ih grabe, vuku ih natrag, a oni se opiru. Šljupka će za trenutak biti prepuna i potonut će pod njihovom težinom.

Ne razmišljajući ništa jurne Magalhaes u hrpu. Udarcima razdvaja ljude, koji se bore, počinje vikati na njih, te mu uspijeva da na trenutak ublaži uzbuđe-

nje. Položaj je zaista prokleto loš. Čemu se on uopće miješa u to? Ta on ne snosi nikakvu odgovornost, a po svojemu podrijetlu pripada onima, na koje su se mornari usudili napasti u otvorenoj pobuni!

Ali Magalhaes nije ni za trenutak zaboravio, s kim je jednom dijelio momčadske prostorije, pa čak i ležaj. Budući da je u tom času stupio na stranu mornara, odvojio se od uglednika definitivnije nego što i sam sluti. On im ne može zapovijedati, pa čak ni u tom kritičnom trenutku, ali zbog geste, kojom se danas pridružio mornarima, oni će ga mrziti cio njegov život.

Magalhaes se obrati vojnicima kušajući da ih umiri: »Pustite kapetane i plemiće da odu, ja ću ostati s vama.«

A onda, nastavi okrenuvši se hidalgima: »Kapetani se zaklinju, da će doći po nas, čim stignu do mornarice!«

Zatim odveze s momčadi teret na obalu. Ondje se smještaju što bolje znaju i umiju u tim prilikama. To progonstvo traje tri tjedna.

U ta tri tjedna nekadanji je paž, koji je uvijek bio seljak, pa je tako ostao bliži mornarima nego plemićima, iz osjećaja te stare pripadnosti stekao novo iskustvo. Jednostavne ljude najlakše možeš razumjeti, pa i onda, ako se izražavaju nespretnije od naobraženih. Njih ne sputavaju nikakve lude staleške razlike, pa ih možeš najlakše i oduševiti.

Magalhaes počinje proučavati te značajeve: ribare, obrtnike, sluge, naučnike. Tko se prema njima odnosi otvoreno, tome i oni prilaze otvoreno. Tko jednom zaželi da izvrši neki neobičan plan, moći će da ga izvrši samo s njima.

Ako je Magalhaes, vrativši se s brodolomcima u Cochin, očekivao pohvalu, prevario se. Albuquerque mu se nije ni zahvalio. Bilo mu je čak neugodno, što ga ponovo vidi u Indiji.

Potkralj ima velike planove. Ukrcao je ljude na dvadeset i jednu korvetu, pa je sa svim svojim četama odjedrio u Gou.

Armada je u tamnoj noći spustila sidra vani na moru, a vojvoda se s naoružanim šljupkama odvezao u luku. Ovdje su svladali Indijce, koji nisu ništa slutili. Začas su na gatovima, prolaze kroz naglo zaplašene ulice, jurišaju na tvrđavicu, a pospani stražari jedva da se i brane. U ranu zoru Portugalci su gospodari grada.

Potkralj je porugljivo pozdravio deputaciju u čistim bijelim odijelima, koja ga je ponizno zamolila, da bude milostiv prema stanovništvu. Albuquerque zaposjeda guvernerovu palaču i nalaže mornarici, da pristane uz zidani žal. Nedavno je stradao kod uzaludnog pokušaja da osvoji Calicut. Goa je veća od Calicuta. Admiral se osvetio, i Lisabon će biti zadovoljan.

Magalhaes reče Serraou, da mu se čini, da zrak nije ovdje ništa bolji nego u Malaki. Oba prijatelja dobili su zapovjedništvo nad nekim malim brodom. To odlikovanje ne zahvaljuju zapovjednikovoj sklonosti, već pomanjkanju izobraženog osoblja.

Neka tri mjeseca mogao se vojvoda naslađivati svojim uspjehom, kadli dojuriše glasnici u njegovu palaču. Kopnom se približuje neprijateljska vojska. Posve je nemoguće, da bi Portugalci mogli braniti grad, jer u svakoj kući stanuju neprijatelji. Zato se brzo ukrcavaju na brodove.

Sad se međutim kroz oblake probija ona atmosfera, koju su iskusni kolonijalci već prije uspjeli da udahnu. Domoroci su odrezali uzmak na more. U uskom grlu

kanala, koji vodi do mora, potopili su brodiće natovarene kamenjem. Iz grada su pustili niz struju zapaljene splavi, kako bi njima upalili drvene korvete. Portugalci zaroniše u jetku srdžbu, koju su sami raspirili svojom ohološću.

Na ulicama grada već se skuplja neprijateljska vojska. Portugalci su zarobljeni, premda se nalaze na svojim brodovima. Od njihovih progonitelja dijeli ih samo još uska pruga vode. Moraju gasiti požare, koji se javljaju na svim krajevima njihovih drvenih karavela. U uskom kanalu brodovi se sudaraju. Albuquerque mora, pod svaku cijenu, da se probije na more!

Malim trzajima korvete se odbijaju u kanal. Svaki centimetar puta treba istražiti dubinomjerom. Čim se jedan brod zaplete u zapreku, udarat će ostali jedan o drugi, i svi će biti izgubljeni. Na obalama, s obje strane kanala, skupljaju se Indijci. Na brodove leti kamenje, lete koplja, sulice. Pojavi li se iznad ograde broda koja glava, za tren je smrvljena.

Brodovi se mučno, palac po palac, probijaju. Vojnici su oslabili, nemaju hrane. U brodskim kuhinjama ne smije se kuhati, jer svaka je iskra postala eksplozivna.

Kad bi to trajalo samo jedan dan! Ali put traje šest dana, pa konačno i cijele tjedne! Sat za satom pokušavaju Indijci napadati. Pomoću praua, pomoću malih čamaca. Korvete mrve te brodiće. Protivnik pušta u kanal zapaljene riječne čamce. Posljednji portugalski brod hvata vatru. Portugalci gledaju stup plamena, udišu vrućinu, osjećaju vonj dima, koji pali. Jarboli na zapaljenom brodu pucaju poput žigica, trup broda puca. Nitko mu ne može pomoći, nitko ne može da spasi drugove, jer bi se inače svi zarazili plamenom kao kugom.

Konačno stižu do posljednje brane. Teturaju, zakreću korvetama u more; ljudi jecaju, iz očiju im ka-

paju suze od prekomjerna umora, a lica su im osušena poput učinjene kože.

Albuquerque je beskrajno razdražen zbog toga drugog poraza za vrijeme njegova regentstva. Odmah izašilje patrolne brodove, da k jezgri mornarice povuku sve snage, koje patroliraju kraj Malabarske obale. Kad ih je konačno prebrojio, vidio je, da ima trideset četiri broda s tisuću šest stotina ljudi. Premalo? Vojvodi je dovoljno.

U listopadu se u Cochinu održava ratno vijeće. Svi su kapetani dobili nalog da mu prisustvuju.

Hoće li Magalhaes osjetiti, da taj deseti listopad treba da odluči o njegovoj sudbini? Čak da je i znao, ne bi to ni za dlaku promijenilo ni odluke ni njega samog. Ona gipkost, što ju je imao naučiti u školi za paževe, davno se već sljuštila s njega, a nikad zapravo i nije pojmio finese glatkih dvorskih recepata. Ovdje vani vrijedi samo znanje, a ne odlikovanja. Svi oni izlažu opasnosti istu kožu. Zato neka smije svatko, kad ga pitaju, slobodno, bez poljepšavanja, da kaže svoje mišljenje.

Vojvoda otvori sastanak grubo izjavivši, da kani smjesta iznova napasti Gou. Svi su kapetani nijemi. Čini im se, da je potkralj sličan pobješnjelom biku.

Onda istupa Magalhaes. On nije svoje mornare spasio iz podvodnog grebena i nedavno, eto, iz pobješnjela grada, da bi dopustio, da ih na zapovijed luđaka pokolju kao stoku. Nespretno progovara:

»Bilo bi bolje, da se admiral zasada odrekne Goe.«

Albuquerque ga porugljivo prekine:

»Bojite li se, kapetane?«

Magalhaesu se čini, da se na takav prigovor uopće ne treba obazreti. Pravi se da ga ne čuje. Ta on je već dovoljno pokazao svoju hrabrost. Mirno nastavlja: »Ako mornarica isplovi prema Goi, ne ćemo ove godine više

moći da pošaljemo trgovačke brodove, na koje čeka Lisabon.«

»Razumije se, da ćemo moći«, odvrati potkralj, jedva se svladavajući. Zar taj šutljivi Almeidin pristalica konačno odbacuje masku? To bi se svidjelo njegovim protivnicima: oni dakle žele da s trgovačkim brodovima pošalju u Portugal vijesti o njegovim katastrofama! To je mudro smišljeno. Na taj bi način smjesta izgubio položaj kod nepovjerljivoga dom Manuela. Stoga zapovjedno viknu:

»Trgovačka mornarica otplovit će pošto zauzmemo Gou. Tako povoljna vijest — u tome se slažemo, zar ne? — svakako će obradovati kralja. Dakle, ako nemate inače nikakvih drugih prigovora . . . «

»Imam i drugih prigovora«, nepokolebljivo će Magalhaes. »Admiral ne će ni najkraćim putom moći da stigne u Gou prije sredine mjeseca studenog, jer su vjetrovi, po kojima moramo otploviti onamo, sada veoma nepovoljni.«

Vojvoda mu ne dopušta da završi misao.

»To je moja briga, a ne vaša. Dalje?«

»Dalje«, odgovara Magalhaes, »morali bismo promisliti i o tome, što možemo očekivati od momčadi. Momčad se mora oporaviti, a mora i nabaviti koješta za to putovanje.«

Sad je vojvoda izgubio strpljivost.

»To su djetinje brbljarije, kapetane.« Žile na Albuquerqueovim sljepočicama nabreknuše. »Sutra kreće armada prema Goi. Nitko me ne mora pratiti, tko to ne čini dobrovoljno. Ni vi, kapetane!«

»Ja ću isto tako stići u Gou kao i gospodin admiral«, jednostavno odvrati Magalhaes, pa se opet svrsta u krug časnika, koji zapanjeno bulje u njega, jer je on prvi i jedini, koji je uopće protuslovio vojvodi za vrijeme njegova regentstva.

Magalhaes se time ne ponosi, niti ga to zabrinjuje. Imao bi zapravo više razloga, da bude povrijeđen od dom Alfonsa, koji kapetanove izjave točno i s mržnjom daje unijeti u zapisnik sjednice. Zašto je uopće vojvoda zatražio savjet, kad ga, ako je za nj neugodan, ne želi saslušati?

Je li to sve? Razmišljajući o tome, Magalhaes spoznaje, da je vojvodin ukor posebno simptomatičan. Na taj je način to prekoravanje u ličnom pogledu značajnije, nego što su običajni znaci potkraljeve nestrpljivosti ili običan službeni ukor. Admiral mu je potvrdio, da je posve suvišan u njegovoj okolini. To je mogao osjetiti, dakako, i prigodom svojega prvog odlaska, koji je zapravo bio neskriveno izbacivanje. Zar je on možda sebi umišljao, da je znak spretnosti, ako ga pošalju u Lisabon, a on se iskrca u Cochinu? On je ratnik, a ne diplomat, pa je mislio, da je i Indija Portugal.

Ako je Indija zaista Portugal, onda ga to mora uzdići, a istodobno i silno ogorčiti, kad je po drugi put doživio Gou.

Albuquerque napada Gou s mnogo elana, a i strateški dobro. Razantnim zamahom osvojen je grad, na juriš je zauzeta tvrđavica, no onda je započelo najodvratnije klanje. Tisuće domorodaca udavljene su u kanalima; rijeka, luka i zaljev obojili su se grimiznom bojom, sluzavi su i smrde. U cijelom gradu nije pošteđen nijedan musliman; muškarce nabadaju na koplja, žene dave, djecu hvataju za noge i treskaju ih glavama o kamenje, sve dok im mozak ne procuri iz lubanje.

Vojnik Fernão de Magalhaes nije ni meka srca niti je dosad bio osjetljiv. Njegovo zvanje nipošto nije takve vrste, da bi ga moglo osobito razmaziti.

Pa ipak, bilo zbog toga, što odviše mnogo krvi umara i izaziva odvratnost, bilo zbog toga, što je on kritičkiji, jer osjeća, da su ga potisnuli u pozadinu, Magalhaesu je postala odvratna besmislenost tih strahota. Mombassa i Cannanore, Zofale, Diu, strašni bijeg iz Goe, sve su to bile bitke i borbe, oskudice i opasnosti, u kojima je čovjek mogao dokazati, da ga njegov razbor čini jačim od svih podlosti, koje su se usmjerile protiv njega. Ali zar je svijet stvoren samo zato, da oni prodru u nj i da raj pretvore u pakao?

Albuquerque smatra teror jedinim dokazom prave moći. On šalje čete prema jugu, a zatim oko rta Comorin protiv Malake. To je čvorište svih tržišta mirodijama Stražnje Indije! Oni kramari kod kuće počet će frenetički pljeskati. Admiralova šaka stisnula je maursku metropolu.

Admirala ne plaši što izvidnički brodovi donose vijesti, koje opominju na oprez. Zar da se on zabrinjuje zbog toga, što sultan Mahmud ima osam tisuća topova, trideset tisuća vojnika i ratne slonove?

U vojvodinoj mornarici plovi i mali brod, na kojemu se nalaze Magalhaes i Serrao. To je njihov posljednji zajednički ratni pohod, ali po raspoloženju, koje vlada na njemu, gotovo je posve jednak onom prvom, kad su oplovili Afriku, u onim danima poslije Mozambiquea. Serrao je vedar, i posve mu je svejedno, da li ga potkralj cijeni ili grdi. Malaka je divna, život je krasan, a on zna, da ondje žive djevojke boje cimeta, i da ga čeka opojnost novih doživljaja. Njegov je prijatelj šutljiv, melankoličan i zlovoljan.

Tek što je Albuquerque stigao do sidrišta, surovo zatraži, da mu predaju zarobljenike iz Sequeirove ekspedicije. Kako odgovor nije odmah stigao, Albuquerque zapovijeda mornarima, da zapale kolibe na obali i praue u luci. Preplašeni Malajci šalju mu Portugalce i izjavljuju, da su spremni da dobrovoljno plate danak energičnom admiralu.

Prije nego što je mir počeo da klije, vojvoda ga je uništio podvostručivši svoje zahtjeve. On traži punu ratnu odštetu za napadaj na Sequeiru, osam stotina dvadeset i pet tisuća maraka srebra ratnih troškova, i Mahmudov pristanak, da se sagradi tvrđavica, koja će nadvisivati grad. Sultan to odbija. Mora odbiti ako ne želi da postane portugalskim slugom, ako ne će da bude degradiran na potkraljeva lakaja.

Na dan Sv. Jakova počinje borba. Albuquerque dijeli svoju vojsku u dva dijela. S jednom polovicom vesla sam do mosta, koji spaja gradske četvrti Malake, a s drugim dijelom iskrcava se kapetan Lima u blizini sultanove palače.

Borba se razvija bez oklijevanja. Portugalci su hrabri, Malajci uporni i žilavi. Oni zasipaju napadače otrovanim strelicama, a u borbi izbliza harači među Evropljanima njihov kratki zmijoliki bodež, kris. Vojvoda ipak osvaja most, i Portugalci tjeraju neprijatelja spuštenim helebardama u predgrađe.

Kod Lime je, međutim, sve naopako. Pred Portugalcima se pojavljuju ratni slonovi. Podigavši rilo i trubeći galopiraju orijaške životinje kroz vrata palače kao da se planine ruše. Svagdje nastaje metež, a orijaši mrve sve, što ih priječi i što im se opire. Iz tornjeva na njihovim leđima leti prava kiša tanadi i kopalja. Konačno uspijeva nekolicini hrabrih vojnika, da slonove, koji su već posve slijepi od bjesnila, razdvoje, istjeraju iz mase i okrenu u protivnom smjeru. Ranjeni udarcima koplja slonovi bijesno napadaju vlastite redove. Lima probija linije protivnika i sastaje se s Albuquerqueom na mostu.

Malajci se međutim opet približuju. Portugalci su iscrpeni, iznurili su ih napori, nemaju daha. Moraju natrag na žal, sa žala u čamce i s čamcima na brodove.

Vojvoda kipi od bijesa. Trči po palubi, bulji u grad. Mahmud daje u gradu nasuti šančeve, postavlja na njih topove, a po ulicama polaže mine i stupice.

Šesnaest dana i šesnaest noći ljulja se mornarica na blagim valovima. To je bolnica, a ne vojska. Ranarnici imaju pune ruke posla, a admiral daje odmor samo onima, koji su teško ranjeni. Vjerojatno bi najviše volio da ih sve pobaca u more.

Čim su se oni lako ranjeni malko oporavili, on ponovo napada. Oslabljenu vojsku baca na obalu u gustim redovima. Vojnici se kvače za ulice. Moraju osvajati kuću za kućom, ulicu za ulicom. Mine praskaju, mornari teturaju u jarke i nabadaju se ondje na zašiljene kolce. Svaka je koliba tvrđava, svaki jarak opaka zapreka. Pa ipak: potkralj je pobjednik.

Malaka sad doživljuje strašan osvetnički sud. Mauri su iskorijenjeni. Admiral dopušta svojim vojnicima kao nagradu da tri dana pljačkaju grad. Silovanje, otimačina i umorstvo slave orgije.

S tog poluotoka Albuquerque sili cio istok da padne na koljena. Azija drhće, čim on namršti obrve. Oponašajući Džingis-kana šalje glasnike u daleke krajeve, u Sijam, u gradove u zaljevu Pegu. Na Sumatru. Na Javu.

A Magalhaes? Njega ne upotrebljava ni za kakvu misiju. Magalhaes se već kao mladić zavjetovao Istoku, ne bi li stekao slavu, ali njega nije nitko ni spomenuo, njegovo se ime nije čulo izvan uskoga kruga mornarice, nijedan pobjednički izvještaj, nijedan opis herojstva ne spominje njega. Nijedna riječ o njemu nije odlepršala preko mora na zapad, odakle je nekad otputovao, da na velikom okolišnom putu osvoji upravo taj zapad.

Nijedna jedina riječ? Pa ipak, stigao je čak cijeli spis. Pohvala? Ne, samo mišljenje o njemu.

Potkralj je to mišljenje poslao zajedno s orijaškim plijenom, određenim za dom Manuela, kojemu je svrha,

da vladara uvjeri o tome, kako je vojvoda nenadomjestiv. Zajedno sa zlatom, biserjem, dragim kamenjem, slonovima, jednim lovnim leopardom, putuju u Lisabon i pisma.

Među njima se vjerojatno nalazi i popratnica za nekoga Fernão de Magalhaesa. Albuquerque nije ni za sekundu zaboravio ni Cochin, ni ratno vijeće. U pismu je vjerojatno stajalo, da kapetan Magalhaes nije osobito hrabar, ali je zato neposlušan, a osim toga pristalica nepokornog Almeide.

Zna li to okrivljeni? Mogao bi da pogodi. Što ga još zadržava ondje? Prijatelj? Serrao traži pustolovine, a Magalhaes je uvijek i svagdje tražio život, tu jedinicu u neizmjernosti.

Albuquerque gloria mundi! »Njegove zasluge«, veli Koeliker, najbolji poznavalac svih izvora, »pohvaljene su s najvećim priznanjem«. Njegovi suvremenici nisu čak ni jednom jedinom riječi osudili njegov barbarski način vođenja rata. U doba, u kojem je živio, bilo je samo po sebi razumljivo, da je Albuquerque tvrdo, bez srca i okrutno dao osakatiti zarobljenike, da je zbrisao gradove s lica zemlje. Ta to se sve odnosilo na neprijatelje kršćanstva! Albuquerque se borio za svetu vjeru, i bog je bio uza nj.

U vrijeme, kad je »generalni kapetan Indije, čije se ime spominjalo u Aziji i Africi sa stravom, a u Evropi s udivljenjem, stajao na vrhuncu svoje slave, i kad je njegova domovina, Portugal, bila na vrhuncu svoje moći«, vratio se dobrovoljac indijske vojske u domovinu isto tako nepoznat, kao što je otišao iz nje. Nije stekao ni priznanje, ni novac, a vratio se samo bogatiji iskustvom, i jednim malajskim robom.

Kako samo more šumi udarajući muklim, jednoličnim mrmljanjem o svijetlu ravnu obalu! Baci palicu u nj, i more će je svaki put naplaviti na obalu.

Kakav je Lisabon nakon sedam godina provedenih u Indiji i Africi? U njemu vri kao u mravinjaku. Još i gore! Ondje se osjećaš kao u neprovjetrenoj sobi. Ne, još je teže! Lisabon je nalik na tamnicu.

Što da radi ovdje, gdje se već kao dječak udarao o svaki ugao?

Zar se možda u međuvremenu bolje izbrusio? Parket je u dvorcu gladak, a po brodskim daskama može čovjek da hoda. Ovdje posrće na svakom koraku, ovdje je zrak pun parfema, umjesto sunca i soli.

Kraljevska je raskoš smiješna. Pljesniva. Puna moljaca. A ovo šuškanje, nadimanje i savijanje leđa pred velikanima! Čak je i Henrique blijed, hladno mu je na rijetkom zraku, lice mu poprima zelenkastu boju.

Što bi zapravo htio u toj okolini, za koju je i prije znao da ga tišti, za koju se nikad nije mogao ponadati, da će je podnijeti? Otpustili su ga. Dobiva »novac za čekanje«, tisuću osam stotina i pedeset reisa, to je okruglo trinaest maraka srebra za cio mjesec. Smije se k tome služiti zvučnim naslovom, koji mu ne daje nikakvih prava, a ne izražava ni neke zasluge. »Fidalgo eskudeiro«.

To je dakle kraj neizmjerne nade, i to ne možda neke dječačke spekulacije, jer Fernão nije ništa prenaglo izvršio, nije se nepromišljeno umiješao u mnoštvo gusara, razbojnika i flibustira! Sve je to bilo temeljito promišljeno, nitko mu ništa nije poklonio, morao je sve da zasluži, stepenicu po stepenicu, sat po sat. Pa zar da to sad bude posljednja stepenica, rub odlučnoga časa?

Zašto se ne vraća u Sabrosu? »Quinta de Souta« čeka na svojega gospodara, u pokrajini Villa Real on je jedan od najotmjenijih. Moći će da pripovijeda o svo-

jim pustolovinama, koje će mu u pokrajini Traz-os-Montes pribaviti aureolu najsmionijih senzacija.

Što je njemu do toga! Zar se svijet u njegovu vremenu proširio u beskraj samo zato, da se on zadovolji s nekoliko jutara oranice? Za njega nije izrastao prumjer, koji bi se dao izraziti u zemaljskim mjerama dužine. Njegova je kob, a ujedno i njegov poziv, da se probija preko granica postavljenih običnom ljudskom razboru. Njegova mu zvijezda zapovijeda, da posegne za planetima na nebeskom svodu, koji mu se čine bližima od cvijeća pod njegovim nogama.

Fernão ostaje na dvoru, koji on ne poštuje i koji prezire njega. Hoće li ga kralj saslušati? Ta on konačno donosi različita iskustva, vidio je nepoznate krajeve, divio se umjetnosti jogija, upoznao je taktiku Malajaca i istražio poslovne principe Kineza.

On se postavlja u dvorani, klanja se čak u prvom redu dvoranika. Manuel, koji je upravo izašao iz kapelice, prolazi kraj tih pognutih leđa. Ah, to je taj Fernão de Magalhaes, hidalgo, koji je u odlučnom času izdao plemstvo i pridružio se mornarima. Prilično je kukavan, Albuquerque se o njemu veoma nepovoljno izrazio. Kralj brzo prolazi kraj njega, čak ga i ne pozdravlja.

Znači li to sramotu? Fernão bi želio da se još smije nadati, kako je kralj prošao samo u žurbi, možda samo nehajno.

Savjeti, međutim, očito nisu novac, koji bi imao prometnu vrijednost. Na rijeci Tejo opremaju se ekspedicije za Indiju. Stari pomorci i bivši vojnici lutaju među brodovima, užetima, palubnim prolazima, balama robe. Njuškaju dragi miris drva, katrana, vode i morske trave, promatraju pripreme, miješaju se među zaposlene, savjetuju, kako bi se teret dao najbolje spremiti i na što se u ovoj ili onoj prilici treba obazreti. No oni zaposleniji ih guraju ustranu, nitko ih ne sluša. Što će

ti mudraci, koji umišljaju sebi, da bi ih tko mogao trebati ondje, gdje ih Portugal ne želi više upotrebiti!

Soba u pokrajnom krilu dvorca veća je od brodske kabine, a ipak je uža od nje. Kabina se pruža naime u obilje oceana, a njezin prag dodiruje cijele kontinente. Orijaška palača, naprotiv, ne obuhvaća ni cijelu gradsku četvrt.

Gore nego u kakvom sitnom selu sukobljuju se u toj palači spletke različitih dostojanstvenika. Kod svakoga daha moraš biti na oprezu. Kroz sve hodnike šuškaju spletkari. Magalhaes promatra sve te spletke oko sebe. Oduvijek mu je dvorska etiketa bila odvratna, a sad je postala još formalnija, preciznija i zapletenija. Ljudi na dvoru lutke su, koje plešu na nevidljivim žicama. Pokušaš li da ih uhvatiš, oni se pretvaraju u sjene, pa ne možeš uhvatiti nikoga. Sve je nekako isprepleteno. Fernão gorko stišće usta tako, da su mu se oko njih urezale bore, povlači se sve više u se, a »nedohvatljive maglice počinju se zgušnjivati, počinju poput rose padati na hladni čelik njegove duše«.

Oskudno namještena soba pretvara se u pustinjačku ćeliju. U njoj se gomilaju knjige, pomorske karte, nautički instrumenti. Je li svijet kugla? Na to pitanje nema odgovora, kao što ga ni dotad nije bilo. Eto polemičkih izdanja, koja govore za to, a eno i drugih, koja govore protiv toga. Nekolicina učenjaka tvrdi, da je zemlja okrugla, a Rim prijeti svojom munjom. Gdje je istina?

Fernão sjedi tako nad foliantima, sagnuvši zažarenu glavu. S tim proračunima mučio se već u školi za paževe. Svi ti proračuni ostali su zapravo na istoj točki, premda su odonda marljivi prsti iščrčkali nebrojene stranice brojkama. Problem se ne da riješiti tako, da se mudre rečenice nižu oko njega kao ukrasne girlande.

Kad bi čovjek mogao bar da skine koprenu s toga misterija, što ovija oblik svijeta! Ali na koji način? I kakvim djelom? Kako bi mu oni dopustili da učini ovo, što je neobično, kad mu ne dopuštaju da učini ni ono, što je najobičnije!

Nemir ga trese. Tko je dovoljno bistar, da bi mogao ritam svojega srca prilagoditi tim danima, što se tako sporo vuku? On nije. Ne, ne, on nije! U njegovu mozgu iskaču sjećanja u milijunima iskara, od kojih se oblikuje slika, koja se kuje u svakoj misli. To je doživljaj prostranstva, čežnja za onim, što nikad nije dovršeno.

Čak kad bi i htio da sam sebe smiri, novi ga doživljaj baca preko nasipâ, što bi ih njegov razbor mogao umjetno podići

Novo ime uzbudilo je Lisabon, jučer još dosadan grad. Novo ime? Ne, jedno dobro poznato ime, pojam, koji mu je gotovo prisniji od vlastitih inicijala. To je ime: Francisco Serrao.

Je li to pouka, što mu je daje život? Je li to pouka da sreću postižu samo ljudi ustrajni i da je uspjeh na koncu konca identičan sa nezbunjljivošću.

Njegov je prijatelj dokazao, da uporan čovjek umije zavladati sudbinom! On se sa svojim brodom nasukao na nekom koraljnom grebenu u pustoši, u koju su dolazili samo razbojnički Malajci. Njegova je momčad očajna, buni se, prepire se s njime. Nemaju vode, nemaju hrane, ali on im se smije i zviždi vesele pjesme. Noću im se približuje praua. Veslači na njoj vidjeli su podrtinu, pa su doveslali bliže, da je opljačkaju. Serrao ih namami na obalu, a zatim sa svojim ljudima osvoji čamac. Na taj način zamijeniše uloge. Ne žele li da poginu od gladi, domoroci ga moraju moliti, da ih uzme sa sobom. On ih prisiljava da ga povezu prema istoku, kraj Celebesa, do svojih otoka. Na taj način stiže do Moluka, u Ternate.

Tako mu je uspjelo da skine koprenu s tajne, koju još nitko nije uspio da otkrije. Sav dotadanji trud bio je uzaludan, sva muka bila je zaludu, sav kapital, utrošen u tu svrhu, bio je samo uludo bačen novac. Serrao to, štoviše, nije izveo slučajno, naprotiv, vodio ga je nepogrešiv instinkt. On nije, naime, otkrio samo bilo koje od brojnih stovarišta, ne, on je otkrio onu p r a v u d o m o v i n u m i r o d i j a, što su je Portugalci uzalud tražili više desetljeća, onu pradomovinu izvora bogatstva!

Nije čudo, da je na lisabonskoj burzi zavladala groznica. Što su Calicut i Goa, što su Malaka i Sumatra prema Ternateu! Portugalci su doduše bili osvojili trgovinu, no sad su konačno za grlo zgrabili proizvodnju! Serrao je jednim udarcem postao popularnijim od Albuquerquea.

Drhtavih usana čita Magalhaes pisma, što mu ih je poslao prijatelj s fregatom, koja je proširila njegovu slavu. Čita izvještaj o plovidbi u čudesa, o dočeku u Ternateu, o sultanovom pozdravnom govoru. Sultan je strance svojim podanicima preporučio kao najplemenitije goste! »Gledajte! To su moji prijatelji, veliki junaci u ratu, o kojima sam vam već i prije toliko govorio. Iskazat ćemo im poštovanje i potrudit ćemo se da ih dobro primimo.«

Serrao pripovijeda bez suzdržavanja, kakva mu je već ćud. Iz redaka prodire njegov smiješak, njegov optimizam, njegova govornička vještina i njegova smionost. I ne misli na to, da se vrati u Portugal. Uživa povjerenje domorodačkoga vladara, pa je u neku ruku vrhovni ministar u Ternatu, ljubimac moćnih, omilio kod sviju. Živi usred krasote.

Zatim opisuje divotu, sav cvjetni blagoslov, miris cimeta i klinčića, dah drveća s muškatnim orasima, ljepotu obronaka, zelenilo sočnih površina. Na kraju

kliče od radosti, poput dječaka, upravo onako kao onda, kad su se odlučili za Indiju, pa ga prijateljski i nježno, kao prigodom onog zagrljaja nakon spasa kod Malake, moli, da dođe k njemu, da podijeli njegovu sretnu kob, da bude kod njega, s njime, neprekidno kraj njega.

Magalhaesove ruke, koje drže pismo, klonu. Zar vesele vijesti mogu ogorčiti čovjeka! Ili Fernão možda ne će da priušti svojem prijatelju slavu? Sam sebi ne bi dopustio da bude ma i drugi, a sad mora priznati, da je i ovdje i svagdje posljednji.

Zar je tako slavohlepan? Povrijeđen je. Sreća je žena, pa ne dopušta da je osvoji ovako sjetan čovjek. Ona želi, da je oblijeću i da joj udvaraju, da je osvajaju i zabavljaju. No zar je Fernão kriv, što uvijek želi da prodre u bit svih stvari? Ta još je kao dijete naučio, da treba srediti kamenje na oranici prije nego počne sjetva. Zašto i on ne prolazi lakim korakom kraj svih zapreka? Vještiji ljudi već žanju, a on još s mukom čisti brazde!

Zar nigdje nema mogućnosti da uznapreduje? On se osvrće oko sebe. Indija je za nj zatvorena, Albuquerque bi ga otjerao i prije nego što bi dospio pravo da pristane. A sjeverna Afrika? U Maroku prijete zapletaji. Grad Azamor uskratio je dospjeli danak. U Lisabonu skupljaju vojsku, četiri stotine brodova, devetnaest tisuća vojnika, a nećak dom Manuela, vojvoda od Braganze, dobio je zapovjedništvo.

Mjesec dana kasnije nalazi se Fernão u Africi. Mauri su pobunili gradove, i Portugalci se ne mogu nadati velikom uspjehu. Cijeli vojni pohod sastoji se od samih zasjeda i pojedinačnih okršaja, no oni su ipak nezgodni. I za njega rat počinje odmah loše. U nekom malom sukobu Fernão se zapleo u glupu gužvu. On dobro poznaje način borbe na brodovima, ali su mu pješačke metode nepoznate. Ostali elastično uzmiču, a on ostaje

na mjestu. Udarac kopljem pogađa ga pod lijevo koljeno i reže mu živac. Drugovi ga odnose u previjalište. Ondje ga površno previju, pa mu koljeno ostaje ukočeno. Fernão je hrom.

Za njega ne znači nikakvu utjehu, što je, ozdravivši, smio da zapovijeda četom. Rado bi žrtvovao nogu, kad bi za to dobio zapovjedništvo nad korvetom! Ovaj pijesak je bijedan: pustinja, gamad, prljavština.

Na čelu svoje kolone stupa Fernão kroz pustu krajinu. Patrola javlja, da u oazi, tik pred njima, zamjećuje pokrete. Portugalci se prišuljaše, iskoristivši pješčane nanose kao zaklon, i opkoliše izvor, nekoliko palmi i nekoliko koliba s krovovima od lišća na četiri stupa. Oko cisterne guraju se ljudi, deve, stada ovaca. Portugalci nasrnuše i začas zarobiše osam stotina i devedeset ljudi i dvije tisuće glava stoke.

Je li to možda mogućnost da se iskaže? Nije li mu možda boginja sreće kimnula u znak pristanka? Sad treba da bude oprezan. Ne, naprotiv, sad treba da je lakouman, jer čovjek može da dobije igru samo onda, ako sve postavi na jednu kartu. Slušajući to pravilo osvojio je Albuquerque Indiju, a Serrao čamac malajskih kradljivaca!

Pa ipak, mora biti lukav, treba da zasluži još naslov azamorskoga heroja. Grad se pokorio, ali svatko zna, da se potajice još buni. Treba izazvati podmukle Maure, da učine nešto nedopušteno, kako bi ih mogao napasti, kazniti i uništiti.

Fernão na brzu ruku pregovara sa šeikom svojih zarobljenika. »Prodat ću ti četiri stotine komada stoke.« To je čak i dobar posao, njegova se ideja rentira. Od onih trinaest maraka srebra mjesečno ne može živjeti. »Pustit ću tebe i nekoliko Arapa na slobodu. Vi ćete nas naoko progoniti sve do pod zidove Azamora.«

Tako je i bilo. Čitava kavalkada — vojnici, jahači, deve, stoka koja muče, sve ovito crnilom noći, u oblaku prašine, koja zastire zvijezde, sve posve nevidljivo, sve se natisnulo na glavna vrata. Ovdje se čuje metež, vika, muškete pucaju, dio stada bježi, a u pozadini svijetli burnusi nestaju u tami.

Glasnici trče u portugalski tabor. Magalhaes je napadnut pred gradom, njegova je četa opljačkana. Krivci mogu biti samo stanovnici Azamora!

Ali trgovci iza zidina vještiji su od vojnika ispred njih. Oni dokazuju vrhovnom zapovjedniku, da ga njegov podređeni kuša nasamariti. Nisu Mauri tako ludi, kao što to misli časnik Magalhaes. Oni dovode svjedoke za njegovo utanačenje, sklopljeno u oazi. Među kupcima nalazili su se njihovi vlastiti pouzdanici. Oni sad okreću ražanj i zahtijevaju, da se kazni zapovjednik čete, koji ih je htio oklevetati.

Stvar je, čini se, ozbiljna. Ono, što je bilo zamišljeno kao lukavština, svršava kao zločin, lakomislenost se pretvara u glupost, boginja sreće nije se nasmiješila, ona se samo porugljivo nacerila.

Magalhaes, koji je tako dugo bio promišljen, sad se više ne umije svladavati. Vojvoda od Braganze i onako je već opozvan. On je bio blagi zapovjednik, a sad nitko ne zna tko će stupiti na njegovo mjesto. Stvar će ovaj put zacijelo još gore svršiti nego ono kod vojnoga vijeća u Cochinu.

Magalhaes brzo napušta Azamor i putuje u Portugal. Želi da se opravda prije nego što ga osude. Govorit će s kraljem i pokazat će mu rane, što ih je zadobio u službi domovine. On šepa po brodu, kosa mu je razbarušena, glavu je uvukao među široka ramena. Ne govori ništa, već samo bulji preda se. Odmah na kopno, najkraćim putem u dvor.

Što očekuje Fernão od kralja, kad je očito pogriješio? U Manuelovu kabinetu leži već izvještaj novo imenovanoga vrhovnog zapovjednika u Africi; taj zapovjednik piše, da je Fernão de Magalhaes časnik, koji ne vrši svoje dužnosti, pa predlaže, da se protiv njega povede istraga zbog dezertiranja, a da se ispita istodobno i optužba, što su je digli stanovnici Azamora. Želi li milost? Suverenu nije više potrebno da se obazire na plemiće, pa ni onda, ako imaju pristalice, a Magalhaes ih nema. Kralj je — po uspjesima svojih četa — moćniji nego što je ikad bio ma koji vladar prije njega i poslije njega. Nada li se grešnik saučešću? Dom Manuel se davno udaljio iz područja, na kojemu vlada razumijevanje. On se doduše još i sad svakoga dana skrušeno ispovijeda nekom dominikancu, no čak i taj ispovjednik misli, da kralj nema grijeha.

A osim toga, zar će kraljeva sklonost ili ljudski osjećaj moći da operu tamnu mrlju sa značaja čovjeka, koji je tako dugo bio besprijekoran? Uspjeh drugih zaveo ga je. Mislio je, da po tom uspjehu smije zaključiti, kako ne treba biti sitničav. Zar je htio da se obogati? Ako i jest, htio je da se naplati samo za ono, što mu je Portugal ostao dužan. Ali on je namjerno htio oštetiti građane Azamora! Da, ali njega su cio njegov život učili, da su Mauri prirodni neprijatelji kršćana.

Fernão zapravo i nije zapleten toliko, koliko se boji, budući da je zaprepašten zbog toga, što su ga uhvatili na djelu. Bio je odviše revan. Nastojeći da sve razjasni, sad je opet odviše revan. Zamolio je kralja za audijenciju, i ona mu je, začudo, odmah odobrena. Ali iz vanjskog oblika ne proizlazi nikakvo unutarnje oslobođenje. Lice dom Manuela je hladno. On ne pita ništa, a nije ni pripravan da ga sasluša. Prije nego što je molitelj mo-

gao da izgovori ma i jednu riječ, kralj mu zapovjedi, da se vrati u Azamor i da ondje čeka ishod svoje parnice.

Osamljen, apatičan, optužujući sam sebe, sjedi Fernão u afričkoj pustinji. Tamnoputi Henrique jedino mu je društvo. Svi ih se klone, i Magalhaes provodi kamena lica te tjedne, koji polako kaplju.

Blijed, ali veoma uspravan, stoji pred komisijom. Ne poljepšava ništa. Komisija mu želi pomoći, ali on to gotovo i ne iskorišćuje. Konačno ga oslobađaju.

Magalhaes je sav smrvljen, pa moli da ga otpuste iz vojske. Ono, što je ustvari samo dijelak kolonijalne satire, njemu se čini vrhuncem tragedije.

Val ga je uzdigao. Njegov se čamčić neprekidno kolebao na vrhu vala, i upravo je u času, kad je povjerovao, da mu se uklonio, zinula dubina, da ga proguta. Preostala je samo rezignacija.

Morski mlat bacio ga je među pećine. Ma kako se obazirao, ne vidi mogućnosti, da opet klizne u more. Vjetar, koji puše iznad mora, ne zahvaća njegova jedra.

S mirovinom od tisuću reisa i s deputatom od svakodnevne porcije ječmene kaše sjedi u Lisabonu. Hrani ga država, kao isluženoga kolonijalnog vojnika. On šepa kroz ulice, uvečer se šulja u luku. Nikad više ne će stajati na visokoj krmenoj palubi korvete, da je upravi prema meti svoje čežnje, a ta leži daleko iza crte savijena obzorja, koje se gubi u sivom sumraku, kao neostvariv cilj njegovih snova.

U hladnoj i neugodnoj izbi piše molbe. Ne traži namještenje, već pokušava da se prepire. Triput je ranjen, lijevo mu je koljeno ukočeno, pa postavlja zahtjeve, traži rentu. Zahtijeva, da mu povise mirovinu, želi viši položaj. Svadljiv je, ogorčen. Budući da sam sebi nije dovoljan, nezadovoljan je sa svime.

Njegovo se srce ne može smiriti s onim, što ima. U tom čovjeku, kojem šutljivost skriva osjećaje, što bi poput morskih valova morali jurnuti na obalu, obalu kivne sadašnjosti, kad bi ma i malo popustio jedan jedini njihov ventil, u tom čovjeku bije srce strastvenih seljakâ, koji nikad ne će dobrovoljno dati ono, što imaju. Magalhaes je žilav kao i oni. Ne može prignuti šiju pred ljudima; pred sudbinom još manje.

Njegove molbe su odbijene. Mrkim pogledom promatra Fernão dotjerane kovrčice, koje mu u suhom stilu prašnih kancelarija prenose samo potvrdu toga, da on sam ne vrijedi ništa. Fernão stišće usne u guštari smeđe, zapuštene brade. Prolazi ga jeza od stida; u svakom djeliću svojega bića osjeća, da je beskoristan.

Gradom luta mnogo nezadovoljnika. Nalaze se i prepoznavaju po nekom neiskazanom vonju, svojstvenom jednako reakcionarima kao i kritičarima, koji nikad ne će ništa naučiti. Lukom šeću nezaposleni kormilari, a s njima i bivši vojnici, koji se smatraju zaslužnima, a sada moraju lijeno besposličariti.

Je li to njegova klika? On ih porugljivo promatra. Kad bi on smio da odlučuje, ne bi zaposlio nijednog od njih. Zanovijetaju i prigovaraju, a iza toga skrivaju samo pohlepu za novcem.

A nije li i on tražio isto, nije li to čak i pismeno zahtijevao? No onda razabire, da je silom utisnuo pero u svoju tešku i nespretnu ruku samo zato, da se nečim zaposli. Eto, to je! Ta muka, što mu ne dopuštaju da nešto radi, pritište mu grudi! Ali »Quinta de Souta« čeka, ondje je još dosta posla. Fernão zlovoljno korača po zidanom žalu, kraj karavela, koje se ljuljaju, kraj teretnih čamaca, koji iskrcavaju robu. Zar da nikad

više ne ugleda more? Da nikad više ne osjeti vonj oceana, kojega mu ritam udara u krvi, koja jednakim, jasnim kucajima struji kroz njegove žile?

Pritom je jedva i napola svijestan toga, u kolikoj je mjeri podložan moru, koje nikad ne pušta na slobodu čovjeka, kojega je ma i jednom ovilo slanim dahom svojih vječno pokretnih, vječno netaknutih voda.

Pustio je da ga sudbina tjera, pa što se onda čudi, da se nasukao! Čovjek mora sam da upravlja kormilom, želi li da stigne u luku i želi li da iz luke, kroz morski mlat, stigne u daljinu.

Možda je ipak bio dar hirovite božice, koja ga je prevarila pred Azamorom, što je upravo u tim tjednima upoznao nekoga neobičnog čovjeka. Ne, to je zapravo poklon Temide, boginje pravde.

Namjerio se na Ruya Faleira, nekoga mršavog, hirovitog učenjaka, astrologa, koji sam sebe smatra darovitijim, nego što mu to okolina želi priznati. Faleiro pogađa sudbinu iz zvijezda, ali Fernão ne traži od svojega novog znanca horoskop, jer mu je budućnost manje važna od sadašnjosti. Magalhaes je uvijek bio čovjek praktičan, pa bi i sada htio da ima koristi od učenjakovih iskustava, a ne od njegovih maštanja.

Faleiro ne škrtari time. On poznaje zvijezde. Pratio je njihovo kretanje, upućen je u mehaniku neba, a umije se služiti i najtežim instrumentima. Tumači Ptolomejev sustav, »almagest«, pa izračunava geografsku dužinu i širinu.

Faleiro govori o astrolabiju Arapa, o tom aparatu, kojim pomorci mogu da mjere svoj položaj na moru. Taj aparat još uvijek ne dopušta pomorcu da se udalji

od obale, jer ga valja montirati na čvrstom tlu. Govori o Jakovljevu štapu, tom kutomjeru, o ogledalnom sekstantu otkrivačkih putovanja, koji dopušta, da se geografska širina određuje i za vrijeme plovidbe, neovisno o obali, te se na taj način neraspletivi kaos mora pretvara u putanju.

Faleiro se sav ražario. On donosi duge popise Regiomontanove »ephemeride«, tablice za računanje, sastavljene u svrhu, da se mjerenje izvrši točnije, i to s obzirom na ekvatorijalni otklon središta sunca u podne svakoga dana u godini.

I tako njih dvojica, uskogrudi astronom i vojnik iz Indije, kojemu je sad trideset i pet godina, sjede nad kartama, nad aritmetičkim tablicama, nad instrumentima. Upravo grozničavo žele da nekoga poduče, a još grozničavije, da sami nešto nauče. Kako se samo izba ispunila šarenilom daljinâ! Kroz prozor ne prodire noć, a ono, što šumi u drveću, jedra su koja pljeskaju o jarbole.

Ne će li Magalhaes u zoru ponovo doživjeti razočaranje? Kad jednom nestane sablasne tame, toga blagoslovljenog plašta, koji zastire pogled, kad se ugase svijeće, i kad jutro, mrzovoljno i izblijedjelo, spere sve kutove sobe, opet će se približiti dan, koji je trebao da donese ispunjenje snova, a značit će samo novu sponu.

Magalhaesa to sad, međutim, ne smeta. Sad ga čak ne zamara ni učenje, premda se posljednjih godina više navikao na mač nego na brojke i formule. Čini se, da su ti nizovi brojki hrana za njegov razum, hrana, koju mu je on odviše dugo uskraćivao. Sad je neprestano željan novih spoznaja.

Pa ipak, što to njih dvojica zapravo namjeravaju? Zašto se bave nautikom, kojom se jedan od njih ne može, a drugi ne smije okoristiti? Čemu sva ta umjetnost i znanost, koja ne može da poveća njihove smije-

šne prihode i ne može da im obeća bilo kakav napredak, jer su vezani za svoje mjesto, sputani i okovani?

Evo odgovora: obojica su opsjednuta! Stoljeće, beskrajno u svojemu razvoju i nerazjašnjivo u svojim znamenjima, posvema ih je podvrglo pod svoju vlast. Svi su postali robovi toga stoljeća, pa zašto da ne budu i oni? Jedan će od njih, međutim — dok ostali mudruju, ne bi li raspleli zapleteni sastav toga svijeta — sam istražiti svijet. Ne će on izračunavati putanje planeta, njegova je zadaća da svlada ovaj planet.

Projekt, do kojega je konačno došao, nije se u njegovu mozgu, nakon probdjevenih noći, pojavio poput nekoga blijeska odviše nadraženih živaca, koji su time postali vidoviti. U njemu se ne javljaju nadahnuća. Sudbina mu ne dovodi pred oči neke smione konstelacije. Da se otisne sa zemlje, nedostaje mu širina duha, koji bi u tu svrhu morao biti lakši od oblaka. U njemu nijedan plod ne dozrijeva sam; to teško naslijeđe dala mu je priroda. Što drugima pada s neba, mora on pomno uzgajati. Fernão zna, da nema sreće. Mora dakle imati izdržljivosti.

Ustajući sa stola i povlačeći nogu, dodirne ladicu, u kojoj leže pisma Francisca Serrao. Nije odgovorio na njih. Treba li da prizna prijatelju, da mu je zavidan? Između Ternata i Lisabona leži širina cijele zemlje.

Razmišljajući o tome počinje oklijevati. Samo širina?

Faleiro dolazi k njemu s nekim posjetiocem, koji se kao treći želi pridružiti njihovu neobičnom kolu. To je neki crvenkasti čovjek u baršunastom ogrtaču s krznom, neki Nizozemac, trgovac i brodovlasnik iz Antwerpena.

»Cristobal de Haro«, predstavi ga Faleiro i odmah počinje, po svojem običaju, grditi Portugal. Vlada dom Manuela sastavljena je od razbojnika i njihovih ortaka. Ne samo da muče siromašnog učenjaka, kao što je on,

i da ga varaju u pogledu državnog namještenja i prihoda, nego, ovaj Flamanac može potvrditi, da vlada isto tako oštećuje i trgovce.

Nizozemac kimne. U prijestolnicu je došao po neugodnim poslovima. Po nalogu različitih država, a i na vlastiti riziko, oprema on ekspedicije i šalje brodove u prekomorske krajeve u potrazi za unosnim poslovima. Na zahtjev vlade poslao je teretne brodove u Indiju, ali su se oni tamo zapleli u neki sukob, pa ih je portugalska mornarica potopila. Sad zastupa svoje tražbine.

S uspjehom?

Brodovlasnik ljutito slegne ramenima. Očito nema nikakve nade. Ministarstvo je gluho, a škrtost kralja Manuela poslovična je u cijeloj Evropi.

Što se to tiče Magalhaesa? Po vlastitom iskustvu zna pouzdano, da Portugal rasipa veoma malo hvale i da posve sigurno ništa ne plaća.

S posjetiocem je, međutim, odjednom izvana prodro u sobu neki poseban dah. Brodove šaljete u sve krajeve svijeta? Pripovijedajte o tome, gospodine Haro! Pred tim prozorom, koji gleda samo na Lisabon, suzila se perspektiva. Proširite je, gospodine Haro! — Što se odigrava iza kulisa velikoga teatra?

Nizozemac pripravno pripovijeda. Ređa pred njima događaje, koje njegov trgovački mar po svojoj želji umije vješto i razborito prikazati.

Danas je već svakome jasno, da je kapetan Colon bio brbljavac i da nikad nije otkrio Indiju. Ipak je bio junak. Amerigo Vespucci istražio je velike dijelove Terrae nuovae, a zatim je savjetovao Španjolskoj: uporno jedreći prema jugozapadu oko te nove zemlje, ili kroz kakav kanal, koji možda cijepa njezino kopno, treba prodrijeti do otoka s mirodijama. Portugal se međutim odmah usprotivio. Dom Manuel drži u ruci

put oko Afrike do Moluka. Zar bi njemu bilo stalo do toga, da se pronađe put, koji bi možda mogao dokazati, da Ternate leži zapadno od demarkacione crte uglavljene u Tordesilasu, pa da prema tome pripada Španjolcima!

Da, da, nestrpljivo razmišlja Magalhaes, ta crta prolazi tri stotine sedamdeset legua zapadno od Kapverda. To sam zapamtio. Jedna legua je pet tisuća pet stotina sedamdeset i tri metra. Svijet, što ga još treba otkriti, razdijeljen je između Portugala i Španjolske.

Haro je međutim nastavio da govori. Kralj Manuel je imao sreće: Vespucci je umro u Sevilli, Cabral je za Portugal okupirao Santa Cruz, zemlju, što je sad nazivaju Brazilijom. Španjolska je zato poslala smionoga Balbou u Dariju, u kaos prašume s one strane otoka Kube, na kojemu se, prigodom svojega posljednjeg putovanja, iskrcao Colon. Taj smioni čovjek probio je sebi put kroz povijuše, guštare, ugrožen od zmija, otrovnih strelica i kuge, pa je s vrha Sierra Querequa ugledao moćno, golemo, svjetlucavo more. S obale je zakoračio u njegove veličanstvene valove, pa je, držeći u jednoj ruci goli mač, a u drugoj zastavu Kastilije, zauzeo u ime kralja, svojega gospodara u Valladolidu, sve te valove, sve obale, što ih ti valovi zapljuskuju, i sve ljude, koji ga gledaju, kao što ga je on ugledao.

Magalhaes je čuo samo jedno: Vespucci je vjerovao, da odmah iza Terrae nuovae može stići u Ternate.

U Nizozemčevim završnim riječima odjekuje sad ono, čemu bi on htio da se ponada, ne, ono, što već naslućuje, što osjeća u podsvijesti, što ga je privuklo k Faleiru i što je dovelo do toga, da su se obojica zadubila u knjige i u logaritme. More, u koje je zagazio Balboa, more, što ga je taj Španjolac pompoznom gestom zauzeo za Kastiliju, ista je ona voda, na kojoj se ljulja i Ternate!

Prijatelj! Prijatelj! Je li to put, koji će ga iz tamnice gradova ponijeti iznad valova do otočja misterija? Brzo pismo iz ladice! Brzo. Brzo. Rečenice posrću s njegovih usana, jezik ga ne sluša tako brzo, kako bi ga on htio natjerati, evo ga, uvjerite se, Faleiro, pazite, gospodine Haro, evo jasnoga dokaza!

Preceptor u školi za paževe imao je pravo. Zemlja j e s t e kugla! Serrao je odabrao običan put. Pođimo mi neobičnim, taj će put biti kraći!

Faleiro već računa. Magalhaes sjeda k njemu. Čak se i Haro zanio, te promatra ono, što oni odgonetavaju. Rišu šestarom, uspoređuju, pergament se pokriva brojkama geometrije njihovih skrivenih sati. Gdje je točan tekst papinske bule? Ondje je otiskan u knjigama! Povucite meridijan prema presudi u Tordesilasu, povucite ga, Faleiro. Točno u tom smjeru vodi on od pôla do pôla!

Olovka pada, papiri šuškaju, i oni gledaju jedan u drugoga. Otoci mirodija leže iza novoga kontinenta, ali na š p a n j o l s k o m području.

Večer je svojim sjenama kliznula preko blijedih napetih lica. Potezi na licima oštrije se urezuju. Nekoliko ptica pospano cvrkuće u grmlju kraj rijeke, a preko kotline rijeke Tejo zasvjetluca uska užarena traka sunca na zalazu i raspršava se o namreškanost malih valova u samo sitno, krvavo iverje.

Faleiro je pred njih stavio globus, što ga je izradio prema Behaimovoj »zemljinoj jabuci«. Zatim pripaljuje svjetiljku, jer se gusti sumrak nijemo spušta. Pomno vješa svjetiljku iznad šarene lopte. Svijetlo se leluja i podrhtava iza stakla, a po stijenama, stolu i podu osipaju se žućkaste točkice i šare.

Faleiro stoji uz globus, mršav, pognut, gotovo kao da nema tijela, kao da je sama sjena, sablast. Želi li izvesti kakvo magično zaklinjanje?

Svjetiljka se zanjiše i zaustavi. Ispod nje svjetluca slika svijeta. Gornji je dio rasvijetljen, na oblini svijetlo poprima sivu boju, a u donjem dijelu jabuke prelazi u crno.

Onda se začu Faleirov glas. Govori li kao inače? Dah mu cvrči, a riječi su samo šapat.

»U Indiji je noć, Lisabon je rasvijetljen jarkim zrakama, a u novim Colonovim zemljama vlada sumrak. Ja okrećem svijet, zemlja sluša moj prst, sati se izmjenjuju, sumrak, noć, dan u Indiji, otoci mirodija . . .«

Magalhaes skoči na noge, pruži ruku prema globusu i gurne ga.

»Okrenite ga natrag!« oštro viknu. »Nemojte pustiti da svijetlo dopre preko crte povučene u Tordesilasu! Pogledajte taj prerez! Tako, još malo. Točno ga pogledajte! Što ostaje u tami?«

Zatim se okrene i, pipajući, posegne za stolcem.

»Zapalite svijeće! Molim vas, Haro, naprijed, Faleiro, zapalite svijeće. Upravo je onako, kao što sam se bojao. Otoci leže u sjeni. Otoci mirodija nalaze se u španjolskom području.«

Sjedi. Glavu je podupro rukama. Sve je svršeno. Put u Ternate znači izdaju Portugala.

Kako mami ta osnova! Kakva li se poruga velike igre odražava u svjetlucavim okcima kocaka! Zašto ih ne baci? Nikad više ne ćeš vidjeti domovinu, Henrique! Ostaj mi zdravo, Francisco Serrao. Ternate je jednak paklu.

Faleiro ga nagoni. Trgovac iz Antwerpena sliježe ramenima pri pomisli, da čovjek postaje patriotičan, kad mu je na vidiku dobit. Obojica nešto šapuću, i astronom i trgovac s krznenim ogrtačem.

Ali tko vam kaže, da se u Novoj zemlji nalazi neki prolaz?

Faleiro se nasmije kroz nos, pa razastre na stolu kartu cijeloga svijeta. Tko ju je narisao? Leonardo da Vinci, slikar i inženjer, arhitekt, kipar, anatom, matematičar i zvjezdoznanac.

Faleirov palac zagrebe povlačeći obrise. Što je ovdje na jugu tih zemalja urisano, posve jasno urisano, Magalhaes? To je prolaz, Fernão, zavijeni put kroz teritorij do oceana!

Magalhaes odgurne kartu, a usta mu se iskriviše ispod guste brade. Zar je Florentinac sam bio na mjestu svoje topografije?

Ne, on nije bio, odgovara Haro, ali drugi su bili ondje. Udobno se namjesti, a zdravo mu se lice veselo napuhne. Srećom može dati posve autentični izvještaj.

Njegova kuća opremila je ekspediciju u Braziliju. Nju je nevrijeme zanijelo s pravca. Brodovi su se raspršili u oluji ali su, po prilici na četrdesetom stupnju južne širine, našli morski tjesnac sličan tjesnacu kod Heraklovih stupova.

Jesu li zaplovili u taj tjesnac?

Nevrijeme ih je spriječilo, ali vijest o tome kola već po svijetu. O tome pišu agenti Welsa. I njihovi konkurenti, bankari Fugger, zanimaju se za stvar.

Faleiro pokazuje — odakle je samo sve to nabavio! — na bakrorez globusa. To je djelo nekoga Johanna Schoenera, nirnberškog profesora. Razabire li Magalhaes na njemu kanal, veoma sličan prolazu Leonarda da Vinci? Ako već ne vjeruje Toskancu, morat će povjerovati Nirnberžaninu.

Magalhaes nije međutim uvjeren ni u jedno ni u drugo. Još ne može ni zaključiti da su to naslućivanja, puke hipoteze, da su Harovi brodovi mogli ugledati samo ušće kakve rijeke, kakav zaljev, a ne tjesnac. Njiho-

vo vrijeme živi od samih glasina, a iskusili su više puta i sami, da glasine bez ikakve osnove najednom prelaze u činjenice, koje svakoga iznenađuju.

Je li mu umjesto toga došlo nadahnuće? Nije li mu neki osjećaj nagovijestio, da će se u tom dugačkom, razvučenom kontinentu morati otkriti prolaz? On nije prorok. Šepajući korača po sobi i zlovoljno tare uglatu bradu. On zna samo to, da će naći prolaz, ako takav prolaz postoji, i ako ga puste da ga potraži.

Šta ga priječi u tome? Hoće li prepustiti otkriće Faleiru ili nekome kapetanu, kojega će Nizozemac poslati na put?

Pognuvši šiju i namrštivši obrve, odlazi Fernão u dvor. Ako mu kralj dade položaj i službu u mornarici, on će mu za to žrtvovati san, koji žubori u svim stanicama njegova srca.

Ovaj je čas odlučniji od onoga u Cochinu. Vladar to možda i ne sluti, ali njegov je podanik ovaj put siguran. Simbol se proširio u kob. Stvaralačkom duhu možeš zatvoriti koloniju, ali nikad mu ne ćeš zatvoriti svijet. Albuquerque ga je istjerao iz Indije. Hoće li ga dom Manuel istjerati iz domovine?

O tom razgovoru nije sačuvano ništa, a ipak možemo rekonstruirati gotovo svaku riječ. Od običnih audijencija razlikuje se po tome, što je bio konačan. Okolnost, da su vladar i njegovi plaćeni historiografi kasnije htjeli taj razgovor prikazati kao nesporazum, premda je za podanika morao biti definitivan, pokazuje, kako malo vjere smijemo pokloniti laskavcima, koji se ulaguju moći, i u kolikoj se mjeri vladari općenito udaljuju od svojega naroda.

U predvorju nitko ne pozdravlja Magalhaesa. Većina nazočnih, koji dolaze na svakodnevni cercle, uopće nije prepoznala podivljaloga čovjeka, koga njegovo

izblijedjelo dvorsko odijelo ne čini ništa uglednijim, i koga već godinu dana nije bilo u tim prostorijama.

Kad se prijavio za audijenciju i kad je glasno rekao svoje ime, povedoše se šaputavi razgovori. Opaža li Magalhaes poglede, koji ga ocjenjuju, čuje li možda već ono, o čemu govore? U toj palači ima svaki kamen uši, a pakosne su rečenice anonimne, ali nisu tajne.

On bulji u otmjene odličnike u izglačanoj i naboranoj svili. Zar opet podgrijavaju bajku, da je svoje drugove po staležu napustio u nevolji?

Međutim, današnja je fama još mnogo gora. Ona sikće, da Magalhaes samo glumi šepavost, ne bi li dirnuo kralja.

Čini se, da se taj dvor, koji je Fernãu već kao dječaku bio stran, opire pravom sljepoćom, kojom bogovi kažnjavaju oholost, da u tom odlučnom času bude susretljiviji prema tom čovjeku. Da mu je tko rekao kakvu prijaznu riječ, da je kakav bivši drug poveo razgovor s njime, moglo se u tim trenucima još sve izmijeniti. Umjesto toga osjeća Magalhaes onu staklenu ogradu, koja ga je uvijek dijelila od hidalga. Sav je problijedio od gnjeva.

Da ne ode kralju? Da se radije odrekne milosti, koja bi ga izjednačila s tom svojtom? Ta on ne bi smio da stavi zahtjev; morao bi samo sramotno iznijeti molbu, koja ga ponizuje!

Ipak ostaje. Osamljen stoji u kutu, ostaje usprkos svemu. Neka ga svi preziru, neka je suvišan, ipak je to Portugal. Što znači Španjolska za nj! Colon je umro bez počasti, Balbou klevetaju i vode parnice protiv njega. A Almeida? Fernão se ugrize za usne. Admiral je poginuo u nekoj borbi na južnom rtu Afrike a da se prije toga nije opravdao.

Sluge otvaraju vrata. Polako ulazi dom Manuel u predvorje. Magalhaes zašepa korak bliže. Odmah će

stati jedan nasuprot drugome ta dva čovjeka, koja su u više od dvadeset godina izišla u neku ruku iz neznatnog okvira grada i ušla u veličanstveni okvir povećane zemlje. Jedan je od njih morao da uči iz svake pogreške, a drugi je neprekidno postajao nepogrešiviji, sve dok ga neko marno piskaralo iz njegove okoline, tiskar Fernandez nije počeo da slavi »kao Josuu, kome je providnost udijelila milost, da ugleda zemlju obećanu, jer nadmašuje Salamona, Aleksandra Velikog i Rimljane«. Pritom nije dom Manuel nijednom zakoraknuo iz Portugala, nikad nije vodio vojsku i nikad nije iz vlastitih pobuda izrekao kakvu osudu. Njegov se paž, naprotiv, borio da osvoji Indiju i da zadrži Afriku: on je Malaku ukovao u krunu kraljevskoga dijadema, i sad je spreman da se podvrgne odluci, što će mu je objaviti vladar.

Magalhaes gužva papir u ruci. Na njemu je s mnogo muke zabilježio sve što vrijedi da se o njemu znade, podatke iz svojega života, trajanje službe, borbe, sukobe, svoje rane, svoje znanje, svoje želje i konačno, još jednom, opravdanje za svoje držanje kod Azamora.

Manuel ukočeno korača dvoranom. Ruke mu po običaju, vise niz tijelo. Molitelja pogleda »iskosa«, kako svjedoče izvjestitelji opisujući tu zgodu.

Magalhaes se pokloni. Gotovo ponizno pruži molbu.

Manuel prihvati pergament, s dosadom ga rastvori, malo ga prolista i vrati mu ga.

»Dobro je«, reče pritom, »što ste mogli da se obranite. Ja to već znam. Zbog toga me niste trebali zaustaviti. Želite li još štogod?«

Magalhaes teško proguta slinu.

»Molim vaše veličanstvo, da mi povisi mirovinu.«

Manuel mu grubo odvrati: »Ja vas baš mnogo ne cijenim, a još manje cijenim, kad bilo tko od mene traži novac.«

Pocrvenjevši, Magalhaes nastavi: »Bi li mi vaše veličanstvo dopustilo da s dvora odem u vojsku? Bi li vaše veličanstvo bilo tako dobrostivo, da me opet upotrebi u mornarici?«

Manuel: »Ne!«

Stanka. Zatim kratki kraljev pokret rukom. Dvorski meštar domahne narednom molitelju da istupi.

Magalhaes nastavi zapinjući: »Hoće li mi vaše veličanstvo dopustiti da u buduće živim ondje, gdje će mi možda iskazati više sklonosti? Htio bih da okušam sreću.«

Manuel: »Što se mene tiče, radite što god hoćete.«

Magalhaes pognu koljeno, da poljubi kraljevu ruku, ali Manuel mu izmaknu ruku i okrene mu leđa.

Cio je razgovor trajao pet časaka. Ni kralj ni njegov podanik ne će zaboraviti tih pet časaka, dvoranu, riječi i njihove posljedice.

Jesu li izravnali račune?

Magalhaes nije bio iskren. Nije ni smio biti iskren, jer je morao kralju prešutjeti svoje najtajnije namjere. Manuel je međutim bio tako budalast, da je već u samom početku razgovora razorio svaku mogućnost, da mu se Magalhaes povjeri. Da je Magalhaes izbrbljao, bio bi uhvaćen. Kralj bi pak mogao spriječiti, da mu Magalhaes postane opasan, da je samo na trenutak bio milostiv prema njemu. Umjesto toga on ga se posve odrekao, a učinio je i više: namjerno ga je uvrijedio.

Ovakvu gestu nitko ne će izbrisati iz svojega sjećanja. Kralj je mogao kapetana Magalhaesa razriješiti vjernosti prema Portugalu. Mogao mu je odbiti molbe. Ali kretnja, kojom mu je izmakao ruku, što ju je smio poljubiti svaki od njegovih bezvrijednih dvoranika, bila je svijesna uvreda čovjeka, koji je želio samo malko dobrote. Ona je pokazala kako je kralj glup i

kako mu prvi zakon nije ljubav prema svome narodu, nego vlastiti hirovi.

Praćen porugljivim hihotom odličnika izašao je Magalhaes iz dvorane. Nikad je više nije ugledao.

Dok Henrique već sprema u sobi njegove stvari, Magalhaes piše Serraou, da će ga naskoro pohoditi. »Ne bude li to putem Portugala, bit će putem Španjolske, jer se čini, da me moj sadanji položaj vodi onamo.«

DRUGA KNJIGA

OBALA

Pa siđi, dakle, Ispunjenje, k meni,
Ti divna kćeri najvećega oca.
Silan li je preda mnom tvoj lik!
Goethe: Ifigenija na Tauridi

Kako izgleda taj čovjek, kojemu je sada trideset i sedam godina i koji prelazi granicu, u pratnji malajskoga sluge, odazivajući se pozivu, koji mora platiti gubitkom domovine?

Zbijene je građe, srednjega stasa, snažan lik, kod kojega kao da u svemu odlučuje volja, a živaca kao da nema. Masivna glava sjedi mu na čvrstome vratu kao glava u bika, kao da je isklesana od žućkasta kamena. Čupava crnkastosmeđa brada, ošišana naokolo, pokriva mu uglate čeljusti. Iz široka lica ispupčiše se debela, senzualna usta s mesnatom donjom usnicom.

Čovjek bi tako mogao sebi predočiti barbarske ratnike, plaćenike, brutalne kapetane ili konkvistadore, koji hlepte samo za zlatom, plijenom i ženama. U tom se liku ne razabire ništa, što bi bilo slično uzorcima, prema kojima ljudi običavaju slikati heroje.

Tako će nam se činiti, ne pogledamo li malo pozornije, kako bismo iza krinke, što ju je na tom obrazu utisla osamljena mladost, tropski krajevi i razočaranje, mogli razabrati pravi lik toga čovjeka. Nisu li nosnice krupnoga nosa tako neobično nježno cizelirane, te se čini, da su podobne osjetiti nešto, što će normalnom razboru ostati skriveno, kao da nije vrijedno da se na to osvrne? Izbočene jagodične kosti govore o energiji, a plosnato čelo, što se uspinje do razdjeljka kose, nosi pečat konsekventnosti, a ne zanesenosti. Ali oči sve

prevladavaju. Veoma su neobične pod svedenim obrvama, koje nisu čupave; to su ljudske oči, gotovo životinjske oči, nekako zamagljene i usprkos tome hladne; sanjarske su, a ipak muškaračke, krupne, tamne i okrugle. U tim očima zapisana je njegova sudbina.

Očito je jedina putnikova briga da izbriše prošlost. Tko će posumnjati, da je to potrebno, kad čovjek želi, da bez ikakva tereta pokuša osvojiti budućnost!

Ništa ga više ne treba podsjećati na to, da je bio Portugalac.

Prešavši granicu, ostavio je iza graničnih stupova sve ono, što mu je dosad bilo sveto. Magnet svjetionika, koji se najednom pojavio ispod obzorja, prikovao je pogled brodolomca.

Izmijenivši sve, izmijenio je i sam sebe. Uzeo je novo ime. Svoje dosadanje ime ne će od danas više zabilježiti ni u jednom pismu, ni u jednom ugovoru. Ne će dopustiti da ga izgovore ijedna usta, pa ga ni sam ne će više spomenuti ni u razgovoru. U kontrolnu knjigu straže na granici začrčkao je to ime nezgrapnim rukopisom: Fernando de Magellanes. To su slova, koja će učiniti slavnima.

Nije li ta izmjena odviše radikalna? Ne djeluje li teatralno? Zaboravlja li on, da može izmijeniti nacionalnost, ali ne i narod?

Ono što je u pogledu privrženosti htio još osjetiti, definitivno je slomila posljednja audijencija. Pa čak da je zaista i bio pun najboljih namjera, ili da se samo potajice nadao, da će ga smatrati nenadoknadivim, nigdje i nikada nije mogao dobiti jasniju i pogrdniju lekciju, da Portugal ne želi imati mjesta za nj.

Zar da se zbog toga odrekne uspjeha? Da ostane bezimen sanjar, koji izmišlja djela, kako bi ih drugi izveli, čovjek, koji je izazvao sudbinu, ali je bio odviše slab, da posluša njezin poziv?

Samo se u jednom vara, odbacujući Portugal: u tome, što misli, da će postati Španjolac. I kasnije, kad vjeruje, da je to već postao, postao je zapravo Europljanin.

Kako će, međutim, kao stranac ostvariti svoju zamisao? Bez zaštitnika, bez veza stoji na početku drugog odsjeka svojega života. Isto je tako započeo i prvi odsjek.

Sad je čak i Faleiro daleko. Polako i pomno likvidira Faleiro svoje kućanstvo i šalje naručena proročanstva prije nego što može poći za njim. Jedan drugome zadali su riječ, da nikoga ne će uputiti u svoju osnovu prije nego što se opet sastanu.

Strašni tjedni! Magellan ih provodi u Sevilli, no Guadalquivir mu se ne čini ni upola tako impozantan kao Tejo. Zaustavlja se pred zgradom, u kojoj se stvaraju odluke o španjolskim kolonijama, pred Uredom za Indiju, »Casa de Contratacion de las Indias«.

Sav je grad uzbuđen, raspoloženje je svečano i napeto. Prije mjesec dana mladi je nadvojvoda Karlo, nasljednik španjolske krune, sin Filipa Lijepog Austrijskog i lude infantkinje Johane, stigao iz Flandrije na tlo svojega kraljevstva.

Kako će on vladati? Zar prostodušno kao i njegov otac, ta jednostavna duša, koju njegovi suvremenici ovako prikazuju: »Prilično je visok, po obličju lijep, čvrsta tijela, zdrava razbora, muškaračke ćudi i velikodušan«? Ili je možda ekscentričan kao njegova majka, koja se nakon rane smrti njegova oca nije mogla odvojiti od očeva mrtva tijela, već ga je dugo godina vukla sa sobom iz jednoga dvorca u drugi? Ne će li se dati progledati kao njegov lukavi djed Maksimilijan, njemački car, za kojega su njegovi vlastiti savjetnici kazivali, da uvijek svaku stvar ovija umjetnički izvedenim

kaosom, kako bi jedino on mogao znati, što je zapravo na stvari?

Sve ovisi o tom, da taj Karlo bude po značaju upravo suprotan Manuelu. Mora biti srdačan ondje, gdje njegov protivnik sam sebe smatra uzvišenim, a smion tamo, gdje protivnik oklijeva, mora biti darežljiv, jer je onaj drugi škrt.

Sve je to, međutim, nesigurno, sve se to koleba, i ništa se ne da unaprijed proračunati. Sevilla je puna ljudi, koji su izvršili daleka putovanja. To su putnici iz Indije, borci iz Afrike, istraživači Brazilije, muževi, koji su s Balboom prešli preko prijevoja u Panami i koji se bolje osjećaju u prašumama, nego u perivoju uz rijeku.

Zrak je zasićen glasinama, osnovama, maštanjima. Svaki od onih, koji se tu guraju, Portugalci i Talijani, Francuzi i Nizozemci, nosi u džepu neki problem, koji bi njemu samome imao da donese bogatstvo, a kralju moć. Skupljaju se pred vratima ureda za Indiju, klanjaju se admiralima i sklapaju prijateljstva s pisarima. Možda će im ipak jednom uspjeti da se dovuku do stolice kojega od moćnih.

Može li se Magellan nadati, da će ikada probiti kordon tih zavidnika? Okolnost, da je sve stavio na jednu kartu, mora njega, čovjeka pedantna, više kočiti nego što bi ga mogla potaknuti na propagandističke mjere. Magellan ne poima, da bi morao postati servilan; on črčka molbe, ali njegovi su prikazi suhi, a njegove misli bez elana i bez sjaja.

Šta vrijedi i najzamamnija zamisao, ako se ne da oblikovati riječima, ako se ne da razjasniti izjavama! A upravo ta zamisao obuhvaća najviše od svega onoga što je izmišljeno u tom stoljeću, najbizarnija je, a istodobno i najtreznija; naddimenzionalna, a pritom naravna! Benson je obuhvaća jednom jedinom rečenicom: »Između svih projekata portugalskih i španjolskih pustolova, počevši od onih dana, u kojima je princ Henrik moreplovac sjedio u svojemu dvorcu u Sagresu i predviđao, da će njegovi kapetani jednom pronaći otvoreno more s one strane južnog rta Afrike, ovaj je projekt bio najsilniji, što ga je ikad pokušao ostvariti neki čovjek. Ništa veće nije bilo zamislivo, jer je najveće putovanje na svijetu — putovanje oko svijeta.«

Magellan, međutim, nije sposoban ni da se hvali neobičnošću svog pothvata. On umije samo reći, da nastoji pronaći novi put do otoka mirodija, a kad bi ga tko upitao, što ga je dovelo na tu zamisao, morao bi mu odgovoriti, da je prijateljstvo rodilo u njemu tu čežnju, a njena jeka možda u njemu stvorila želju za slavom, ali da se predmet te čežnje posve sigurno zove Francisco Serrao.

Magellan je, uostalom, metodičan; gdje drugi postaju nestrpljivi, on je naučio da čeka.

Proučava imena, koja se spominju oko njega. Diego Barbosa? Iskapa ga iz svojega sjećanja. Nije li to onaj Barbosa, koji je u njegovo vrijeme također bio u Indiji? To bi bila sreća, kakvu zapravo ne bi mogao ni zamisliti!

Potražio je toga čovjeka, kojega su mu prikazali kao jednog od najutjecajnijih. Barbosu ubrajaju u odličnike u Sevilli; on je comendador reda Sv. Jakova i guverner kraljevske palače. Magellan zaista nalazi ratnoga druga, pa i više, on nalazi prijatelja, koji se vrlo dobro sjeća kapetana Magalhaesa, pozdravlja ga s iskrenom radošću i moli ga, da se nastani u njegovoj kući.

Pa ipak u narednim mjesecima nije počeo neki herojski odsječak. Ono, što bi moglo da nagovijesti začetak konačnog ispunjenja, skok u daljinu, ograničuje se neočekivano skromno na smanjeni prostor obitelji. Čežnja, koja je već u širokom luku obišla cio svijet, suzila se ovdje na opseg Barbosinih soba, a iz čežnje za herojstvom rodila se idila.

Idila se zove Beatriz. To je guvernerova kćerka.

Teško se dade dokučiti, što je tu djevojku privuklo Magellanu, osim ako to nije bio osjećaj udivljenja kod djeteta, koje bi htjelo da glorificira vojnika. Magellan nije bogat i nije nipošto nalik na ljubavnika, o kakvu obično sanjaju žene. To što je osamljen, moglo bi pobuditi samilost. Okolnost, da je prijatelj njezina oca, kojemu je veoma privržena, možda bi mogla da potpomogne njegovu molbu, ukoliko bi je guverner podupro svojim autoritetom.

Ipak nema nikakve sumnje, da je njezina sklonost duboka, iskrena i posve dobrovoljna. Magellan ne umije nikoga nagovoriti na bilo što, a svako mu ogledalo pokazuje koliko je malo nalik na idealna viteza, kako ga sebi zamišljaju žene. Osim toga on bi bio odviše ponosan da je zaprosi, kad bi morao da se posluži samo razlozima, što ih pruža razbor.

Uskoro razabire, da nije ravnodušan Beatrizi. Prvi put u životu nalazi se pod smirenim krovom građanina, u redu, u razborito dotjeranom sustavu kućanstva. Već od najranijih dječačkih dana nije imao prilike da osjeti blagodat tih nježnih odnosa, koji kao da se sami po sebi razumiju, harmoniju zajedničkih blagovanja i toplinu gostoljubive skrbi.

Koliko su samo jasniji, življi i razboritiji ti razgovori u usporedbi sa svim razgovorima, što ih je ikad vodio na palubi između dva sata službe, s razgovorima u hladnim svečanim prostorijama, što ih je vodio čekajući preceptora ili veličanstvo, s razgovorima, što ih je vodio u svojoj pustoj izbi, razgovorima, kroz koje se neprestano provlačio nemir! Za vrijeme objeda, za vrijeme večere izronila je ovdje iz sjećanja ratnih drugova prošlost poput mozaika. Je li time izgubila gorčinu? Na svaki način, ona sad djeluje kao učitelj.

Beatriz sluša te razgovore. Ona je dijete pomorca, pa poznaje Indiju po riječima svojega oca i svojega brata.

Taj brat, Duarte, četvrti je u tom kolu, bogatom uspomenama. On donosi posljednje novosti iz kolonija, jer se upravo vratio s dugačkoga putovanja na Daleki Istok. Sad daje Magellanu i ostalim opširne i točne opise zemalja, što ih je vidio, pa obala, luka i otoka Indijskoga mora. Magellan, najtemeljitiji među njima, uzima ih sa sobom u svoju sobu i proučava ih riječ po riječ.

Oni raspravljaju, zanose se, stavljaju prigovore, obaraju ih i stvaraju zaključke, koji iz toga proizlaze. Monsuni i njihovo uzajamno djelovanje s kopna na more, plićaci, koji mijenjaju položaj, istraživanje podvodnoga grebenja pomoću dubinomjera, nagli udarci vjetra i kiše, usmjerivanje rtova u odnosu s morskim mijenama, sve su to predmeti njihovih privatnih predavanja, mogli bismo reći, seminarskih vježbi.

Zar da Magellan šuti u tom krugu? Oni su potpuno iskreni prema njemu, pa bi bilo sramotno, da on ostane zakopčan.

Ovdje sjedi nasuprot prijateljima, gleda u djevojku, koje mu blizina istodobno zaustavlja dah i čudno širi grudi. Magellanu je sada lako razjasniti ono, što misli. Ovdje je prviput iznio svoj veliki plan, a da pritom gotovo nije ni zamucao. U znanstvenom pogledu iznio ga je prema Faleirovim podacima. U pogledu plovidbe

iznio je vlastita iskustva. Govorio je opširno, prema taktu svojega nemirnog srca, koje mu tjera krv kroz žile.

Čas zatim razabira, sav sretan, da su ga razumjeli, jest, da su potpuno razumjeli svu širinu njegova neizmjernog projekta. Diego i Duarte prihvaćaju temu. Nakon prvih rečenica tema postaje općenita. U sobu struji svemoć mora i kontinenata. Stol pokrivaju pomorske karte, šestari, mjerni instrumenti. Muškarci podliježu strasti takvog zvanja, koje ih uvijek raspaljuje.

Nitko, zaista nitko ne bi ga mogao saslušati bolje od tih ljudi. On govori stručnjacima, govori ljudima, koji ga cijene, a što je na kraju još važnije: utjecaj njegove duše baca iskre u njihove duše, jer su oni ispunjeni istim željama, jer ni oni nikad nisu oklijevali da izvedu kakvu smionu zamisao, pa su kao i on sposobni da skoče u ponor, samo da bi ga mogli opipati.

To su naime ona svojstva, koja jedina mogu ostvariti takav projekt! Čovjek se mora posve odreći vlastitoga ja. Mora biti samo strijela, koja, šišnuvši s tetive, ostaje usmjerena u daljinu, u kojoj se meta i ne nazire. Opasnost mu mora postati najintimnijom pratilicom, a nesigurnost svakodnevnom hranom. Treba da odmjeri samo prvi korak, dalje nijedan; posljednji, pak, nitko ne može odrediti. Čovjek sam sebe nalazi samo onda, ako se sebe odrekne; samo onda stiže do cilja, ako izgubi sebe i sve ostalo, ako se sam izgubi u svemiru.

Oni to znadu. Jesu li ipak spremni da se vežu uz tu stvar? Jedan od njih, jer voli, a možda i djevojka, jer je oduševljena. Nije li pak saglasnost ostalih povezana s izgledima, što ih daje to djelo, koje će ih istrgnuti iz običajnoga života? Ta veličina budućega rođaka, koju naslućuju, može da poveća i slavu cijele obitelji! Jesu li impulzivni, pa samo zbog toga ne oklijevaju?

Ništa od svega toga. Tko može zamjeriti Magellanu, ako je htio da u neizmjernost ovoga svijeta ugradi onaj komadić domovine, što ga je konačno našao? Pritom nije sentimentalan. Prije bismo mogli reći, da je promišljen. Ne će li Ternate opet biti samo fata morgana? Kad bi i bio, ovaj put bi povratak bio ipak drukčiji.

U času kad bi htio da još promisli o tome, već znade, da je opreznost suvišna. On će Beatrizi moći da pruži više od drugih; premda je ružniji od drugih udvarača, ipak će njezina sudbina uza nj biti zavidnija. Nije li mu, međutim, dosad bilo dovoljno samo ono čisto prijateljstvo i nije li to prijateljstvo trebao jedino zato, da bi u osjećajima našao oslonac za svoju samosvijest? Ne sjeća li se Serraoa? Magellan se smješka. Upravo zbog toga, što je u prijateljstvu sa Serraom uvijek bio taj, koji je primao, ovaj put hoće da daje.

Diego ne može objavitelju nove zamisli uskratiti ono, što ne bi imao razloga da uskrati ni svojemu drugu iz godina provedenih u Indiji. I zar je Beatriz ikad sanjarila o čovjeku, koji čuči u zapećku?

Zaruke se tiho razvijaju iz svakodnevne povezanosti. U prisilnoj stanci između pustolovina ugnijezdio se mir pun razmatranja. Hoće li Magellan utonuti u glibu tih udobnosti? Sluti li on, da je to samo rok, što ga život kao protuvrijednost poklanja onome, tko zato ima da podnese dvostruko iskušenje?

Ubrzo će to i sam opaziti. Diego je posredovao pri sklapanju poznanstva s nekim utjecajnim faktorom Ureda za Indiju, s Juanom de Aranda. Barbosa nije štedio s nagovještajima. Govorio je, da njegov gost samo naoko besposlen boravi u Sevilli: kad bi ga pustili da ostvari svoje namjere, njihovi uski horizonti ubrzo bi prsli i proširili se u basnoslovno obilje.

Aranda dolazi iz susretljivosti. Pozorno promatra senora Magellana. Nije radoznao i nije nipošto napet,

kako se to Beatriz nadala. Rzgovor se vodi o otocima mirodija, mnogi sebi taru glavu zbog pasaže, koja vodi s istoka na zapad; ta misao kola po uredima, lepršiti po ulicama, a ovdje, u ovoj udobnoj sobi, upravo se zgusnula.

Aranda ih samo napola sluša. Njegov ured skoro je zasut prijedlozima. To su plodovi najvećega ludila: memorandumi, rezolucije, prijave patenata.

»A put na zapad?« dobacuje Diego.

»I put na zapad«, osorno uzvraća Aranda. Tu je neki kormilar, Gomez, koji bi htio da na takav način za Španjolce osigura Moluke. Taj Gomez ima neke pristalice u Casa de las Indias. Inače, on lično ne drži ništa do toga čovjeka. Taj nema nikakve naobrazbe. Uostalom, isto tako malo drži i do same te zamisli.

Tek sad uze riječ Magellan, koji je sve dotad samo slušao. Počeo je polako, po svojem običaju, nadovezujući rečenicu na rečenicu, nespretno, a onda je nastavio malo življe.

Zatim ga najednom zanese predmet razgovora. Ustaje. Sve one nebrojene misli, što ih je u brojnim tihim satima pomno probrao, razglobio, postavio preda se, sad kao da su najednom prelile bedeme njegove nespretnosti; počeo je velikim gestama, egzaktno razlažući, logičnim slijedom prikazivati čak i najsitnije pojedinosti svojega plana, njegove mogućnosti, njegov riziko, njegove granice; izrazio je sigurnost da će uspjeti, označio smjer putovanja, onaj prvi jedinstveni razvoj. Sve je to iznio pred posjetioca.

Duge je mjesece proveo u razmišljanju, sabirao je materijal, učio iz svakog izvještaja. Ispočetka je sve bilo samo igra, traćenje vremena u praznim danima, neodređeno naslućivanje, tlapnja. Postepeno je to međutim dobilo oblik: iz oblaka, iz magle, iz pare izrastao je taj lik, a ono nerazjašnjivo, ono, o čemu je samo

sanjao, stopilo se u nešto, što se dalo shvatiti; iracionalno je postalo realnost, iz sjemena su izrasle vlati, i on može danas da drži u ruci kao plod ono, što je tako dugo mučno klijalo.

Ovdje, u ovoj sobi, koju toliko voli, među ljudima, koje voli, duboko je uvjeren u svoju stvar i siguran, da i druge može uvjeriti. U ovom je času razvio svoju rječitost do najvišega stupnja. Dodirnula ga je božanska iskra. Njome je sudbina najednom zapalila toga šutljivog čovjeka. On raspolaže svim argumentima, unaprijed obara svaki prigovor. U tom čovjeku, kojemu je sada trideset i sedam godina, plamti mladenački žar. Sad je onoliko bistar i otvoren koliko je kao mladić bio zakopčan.

Što ga je to oslobodilo? Novi krug prijatelja, njihova sklonost, sklad, u kom živi? Uistinu, to je izvor snage, koja ga podiže. Jučer je još bio šepavi Hefajst, a sad se, lakši od Feba, uzdiže k suncu svojih ispunjenja. On nije više samo opsjednut, on je već čvrsto zapleten. Objavitelj plana postaje sad fanatikom plana.

Dugačkim koracima prolazi kroz sobu. Njegov glas, koji je odjekivao na morskoj pučini, koji je u buci i borbi postao prkosan i glasan, poprima zapovjednički prizvuk čovjeka, navikla da zapovijeda. Na kraju pristupa k stolu, snažan i čvrst. Završava mirno, i upravo zato impresivno:

»Ako mi njegovo veličanstvo da brodove i mornare, pokazat ću put do onih krajeva i ne ću pritom dodirnuti nijedno more, nijednu zemlju portugalskoga vladara. Ne izvršim li to, može mi odsjeći glavu.«

Je li mu uspjelo? Je li svladao faktora državne vlasti, koja je svojim službama ucijepila suzdržljivost u tog činovnika? Mnogo je i to, ako je pobudio njegovo zanimanje. Ali, čak ga je nadvladao. Slušaoca je pretvorio u sljedbenika.

Doduše, taj je sljedbenik zasad oprezan. Savjesni Aranda traži obavijesti o tom strancu, čiji je žar okružio hladnoga službenika ministarstva tolikim blistavilom. Obavijesti, što ih je primio, nisu nepovoljne, pa faktor odmah piše velikom kancelaru u Valladolidu. Preporučuje ekscelenciji nekoga Fernanda de Magellanes, koji zaslužuje da mu se pokloni pažnja »kao čovjeku, koji je siguran za svoju stvar i koji je pozvan, da kralju iskaže velike usluge.«

Magellanu kao da je ipak predodređeno, da svako njegovo uzdizanje odmah zamijeni pad. Cijela je stvar gotovo jače ugrožena, nego što je njemu uspjelo da je gurne naprijed.

U Sevillu je naime stigao Faleiro. Doznavši što se dogodilo, razbjesnio se. To je kršenje obećanja! Magellan ga je htio gurnuti u stranu, njegov poslovni drug htio ga je prevariti!

Magellan mu odvraća, da se cijela stvar razvila sama po sebi, no Faleiro postaje još otrovniji. Kome zahvaljuje gospodin Magellan taj projekt? Mudrosti astronoma, proračunima njegova učenog razbora! Šta je Magellan bez njega? Demobilizirani vojnik, ni za koga koristan!

Magellan ga kuša smiriti. Treba smjesta nešto poduzeti, jer će ih inače preteći Gomez, s istim planom. Gomezovi izgledi nisu loši. On ima zagovornika u Casa de las Indias.

Što ga se tiče Gomez, histerički viče Faleiro. Po prirodi pun je sumnjičavosti, pa vjeruje da ga se želi prevariti. Bio Gomez ili ne bio, njihovo je utanačenje povrijeđeno, i on prekida poslovnu vezu!

Magellan zna, da bi to značilo svršetak prije nego što je stvar i započela. Faleiro treba njega, nautika, ali još je sigurnije, da Magellan treba Faleira, čovjeka, koji poznaje zvijezde, jer je njegovo znanje uopće jedina

baza za tu ekspediciju, kod koje sve ostalo, i smjer puta i uspjeh, lebdi u modrom zraku spekulacije.

Konačno ih Diego Barbosa pomiruje. Možda je pritom uspio samo da stiša temperamente, a ne i da ukloni napetosti, koje vuku korijen iz njih. To se zasad ne razabira.

Veliki plan stoji pod zvijezdom, koja ne dopušta sastavljanje horoskopa.

Odluka leži u Valladolidu, u ruci dječaka, kojemu je tek šesnaest godina. Upravo to više zamrsuje stvar, nego što se uopće dade zamisliti. Taj vladar, napola dijete, odlučit će, da se pokrene sat cijeloga svijeta, pomaknut će kazalo i regulirat će udarac gonga, koji odbija vrijeme.

Karlova okolina svjetska je i krasna, mračna i samostanska. Mladi nadvojvoda, danas španjolski kralj, a kasnije evropski car, prozreo je svoju pratnju. Ona drži, da vlada vladarom, a on, miran i tih, prilagodljiv i uporan, zapravo već vlada njome.

Premda kraljeva pratnja ne može da upravlja njegovom voljom, ona ipak može da spriječi svaki prilaz k vladaru. Arandi je međutim uspjelo da pribavi ključ i za ta vrata.

Njemu, visokom činovniku, poznati su putovi, kojima se prodire u različite urede. Tu je prvi ministar Guillaume de Croy, senor de Xebres, star i vješt spletkama, pohlepan za vlašću, koji kao bivši kraljev učitelj ima utjecaja, a više se zanima za Flandriju, nego za Španjolsku; zanima se za sve krajeve Evrope, ali ni za jednu koloniju. Velikoga kancelara Juana Sauvage opisuje engleski poslanik kao »bistrog i čestitog čovje-

ka«, što više govori u prilog velikaševu značaju, a manje u prilog njegovim sposobnostima.

Jedan od najtežih likova je redovnik Hadrijan, biskup, bivši vladarov odgojitelj, kojega njegovi suvremenici ne portretiraju baš laskavo. »Niskog je podrijetla, rođen je u Utrechtu, u Nizozemskoj. Studirao je u gradu Löwen i postao odgojiteljem nadvojvode Karla. Papa Leo, koji se nije mogao složiti sa svojim kardinalima, imenovao je Hadrijana kardinalom. Nitko ga ne poznaje, ali Karlov je miljenik.«

Ta trojka došla je s vladarom iz inozemstva, a domaći dostojanstvenici imaju razloga, da se boje, da će njezina blistavost zasjeniti njihov lokalni sjaj. U Casa de las Indias uče se službenici politici, a Aranda je jedan od onih ljudi, koji čuju kako raste trava. Tu sposobnost zahvaljuje onome, što je naučio od svojega šefa, potpredsjednika Indijskoga savjeta, biskupa burgoskoga, kardinala de Fonseca, jednog od najpametnijih ljudi toga vremena, elegantnog i diplomatičnog koji je u sakralnim stvarima pokazivao vrlo malo mara, a veoma mnogo u svim profanim stvarima.

Aranda je velikom kancelaru, a i ministru Croyu, podnio izvještaj o Fernandu Magellanu. »Ta dva izbora«, govori jedan od kroničara, »bila su veoma mudra, ali treći Arandin izbor zaštitnika bio je i više nego mudar: to je bio dah nenadane genijalnosti.« Taj treći je naime kardinal de Fonseca.

Je li time start pripremljen? Iz Valladolida šalje Aranda pismo u Sevillu. Pismo sadrži poziv ministarstva Magellanu i Faleiri, da se predstave.

Time je prekinut mjesec dana nemira i neprekidnog trvenja. Dok bi Magellan mogao da provede taj mjesec u tišini i harmoniji svojega doma, Faleiro je upravo zbog te Magellanove povučenosti postao svadljiv. On ne želi dijeliti. Sad ne želi dijeliti svojega druga, a

kasnije ne želi dijeliti slavu. Budući da ni sam sebi ne vjeruje, jednako kao što ne vjeruje ni ostalima, poveo je sa sobom na put svojega brata Francisca i imenovao ga svojim odvjetnikom.

Magellan sve to porugljivo promatra. On, koji je tako dugo bio lutalica, najednom se skrasio. Njegov nemir proizlazio je samo iz nezadovoljstva, iz potrage za utvarama, a sad kad je počeo ovaj pravi i jedino logični razvoj iz maloga u veće, kad ga ljubav upravlja u užitak, što ga pruža uspjeh, uperio je pogled jedino u metu. Što mari on za to, da je ta meta samo sitna točkica na krajnjem rubu zvona, što ga čini nebeski svod!

U Puente del Duero sastaju se s Arandom, Magellanovim sljedbenikom, čovjekom, koji utire put. Možda su mislili, da će biti dovoljno, da mu zahvale, no marljivi im je zagovornik njihova projekta odmah razložio, da tome nije tako. Aranda je altruist, jer je službenik, ali istodobno želi i da zaradi, jer je osim toga i otac obitelji.

U sobi seoske gostionice razvija se razgovor, koji bi mogao dokazati, da klice otkrivanja novih zemalja niču iz grude poslovnih analiza. Bi li oni bez Arande stigli u Puente del Duero? Faktor im govori bez poljepšavanja:

»Sigurno ne ćete imati ništa protiv toga, ako za svoje preporuke i za priopćenja mojih informacija o vama njegovu veličanstvu, zatražim za sebe jedan dio onoga, što ćete dobiti božjom pomoći.«

Magellan se zapravo ne bi smio čuditi tome, što njegov najmlađi sljedbenik promatra ideale njegovih nastojanja kroz trgovačke naočari. Istina je, doduše, da trgovcima i kramarima, koji se cjenjkaju, nema mjesta u njegovoj kalkulaciji. To jest: dotad im ga nije bilo. U međuvremenu nije Beatriz, naime, škrtarila s onim

znanjem dobre domaćice, koje se iscrpljuje u poduci, da se tržište neke robe temelji na ponudi i potražnji. Zato se Magellan nasmiješi i odgovori:

»Slažem se s vama. Vi unosite u posao svoje poznavanje vlasti i svoj utjecaj na dvoru. Ako se s uspjehom založite u našu korist, mi ćemo vas nagraditi.«

Aranda pogleda Faleira, koji opet poškilji prema svojemu bratu. Faktor kimne glavom.

»Dobro! Treba sad da izbliže promotrimo stvar. Uspjeh je siguran, ako dopustite, da ja izvedem stvar. Vidim dvije mogućnosti. Jedna je, da pothvat financiraju privatnici. U tom slučaju pripravan sam da sudjelujem i u troškovima i u odgovarajućem dijelu dobiti. Druga je mogućnost ta, da riziko preuzme država. U tom slučaju mislim, da ćete mi dati neke postotke.«

Položaj je groteskan. Na potražnoj strani u tom trgovačkom računu stoji zasad samo dobra volja, a oni se već zadužuju svotama, na koje su trenutno kreditno sposobni samo u svojoj mašti.

Magellan se raspituje:

»Koliko postotaka?«

Aranda: »Recimo, petinu čistog dobitka ekspedicije.«

Sad se u razgovor umiješa Francisco Faleiro, koji nije bio ni otac tih planova, niti je bio predviđen kao sudionik u poslu.

»Ni govora! U obzir ne dolazi baš nikakvo plaćanje. Ta i čemu! Vi ste izvršili samo svoju dužnost i ništa više!«

Takvo odbijanje čini se čak i njegovu mandantu preoštrim. Astrolog je navikao da se kod svih ponuda cjenjka.

»Nudimo vam desetinu čiste dobiti. To je veoma velikodušno, a osim toga to je laka zarada, senor Aranda.«

I tako sjede ovdje natežući se i cjenjkajući se kao burzovni mešetari u Mlecima, u Sevilli ili u Lisabonu. Ne poimaju li, da na taj način sramote zadaću, koju im sudbina nije povjerila zato, da je oni razvlače u profite? Zar ih u taj neobičan pothvat nagoni želja za dobitkom, a ne radost, što je osjećaju u borbi? Zar na početku svakoga djela mora pisar da salutira olovkom?

Zar to nitko ne osjeća? Da, jedan od njih osjeća. On misli: Treba svršiti s time. Smiješno je da dijelimo medvjeđe krzno prije nego što smo medvjeda uhvatili, a još je bjednije, što se prepiremo zbog postotaka u času, kad je cijela stvar još na kocki.

Što je to zapravo »cijela stvar«? Kažem li »svijet«, oni će odgovoriti »mirodije«! Viknem li, da je zemlja kugla, odvratit će mi, da je važnije, da iz nje mogu skovati okrugle zlatnike. On kratko reče:

»Složit ćemo se, Faleiro. Jedna petina, jedna desetina. Recimo dakle jednu osminu, Aranda!«

»Nipošto!« Sad su obojica iskreno ogorčeni. Faktor izađe iz sobe.

Noću svak kori sama sebe, razmišljajući na što je trebao pristati i koliko je trebao popustiti. Magellan šepa po sobi, Faleiro mrko bulji iz postelje, samo Francisco spava. Njegova je dužnost da čuva bratova prava, a sve ostalo ništa ga se ne tiče. Njemu je posve svejedno, što ostali ovise o Arandi, pa ne mogu da tu spoznaju ni na trenutak sakriju pred sobom. Na zrak u Valladolidu manje su navikli nego riba na suho. Oni su inozemci, na stranom dvoru isto tako nemoćni kao Tezej u labirintu, ne bude li ih tko vodio na Arijadninoj niti . . .

Ujutro je soba u gostionici puna zlovolje.

Magellan pita Arandu, koji sjedi za stolom ljutit i neraspoložen za razgovor, hoće li ih on i ubuduće podupirati.

»To još ne znam«, zlovoljno odvrati faktor kao da mu je teško izustiti riječ.

»U interesu Španjolske?« upita Magellan.

Vidjet će, odvrati Aranda i pokrene se kao da kani otići.

Magellan ga zadrža. Nije ga zadržao riječima, već jedino pogledom svojih okruglih prodornih očiju, što ih je tužno upravio u činovnika.

Je li time izazvao u Arandi sjećanje na onaj sat, kad ga je Magellan uvjerio u svoj pothvat? Stojeći već na vratima, Aranda se okrene i reče kao da je sav izmijenjen:

»Razumije se, da ću vam pomoći. Poduprijet ću vašu namjeru i onda, ako ne dobijem baš ništa.«

U tom malom važnom prizoru prvi put se očitovala upravo jezivota moć, koja izbija iz Magellana. Je li to moć hipnotizera? Umije li taj ružni čovjek, taj šepavi Vulkan fascinirati? Sve dotad nije bio ni dotjeran, ni pristao, ni duhovit. On svladava ljude samo svojom jednostranošću. Heraklovu uzdržljivost ne daje mu mudrost njegova mozga, već samo žilavost njegova značaja.

Faleiro, pun sumnjičavosti, ne će ni sada da povjeruje Arandi, to manje, što njegov brat naslućuje, da se radi o novim napadajima na kesu. Faktor ih čeka u svojemu konačištu u Valladolidu; poziva ih onamo, da ih pogosti. Magellan mora odbiti taj poziv, ako ne će da razljuti učenjaka, te mora s njime u drugu gostionicu.

I tako se čini, da je partija zapletena prije nego što su uopće i počeli igrati. Na svakom koraku sumnjičavost, naslućivanje izdaje, skriveno protivljenje. Svatko se hvališe svojim adutima i krije loše karte.

Aranda je, međutim, ipak pošteniji, nego što bi oni mogli očekivati, i manje povrijeđen, nego što bi to mogao da bude. On nudi Magellanu novaca, kako bi u prijestolnici mogao da nastupi prema svojemu staležu. Tu pripravnost iznosi s mnogo takta, spominjući Magellanovo staro prijateljstvo s obitelji Barbosa. Onda upoznaje Magellana s članovima Indijskoga vijeća i preporučuje strance naklonosti moćne gospode.

Magellan shvaća, da se mora latiti posla. Ili će plan provesti u zajednici s Arandom, ili ga uopće ne će moći provesti. Na braću Faleiro ne može se osloniti. Jedan od njih izračunava konjunkcije planeta, Sunca i Mjeseca, da bi izabrao najpovoljniji dan za putovanje, a drugi ga pritom zaštićuje. Magellan odlučno uzima bilješke svojega šurjaka Duartea, »Opise zemalja, obala i luka Indijskoga mora«, potpisuje svoje ime umjesto imena stvaraoca tih planova i predaje rukopis ministarstvu.

To je književna krađa, no drugog izbora Magellan nema. On mora pobuditi pozornost. Tek kada budu govorili o njemu, bit će pripravni da ga i saslušaju. Magellan nema vremena da izradi podnesak, a osim toga takav mu posao nikad ne uspijeva. Usto je Duarte u svojemu radu mogao uzeti u obzir i najnoviji razvitak, a on sam već je prije pet godina otišao iz Indije.

Uspio je, i to pokazuje, da je imao pravo. Ljudi su upozoreni na njega, i on može da prodre bar u predsoblja.

Prvi čovjek, na kojega se ondje namjerio, sav crven i gojnih obraza, dobre volje i odjeven u skupocjeni krzneni ogrtač, bio je Christobal de Haro. Zagonetka je brzo riješena. Brodovlasnik je naime brat tasta jednog od kraljevskih tajnih sekretara, Maksimilijana von Zevenberghena, zapravo češkog viteza, koji se u latinskom stilu onoga vremena nazivao Maximilianus Transsylvanus.

Haro mu potvrdi, da njegov veliki plan svagdje pobuđuje pozornost. Nizozemac se tome ne čudi. Položaj na tržištu za mirodije neprestano se zaoštruje. Prije su cijene diktirali Mauri, a danas ih diktiraju Portugalci. Pjesma je uvijek ista. Oni prodaju papar, muškat, klinčiće, ingver i cimet, pa za njih povlače svu zalihu plemenitih kovina evropskih država. Jedina je razlika: arapske cijene bile su silno visoke, a uvjeti, što ih postavlja Lisabon, upravo su ubitačni.

Brodovlasnik iz Antwerpena stavlja po svojemu trgovačkom razboru jezgrovit prijedlog. Vičan je da daje direktive i da misli u dividendama. Sumnja, da li bi španjolska kruna mogla opremiti ekspediciju. Ta nije li se malo prije upravo u Portugalu osvjedočio, kolika je, općenito, glad kraljevstava za kapitalom. Trebat će dakle sastaviti konzorcij, pod pretpostavkom, da španjolski vladar preuzme patronat. Oni trebaju zastavu, pod kojom će jedriti, i vladu, na koju se mogu osloniti, ukoliko ne žele da ih Portugalci pohvataju kao gusare. Brodovlasnik govori poput lijepo tiskane knjige: o međusobnom odnosu poslovnih drugova, njihovim pravima, razdiobi dobitka; o svemu je promislio.

Magellanu se zavrti u glavi. Spreman je da prihvati svaki prijedlog, jer nije upućen u običaje između patricija i ministarstava. Upravo je na djetinji način zadovoljan, što ga činovnici i tajni sekretari, komornici i decernenti susreću veoma prijazno. Na tu prijaznost nije bio navikao u Lisabonu, pa ga ona sad u Valladolidu oduševljava.

Zaista, svi oni dobivaju veoma dobar dojam o Magellanu upravo zato, jer ne vlada jezikom ulizica i jer pred namještenim fasadama etikete djeluje poput posve prirodna čovjeka. Transsylvanus veli ljubazno »plemeniti Portugalac« i bilježi: »Bio je kapetan kralja dom Manuela, pa je svojom mornaricom plovio kroz sva

istočna područja, što su ih otkrili Portugalci; prokrstario ih je i istražio. Nezadovoljan rečenim kraljem dom Manuelom, zbog neke nezahvalnosti, kojom ga je povrijedio njegov gospodar, prešao je Kastiliji.«.

Čini se, da je sve u redu, ukoliko Harov optimizam nije bio preuranjen. Magellan mora ubrzo primijetiti, da je njegov položaj sličan položaju lava, kojemu se svi dive, ali na kojemu nitko ne želi jahati. Osim toga: svi nalaze, da je on zanimljiv, ali nema gotovo nikoga, tko bi mu povjerovao.

Koliko su god moreplovci kuckali o rubove Colonovog kontinenta nigdje se nije otvorio prolaz, i stručnjaci su skloni da se zakunu, da, logično, prolaza uopće i nema. Možda će se taj kontinent dati i oploviti. Tko bi to međutim htio da okuša? Podmuklosti, što ih pruža Afrika, ondje su vjerojatno ustostručene, a tko jamči, da se taj kontinent ne pruža kao okomita zapreka od sjevera do juga sve do u polarne krajeve i da ju je tvorac stvorio da zakrči put ljudskoj radoznalosti?

Harovi bankari oklijevaju. Oni su spremni da se upuste u riziko, ta to im je posao, ali nisu dovoljno glupi da izgube novac, kad im to razbor brani. To bi bilo više od ludosti i značilo bi njihovu propast. Nagovaranje brodovlasnika iz Antwerpena, njegovo čvrsto pouzdanje i njegova udobna grandeca nisu ni za jednu pezetu smanjili skepsu novčara.

Je li to barijera, koju nitko ne može preskočiti? Faleiro čita iz zvijezda, koje stoje u sjeni Saturna, da je moralo doći do opozicije. Magellan steže usne. Očito je Španjolska jednaka Portugalu. Ta je matematika logična, jer Portugal i Španjolska zajedno tvore Iberiju! Svaki sat, što ga gubi, radi ovdje protiv njega. Ili slovi kao lažac, a to je kao da je zapao u tamnicu, ili će ga tko drugi preteći, a to je isto što i vješala.

Da, kad ne bi bilo Arande! Faktor nije gubio hrabrosti. On upravo strastveno raspleće spletke. Tko sprečava napredak? Mali čarobnjaci, koji kušaju da zaklinjanjem izazovu kišu i koji se — čim odozgo zapljušti tuča — odmah zavlače u prvu rupu.

Aranda se požuri k Fonseci. Pitanja, što ih upravlja svojemu pretpostavljenom, sadrže ključ cijele stvari. Smije li Indijsko vijeće dopustiti, da ga mimoiđu kod najvažnijih prognoza? Ionako se javljaju glasovi, da je vijeće nepotrebno!

Biskup burgoski smjesta poima, da može svoj položaj uveliko učvrstiti, ako sad odabere držanje, koje će razdijeliti trojku kraljevskih miljenika i na taj način većinu na duge godine vezati uza nj. Većina treba dakle da se danas složi s njime i da zajedno s njime u budućnosti snosi posljedice te suglasnosti.

Fonseca nije uzalud neizmjerno spretan. Velikoga kancelara prilično je lako nagovoriti, on je zaista »bistar i čestit«, što je ovaj put prednost. Osim toga velikom kancelaru dobro dolazi svaki prijedlog, koji obećava da će napuniti prazne blagajne. Hadrijan je teži. To je klerik bez mašte, koji bi htio reformirati crkvu i ispraviti toliko toga truloga u njoj, da se upravo zbog obilja potrebnih popravaka ne usuđuje nigdje početi s popravljanjem.

Fonseca poznaje, međutim, točku, na kojoj je biskup iz Utrechta ranjiv. Želi li tko da postane nasljednikom 225. pape, pape Medicija u Rimu, Leona X.? Ako želi, je li taj čovjek razmislio o tome, da sveti otac nosi naslov »gospodar svijeta«, te da se taj naslov odnosi i na sva ona područja, koja dosad nisu otkrivena, ali će, kad budu otkrivena, morati da plaćaju danak svetom ocu — kao i sva ona, koja su već otkrivena?

Potpredsjednik iskorišćuje sve registre, što mu ih je pružio njegov savjesni faktor. Postoji samo jedan čo-

vjek, koji o toj pasaži znade očito više od onoga, što bi htio javno da izbrblja! To je Fernando de Magellanes, iskusni vojnik, poznati kapetan. Jasno je, da se stvar ne da izvesti samo pomoću nautike i topova, ali pomorcu se pridružio neki bajoslovni astronom, učenjak svjetskoga glasa, koji je izmislio posebnu formulu za određivanje geografske dužine.

Aranda se sav sja. Ima izvrsne vijesti, pa u njih upleće, spretno i okretno, želju, da mu se one i plate.

Magellan se smije, pa se čak i Faleiro mora nasmiješiti. Slažu se na onoj osmini, koju su u Puente del Duero ogorčeno odbila oba ugovarača. O tome se sklapa svečani ugovor u obliku javnobilježničkog akta.

Glasnik iz dvorca donosi vijest, da njegovo veličanstvo čeka gospodu iz Seville u audijenciju.

Toga ožujskog dana, kad stoje pred djetinjim kraljem, čiji će hir odlučiti o tome, hoće li se njihovi snovi ostvariti, u prvom času baš ništa ne da naslutiti jedinstveni događaj, koji će se odigrati u toj krutoj dvorani. Odvija se razgovor kao nebrojeni slični razgovori u bijelom dvoru, samo što o tom razgovoru ovisi, hoće li se nakon toga sata izmijeniti slika svijeta.

Magellan mirno čeka odluku, i nitko ne osjeća njegovo tajno uzbuđenje. Faleiro je, naprotiv, od uzrujanosti još pognutiji nego obično, trza se i nervozan je. Haro je ispavan i sav se sja od zdravlja.

Kakav je vladar taj dječak? To je jedino važno pitanje. Iskusni i prevejani Chatelux kasnije je dao zaključak o cijeloj Karlovoj vladavini: »Karlo, kojemu se može zavidjeti zbog sreće, ali ne i zbog sretna života, upravo je zvan da stvori apsolutnu monarhiju. Čini se,

da je sudbina proširila svijet upravo u času, kad je on imao da zavlada njime. Došlo je, međutim, vrijeme, u kojemu moć ne može više sama odlučiti o sudbini kraljevstva. Stiglo je bogatstvo, da ono prevagne na vazi.«

Hoće li dakle taj mladić — po svojemu naslijeđu — biti apsolutan vladar, ili — po svojem odgoju — dobar trgovac? Hoće li ga oduševiti smioni projekt, ili će bojažljivo računati s mogućnostima, koje se u njemu skrivaju?

Kralja je teško prozrijeti. Čak i njegovi suvremenici umiju opisati samo njegovu vanjštinu: »Vitak je, uspravan, ima dobro građene noge.« Donja mu se usna objesila na blijedom licu, mršav je, teško diše. Budući da se mora boriti protiv astmatičke dispozicije, usta su mu većinom napol otvorena. Njegove oči, dodaje zlobni Pasqualigo, izgledaju »kao da mu ih je tko utaknuo i kao da uopće nisu njegove.«

S nekoliko rečenica izlaže pred njim Magellan veliku zamisao. Ne izlaže je osobito vješto. Da o njoj nije već toliko raspravljao, i da ona nije u čistim svežnjima akata već prošla kroz pisarne i kabinete, Magellanove bi je riječi tek vrlo nevješto protumačile.

Pošto ih je kralj po svom običaju šutke saslušao, posegne Magellan za pomoćnim sredstvom, što ga je posebno donio sa sobom, kako bi svoje tumačenje vezao uza nj. To je mali oslikani globus. Šaren je, i Magellan ga postavlja na mramornu ploču. U njoj se ogledava lopta, a Karlo i njegova pratnja radoznalo prilaze bliže.

Kapetanov prst klizi preko obline. Kako sad govori o stvarnim pojmovima, odmah postaje živahniji. To je njegov put prema zapadu, malo jugozapadno. Po prilici na tom stupnju nalazi se morski tjesnac, kojim će on proći kroz novi kontinent, da bi prodro prema skupini otoka na Dalekom Istoku.

»A položaj toga tjesnaca?« upita netko.

»To je moja tajna«, brzo odgovori Magellan. Ne smije priznati, da on samo nešto naslućuje. U toj prostoriji nemaju osjećaji nikakve vrijednosti, a sigurnim podacima ne može ih poslužiti.

I ovako postade položaj prilično neugodan.

Jedan od ministara izražava sumnju, da masa kontinenta uopće ima prolaz, pa se i on poziva na specijaliste, koji odlučno niječu postojanje prolaza.

»Ali ja ga poznajem«, odvraća Magellan, čudeći se i sâm odlučnosti, koja govori iz njega, a da ga pritom uopće nije mučilo zdanje njegovih fikcija.

Haro veselo kimne glavom. Taj morski tjesnac vodi ravno do otoka s mirodijama, potvrdi on kao da je uvjeren u to.

Ali to kod Španjolaca nije upalilo. Gdje se tad nalazi taj glasoviti tjesnac?

Magellan se ponovo mora povući u diskreciju nastojeći da je prikaže kao oprez. Moraju ga razumjeti, da to ne želi odati, jer tko mu može zajamčiti, da inače neki konkurent ne bi iskoristio njegovo znanje?

To se čini razumljivim. Pa ipak mora Magellan razjasniti, kako je upravo on dokučio istinu.

Mora da je pripravan na to pitanje, jer je pripremio i odgovor za nj.

»To sam doznao baš od glasovitog kosmografa Martina Behaima.« Zatim nastavi, da je u riznici kralja dom Manuela imao prilike da prouči kartu toga Behaima i da je u njoj točno urisan njegov morski tjesnac. Behaimovo ime djeluje veoma dobro. Ono, što bi se kod samih Magellanovih riječi učinilo sumnjivim, zvuči kod učenjaka iz Nürnberga kao nešto vjerojatno.

Pa ipak nitko ne može sam sebi zatajiti, da bi i ta geografska karta, koja se tako pomno čuva u lisabonskoj riznici, mogla predstavljati puku teoriju. Transsylvanus veoma točno navodi skanjivanje prisutnih:

»Nipošto nije sigurno, ne dijeli li potpuno ono orijaško kopno, što ga nazivamo »Terra firma«, okcidentalni ocean od orijentalnoga, a isto tako nije sigurno ni to, ne žakreće li obala, koja se pruža prema jugu, kasnije prema zapadu. Na kraju, možda, ne postoji uopće nikakva mogućnost, da se sa zapada dopre na Orijent. Usprkos svim nastojanjima nikome nije dosad uspjelo da otkrije prolaz.«

Tu su najmudrije glave cijele Španjolske. Moraju na kraju primijetiti, da im Magellan samo sipa pijesak u oči. Behaimova »zemljina jabuka«, što ju je taj učenjak izradio na zahtjev svojega rodnoga grada, uopće ne poznaje Colonov kontinent pa prema tome, dakako, ne poznaje ni put, koji ga reže. Zar je Behaim možda kasnije izradio još jedan dodatak svojoj zemljinoj jabuci i u njem ucrtao prolaz? To bi bila samo hipoteza. Osim toga, kako bi Magellan uopće mogao da dođe do te karte, kad su njega u Lisabonu jedva trpjeli i kad ondje nije nipošto uživao povjerenje?

Magellan ih jednostavno vara. Uostalom, što mu drugo i preostaje? On želi da iznudi odluku, a ta odluka treba da padne njemu u korist. Ona mora biti takva, jer je njegov ulog Serrao, pa čak i Beatriz. U toj sekundi njegova života prviput se s jednom neistinom, koja je ipak viša istina, jer proizlazi iz hrabrosti, a ne iz egoizma, — ispreplela prijateljska čežnja i ljubav.

Čovjeka, koji je inače uvijek ozbiljan, učinio je taj splet osjećaja duhovitim, lukavim i pokretnim; a i dobrim psihologom.

Da, dobrim psihologom! Vjerovali oni u Behaimovu kartu, koja mora da nadilazi njihovo znanje, ili ne vjerovali u nju, u tajnoj riznici vladara u Lisabonu z a i s t a bi mogla biti sakrivena uputa, koja će, kad je susjedna zemlja iskoristi, sjediniti u Manuelovoj ruci sve putove i zauvijek učvrstiti njegov monopol mirodija. Spomenuvši Behaima on je istodobno obuzdao njihovo protivljenje i razbudio njihovu pohlepu. »Uspije li ta stvar«, piše službeni historiograf Petrus Martyr, »mi ćemo prigrabiti ne samo trgovinu s Istokom, već i portugalsku trgovinu.«

Sad se oni slažu s njime, da možda ne treba sumnjati u postojanje morskoga tjesnaca, za koji on tvrdi da postoji. No koliko je odande do Moluka?

»Lako ćemo moći da stignemo onamo«, odvrati Magellan, koji zaista vjeruje, da Moluke smije smjestiti tik iza novoga kontinenta.

»Za tu tvrdnju nemate nikakva dokaza«, odgovara jedan dvoranin i pomno promatra globus, na kojemu se ništa ne razabire, jer ništa još nije istraženo.

Nema dokaza? Ima on dokaz, koji je i pokrenuo cijelu stvar. To je pismo Francisca Serrao. On ga glasno čita, čita tu bajku o pristajanju u čudesnom kraju, taj izvor njegova poslanja, opis putovanja, o kojemu prijatelj piše, da bi »zasjenilo putovanje Vasca de Game«.

Zar još uvijek ne vjeruju? On prekapa po svojim papirima. Eto, ovdje je »memorijal o položaju Moluka«. Izračunavanje položaja. Na dva i po do četiri stupnja istočne dužine.

Je li ga zanijela mašta? Je li ga ipak zavela sigurnost, koja prodire iz kovrčavih redaka Serraova pisma iz daljine? Ništa nije određeno ni fiksirano. On to zna. Misli li, da drugi ne znaju?

Osim toga, tko povrijedi demarkacionu crtu, sukobit će se s papom. Možda se Lisabon baš i ne obazire na to, ali za Valladolid bi to bilo opasno, jer on želi da se uskoro, putem izbora cara u Frankfurtu, proširi sve do Beča. Španjolska treba zlata, no vrlo će se rado odreći crkvena prokletstva ili rata.

Sad se umiješa Haro. On pokazuje pisma svojih pouzdanika iz krajnje Azije. Tumači ih.

Ali šta ona potkrepljuju! Da će brodovi stići na Moluke, ako su pretpostavke točne! Čak ni to ne može nitko sa sigurnošću proreći. Tko će pak sa sigurnošću ustanoviti, hoće li biti moguće, da se Portugalu otme prednost, a da se pritom na kraju ne naudi Španjolskoj?

To može samo Faleiro! Astronom postavi kompas i prema njemu naravna globus. Svako dijete vidi, da su otoci mirodija španjolski!

Neka budu! Onda će to biti radosni finale ekspedicije. Putem može, međutim, nastati desetak zapletaja, koji bi Portugalcima dali željeni povod, da potope španjolske brodove, koji im smetaju.

Njegov sistem će to spriječiti, odlučno vikne Faleiro. Njegova metoda izračunavanja geografske dužine dopušta, da se odmah razabere, ako brodovi usprkos očekivanju dotaknu neprijateljsko područje.

A ako on slučajno nastrada?

Dobro, odvrati Faleiro, kojega je ta suha napomena probudila iz ekstaze, on je pripravan, da Magellana uputi u svoje formule.

Dok oni živo raspravljaju, čovjek, koji dotad nije progovorio ni riječi, već je stvorio odluku. On promatra posjetioce: trgovca, učenjaka, kapetana. Neka jedan od njih samo broji zvijezde, a drugi dukate, taj šepavi pomorac ima svoju posebnu valutu. Kad je čovjek kralj, već u šesnaestoj godini umije upoznati ljude. Oni su većinom dosadni i žele novac ili milost, a ovaj ovdje traži samo priliku.

Da je Karlo danas car i iskusan vladar, on bi oklijevao kao i njegovi ministri, no on je još dječak, pa je upravo zato dalekovidniji: gdje drugi oklijevaju, njegova se djetinja ćud već odlučila, i to iz istog razloga, zbog čega su drugi oklijevali. Smionost toga plana, nje-

gova veličanstvenost, nesigurnost, koja je povezana s njime, njegova neograničenost, pomanjkanje točnih podataka, ukratko: pustolovina, koju on mora značiti, zapalila je mladićevu dušu.

To je Magellanov magični sat. On nije pobijedio navodeći neke razloge i dokaze, jer ih i nema. Nije pobijedio svojom umjetnošću prikazivanja, pa ni fanatizmom, koji bi u toj sferi pobudio samo smiješak. Premda inače svojom pojavom nije izazvao nikakav dojam, pri toj je audijenciji učinio najdublji utisak. Njegovi doživljaji koje jedan vladar nije znao pravo da ocijeni, ovili su ga dahom, kojemu je drugi vladar morao da podlegne. Za prvoga je Magellan bio otpušteni vojnik, a drugome, mlađem srcu, koje je zbog toga bilo i osjetljivije, činio se junakom.

Karlo ih veoma milostivo otpušta i moli Magellana da mu napiše ponudu i dostavi svoje zahtjeve. On ih uvjerava da će im pomoći.

Znači li to uspjeh na čitavoj liniji? Da, ali s nekim ograničenjima! Odgovorni savjetnici krune manje su impulzivni od njezina nosioca.

Po njihovu nalogu dolazi Magellanu Las Casas, svećenik i ispovjednik velikoga kancelara. On poznaje »lijepo oslikanu zemaljsku kuglu, na kojoj su navedene sve obale, samo što je Magellan namjerice krajeve u blizini svojega morskog tjesnaca ostavio neunesene, kako ne bi možda tko zloupotrebio njegovu tajnu. Nalazio sam se u kabinetu državnoga kancelara, kad je biskup Fonseca donio tu kuglu zemaljsku i na njoj označio put, kojim bi Magellan htio da pođe.«

Las Casas je potražio kapetana i izravno ga upitao kojim kursom kani zaploviti. Nema sumnje, da se začudio vidjevši Magellanovo poštenje, pa izvješćuje o tom razgovoru:

»Najprije ću potražiti Cabo Santa Maria«, rekao mu je Magellan, »a onda ću jedriti niz obalu sve dok ne naiđem na morski tjesnac.«

»Ali ako ne naiđete na takav tjesnac«, dobacio je Las Casas, »kako ćete onda stići do otoka?«

Magellan jednostavno odvrati: »Onda ću poći istim putem kao i portugalski brodovi, koji voze u Indiju.«

Je li se time zapleo u protuslovlje priznavajući na taj način, da ni on nije siguran, da morski tjesnac postoji? Nipošto! Službenici ministarstva i onako nisu vjerovali u taj fantom, što ga tako uporno niječu njihovi stručnjaci, premda to više javno ne pokazuju. Oni žele samo to, da Moluki postanu španjolski. Svejedno im je kojim će putom Magellan stići onamo, samo ako Portugal ne bude ni pravno ni moralno mogao naći povod da se uspješno brani protiv okupacije Moluka. Zahvate li u svoje šake proizvodnju mirodija, oni će diplomatskim notama dokazati, da Moluki leže zapadno od demarkacione linije. Ekspedicija sa silnim Magellanovim ciljem nije bila vrijedna ni pare, ali namjera, da se izvede neskrivena otimačina naplatit će sav utrošeni kapital.

Haro razmišlja međutim o obliku, što ga mora imati ugovor. Španjolska država čini mu se siromašnom, pa se smješka državnom financiranju i očijuka sa svojim konzorcijem. Karlo se međutim, nije pokorio svojim ministrima, kojima bi bilo simpatično da prokniže dohotke bez troškova. Taj projekt i čovjek, koji ga je iznio, otključali su kutove njegove duše, u kojima stanuje romantika.

Nije li to njegovo prvo historijsko djelo? Neka dakle ne bude samo historijsko, neka dobije svjetski značaj u pravom smislu te riječi! Zato odlučuje, da je za španjolsku krunu časnije, da sama preuzme sav trošak za opremanje ekspedicije.

Fonseca stilizira utanačenje. Očito se kardinal, jednako kao i kralj, zanio mistikom, jer on predlaže, a vladar odobrava punomoći, kakve dotad nisu bile uobičajene.

Magellan i Faleiro preuzimaju obvezu, da pronađu put prema otocima mirodija kroz zapadna mora. Kralj im obećava, da u razdoblju od deset godina ne će dopustiti nijednom pomorcu da pođe tragom njihova otkrića. Predloži li tko takvo putovanje, mogu da preuzmu uvjete, pod kojima bi se to putovanje moglo provesti, pa će oni dobiti prednost. Na taj način uklonjena je svaka konkurencija.

Karlo prepušta Magellanu i Faleiru dvadeseti dio svega bogatstva, koje će se steći na temelju njihove okupacije, po odbitku troškova. Njih dvojica i njihovi potomci, rođeni u Španjolskoj, dobivaju naslov adelantados y gobernadores nad svim zemljama, koje budu otkrivene na tom putovanju. Oni imaju pravo, da na kraljevskim brodovima pošalju svake godine na otoke mirodija robu, određenu za zamjenu, u nabavnoj vrijednosti od tisuću dukata, da ondje nabave proizvode tih otoka i da ih prevezu kući. Za podmirenje troškova platit će samo pet posto vrijednosti robe.

To je sutrašnje bogatstvo današnje puke sirotinje! Da, otkriju li više od šest otoka, obećana im je još potanko ustanovljena, a obilno odmjerena posebna nagrada.

Vladar im stavlja na raspolaganje pet brodova, posadu i živežne namirnice za dvije godine. Magellan dobiva vrhovno zapovjedništvo nad tim karavelama, a časnici i momčad primaju izričiti nalog, da ga bezuvjetno slušaju.

Jesu li tako iz morskoga mlata stigli u luku? Hoće li im konačno domahnuti gat, s kojega se mogu otisnuti na pučinu?

22. ožujka 1518. ugovor je pročitan, potpisan i zapečaćen. Istoga dana dobivaju oba poslovna druga, posebnim imenovanjem, položaj kapetana kraljevske španjolske mornarice.

U Magellanovim rukama dršću papiri tako važna sadržaja. Oči su mu pune suza. Plan! Veliki plan! Francisco Serrao! Beatriz! Beatriz!

Zgradu je sagradilo prijateljstvo i ljubav. Ako je jedan od tih osjećaja bio temeljni kamen, tek stupovi drugog osjećaja mogu da osiguraju kupolu, koja ima da se uzdigne do nebeskoga svoda ispunjenja.

Ako je život sve dosad bio prema njemu škrt, najednom se čini, da je sklon rasipanju. Karlo ne pušta iz svoje blizine svoga ljubimca, kojega je na dječački način, pun zanesenosti, odabrao za glavnoga glumca uvertire svoje suverenosti. Upravo ga obasipa iskazima sklonosti.

Ti iskazi sklonosti lete u obliku zapovijedi kraljevskoga kabineta Magellanu, kao da je prvi dekret trebao samo da otvori prozor, kako bi povjetarac radosti neprestano dopirao. Magellan dobiva, osim kapetanskih prihoda, i znatno povećanje plaće. Dobiva nadoknadu za izdatke, što ih je imao kod pripremnih radova. Dobiva zatim ukaz, koji za slučaj smrti za vrijeme samoga pothvata obećava Magellanovim nasljednicima sve one povlastice, što bi ih uživao sam Magellan. To vrijedi u slučaju, ako Magellan svojim podzapovjednicima preda potrebne instrukcije i ako osigura nastavak ekspedicije. Zatim dobiva Magellan pravo, da sam odabire kormilare za svoje brodove.

Magellanov je projekt tako oduševio mladenačkoga kralja, da se zadubljuje u svaku pojedinost. Da, on je, štoviše, osobno izradio instrukcije za momčad, koje se odnose na disciplinu, pristojno vladanje i svakidanji život na palubi. Zanio ga je riziko putovanja, kod kojega svatko poznaje početak, a nitko ne zna svršetka. Pergament s njegovim uputama slaba je naknada za onu daljinu, kojom bi on morao da vlada, a ne smije sam da je okusi. Propisi za mornare moraju mu sada biti dovoljni, a sam bi se zamijenio s njima, da nije vezan uz prijestolje.

Samo astrolog je čangrizav. S njime je teško, premda dobiva sve one povlastice kao i njegov drug. Karlo naime nije još škrt, a osim toga on je u godinama, kad vladar osjeća toliko obilje milosti, da ne mora bojažljivo cjepidlačiti njome. Faleiro je ljubomoran, jer je uvijek bio egoističan. U Sevilli nije htio da dijeli s djevojkom, a sad — dvor je u Saragossi, i oni su ga otpratili onamo — ne će da dijeli ni s kraljem. Uvijek drži, da ne mare za nj, da ga potiskuju nekamo u kut, pa grdi sve vlade bez obzira na to imaju li sjedište u Lisabonu, u Valladolidu ili u Saragossi.

Magellan se i ne osvrće na nj. Kad bi bar mogao da baci svoje srce od Ebra do Andaluzije, kad bi mogao da ga baci preko Sierra Cuenza, preko La Manchea, preko Sierra Morene do Seville!

Njegov najnoviji prijatelj mora, međutim, već da smiruje i brani politiku, koju je započeo, zanesen burnom sklonošću. U Saragossu je stigao specijalni portugalski poslanik, Alvaro da Costa, u službenoj misiji, da za dom Manuela zaprosi Karlovu sestru Leonoru.

Nitko, naravno, ne može spriječiti, da ga obavijeste o ekspediciji, o kojoj i onako svi dvorani govore u sav glas. Poslanik se gradi, da se silno presenetio. Gradi se, da želi Španjolskoj dobro, pa ne štedi savjetima. Ljudi, što ih Španjolci kane unajmiti, posve su nepouzdani. To je luckasti učenjak čudna glasa i vojnik otpušten pod sumnjivim okolnostima. Poslanik govori dovoljno glasno, da bi ga i kralj mogao čuti, ali kralj to ne sluša.

Nakon toga pojavljuje se poslanik kod Magellana. On će kasnije objaviti rezultat toga razgovora, ali baš po tom rezultatu nije teško pogoditi, kako je razgovor tekao.

Costa improvizira apel na nacionalni ponos Portugalaca. Magellan mu ne odgovori. Misli na dvoranu u kraljevskom dvoru u Lisabonu.

Diplomat ga pita, je li kapetan pripravan da ponovo stupi u službu njihove zajedničke domovine. Magellan odbija.

»U službu vašega kralja, koji vam je veoma sklon«, ponavlja Costa.

Magellan odbija kretnjom glave. Za tu odluku ne treba razmišljanja.

Poslanik istresa punu torbu obećanja. Kapetan može birati: službu u mornarici, u kopnenoj vojsci, u kolonijama.

Možda Magellan misli, kako bi mu se to još jučer činilo vrijednim da za tim čezne, prije nego što je primio gostoprimstvo kod Barbose. Sad odbija svaku ponudu.

Diplomat postaje sad agresivan u dvoru. Želi li Španjolska povrijediti Portugal? Magellan i Faleiro su »dezerteri i pustolovi«. Njihov plan se uopće ne može izvesti.

Kabinetsku kancelariju možeš lako zaplašiti. Za činovnike je ta ekspedicija uvijek bila samo politički

manevar, samo šahovski potez, i nije predstavljala nešto definitivno. Oni pribavljaju poslaniku nesmetanu audijenciju kod svojega vladara.

Alvaro da Costa piše svojemu kralju o toj audijenciji: »Sam bog zna, da sam veoma mnogo radio i učinio«. To mu zaista možemo vjerovati. »U toj sam stvari veoma odlučno govorio kralju.« I to je istina.

Dijalog je veoma zanimljiv, jer diplomat glumi ogorčenje, što ga ne osjeća, a vladar zaista osjeća ogorčenje, ali budući da ga pokazuje, i to je ipak samo gluma.

»Molim vašu visost da uzme u obzir, da sad nije vrijeme, da se raspiruju sukobi s dom Manuelom, a pogotovu ne u stvari, koja za vašu visost ima tako neznatno značenje«, govori da Costa pokazujući pritom dužni respekt odrasla čovjeka prema šesnaestgodišnjem mladiću, jer je on — kralj.

Karlu se čini, da vladari uopće ne moraju odgovarati, jer smiju da rade što ih je volja i jer su najpošteniji kad šute. On upravlja u poslanika svoj najhladniji pogled, ali poslanik govori dalje ne obaziruć se ni na što.

»Vaša visost ima dovoljno podanika i slugu, koji mogu da izvedu otkrića, kad im se za to pruži prilika. Zaista nije potrebno da upotrebljavate ljude, koji ovdje, puni zlovolje, napučuju dvor.«

Odgovora nema. Karlo diše brzo i kratko, a nježno crvenilo, koje mu je obojilo obraze, trebalo bi da Costu navede na oprez. Portugalac međutim nastavlja:

»Moj gospodar ne će moći da se otme sumnji, da su ljudi, o kojima govorimo, više poneseni željom, da njemu napakoste, nego da posluže vašoj visosti.«

Kralj obori pogled. Vidi se, da želi oštro odgovoriti, a onda, ne promijenivši držanje, najednom pokrenu

ruku u kratkoj gesti. Ta bi gesta mogla značiti, da je audijencija završena, a mogla bi značiti i poziv poslaniku, da dalje govori. Costa joj na svaki način pridaje ovo posljednje značenje, pa pokušava dobrodušnošću.

»Vaša visost«, duhovito će on, »ne bi trebala da zadaće svojeg uzvišenog poziva postavi tako daleko. Vaša visost imat će dovoljno posla s time, da nakon tako kratke vladavine najprije otkrije vlastite kraljevine i grofovije.«

Karlo, očito utonuo u misli, najednom se trgne. On zakorakne prema poslaniku i rekne, kao da se iznenadio:

»Tako? Što kanite time reći? Kakve razloge ima vaš gospodar da sumnja u mene? Kakve razloge imate vi, da me krivo razumijete?«

Costu je taj napadaj iznenadio, pa je, po vlastitom priznanju, bio veoma zapanjen. On promuca ispriku, a zatim ga Karlo otpušta »najsrdačnijim riječima«.

U tom razgovoru obje su stranke posve providne. Portugal osjeća da je ugrožen glavni živac njegova života, a opasnost, koje se dom Manuel kod drugih sve dotad nije bojao, danas ga tišti kod čovjeka, kojega se htio odreći. Karlo se zavija u šutljivost, on ne želi nikakvih žestokih izjava. Kad se ljuti, izražava svoju srdžbu tek pošto ju je već davno u sebi svladao, pa time i bez odgovora dokazuje glasnije nego što bi to učinio bilo kojim odgovorom, da želi ostati konsekventan.

Što da učini poslanik? On proučava ministarstvo i odlučuje se za dostojanstvenika, koji bi se dao upotrebiti za mračne svrhe, jer ga je njegov klerikalni položaj naučio, da zaklinje moći tmine.

Hadrijan mora ostati miroljubiv, jer narodi ne trebaju više borbenih papa. Alvaro da Costa je oduševljen njime, pa izvješćuje o njemu: »On je najbolja stvar

ovdje«. A malo zatim: »Taj mu se posao ne čini zdravim, pa mi je obećao, da će učiniti sve što može, da nagovori kralja, da se odrekne tog pothvata.«

Međutim, ista okolnost, koja je usrećila diplomatu, odmah je dovela na poprište kardinala Fonsecu. Zar jedan član trojke želi pobjeći iz sprege, u koju je Fonseca upregao i sama sebe? Kao duhovnik dorastao je prelatu, a kao političar nadmoćan je poslaniku.

Započinje, dakle, dvoboj crkvenih knezova. Hadrijan uzima kao oružje svoj ugled, ali ga uzalud trati na učenika, koji se opire gradivu. Burgoski biskup, naprotiv, pruža kralju ogledalo, u čijim fasetama svjetlucaju žarke boje grandioznog uspjeha. Karlova odluka ne može nijednog trenutka da bude dvojbena.

On nalaže potpredsjedniku svojega Vijeća za Indiju, da skuje formulu, koju Manuel mora prihvatiti, koja će obuzdati njegova odviše revnog poslanika i staviti ga na mjesto, koje mu pripada. U odgovoru se zaista ogleda čitav Fonseca. Španjolska ne zna ni za kakvu ekspediciju, koja se ne bi kretala jedino unutar granica španjolskog posjeda. Svi dosadašnji pregovori temelje se samo na tome. Ne treba dakle ništa obustaviti: nijedna strana sila nije time pogođena.

Je li se Portugal umirio? Čak kad bi vlada i htjela da se smiri, kramari joj to ne bi dopustili. Njihov je govornik biskup u Lamegi, Vasconcellos, »čovjek mudar i praktičan, netom uzdignut na čast lisabonskoga nadbiskupa«. On predlaže, da kapetana Magellana potajice ubiju, jer bi njegov pothvat bio opasan za portugalsku krunu«.

Tom ubojničkom nakanom odvaja se Portugal od Magellana i nitko mu ne može predbaciti, da u kasnijem toku svoga života nije bio domoljub. Okolnost, da zločin nije uspio, ne možemo upisati u zaslugu ni dom Manuelu ni zakašnjelom povlačenju zavjerenika.

Fonseca je čuo za te glasine, a uhode iz Lisabona prenijele su je njegovu uredu. Faleiro i Magellan se upravo nalaze kod njega na dogovoru, kad kardinala pozovu iz sobe. Nakon nekog vremena vraća se kardinal ozbiljna lica i moli goste, da dopuste, da ih na putu kući prate oružani stražari.

I Karlo je doznao za tu vijest. On naloži, da njegove štićenike prate vojnici kao počasna straža. Jasnije nego dotad objavit će svim narodima, da se on poistovjećuje sa životom i zdravljem svojih kapetana.

Zbog toga priređuje raskošnu ceremoniju u svečanoj dvorani dvora u Saragossi. Na okupu je cijelo kraljevsko vijeće, nazočni su ministri i dvorski odličnici. Šušti svila, svjetlucaju dijamanti. Pred vratima dvora stoje gardisti u svečanoj odori. Na stepenicama do prijestolja leže dva crvena jastuka sa zlatnim resama. Na njima kleče Magellan i astrolog. Karlo, u najsvečanijem ruhu, s ogrtačem od zrdava, stoji pod baldahinom. Udarcem mača uzdiže ih na čast vitezova. Vitezovi ljube vladaru ruku.

Kralj ogrće obojicu plaštem reda Sv. Jakova, i oni su odsada vitezovi reda Svetoga Jakova. Istodobno se javnim čitanjem i prisegom svečano potvrđuju ugovori i koncesije.

Kroz visoke, svedene prozore katedrale u Sevilli viri modri ljetni dan pun sunca. S izrezuckanog kora odjekuje pjesma. Visoke svijeće gore pred oltarom. Sonoran svećenikov glas ispunjava crkvu.

Prostor pred crkvom, ulice do nje, pune su ljudi. Radoznali, zavidnici, besposličari, kritičari, svi se guraju.

Oh, da je čovjek bar tako glasovit kao onaj, koji će se odmah pojaviti na stepeništu! Svi se grandi natječu, tko će ga prvi pozvati k sebi. Da, tako je, kad se čovjek umije ulaskati njegovu veličanstvu! A k tome je još i inozemac!

Tu je stari Barbosa. Tu je njegov sin Duarte, koji trči za svim suknjama u Sevilli. Ah, eto đavola! Ne, to je malajski sluga, što ga je onaj šepavac navodno doveo iz Malake. Samo ako nije sam Belzebub, s kojim je sklopio savez!

Sad dolazi šepavac, u uniformi Jakovljevih vitezova. Zašto samo toliko govore o njemu! Faleiro je tanak poput preslice. I taj mora da bude svagdje, taj astronom što uvijek pilji u zvijezde! Eto i done Beatriz Barbosa, od danas done Beatriz de Magellanes.

Kapetan se smješka i kima glavom. Nije li svijet savršeniji nego ikada? Šteta što Francisco nije nazočan kod vjenčanja. Tako ga ovdje jedini Henrique podsjeća na Ternate.

Istodobno Alvaro da Costa bombardira Lisabon podnescima i pismima. Odviše su dugo čekali, da se na tihi način riješe protivnika. Eto, što se događa, kad se ljudi daju spriječiti kršćanskim skrupulama i kad se bave prosidbom! Kardinal Fonesca okružio je kralja Karla zidom i na sve tornjeve postavio svoje službenike. Posve je nemoguće prodrijeti u tvrđavicu. Hadrijan nema uspjeha protiv svojega kolege.

Agenti u Sevilli rade što mogu. Dajte više novaca ljudima, podmićivanje je svagdje skupo! Burza u Lisabonu mora za tu stvar čestito da plati. Poslanik preporučuje svojemu gospodaru, da na svaki način pridobije kapetana Magellana za Portugal. To je najrazboritiji savjet. Ako i nije jeftin, ipak je manje skup, nego što će biti, ako ga ne poslušaju. Astrologa ne treba uopće zvati, piše Costa, jer je Faleiro »napola lud«.

U unutarnjoj luci Seville ljuljaju se tri karavele kupljene u Cadizu i dovučene uz rijeku. To su laki brodovi, prilično stari, veoma oštećeni. Brodovlasnici, koji su ih jeftino prodali, drže, da su nemoderni i da nisu sposobni za pučinu.

Nezgrapni, kao usnule žabe ljuljaju se na tromoj vodi. Imaju visoko građene i četverokutne krme; prednji im je kašteo sveden; na njemu je zapovjednički most. Trup im je pun i zaobljen, pa se suzuje na bokovima. U prostoru za tovar brodovi su gotovo dvostruko širi nego na palubi. Neki tvrde, da su to jedrenjaci, koji se dadu dobro upotrebiti, govore, da podnose dovoljno platna na svoja tri jarbola.

Na obali je mnogo svijeta. Mornari i besposličari šeću i brbljaju. Taj pothvat, za kojega nitko točno ne zna, kamo je upravljen, predstavlja senzaciju. Prodor prema zapadu? Da, ali oni žele da prodru nekamo na istok. S tim istrulim čamcima? Prokletstvo, kakva se to podvala kuha!

Portugalski špijuni siju svoje sjeme na plodno polje. Ne moraju ga gotovo ni gnojiti dukatima, jer svaka riječ posijana u mnoštvo odmah obilno klije. Znate li, da je kralj Manuel izbacio toga Magellana, jer ga je htio prevariti? To je glupo naklapanje; mi imamo pouzdane vijesti, da je bilo upravo obrnuto! Lisabon je naime poslao Magellana da zaludi Španjolce i da se izveze na njihov trošak. Sve što dobije ili otkrije on će predati dom Manuelu.

Špijuni sjede u krčmama, šapuću iza složenih dasaka u brodogradilištima, govore u skladištima robe, u poslovnicama. Poslovi idu loše, Lisabon vlada uvozom, ondje se određuju cijene, tko trguje s prekomorjem mora slijepo i gluho izvršiti ono, što mu nalažu poduzeća na rijeci Tejo.

U takvoj zagušljivoj atmosferi vjeruju ljudi svakoj glasini. Pa ako u tome i nema istine, jedna je stvar ipak sigurna: Portugalac nikad ne će postati Španjolcem!

Opaža li kapetan, da se na zamračenom nebu sprema oluja, i da prigušena grmljavina iz daljine navješćuje njezinu nervoznu napetost? Ima on dovoljno briga. Brodove treba od kobilice pa do vrha popraviti, treba začepiti sve pukotine, zašuperiti ih, sva rebra učvrstiti. Faleiro zanovijeta, da ovo traje odviše dugo, a ono opet da se dovršava prebrzo. Počinju prepirke. Astrolog se vlada kao da je on gospodar cijeloga pothvata. Neka se on samo izvoli baviti proračunima svojih zvijezda, u mornarici može samo jedan čovjek da snosi odgovornost! Jedino je dobro, da bar nakon svih tih uzbuđenja uživa mir kod kuće. Kako je Beatriz dirljiva! Kako se brine za nj!

Dok on, kolebajući se između zadaće, koja ga mami, i između ugodna boravka u svojoj kući, dijeli svoje sate na jedno i na drugo, njegovi protivnici zadiru u svaki trenutak njegova života. Španjolski brodovlasnici jedva mogu plaćati svoje ljude, a stranac za svoje istrule čamce samo tako razbacuje dukate. Tko snosi te troškove? Građanin, dakako, mali čovjek, koji mora da podmiri sve te izdatke.

Tmasti oblaci sve više zastiru obzorje. Kroz mutno svijetlo sablasno sijeva rascijepani zmijski jezik iz crne gomile. Čovjek bi morao tom zločincu iz Portugala zapaliti brodove, koji se, eto, razmeću pred Sevillancima kao znaci njihove vlastite nemoći!

Eno, tamo je »Trinidad«, budući zapovjednički brod »gospodina admirala«! To čudovište izvučeno je na obalu, da ga poprave i oliče. Eto, gledajte onamo, gledajte pažljivije, još bliže, ovamo, gledajte — nije li na brodu pričvršćen portugalski grb?

Munja je naglo sijevnula. Konačno se taj šepavi pas odao! Otkrivene su sve njegove skrovite namjere. Dakle protiv Španjolske! Nisu li oni to slutili? To bi morao da zna i najveći glupan!

Dreka u luci, urlanje u ulicama. Masa nahrupi s obale prema brodu. Kraj njega stoji kapetan. Dolje s njime, s tim nitkovom! Istjerajte ga iz Andaluzije! Bacite ga u vodu!

U pismu, što ga Magellan upravlja Karlu, da se opravda, opisuje taj položaj, koji ga ponizuje. »U petak 22. listopada trebao sam izvući jedan od brodova na suho. Budući da je plima dolazila veoma rano, ustao sam već oko tri sata ujutro, da izvršim potrebne pripreme. Kad je posao započet, pričvrstila je momčad četiri zastave s mojim grbom na sidrena vitla, kako je to već uobičajeno kod kapetana, dok su se zastave vaše visosti imale podići na jarbole broda, jednako kao i zastava svetoga trojstva, pod čiju je zaštitu stavljen taj brod. Te je zastave imao donijeti jedan od službenika, ali kako nisu bile još dokraja oslikane, nije službenik mogao da izvrši svoju zadaću, a ja se, radeći na podizanju broda, nisam na to ni obazreo. Postepeno se sabralo mnogo naroda, da se divi poslu, na koji ovdje nisu navikli, a kako svagdje na svijetu ima zavidnika, počeše oni mrmljati, da nije pravo, što su moje zastave pričvršćene na sidrenim vitlima. Međutim se pojavio i neki lučki nadzornik s nekim službenikom iz admiraliteta, koji su podjarili narod da ukloni te zastave.«

Počinje rječkanje. Magellan sav uzbuđen prilazi skupu, pa mrko govori:

»To nisu portugalski grbovi! To biste svakako morali znati. To je moj grb, a ja sam podanik španjolskoga kralja.«

Službenik se i ne obazre na Magellanove riječi, već dovikne mnoštvu:

»Strgnite te krpe! To je izdaja!«

»Stoj!« viknu dr. Matienzo, neki visoki funkcioner Ureda za Indiju, kojega je privukao taj metež. On se okrene kapetanu: »Pozivam vas, da skinete te zastave. Vidite, da izazivaju uzbuđenje.«

»Ne pada mi na pamet«, ljutito odvrati Magellan. »To je sramota, u koju ja ne ću da uplećem svoje prste.«

»Ja vas ipak pozivam, da ih skinete!«

»A ja ne ću da to učinim! Htio bih da vidim čovjeka, koji će se usuditi da dirne u te zastave. Moji mornari i ja umjet ćemo da ih obranimo!«

»Vi zaista ne prihvaćate nikakvu poduku.«

»Ja sam u pravu! Ne trpim da mi nanose sramotu. Osim toga u ovom se gradu nalazi neki vitez portugalskoga kralja, koji je poslan ovamo, da povede sa mnom pregovore, kako bih se vratio u Portugal. Taj će čovjek dobiti krasan dojam o Kastiliji. Mislite li možda, da ja ovisim o vama?«

To je bila voda na mlin lučkoga nadzornika. On se okrene predstavniku admiraliteta, a na licu mu se ocrta izraz, koji jasno pokazuje: vidite li!

»Pozivam vas«, viknu lučki nadzornik, a glas mu se prebije, »da smjesta službeno uklonite te zastave!«

Alkalde domahnu mnoštvu:

»Kapetan je istakao portugalske boje. Uhapsite ga!«

Onda brzim koracima priđe Magellanu: »Odakle vam uopće te zastave? Tko ih je zatakao na vitla?«

Magellan je sav problijedio od gnjeva. Pilji u njega. Ruke mu se stežu.

»Pitam vas kao sudac!« drekne službenik.

Magellan plane: »Nisam dužan da vam dajem bilo kakva razjašnjenja!«

Odgovori mu bijesno komešanje. Masa dojuri bliže, među njima su i stražari. Opkoliše brod i posadu. Iz

mnoštva se pružaju šake, ljudi viču, udaraju jedni druge i vrište. Matienzo se progura kroz redove, zgrabi alkalda za kaput i nešto mu dovikne.

Na jedan trenutak liječnik nadglasa buku: »Nemojte počiniti ništa, što bi značilo povredu kraljeve službe!«

Službenik ga strese od sebe, zapovjedi nešto, i Matienzo je uhapšen.

Redari izvukoše oružje, a gužva se pretvori u kaos. Ljudi padaju na zemlju, drugi gaze po njima, sve viče i dere se, stenje i jauče. S palube dopiru pozivi u pomoć, jer su jednoga od pilota zaklali kao stoku. Redari probijaju sebi put, razoružavaju mornare, vežu one, koji im se opiru, i stavljaju ih u klade.

Ali kapetana, uzročnika svega toga gnjeva, predmet te mržnje, nitko nije ni taknuo. Zar ih je zaplašilo to iznakaženo lice? On stoji poput pećine u uzbibalom moru, kao stup zabijen u mnoštvo. Boje li ga se? Zar zaista u tom trenutku vjeruju, da je sklopio ugovor s đavlom?

No dok se Magellan prema vani brani od svakoga napadaja samo onom energijom, koja izbija iz njegove volje, iz njegove neustrašive duše, u sebi se gotovo lomi. Zar mu se sudbina opet usprotivila? Zar se sve ponavlja? Zar da zbog ubilačkog hira sudbine bude oboren Prometej, koji je netom iznio zamisao o usavršenju, koji je tako kratko vrijeme proveo u sreći?

Koliko li se gorkoga iskustva i svijesti, da su moćnici neuračunljivi, koliko ponosa, povrijeđenosti, a k tome i nešto diplomatičnosti, koju je u međuvremenu naučio, umiješalo u riječi, kojima je njegova teška ruka sat kasnije brzo ispunila list pergamene. »Nasilje, koje je izvršeno na meni, ne smatram nasiljem protiv Fernanda de Magellanesa, već protiv kapetana Vaše Visosti. Dok oni, koji su izazvali ovu prepirku, služe vama samo praznim riječima, ja sam založio cijelu svoju osobu, svoj imutak i svoj život, da održim svoju riječ usprkos brojnim obećanjima portugalskoga kralja.«

Je li to dovoljno jasno? Hoće li uvidjeti, da je on nevin i da će, što je još važnije, to više porasti u vrijednosti, što se i drugi trude da ga zadobiju? Zar je možda moljakao i time se ponizio? Španjolci su oholi, pa ni on ne smije zaostati za njima, želi li da im imponira. Brzo dodaje: »Molim vašu Visost, da odredi, da bude dobro poslužena, a s nama da se dobro postupa.«

Sve u svemu ipak je to strašan udarac. Sve teče naopako. Tesari rade bez volje, ličioci uskraćuju da rade, a brodograditelji su tvrdoglavi. Nema više isplate, u Casa de las Indias sliježu ramenima i govore, da iz središnjice nisu stigle doznake.

Magellan ne može sam sebe da vara. Jasno mu je, da bi oni najradije obustavili radove i da bi ga dali uhapsiti kao neželjena emigranta. »Tom čovjeku«, prikazuje Benson položaj, »čije se ime proklinje u Portugalu, jer je postao Španjolac, prijeti sad u Španjolskoj zatvor, jer je Portugalac.«

Tu sad može pomoći samo kralj. Kapetan, u svojoj sobi, blijed, nagnut nad papir, riše nespretna slova, svijeća čađi, a pero škripi. »Molim vašu Visost, da odredi, da službenici Indijskog ureda plate artiljeriju, oružje i puščani prah, koji su kupljeni na kredit.«

Niotkale ga nitko ne potiče, a pogotovu ga nitko ne podupire. Beatriz je blijeda, trudna je, pa je u tom stanju mora štedjeti. Preostaje mu samo Henrique, njegova vjerna sjena. Faleiro je teret, a ne pomoć. Diega kao guvernera dvora veže stotinu obveza, Duarte se zapleo u neke ljubavne pustolovine. Ni na koga ne može da se osloni. Zar Karla ne će dirnuti tužaljka njegova štićenika?

»Već sam pisao vašoj Visosti, kako sam malo sklonosti i pomoći našao kod asistenta, kod njegovih po-

moćnika i kod drugih vaših službenika, premda bih nužno trebao tu pomoć, da izvršim svoju dužnost.«

Istraga zbog pobune guta vrijeme i troši živce. Preslušavanja. Zapisnici. Suvišne rasprave. Alkalde i lučki nadzornik bivaju konačno otpušteni. To je zadovoljština, ali zbog toga se nije isplatilo tratiti toliko vremena. Dalje! Još brže! Dalje!

Djelo, međutim, ne raste, rastu samo poteškoće. Costa je intrigant. Hoće li kralj ostati čvrst? Njegovi savjetnici kolebaju se kao trska. Maksimilijan habsburški na smrt je bolestan. Tko će poslije njega postati rimskim carem? To je pitanje mnogo zanimljivije, a istodobno i realnije od onoga ludila, da se portugalskom kralju istrgnu Moluki putovanjem, koje tako reći dodiruje Mjesec. Dom Manuel je veoma dobro obaviješten o tom raspoloženju, jer već daje razglasiti službeni tekst: »Španjolski kralj izgubit će troškove, jer je Fernando de Magellanes brbljavac, koji ne zaslužuje povjerenje; on ne može izvesti ono, što je obećao.«

Kapetan je posve sam. Njegovi su brodovi zastarjeli. To su atrape, a ne brodovi, kojima bi čovjek mogao da preplovi ocean. Oprema je nedovoljna, zaliha hrane već je sada pokvarena, roba za trgovačku izmjenu ne vrijedi ništa, a osim toga nema ni dovoljnu težinu.

Magellan može slušati koga god hoće, svagdje govore samo neprijatelji. Rešetaju ga u svim kabinetima, u svim uredima. To je šarlatan. Budala. Lupež.

Poluslužbeni krugovi šire te glasine svuda, pa ih ponavljaju čak i književnici. Plaćeni historiografi, Castanheda, pa čak i Barros. »Njegova taština veća je od njegovih zasluga«, piše kasnije jezuit Maffei.

Nijednom čovjeku nije život gore uprljan, ničija uspomena ne može biti ružnije okaljana. Budući da želi postići više nego što prosječni tip može pojmiti, progoni ga odvratnost prosječnih čak i u grobu. Portugalski

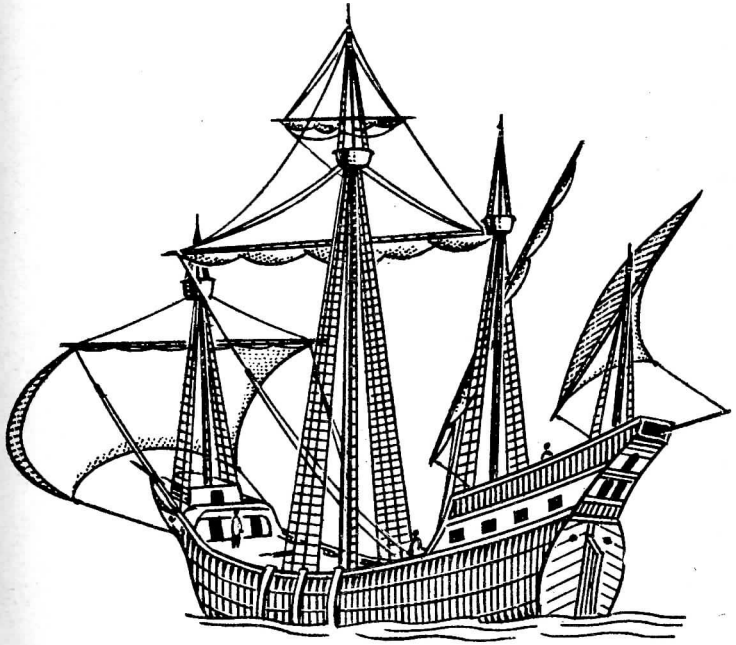

Magellanova nava

burzijanci kupuju piskarala onoga vremena, ali još i pedeset godina prije našega doba neki »geograf«, čije ćemo ime iz pristojnosti prešutjeti, u disertaciji, koja navodno ima da posluži otkrivanju istine, naziva ga »prebjegom«, a njegovu plovidbu »isto tako lukavom kao i izdajničkom«, jer je »krivotvorio pomorske karte«.

Prokletstvo, a istodobno i snaga Magellanova života leži u tome, što je jedinstven i zbog toga osamljen.

Smije li imati u koga povjerenje? Nema li Beatrizu, Henriquea? Ne bori li se u Valladolidu za njega Fonseca? Zar ga se Karlo uopće ne sjeća?

Još jučer te su pomoćne čete značile pobjedu, a danas jedva još mogu da održe frontu.

Kraljevske su blagajne prazne. Ekspedicija i veliki plan moraju umrijeti.

To je čas, na koji je čekao Christobal de Haro. Njega nije nikad zanijela smionost toga projekta, njegov vješti trgovački mozak njušio je u tim fantazijama samo vjerojatnost dobra posla.

Hladno i razborito uskače sad brodovlasnik iz Antwerpena u posao. Najprije stavlja na raspolaganje novaca, da bi se posao mogao nastaviti, a onda organizira svoj odbor. Ukopčao je španjolsko zastupstvo bankovne kuće Fugger, a osim toga uspijeva mu da za pothvat pridobije rizničara Gutierreza.

Ondje, gdje su se dosad toliko poigravali snovima, vlada sad bilanca. Nizozemac, punih obraza i agilan, zadovoljno se smješka. Nije li kapetan uvijek grdio trgovce? Sad, međutim, vidi, da se oni dadu upotrebiti i za što drugo, a ne samo da iz svojih dužnika iscijede besramne kamate! Neka se Magellan samo smiri, Haro

zna iz iskustva, da su države najbjedniji kalkulatori. Neka se samo sjeti Colona, Vasca da Game, Cabrala i Balboe. Bez trgovaca ne bi nijedan od njih stigao dalje od Tangera.

Pod brodovlasnikovim prstima razmrsuje se najzamršeniji čvor. U svoju debelu knjigu čisto i kaligrafski unosi nizove brojki. Gdje su računi, nalozi, potvrde za isplaćene svote? Gdje su predračuni, narudžbe, sve ono što preostaje?

On zbraja i ispisuje brojke. Kima glavom. Molim lijepo, kapetane: ukupni troškovi ekspedicije iznosit će 21.410 dukata. Od toga je Kruna izdala 16.587 dukata, dijelom u obliku brodovlja. 4158 dukata preuzima brodovlasnik de Haro, a 665 dukata otpadaju na kuću Fugger i na rizničara Gutierreza. Je li to jasno?

A sad naprijed, k brodovima, to je vaše područje, kapetane!

Eno ih, brodovi plivaju. Poput tustih pataka gegaju se na rijeci. To je pet karavela od 110 do 75 tona zapremnine. Najveća od njih dugačka je trideset dva metra, a široka deset metara: najmanja je dugačka dvadeset metara, a široka sedam metara.

Sad na njima zabijaju, kuckaju, liče, premazuju katranom. Svagdje odjekuju zapovijedi, čuje se zviždanje, smijeh, pjevanje. Sve vonja po vodi, platnu i boji. Oni se veru između motki i užadi, dasaka i omota. To je »Trinidad«, admiralski brod. Nešto je veći, ali zato manje okretan »San Antonio«, a zatim slijede »Concepcion«, »Victoria« i »Santiago«.

Je li oružje isporučeno? Topovi, muškete, arkebuze, municija? Koplja i sulice, prsni oklopi, limovi za ramena, kacige?

Nizozemac nestaje u skladištima robe na obali. Je li sav alat pripremljen za preuzimanje? Posuđe leži u

sanducima, kraj toga su peći, bakreni kotlovi za kuhanje jela, svijeće, stolnjaci i zdjele, čaše. A gdje je alat? Tu su nagomilani čekići, noževi, kliješta i svrdla, dijelovi za popravke, mijehovi, čavli, željezo u šipkama, poljska kovačnica. Osim toga harpune, mreže za ribolov i udice.

Brodovlasnik postaje nenadomjestiv. Istodobno ima po nekoliko desetaka ideja. Ne smiju zaboraviti Valladolid. Kraljevi žele, da im upravo u ono vrijeme, kad izrazi njihove sklonosti počinju zamirati, osobito glasno zahvalimo za milost. U Magellanovo ime šalje Haro Karlu šarenu kartu svijeta s pozlaćenim šestarom: vladar može njime bilježiti pruge, što će ih njegov podanik prevaliti za nj.

Nizozemac misli na svaku pojedinost. Trebat će pergamenta za nove karte onih zemalja, koje će još otkriti, kože, da na njih napinju listove pergamena, guščja pera, tintu, pješčane satove.

U admiralovoj prostoriji iznad krmenoga kaštela »Trinidada« posrće se preko instrumenata. Tu su kompasi s magnetskom iglom, kineski izum, što su ga Arapi u dvanaestom stoljeću donijeli u Sredozemno more. Tu su astrolabiji, što ih je izmislio Grk Hiparh, dva koncentrična kruga, koja se okreću jedan protivno od drugoga, a opskrbljeni su diopterima i skalom za mjerenje visine zvijezda. Tu je i Jakovljev prut Martina Behaima, štap, u koji je ucrtana skala. On služi za viziranje, a na njemu je pokretno drvce, postavljeno poprijeko, koje se usmjeruje sve dotle, dok donji dio ne dosegne obzorje, a gornji onu zvijezdu, kojoj treba ustanoviti visinu. Kraj tih štapova leže astronomske tablice, koje pokazuju položaj zvijezda za svako doba godine.

Haro nadgledava prostorije za teret, koje se postepeno pune robom određenom za zamjenu. Brodovi utovaruju živu i cinober, stipsu, bakar i olovo. Šarene

rupce, tkanine, odijela, kape, čipkaste ovratnike, narukvice. Noževe i škare, češljeve i ogledala. Pet stotina funti staklenih kristala i nizova staklena biserja.

Iz teretnih kola na gatu kotrljaju se bačve, bale, košare s hranom. Dvije tisuće centi dvopeka, grah, grašak, leća, vino iz Jereza, sardele, mesne konzerve, sir, šećer, ocat, riža, slačica, med, kopar, ukuhane dunje. Mnogo tona usoljena mesa, sedam živih krava, tri svinje. Kako čovjek može da izračuna potrebu hrane za dvije godine? Indijski ured računa po glavi dnevno funtu i po dvopeka i po prilici pola litre vina.

Za to vrijeme sjedi Magellan u admiralskoj kabini sagnut nad popisom momčadi. Ukupno 265 ljudi? Dobrovoljci? Robijaši i pustolovi! Ima i smionih ljudi, kojima je Evropa postala preuska. Mnogo stranaca, sve moguće narodnosti: 37 Portugalaca, 26 Talijana, 10 Francuza, 4 Flamanca, 2 Nijemca, 2 Grka i jedan Englez.

Je li sve dobro promišljeno? Jest, ukoliko čovjek može raspolagati sa stvarima, što leže s one strane vidljivosti. Ima on cilj, ali ne poznaje više nego onu zamišljenu crtu, što vodi do njega.

Hoće li se Ternate pojaviti iz burnog oceana odmah iza Colonova kontinenta? Hoće li se obruč ovoga svijeta, na čijoj oblini leže Evropa i Indija, zatvoriti u »Mar del Sur«, što ga je otkrio smioni Balboa? Je li dovoljno da imaju hrabrosti?

Za veliki plan mora biti dovoljno! Izvjesnost se skriva iza koprene budućnosti, koju nitko ne može otkriti. Jedini je cilj toga prvog, jedinstvenog pothvata, da se ta koprena skine s granica zemlje!

Ne slijedi li kapetan na svom putu prema tom cilju sivu sjenu slavohleplja, varavu prikazu taštine, varljivo svijetlo, što pleše nad tresetištima, da zaguši ljudsku čežnju u mutnoj močvari svoje nesavršenosti? Nema li

kapetan dom, ljubljenu ženu, nema li odnedavna i sina? Nije li to pravo obilje ljudskoga života?

Teškim koracima hoda po svojoj sobi, gleda Beatriz, a sitnog Rodriga gladi po glavi. Tolika sreća! Njegovo pleme ne će izumrijeti. Ne održi li se sjećanje na njega nigdje, održat će se u unucima. To je pouka, što je daje život, u kojem čovjek mora sve sam da zaradi.

Ne, čovjek ništa ne dobiva na poklon! Tko je danas sretan, mora sutra da plati za to. Nakon Malake došao je Cochin. Nakon Saragosse pobuna u luci Seville.

Je li Magellan umoran i sjetan? Sam, u mračnoj sobi, sliježe ramenima. Nikad nije bio svjesniji svoje snage i budniji nego što je sada. U njegovoj duši upalila se velika vatra. To je faustovsko iskušenje, nakon kojega uvijek duh zapovijeda tijelom.

Pritom ne može Magellan ni naslutiti, kako su primitivne, nedovoljne i bijedne sve pripreme. Što zna on kakva su ona mora, koja moraju da sijeku pramci njegova brodovlja? Što zna o obalama i zaljevima, o pravom kursu, o dužini putovanja? Je li dovoljno hrane za dvije godine? Hoće li putem naći živežnih namirnica? On nema pouzdanih karata, ne poznaje plićake, ni središta uragana, ni klimu. Nije li on sebi natovario na leđa odgovornost, koju ne bi mogao preuzeti nijedan razborit čovjek? A ako je preuzme, što će dobiti s njome? Ne će li naprotiv, mnogo više izgubiti, jer za sobom ostavlja sve? Što ga tjera, da ovu sigurnu sreću ovdje zamijeni za neko nesigurno bogatstvo, koje mu domahuje iznad kraljevskoga pečata na papirnatom ugovoru?

Eto, to je ono, što njegovi protivnici nikad ne će razumjeti! Oni ne će razumjeti, da su njemu njihove mirodije i njihovi dukati posve ravnodušni. Je li zemlja kugla? To je problem. Budući da Colonov kontinent nije Indija, što se skriva iza njega?

Pitanja, samo pitanja! A k tome ništa osim neprilika. U Andaluziji se nalazi novi portugalski poslanik, neki Alvarez. Čime se bavi? Je li možda spretniji od vrijednoga ženidbenog posrednika da Coste?

Već se opaža, da neka spretna ruka povlači niti. Nekoliko pilota uskraćuje da nastupi službu, premda su posve propisno prihvatili namještenje. Jesu li dobili povoljnije ponude? Zar ih je tko natjerao u strah? ,

Iz Valladolida jaše glasnici noseći kraljevske naredbe u Ured za Indiju. Taj ured dobiva nalog, da se svim sredstvima poskrbi za to, da ljudi, koji su se obvezali, nastupe službu.

Međutim, što mogu da koriste razočarani zlovoljnici, kad pothvat treba oduševljene ljude? Birokrati iz Casa de las Indias samo su sve pogoršali. Počeli su se miješati u posadu, pa u uredima započinje utrka nesposobnih natjecatelja. Decernenti odlučuju već prema svojemu hiru i prema raspoloženju. Oni raspodjeljuju mjesta u brodovlju prema staleškim prednostima, a ne prema sposobnostima. Tko se najponiznije ponudi, najprije će dobiti čast i položaj.

I sam Haro nemoćan je prema spužvastom birokratizmu tih funkcionera. Magellana zasipaju doznakama, koje nije molio i koje ga mogu samo kočiti. Kad je pokušavao da se pobuni protiv tih glupih dekreta, izvrgnuo se nemilosrdnoj infamiji službeničke nadutosti. Kao odgovor šalju mu dokument, kojim se njegov konkurent Gomez imenuje časnikom na brodu »Sant Antonio«.

Pritužbe upućene u Valladolid ne mogu promijeniti ništa. Karlo je u najboljoj namjeri pokrenuo državni stroj, pa ne može razumjeti, da se taj stroj, poput nekoga kolosa, valja preko polja, koje ne treba izravnati nego obraditi. Njegova ministarstva zatrpana su

poslovima. U siječnju je umro car Maksimilijan, a osim njegova unuka natječu se za njemačko prijestolje Franjo Francuski i Henrik Engleski.

Treba biti zahvalan, što vladar nije posve zaboravio svojega štićenika. Odredio je, da se Magellanova plaća, kad Magellan otputuje, isplaćuje doni Beatriz. Kormilari i brodari pothvata dobivaju privilegije plemstva. Poseban ukaz određuje, da imovina sudionika ekspedicije za vrijeme njihove odsutnosti ima biti zaštićena pred zahvatom vjerovnika i pred dražbama.

Konačno šalje kralj i instrukcije, što ih je sam izradio. U sedamdeset i pet članaka obuhvaćaju te instrukcije zapovijedi dječaka, koji u dokonim časovima sanjari o moru, a upravljenje su čovjeku, kojemu je more postalo drugom domovinom. Dužnosti i prava časnika i momčadi strogo su određene. Propisani su signali, uređena je služba božja. S domorodačkim plemenima treba postupati prijazno, ali čovjek im ne smije vjerovati. U slučaju rata generalnom je kapetanu Magellanu zabranjeno da se udalji sa svojega broda. Određen je sastav posada čamaca kod ekskurzija na kopno. Propisan je način sidrenja. Kapetani imaju pomno paziti na to, da su sisaljke sposobne za upotrebu. Oni imaju kušati hranu svojih ljudi i posjećivati bolesnike. Mornari ne smiju proklinjati, ne smiju se kartati, ne smiju dirati žene i ne smiju prigovarati. Svoje doživljaje neka slobodno opisuju u pismima, što ih šalju kući. Osim toga svatko je dužan da širi kršćansku vjeru.

Lakrdijaški elaborat! Karlo se tako djetinjski ponosi svojom piskarijom, da je u arhiv grada Seville dao spremiti kopiju, kako bi poslužila kao dokument njegove nautičke nadarenosti.

Kako je Magellan prihvatio tu školsku vježbu? Zaista, ima odviše posla a da bi mogao proučiti bibliju maloga proroka. Faleiro je klada privezana uz njegovu zdravu nogu. Uvijek je s nekim posvađan, sad s astronomima, sad s pilotima, sad s faktorima u Uredu za Indiju. Kad ga Magellan pokuša ublažiti, on se samo još više uzbuđuje. Uopće se više ne odvaja od Francisca, svojeg brata i odvjetnika. Vjerojatno je taj brat kriv za njegovo raspoloženje.

Jednom započevši, Karlo je imenovao sve kapetane. Magellan ne poznaje ni jednog od njih, te ni za kojega od njih ne zna za što je sposoban ili u što se razumije. Za brod »Sant Antonio« izabran je Juan de Cartagena, neki španjolski grand, koji je kao član čete kraljevske garde usko povezan s dvorom. »Concepcion« dobiva kao zapovjednika Gaspara de Quesedu, kojega je preporučio seviljski nadbiskup. »Victoria« dobiva nekoga drugog plemića, Luiza de Mendozu.

Generalni kapetan stoji pred svojim podređenim zapovjednicima, koje je kraljevski posrednik sudbine odabrao za to, da na opasnom putovanju u nepoznate krajeve postanu pouzdanici zapovjednika brodovlja.

Onako niskoga rasta, malo nagnut ustranu zbog ukočena koljena, s okruglim očima, što titraju na blijedom i uskom licu, Magellan gleda u te otmjene mladiće, koji ispod uljudnog dvoraničkog smješkanja jedva skrivaju, da ga smatraju uljezom i proleterom.

Oh, zna on šta oni misle! On je glatka lica tih kreatura još od svoje mladosti osjećao kao udarce bičem. Boljeli su ga to jače, što su uljudnije i tiše bili zadani. Što da govori tim ljudima, koje je pod silu morao da primi? Zar da moljaka za njihovo drugarstvo, za njihovu sklonost? Bilo bi to uzalud! Oni će ga uvjeravati, da će ga potpomoći u svakom pogledu, a pritom će razmišljati, na koji bi način mogli toliko obećati, da ništa ne moraju održati. On ih otpusti kratkim i hladnim naklonom.

Namrštivši čelo šeta po palubi »Trinidada«. Dobro je samo, što je na svojemu admiralskom brodu jedino on kapetan. Inače je ostalo samo još slobodno mjesto na sitnom »Santiagu«.

Svakoga dana ima prilike da se uvjeri, kako oni žele da ga natjeraju u škripac. Ministarstvo je paukovom mrežom oplelo sve pripone. Neka je ta mreža i tanka poput mraza, ne možeš je razbiti, kao što ne možeš razbiti ni zrak. U Valladolidu će se usuditi da pokušaju za vrijeme cijele plovidbe upravljati jedrima njegovih karavela.

Što veli Karlo? On pregovara s izbornim knezovima, da ga izaberu njemačkim carem. Prognoze su u rimskom carstvu zamršene. Prije dvije godine jedan je profesor teologije u Wittenbergu, neki dr. Luther, objavio tezu protiv trgovine oprostima, pomoću koje papa financira svoje građevine. Taj bivši augustinski redovnik ima navodno pristalica. Što misli Sas? Što će učiniti Brandenburžanin?

Španjolski dvor je u Barceloni, odakle će, bliže kontinentu, moći da brže djeluje na razvoj stvari. Dvor međutim nema dovoljno kapitala, jer ga je uložio u stotinu različitih pothvata. Već pet godina vode se borbe na Kubi, sad je Cortez prodro u Meksiko, kolonije stoje silne svote, a Evropa posve ispražnjuje blagajnu izdacima na podmićivanje.

Osim toga u Barceloni se pojavljuje papinsko poslanstvo pod vodstvom monsignora Chriericata. Leo propagira križarski rat protiv Turaka, jer se nada, da će na taj način svladati svoje poteškoće u Evropi. Sve je zamršeno i isprepleteno. Politika je klanac, u koji

svatko juri, a on postaje sve dublji i sve neprohodniji. Nitko ne zna gdje je izlaz iz njega i nitko ne može iz njega da izađe, jer se svi ostali kao ludi natiskuju s kraja.

Zastupnik dom Manuela, Alvarez, slijedi trag de Coste, pa živo lovi u mutnome. Zar Španjolci ne vide, da ih Magellanes vara? Nisu li opazili, da je zaposlio mnogo inozemaca? Što namjerava time, ako je, kako tvrdi, postao tako uvjeren pristalica Kastilije? U Barceloni, gdje su uvijek bili nepovjerljivi prema generalnom kapetanu, postaju sad još sumnjičaviji.

Upravo papinska misija treba još jednom podsjetiti Karla na rizik, koji se priprema u Sevilli i koji je njega samoga u mislima na nekoliko tjedana izveo iz tmurne atmosfere častoljublja na čisti vis razvoja muškaračke hrabrosti. U pratnji monsignora nalazi se neki mladi Lombardijac, patricijski sin iz Vicenze, Antonio Pigafetta. Sad mu je dvadeset i osam godina. Diplomatske akcije nemaju za nj nikakva čara, ali zbrka egzotičnih zapletaja na tom dvoru ubrzava mu dah.

Tvrdi, da iz sve duše čezne za tim »da upozna zaista velike događaje na oceanu, koji izazivaju strahopoštovanje«. Zato prodire do kralja i moli ga lijepim patosom, da ga vladar dodijeli Magellanovoj ekspediciji, jer bi »on htio da na putu kroz veliki ocean vidi brojne neobične i divne stvari«. Karlo je trenutak s potajnom zavisti gledao toga oduševljenog mladića prije nego što mu je dopustio da poduzme ono, što bi on sam htio poduzeti. Kralj nije mogao znati, a ni Lombardijac nije mogao ni slutiti, da je na taj način pronađen kronist te vožnje, i da je kralj time dao dopuštenje, za koje će svijet kasnije biti zahvalan obojici.

U međuvremenu je Alvarez odlučio da neprijateljskoga lava zaskoči u njegovu brlogu. Otišao je u Magellanovu kuću i »našao ga gdje sređuje košare i posude sa živežnim namirnicama, konzerve i druge stvari«.

Alvarez smatra potrebnim da glumi neupućenoga. On izražava svoje iznenađenje i gradi se kao da se veoma čudi tome, čime se kapetan bavi.

»Čini mi se, da je pothvat opake čežnje ipak krenuo.«

Magellan šuti, a Alvarez nastavlja: »Ukoliko bi to imao da bude posljednji razgovor, što ga vodim s vama, dopustite mi, da vam kao dobar Portugalac i kao vaš prijatelj dozovem u sjećanje prošla vremena.«

Kapetan postavi na stol male količine živežnih namirnica, što ih je uzeo da ih okuša. Gostu je okrenuo leđa.

Alvarez nastavi povišenim glasom:

»Ako me i ne želite saslušati, ipak vam moram reći, da ste na putu da počinite neizmjernu pogrešku.«

Magellan mu ne odvrati ništa, ali se okrene. Alvarez odmah iskoristi taj pokret, koji bi mogao značiti izlaženje u susret.

»Molim vas za oproštenje, ako vam se moje riječi čine odviše otvorenima. Koliko god sam puta dosad govorio s vama, vi ste mi uvijek odgovarali, pa sam iz toga zaključio, da ćete se možda ipak predomisliti.«

Šutnja. Na to Alvarez nastavi naglašenom srdačnošću:

»Vaš smjer puta pun je opasnosti. Bilo bi bolje da ga se odreknete. Čovjek bi uvijek trebao nastojati da odabere pravi put, a ne onaj, koji postoji samo u mašti. Nema sumnje o tome, koji je put pravi. Vratite se u svoju domovinu i budite sigurni, da vam je vaš kralj sklon.«

Zatim započinje dobro pripremljen monolog o smjeru Magellanova puta i o njegovim netočnostima, o nepouzdanosti mora, o ljudskim slabostima. Veoma je mudro unaprijed priredio dokaze. »U tom sam razgovoru spomenuo sve opasnosti, kojih sam se mogao dosjetiti i sve pogreške, što ih je on počinio«, izvješćuje kasnije.

Magellan sluša te riječi. One šume uz njegove uši, pa ih možda čuje, a možda i ne čuje. Što bi svi ti ljudi htjeli od njega? Što hoće taj poslanik ovdje, što želi Casa de las Indias s onim svojim papirnatim tričarijama, dvor u Barceloni s kojekakvim zakučastim pitanjima? Zar ga ne mogu pustiti da dovrši ono, što je jednom započeo? Tko želi da postigne nešto neobično, treba i neobično povjerenje. Oni mu, naprotiv, čak i običajnu mjeru skraćuju tako, da je ostala samo krpa. Zar to čine zbog toga, što su pametniji? Dobro, neka su pametniji od njega, ali on je žilaviji od njih. Je li Alvarez konačno završio?

»Hvala vam«, suho odgovara Magellan. »Vi se zaista veoma mnogo trudite oko mene, ali da se potrudite i više, ne mogu ništa učiniti za vas. Moja mi čast nalaže da pođem svojim putem.«

Alvarez zauzme stav posvećenog i počne propovijedati:

»Tko stječe čast na nedostojan način, pa čak i tko hlepti za njom ne žacajući se nevjere, nije ni mudar ni častan, već je, naprotiv, izgubio i mudrost i svaku čast.«

A onda, brzo izmijenivši ton glasa, pristupi bliže kapetanu i poče povjerljivim tonom:

»Znate li što kastiljski grandi govore o vama u gradu? Da ste nečasni, da se na vama opaža vaše bijedno podrijetlo — da, govore upravo tako: bijedno podrijetlo! — upravo po tome što se ne ustručavate oštetiti svojega pravog gospodara.«

Učini veliku gestu zaklinjanja, a zatim doda glasno:

»Nemaju li ti ljudi pravo? Prepostavka im je doduše kriva, no nije li im valjan zaključak? Niste li sami osobno zatražili taj pothvat? Niste li ga sami ugovorili i pripremili? Pa zar da vas ne smatraju izdajicom, koji radi protiv svoje domovine?«

Cijela ta teatralika utrošena je ututanj. Magellan ga ispravlja govoreći stvarno:

»Ja sam svoju službu ponudio svojoj domovini. Morao sam uvidjeti, da je ondje ne žele. Da, stekao sam, štoviše, dojam, da ću kralju Manuelu učiniti ugodnu uslugu, ako ga napustim.«

»Sve je to samo nesporazum«, viknu Alvarez. »To su pogreške, vrijedne žaljenja! Bože moj, možda tu ni dom Manuel nije sasvim nedužan! Vjerujte mi, kapetane, vi ste ga krivo razumjeli! Kako želite, međutim, danas vršiti otkrića, a da se ne dotaknete krajeva, što su ih osvojili Portugalci? Prijatelju, vi izazivate strašne konflikte! Recite mi bar jedno: ako vam naš gospodar zapovjedi da se vratite kući, hoćete li ga poslušati?«

Sad mu se učinilo, da je Magellan dirnut. »Učinilo mi se, da mu je srce vjerno«, izvješćuje Alvarez. Zato nastavlja još življe. Mora konačno uspjeti, da pokoleba tu ukočenu stijenu! »Toliko sam toga rekao, da ne mogu sve to zapisati.«

Kapetan prekine bujicu govora.

»Hoćete li mi reći, jeste li iznijeli sve te razloge iz vlastite pobude, ili vam je to naložio kralj Manuel? Ako je on to učinio, koje mi iskaze svoje milosti kani dati?«

Je li Alvarez pravo vidio? Zar je Magellan zaista postao nesiguran, i to sada, najednom, pošto je o svemu temeljito razmislio, sad, tik prije nego što će krenuti? Ili je njegovo pitanje samo stupica za poslanika? Želi

li on da dozna Manuelove uvjete, pa da o njima obavijesti Karla, kako bi konačno mogao da uništi portugalske spletke?

Alvarez nanjuši stupicu, pa smjesta uzmaknu.

»Nisam ja tako važan, da bi me kralj uputio u svoje poslove«, odvrati, ali već s manje živahnosti. »Pa ipak sam kralju dao već mnogi savjet, i on se kod brojnih prilika ravnao po njemu.«

Ali Magellan ga ne ispušta. Je li tu lisicu uhvatio u omču?

»Vi podcjenjujete sami sebe. Ja znam, da imate veoma velik utjecaj. Zato sam uvijek i bio sklon da raspravljam s vama, a ne s nekim drugim ljudima. Vi i ne znate tko se sve ovdje pojavljuje kod mene, i kakva obećanja čujem, kakve mi se sve milosti i dostojanstva navodno nude iz Lisabona!«

»Zatim se stao živo tužiti«, bilježi Alvarez, »govoreći, da je u svemu pogriješio, ali da ne zna načina, kako bi sad mogao španjolskog kralja ostaviti na cjedilu, kad mu je ovaj toliko izašao u susret.«

Po tome zaključuje poslanik, da je ukrotio lava, pa priguši glas na najblaže akorde.

»Kapetane, učinite ono, na što vas nagoni vaše srce i nemojte gubiti časti, a osim toga i prednosti, koje vas očekuju kod dom Manuela. Njegova je sklonost sigurnija od brbljarija Španjolaca. Samo mirno odvagnite stvari! Dom Manuelu nije stalo do toga hoće li vam odobriti stotinu reala, pa i više. Ovdje, naprotiv, sav novac teče u habsburške megalomanije. Što možete očekivati od Karla?«

Je li ga uvjerio? Alvarez s užitkom izigrava svoje asove. On poznaje sadržaj najtajnijih ugovora, zna za svaku poteškoću, što je izmišlja dvor ili Casa. S mnogo zadovoljstva ustanovljuje: »Kapetan se veoma čudio, kako sam u sve to dobro upućen.«

Pa ipak mu nije uspjelo da uhvati Magellana. Kapetan kima potvrđujući, a onda reče:

»Dakako, to nisu razlozi, da likvidiram svoj pothvat. Istina je, da sa mnom loše postupaju, ali moram najprije doznati, što mi dom Manuel konkretno zajamčuje.«

Alvarez ponovo izmaknu. Zato izigrava novi adut:

»A Faleiro? Mislite li, da ne znam, da se s njim ne može nitko složiti? Kako će to tek biti putem?«

Kapetan slegne ramenima. I on bi volio, da to može unaprijed reći.

Sad izbacuje Alvarez svoju najjaču kartu. Promišljeno ju je zadržao za svršetak.

»Vi sebi samo umišljate, da ste generalni kapetan, no ja sam bolje upućen. Mogu vam reći, da su neki ljudi na vašim brodovima postavljeni kao opozicija protiv vas. To ćete doznati u vrijeme, kad za vas bude prekasno da spasite čast.«

Magellan zaista problijedi. To je i slutio! Oni su dakle prodrli sa svojim spletkama već i u samo središte ekspedicije. Pravac njegova puta vodi u beskraj, a oni su ga zamrsili još prije nego što su brodovi isplovili iz luke. Na uskom grebenu njegova kursa može balansirati samo onaj, koji kao drug stoji uz drugove, a oni razbijaju luk drugarstva prije nego što se i počeo stvarati.

»To ne vjerujem«, mučno izusti osjećajući pritom onu sigurnost, koja je, dok je on niječe, još nemilosrdnije pojačana tom negacijom. »Ne, ne, ja to ne vjerujem.«

Alvarez je još uporniji:

»U Španjolskoj je sve trulo. Vi ste se zalijepili za med, koji kaplje s usta burgoskoga biskupa. Treba da razaberete, da vas samo iskorišćuju. Dajte mi pismo za dom Manuela, ja ću ga predati kralju.«

Magellan tupo gleda u Portugalčevo lukavo lice. »Morate me dobro razumjeti«, nastavi diplomat vješto uzmaknuvši. »Ja službeno nemam nikakva naloga. Ja govorim samo ono što mislim i što bih učinio na vašem mjestu.«

Međutim Magellan se već davno smirio, još dok se činilo da je odsutan duhom. Plan čovjeka fanatika ne razbija se ni na čijem umijeću nagovaranja. Osim toga logika je posve jednostavna: ako ga Manuel uhvati, prijeti mu portugalska tamnica. Ako mu Karlovi čankolizi postanu nelagodni, može ih počastiti udarcima nogom.

Ljubazno se oprašta od poslanika. Zahvaljuje mu. To su teške odluke. Mora još razmisliti. Još će malo počekati.

Alvarez odlazi nezadovoljan. Opsežno javlja razgovor u Lisabon i dodaje slatko, a ujedno kiselo: »Ja ću i nadalje svom svojom snagom čuvati stražu u službi vaše visosti.«

Izbrišemo li iz toga razgovora ono, što je poslanik dodao, da bi istakao svoje zauzimanje za portugalsku stvar, onda se u toj posljednjoj vezi, kojom je domovina još jednom posegla za Magellanom, pred gledaocem razotkriva Magellanova duša. U svom prvom početku bila je teško pokretna i uvijek više poštena nego lukava, ali je usporedno s njegovim velikim projektom rasla i jačala se. Magellan, koji je uvijek bio šutljiv, ni danas ne govori više nego što je potrebno. Zato je naučio kako će iz drugih izmamiti više nego što oni zapravo žele da izreknu. Glumi li njegov subesjednik, i on se pretvara, žele li mu obećati dostojanstva, to ga samo zabavlja.

Ne, ni na trenutak nije pomislio na to, da opet ode u Lisabon. Ne bi otišao onamo ni da mu Tejo napune zlatom! Alvarez je izdao i sebe i sve njihove spletke.

Zar je međutim mogao naslućivati, da će njihova mržnja biti tako paklena? To ga pogađa. Baza ekspedicije, oduvijek uska, slična je sad užetu debelom jedva palac, na kojemu treba da hoda. Pa neka! Ne će svojim protivnicima iskazati ljubav, da je se odrekne, jer bi ga oni htjeli spriječiti. To manje će je se odreći, jer je njegovi neprijatelji proglašuju neizvedivom; a on će je, njima usprkos, ipak izvesti!

Alvarez se međutim obratio i na Ruy Faleira. I to ostaje bez uspjeha, jer je astrolog jednostavno tvrdoglav. Portugalac ga dvaput napada. »Nije mi odgovorio ništa, osim da ne može ništa poduzeti protiv svojega gospodara kralja, koji mu je iskazao toliku milost.«

U Barceloni međutim, prodire njegov diplomatski šapat u pozornije uši. Kako Portuglaci šapuću čak među prijateljima, da su podmitili Magellana, mora da je to ipak istina.

I Karla pogađaju aluzije njegovih savjetnika, iza kojih uskoro dolaze i neskrivene opomene. Vladavina ga je brzo naučila, da čovjek ne smije ništa zasnivati na iluzijama, ali veoma mnogo na ljudskoj perfidiji.

U roku od četrnaest dana dobiva Indijski ured tri njegova pisma. U njima se upućuju faktori, da budu na oprezu, jer je momčad protkana samim Portugalcima. Službenici dobivaju nalog, da broj stranaca ograniče na četiri, najviše pet. To se ima izvesti »nenapadno ali bezuvjetno«.

To je najosjetljiviji zahvat u ovlasti generalnoga kapetana. Kako može ostvariti projekt, koji se zasniva jedino na sposobnosti i na izdržljivosti, ako mu oduzimaju one ljude, koje je on sam iz mnoštva neprokušanih odabrao kao jedino prikladne, iskusne i spretne mornare?

Hoće li Magellan rezignirati? Razabira li, da se otpor brže množi od svake energije, koja nastoji ukloniti

taj otpor? Razabira li, da se otpor zatvara u guštaru, koju ni najupornija volja ne može više iskrčiti? Što može očekivati od neba, kad su se vladari svijeta očito urotili protiv njega?

Protivnici već trijumfiraju.

Upoznavši se sa svim trikovima, Alvarez već obavješćuje Lisabon. Njegovi mu doušnici prenose svaku riječ, što je govori Magellan, a još ga točnije obavješćuju o onome, što drugi govore o njemu.

Protivštine između generalnoga kapetana i znanstvenog upravljača ekspedicije poznate su cijeloj Sevilli. Razdor je gotovo javan. Faleiro izračunava smjer vožnje prema putanjama svojih zvijezda, a Magellan mu izjavljuje, da i ne misli na to da slijedi njegove utopije.

Rezultat su žučne prepirke. Astrolog viče, da je to nezahvalnost, a Magellan odlazi bez pozdrava. Faleiro trči za kapetanom, zasipa ga grdnjama i vrišti, da će, ne pođe li kapetan njegovim putem, pothvat propasti i da se on povlači od njega.

Na to ima pravo, hladno odgovara Magellan.

Što je njemu do nekadanjega saveza, koji je niknuo iz razuma! Ali uskoro će morati izgubiti ono, na čemu visi njegovo srce.

Šepa po svom stanu i zaustavlja se pred kolijevkom maloga Rodriga. Beatrizina ruka, koju je nježno uhvatio, hladna je poput leda. Žena mu je po drugi put trudna. Mnogo pati, ali je vrlo hrabra. On je oprezno miluje po licu. Ne događa li se sve ovo, što se ima dogoditi, zapravo za nju i za njezinu djecu? Što mu škodi,

ako mu se neprijatelji rugaju, budu li se jednom njegovi smjeli ponositi njime!

No istodobno zna, da je to samo pola misli, koja traži istinu. Providnost ga nije odredila za građanski život, već za armadu. To je njegova sudbina, a slatkoća časova provedenih u kući samo je intermezzo. Ali, odakle bi bez te mirne stanke smogao snagu, da se svaki put svjež suprotstavi odvratnostima, što se pojavljuju oko njega?

Faleiro je najmanja od tih poteškoća. U luci govorkaju, da je Faleiro duševno bolestan. Alvarez piše Manuelu o astrologu:

»Nije odgovorio ni na što od onoga, što sam mu rekao. Čini mi se, da mu razbor nije u redu, a onaj mu je vještac oteo svekoliko znanje, što ga je nekada imao.«

Poslanik donosi osim toga i vrijedne novosti. On javlja, da je Juan de Cartagena dobio posebne instrukcije. On je časnik za vezu s kraljevskim dvorom. Kolike su njegove punomoći? Sigurno ne ćemo pogriješiti pretpostavljajući, da Juan de Cartagena ima nadzirati generalnoga kapetana.

Magellan je okružen uhodama. Oni njuškaju prateći svaki razgovor, a njihovi prljavi prsti miješaju se u tisuće afera. U špijunskom logoru zuji kao u košnici.

Luiz de Mendoza, kapetan »Victorije«, daje najnoviju građu. On je blagajnik mornarice, pa uskraćuje portugalskim mornarima plaće. Isplaćuje ih samo španjolskim mornarima. Magellan ga napada, a Mendoza mu odgovara nadutom ohološću španjolskih granda. Nema sumnje, da ga podržavaju Cartagena i službenici iz Casa de las Indias.

Na kapetanovu čelu nabrekle su žile. Na trenutak se čini, da će se baciti na vitkoga plemića, koji ga promatra svisoka, porugljivo stisnuvši očne kapke. Onda se

Magellan okrene i teškim koracima prijeđe preko mostića, koji s jedne karavele vodi na drugu. Piše kratko pismo. Ljutita ruka podrhtava i prlja papir. Magellan zahtijeva od kralja, da se opozove Mendozu.

Karlo se umiješa, ali način, na koji to čini, dokazuje, da je impulzivni mladić postao hladan monarh i da su ga kontinentalne namjere odalečile od sna o univerzumu. Posebni glasnik određuje jedino to, da Mendoza ima zamoliti Magellana za oproštenje i da ima ubuduće generalnom kapetanu »iskazivati dužni respekt«.

Alvarez se opravdano nada, da se napetost ne će smanjiti. On promatra mornaricu i piše: »Ona se sastoji od pet brodova od nekih 110, 80, 80, 60 i 60 tona; svi su veoma stari i pokrpani. Popravljaju se već jedanaest mjeseci, a sad ih šupere onako, dok plivaju na vodi. Nekoliko sam puta otišao na palubu, pa uvjeravam vašu visost, da na njima ne bih htio odjedriti ni do Kanarskih otoka, jer je drvo njihovih rebara trulo. Ukupna njihova artiljerija sastoji se od osam topova veoma maloga kalibra, a samo najveći brod, kojim zapovijeda Magellan, opremljen je s četiri veoma dobra željezna topa.

Diplomat saznaje čak i tajnu smjera puta, tako bojažljivo čuvanu. On javlja taj smjer i dodaje, da je ekspedicija zapravo djetinjarija, da su je u Lisabonu precijenili i da ne predstavlja ni najmanju opasnost.

»Kurs, po kojem će zaploviti, ide ravno prema rtu Frio, zatim ide dalje, ostavljajući Braziliju na desno, sve dok ne stigne do demarkacione linije. Odanle žele prema zapadu i zapado-sjeverozapadu neposredno odjedriti u Maluco.« Je li to jasno? Portugalski brodovi, određeni da ih potraže, sigurno će ih naći! Ta je vijest stigla u Lisabon, i Portugalci mogu sada u svakom trenutku da unište ekspediciju. More je široko i duboko, i

nikakvi ostaci brodova ne će nagovijestiti, da je Magellanova mornarica nestala.

Dovraga i njihova smiješnost! Alvarez se smijulji. »Zemlju Maluco vidio sam na globusu i na karti, koju je ovdje izradio Reynellov sin, a njegov ju je otac dotjerao, urisavši u nju zemlju Maluco. Prema toj shemi napravljene su sve karte... Od rta Frio pa do otoka Maluco nisu u kartama, što ih ekspedicija nosi sa sobom, urisane nikakve zemlje. Daj bože, da im putovanje svrši s istim uspjehom kao Corterealovo (čiji su brodovi netragom iščezli), tako da Vaša Visost može da ostane mirna i da uvijek bude predmet zavisti, kao što vam sada zavide svi vladari.«

I zaista, to će biti najvjerojatniji svršetak. Pesimizam ne bi bio gori ni kad bi se generalni kapetan odlučio na pothvat, da se uspne na zvijezde.

Ljudi bježe s brodova, a ured za novačenje mornara posve je prazan. Ljudima obećavaju, a kralj je odobrio, da će mornari dobiti najbolje plaće, mjesečno, već prema mjestu zaposlenja, do osamdeset maraka srebra, brodski mali dvadeset do šezdeset maraka, paževi više, a tesari i smolari pedeset do sedamdeset maraka. Ali ni s tim obećanjima ne mogu nikoga da namame iz zapećka, jer ljudi mogu lako da sami sebi izračunaju: dobra plaća i kukavac znače sigurno uzašašće u nebo.

Preostaju inozemci. Ured za Indiju može i žešće da viče, generalni kapetan ipak sklapa ugovore sa strancima. On ne kani dopustiti, da paragrafi i dalje smetaju njegovim dispozicijama. Nepokolebljivo stoji na palubi, a glasnicima, što mu ih šalje Casa, govori neka izvole otići đavola.

Što hoće Faleiro? Faleiro vrišti, da je on jedini šef ekspedicije. On za sebe traži pravo, da na svojemu

brodu vije kraljevsku zastavu i da na nj vješa signalni fenjer. U tome ga je podučio njegov brat.

Magellan mu se smije, a Faleiro zapada u još veći bijes. On poziva u pomoć Cartagenu, Mendozu, Quesedu. Jesu li ga oni nahuckali? Skrivaju li se oni iza toga luđaka?

Generalni kapetan odlazi šepajući i diktira ultimatum vladaru. Ili Faleiro ili on. Sad mu je već sve svejedno. Ne, ništa mu nije svejedno, ali konačno mora pročistiti stvar.

Od Karla dolazi pismo Ruyu Faleiru. Donosi ga posebni glasnik, i pismo je puno milosti. Učenjak neka počeka u Sevilli, on se, nažalost, mora odreći prvoga putovanja, jer je kao najiskusniji određen da preuzme zapovjedništvo slijedeće mornarice za Moluke. Glavnim astronomom ekspedicije imenovan je mjesto Faleira državni pilot Andres de San Martin.

Je li Magellan pobijedio? Je li kraljevu štićeniku uspjelo da u vladarevim grudima još jednom rasplamti zapretanu vatru?

Pozivaju ga u Casa de Las Indias. Predsjednik mu priopćuje, da je njegovoj pritužbi udovoljeno, i da je osim toga, kraljevskom zapovijeđu, kapetan Juan de Cartagena promaknut u čin viceadmirala.

Magellan stisnu usne. Kako da se tome usprotivi? On promrmlja, kako bi bilo pametnije, da su naveli Faleira, da glavnog astronoma uputi u izračunavanje dužinskih stupnjeva po formuli, s kojom njezin izumitelj posvuda renomira.

Predsjednik ga uvjerava, da će želji generalnoga kapetana biti udovoljeno.

Magellan izađe iz raskošne zgrade Indijskog ureda Tek što je stigao na »Trinidad«, raspolaže bez kraljeva

pristanka kapetanskim položajem na brodu »Santiago« Kapetanom je imenovao brata svojega prijatelja Francisca Serrao, mlada pomorca, koji je, pod imenom Juan Serrano, nedavno stupio u španjolsku službu. Njega je generalni kapetan osobno primio u službu na svojoj mornarici. Osim toga pozvao je svojega šurjaka Duartea Barbosu kao časnika na admiralski brod. To je njegov odgovor Valladolidu.

Casa de las Indias se sva uzbudila. Predsjednik nalaže Magellanu, da dođe k njemu, pa poziva sve svoje decernente, slatkorječive plemiće, spretne pisare. Prepirka je bučna.

Predsjednik maše popisom. Trideset i sedam Portugalaca, četrdeset i pet drugih inozemaca, to se ne da ni zamisliti! Kako će to opravdati?

Magellan pogleda niz red uzbuđenih ljudi. »Time, što su ostali odviše kukavni«, odvrati grubo.

Funkcioneri uzbuđeno skaču i žurno počinju govoriti pretičući jedan drugoga.

Generalni kapetan je, međutim, još glasniji. On ima svoj ugovor, on ima uvjeravanje svojega kralja. Prema tome i odabire svoje ljude. Točka!

A upute vladareve Casi? Evo pisama! Pet Portugalaca, najviše pet i nijedan više!

Magellan odgurne pisma natrag, a da ih nije ni pročitao. On se držao svojih uputa. Svako je raspravljanje suvišno. Osim toga ekspedicija je konačno potpuna, kapetani i kormilari imaju već određene zapovijedi. S time u vezi ne smije doći ni do kakvih promjena.

A sablazan, koju mora izazvati njegova samovolja?

Zar da se on još uvijek boji prijetnji i sablazni? Gotovo dvije godine doživljuje niz prijetnji i sablazni!

Ured za Indiju ne može više spriječiti svečanost, koja je pripremljena za naredni dan. Svečana služba božja u crkvi Santa Maria dela Victoria de Triana. Pjevanje. U klecalima su posade brodova i njihove obitelji.

Pred oltarom kleči, pokrivši lice rukama, generalni kapetan. Zar se u dnu srca nadao, da će Karlo prisustvovati toj ceremoniji kao da se to razumije samo po sebi, kao što je prisustvovao onoj ceremoniji u Saragossi, kojom je, usprkos čitavom neprijateljskom svijetu, radosno pokazao, da stoji uza nj? Čak ako su on i vladar tada postupali u dobroj vjeri, sigurno su ih prošli mjeseci naučili, da su ljudska ushićenja veoma neizvjesna.

Posebni španjolski državni izaslanik de Leiva uzima kraljevsku zastavu. Magellan teško ustaje i lijevom rukom povlači pritom ukočeno koljeno.

On polaže ruku na svilenu tkaninu, a glas mu odjekuje kroz crkvu punu mirisa tamjana. Govori zakletvu. »Kunem se bogom, da ću svoje putovanje izvršiti kao vjeran i pošten podanik njegova veličanstva uzvišenoga kralja Carolusa!«

On prima zastavu iz poslanikovih ruku, saginje se nad nju i ljubi je.

Sad prilaze kapetani i časnici armade k njemu, dodiruju zastavu i zaklinju se generalnom kapetanu, da će ploviti smjerom, koji on odredi i da će u svako doba slušati njegove zapovijedi.

Mornarica pali topovsku salvu. Momčad se svrstala u svečani stroj. Slijedi dijeljenje signala i pravilnika.

Onda kratki povici. Mornari trče na svoja mjesta, a brodski se slazovi uvlače. Sidreno vitlo škripi pokreći se, teška sidra štropoću, užad pljuska o vodu s privezanih trupova, jedra se dižu i napinju se poput svjetlucavih oblaka.

Karavele su krenule. Prolaze jedna kraj druge, pa polako i oprezno kližu u žlijeb, određen za prolaz brodova. Piloti ih vode niz Guadalquivir.

Dok Sevilla, taj grad ljubavi, taj grad boli, tone u okuci rijeke, piše Magellan oporuku. Drugu oporuku. Prvu je pisao, kad mu je bilo dvadeset i pet godina. Odonda su se promijenile osobe, koje žive uza nj, ali poticaji, što ga navode da piše drugu oporuku, nisu se promijenili.

Njegov je pogled već upravljen prema naprijed. Sad je na početku ostvarenja svojega velikog plana, za koji je moljakao, zbog kojega je drhtao, grizao se, zbog kojega se sav izmijenio. Sad osjeća odskok, za kojim je tako često čeznuo, često bio razočaran, jer ga nije mogao ostvariti, a koji ga je snagom meteora trebao otkinuti i ponijeti u nepoznato, u divotu! Pred njegovim očima — konačno, konačno! — puca pogled na more, koje će ga osposobiti da izvede nadčovječansko djelo. Tako sjedi nad papirom i misli na budućnost, u kojoj njegovo ime ne će izumrijeti. Teško niže riječi, koje ne treba da održe njega, već njegov rod.

Zato svojim glavnim nasljednikom ne imenuje Beatriz, već maloga Rodriga. Jedan uvjet: Rodrigo ima uvijek ostati na španjolskom području i mora nositi ime Magellanes. Umre li dječak, oca će naslijediti drugo dijete, što ga Beatriz očekuje. Bude li to djevojka, mora se udati za Španjolca, a njezin sin treba da nosi ime i grb svojega pretka i da zauvijek ostane u kraljevstvu Kastiliji.

A ako njegova obitelj ugasne? Onda ipak treba sačuvati rod! Nasljednik će biti njegov brat Diego Magalhaes, i to opet uz uvjet; Diego mora živjeti u Španjol-

skoj, mora se u Španjolskoj i oženiti. Odbije li to Diego, onda njegova neudata sestra Isabella stupa na njegovo mjesto i u njegove dužnosti.

Ove odredbe posljednji su i definitivni odgovor na dom Manuelove zakašnjele pokušaje obmanjivanja. Neka mu on samo postavi putem zasjedu i neka ga uništi. Magellan će mu ipak uteći i u smrti, pa čak i u budućim najudaljenijim događajima. Težina njegove povrijeđenosti i nesalomljiva namjera, da se definitivno odvoji od Portugala govore iz tih stvarnih redaka jasnije nego iz bilo kojega djela.

Slijede odredbe u pogledu legata. U prvom redu misli Magellan na svojega vjernog pratioca Henriquea. U slučaju gospodareve smrti »ima on biti oslobođen od svakoga ropstva i od dužnosti, da se bilo kome pokorava.«

Je li pergament potpisan, jesu li ga potvrdili svjedoci, je li zapečaćen i ovijen uzicom? U Sanlucaru, na utoku rijeke Guadalquivir oprašta se Magellan od Beatrize, od Rodriga, od staroga Barbose. Ovdje se ocean već valja na obalu, zrak je oštar i miriše po soli!

Još jedno pismo kralju. Tom mladiću bila je upućena prva Magellanova misao, kad je prešao preko španjolske granice, njemu je upućena i ova posljednja misao, s kojom odlazi iz Španjolske. Koliko je to vremena prošlo, otkako mu je iznio svoje namjere, i otkako ga je Karlo odlikovao dokazima svoje sklonosti? Ovom današnjom molbom nada se da će postići isplatu svoje plaće kao comendatora reda San Jago, u okrugloj svoti od trideset i dva dukata, koju bi imali preuzeti redovnici samostana de Nuestra Senora de la Victoria de Triana, da bi fratri molili za sretan ishod njegova putovanja. Zajedno s tim pismom šalje i obrazloženje svojega memorijala o položaju Moluka.

Ovakvom suhom hvalom, izjavom u kojoj se osjećaj skriva iza pažljivog smisla za uljudnost, i s još nekoliko nevažnih spisa oprašta se Magellan od Španjolske.

Otiskuje se od te obale. Sad se zastave vijore na vjetru, državna zastava Kastilije, zastave s njegovim grbom. Iznad te svile napinje se nevidljiva, pa ipak sjajnija od najšarenijih boja deviza, koja je pokrenula srce toga velikog plana, koja je bila njegov pokretač i koja će mu ostati živa krv u žilama sve dok se plan ne izvrši, ponosna parola, što je izraz svake herojske volje: »Tko živi samo za slavu, ne boji se nikakve opasnosti!«

Popodne 20. rujna 1519., u povjetarcu noći, koja se priklanja zapadu, šire se krila jedara, bijele ptice čežnje. »Trinidad« zašumi u plave valove zaljeva, a za njim »San Antonio«, »Concepcion«, »Victoria« i »Santiago«.

Generalni kapetan, lica crnkastosmeđe boje, ružan, šepav, uspinje se na zapovjednički most. Iza njega se topi obala u uskom zelenkastom potezu jesenjega sumraka. Pred njim se pak, iz valova, koji se blago valjaju, pojavljuje fata morgana njegovih želja: Ternate. Prijateljstvo ga je dovelo do ljubavi, ljubav ga je ojačala, da posluša zov prijateljstva. Je li se time zatvorio prsten?

Najgrandioznija pustolovina u povijesti čovječanstva počinje.

TREĆA KNJIGA

OCEAN

Od sebe traži ono nemoguće,
da bi od drugih smio tražit isto.
Krajnju bit svih stvari htio bi
duh da mu sažme; od milijuna
to će jedva i jednome uspjet.

Goethe: Torquato Tasso

More je umjereno uzburkano. U sumraku se čini, da je od baršuna, a na valovima svjetlucaju svijetli češljevi pjene. »Trinidad« daje signal: mornarica me ima slijediti u liniji brazde!

U Sanlucaru nije nijedna zapovijed bila ni po tonu ni po sadržaju neobična, pa mornari nisu spremni na neobičnosti, što ih čekaju. Magellan ne voli ni teatralnih gesta ni velikih riječi.

Projekt je u dvije godine prerastao u njemu iz subjektivnih nadahnuća u nešto što se samo po sebi razumije.

Komodor je samo naložio, da svi časnici i svi mornari pođu u crkvu Barramede na misu i da se pričeste. Onda su konačari prošli kroz brodove; još su ih jednom pregledali, da vide, jesu li zalihe hrane i teret dobro raspoređeni; posvijetlili su u svaki kut, da ustanove, nisu li možda na brodove prokrijumčareni slijepi putnici ili možda čak žene.

Sad pramci šume kroz kratke valove, koji se pred njima razbijaju i, pucketajući, pršte u pjenu. Nitko točno ne poznaje cilj putovanja. Na zapovjedničkom brodu Pigafetta ispisuje početak dnevnika, koji će kasnije postati jedinstvenim dokumentom u povijesti.

»Vrhovni zapovjednik ili generalni kapetan Fernando de Magellanes odlučio je da poduzme dugačku vožnju po oceanu, gdje vladaju bijesni vjetrovi i strašne oluje. Nakanio je da sebi prokrči put, koji još nijedan pomorac do njega nije poznavao, ali je dobro pazio, da ne objavi tu smionu odluku, kako ga ne bi nitko spriječio u tome, da izvede svoje silno djelo, vrijedno divljenja, a i zbog toga, da bojazan pred opasnostima ne bi oduzela hrabrost momčadi njegovih brodova.«

Kakvo je raspoloženje na brodovima? Ljudi su zgurani u uske prostorije slično kao na transportima robova. Na »Trinidadu« je šezdeset pet ljudi, isto toliko na »Antoniu«, pedeset na »Concepcionu«, četrdeset i pet na »Victoriji«, a četrdeset na »Santiagu«. Momčadske su prostorije uske i niske, a među kabinama buja nezadovoljstvo i svađa, čuju se glasine i nadmudrivanja.

A časnici? Pigafetta ih promatra. Taj Lombardijac nema ni položaja ni funkcije, samo je gost ekspedicije, pa prema tome može da promatra sve izraze njihovih lica, ali im ne može baš ni u kakvoj sitnici zapovijedati. Od prvoga je dana pokazao, da ima osjećaj za sve, što se ne da vagati. On piše: »Povrh opasnosti, koje su već o prirodi stvari povezane uz takav pothvat, zapovjednik je u još jednom pogledu u slabom položaju. Kapetani ostalih brodova, koji plove pod njegovim zapovjedništvom, njegovi su neprijatelji i to jedino zbog toga, što su oni Španjolci, a on Portugalac.«

Magellan to zna isto tako dobro kao i kronist, ali ako je na tim karavelama itko naučan na otpor, onda je to on sam. Dotad ga je sav otpor mogao samo da očeliči.

On lista pravilnike. Jesu li instrukcije dovoljno opširne, nema li zabune, iza koje bi se mogla sakriti pasivna rezistencija? Pigafetta bilježi upute i nastavlja u dnevniku:

»Njegov brod jedri uvijek ispred ostalih, a da ga drugi brodovi ne bi noću izgubili iz vida, zabada na krmu svojega broda drvenu zublju, »farol«. Ako osim te zublje zapali još fenjer ili komadić užeta ispletena od šaša, moraju to ponoviti i ostali brodovi, kako bi se mogao uvjeriti, da brodovi plove za njim. Ako osim zublje istakne još dva svijetla, moraju brodovi ili polaganije jedriti, ili zbog nepovoljna vjetra promijeniti smjer vožnje. Tri svijetla znače, da brodovi imaju skinuti bonet, jedro pričvršćeno ispod velikoga jedra, koje služi za to, da bi po lijepu vremenu mogli bolje hvatati vjetar. To se jedro, međutim, uvlači, čim se digne oluja. Pokaže li četiri svijetla, onda je to znak da se saviju sva jedra, a ako su sva jedra u to vrijeme skraćena, onda četiri svijetla signaliziraju, da ih valja opet posve razviti. Više svjetala ili nekoliko topovskih hitaca znače, da smo blizu kopna ili pličina i da treba oprezno jedriti. Drugi znak određuje kad treba spustiti sidra.«

Propisi su strogi. Stražarenje je uređeno u tri brodske straže, od zalaza sunca, od ponoći i od zore. Prvu stražu održava kapetan, drugu kormilar, a treću brodar.

Za svako i najsitnije kršenje discipline određene su egzemplarne kazne. »Vrhovni zapovjednik zahtijeva od mornara najoštriju disciplinu, da na taj način osigura sretan uspjeh svojeg putovanja«, zapisuje Pigafetta.

Kapetan je mislio na sve, što se dade unaprijed odrediti.

Sad plovi prema Kanarskim otocima. Nakon šest dana stigli su do Tenerife. Brodovi spuštaju sidra. Komodore želi počekati ovdje na brod s hranom, što ga

imaju odaslati iz Španjolske, da nadopune njegove zalihe.

U međuvremenu daje ukrcati svježe meso, vodu za piće i drvo, a u nekom sporednom zaljevu spuštaju se mreže za ribolov. To je pokus, kojim bi komodore već sada htio okušati, u kojoj se mjeri njegova posada može u slučaju nevolje sama prehraniti.

Pigafetta se skita po otoku. Taj južnjak raspolaže veoma intenzivnom sposobnošću zapažanja. On je, uostalom, samo svjedok i nije kritičar. Već se ovdje pokazuje naivna crta njegova bića, njegovo uživanje u svemu, što ga podsjeća na bajke. Tako on piše: »Pripovijedaju o neobičnoj pojavi, da na ovom otoku nikada ne pada kiša i da se na njemu ne nalazi ni vrelo ni rijeka. Umjesto toga raste ovdje neko veliko drvo, te s lišća toga drveta neprestano kaplje izvrsna voda. Tu vodu hvataju u jarku, iskopanom na podnožju drveta. Odavde zahvaćaju domoroci vodu, a tu se napajaju i životinje, i pitome i divlje. To je drvo uvijek ovijeno gustom maglom, koja nesumnjivo opskrbljuje lišće vodom, što kaplje s njega.«

Brod s hranom, koji stiže nakon pet dana, donosi pisma za Magellana od Beatrize, od staroga Barbose. To je jedina korespondencija, što će je generalni kapetan primiti, posljednji znak života, što ga dobiva od svoje obitelji.

Pisma ne sadrže dobre vijesti. Beatriza, koja je veoma osjetljiva u svojoj trudnoći, a u boli zbog rastanka upravo je vidovita, moli ga, da bude na oprezu. Njegov tast nabraja čak i razloge sumnji, što ih Beatriza po nagonu zaljubljene žene možda samo naslućuje. Barbosa je nakon odlaska ekspedicije prisluškivao što se pripovijeda. Kad bi čovjek htio da se kladi, ne bi nitko na ekspediciju stavio ni groša.

To Magellana nimalo ne zanima. Šaputanje tih mudrijaša ništa ga ne smeta. On zgužva pismo. Magellan treba dokaze, da ga kane izdati. Ljude, koji bi to htjeli da učine, poznaje on dovoljno.

Onda mu pogled zapne na golu činjenicu, koju je tražio i koje se ipak potajice bojao. Barbosa je čuo od pouzdanih znanaca, da su kapetani, napivši se na oproštajnoj gozbi, izjavili, da će ubiti zapovjednika, ako se usudi da ih ma i najmanje uvrijedi.

Odmah se Magellan posvema smiruje. Evo, konačno, naklapanja, koje čovjek može da osjeti, da zahvati! Prolazi onih nekoliko četvornih metara svoje kabine vukući nogu. Izvana dopire škripa koloturnika, čekrci zveče, paluba se tiho trese, karavela se malo ljulja, a more pljuska o brodske stijene.

Ima li neprijatelja? Može li tim himbenim grandima strgnuti krinku s kukavnih lica? Prisebnost! Prisebnost! Ne smije se ništa prenagliti, ako čovjek ne će da izazove dojam, da je postupao krivo čak i onda, ako ima pravo. Pa ipak, što mu oni mogu? U njegovoj mornarici vlada n j e g o v a volja! Oni će se zato osvetiti na Beatrizi, na Rodrigu. Kao da on ne poznaje njihovu vještinu u izvrtanju!

Tintu! Papira! On piše odgovor Barbosi. Barbosa će moći da ga pokazuje po Sevilli, jer je svaka rečenica u pismu dobro promišljena. Magellan piše, da će postupati tako sa svojim kapetanima, da će oni morati da uvide besmislenost svoje namjere. On ispunjava jedino svoju dužnost prema kralju, a i plemići su izričito prisegli vladaru, da će izvršiti svoju dužnost.

Pismo je određeno za potomstvo, a ne za savremenike. Pišući ga, osjeća Magellan, sigurnije nego ikada, u kolikoj je mjeri osamljen. Časnici ga uhodare, a momčad ga mrzi. Tko bi mogao da ocijeni kako će se

dugo održati? Ne bi bio on prvi kapetan, koji je noću bio proboden i bačen u valove.

Onda neka govore riječi što ih je danas napisao. U procesu za njegovu osobu te su riječi istodobno i optužba i skidanje optužbe. Oni označuju njegove ubojice, a istodobno objavljuju njegovu lojalnost.

To je pismo posljednja poslanica kući, njegova ruka zatvara njome pomno okružen luk ljubavi. U tim recima nema, međutim, nikakve nježnosti; jedva da sadrže i pozdrave. Premda danas, na očigled nagovještene bune, gdje mu neprestano prijete bodeži iza leđa, mora računati s time, da će vrlo vjerojatno ubrzo poginuti, ipak mu prsti ne drhću, niti on stavlja na papir kakvu sentimentalnu aluziju. I ne misli na to, da bi to mogla biti možda njegova posljednja vijest i prema tome posljednja prilika, da njome i u njoj izrazi ljubav, privrženost, zabrinutost i osjećaje. On se oprostio od svojih, on će se vratiti. Ne vrati li se, no, on se pobrinuo i za taj slučaj.

U ponoći zapovijeda, da se dignu sidra i skrenu prema jugu. Atlanski je ocean miran, pa teško natovareni brodovi polako klize po površini, na kojoj se odraz mjesečevih zraka prelijeva u svim bojama. Pod srebrnim filigranima pjene što prska, more svjetluca od zelenkastog plavila do tmurne ljubičaste boje.

U podne narednoga dana skrene generalni kapetan nadesno od Afrike i zaplovi na jugozapad. Odmah zalepršа na »Antoniju« zastavica na prednjem jarbolu. Viceadmiral pita zašto je mornarica promijenila smjer.

S »Trinidada« dolazi odgovor bez oklijevanja. Generalni kapetan signalizira kratko i jasno: »Slijedite admiralski brod i ne pitajte ništa.«

Želi li da razdraži svojega podređenog? Pokušava li grubim odgovorima raspiriti prepirku, koju sigurno ne može spriječiti ljubaznošću?

Cartagena daje spustiti jolu i nalaže da ga odvezu do admiralskoga broda. Zapovjednik doduše zaustavlja svoj brod, ali on nije posjetioca zamolio da dođe k njemu, pa Cartagena mora da se popne preko ograde po užetu, što su mu ga mornari dobacili. Ljutito pojuri do zapovjedničkoga mosta.

Što znači to skretanje? Prema kraljevskoj zapovijedi treba prigodom svake promjene smjera vožnje saslušati viceadmirala.

»Tako«, odvrati Magellan porugljivo gledajući u lice čovjeka, koji se od srdžbe zacrvenio. »Ja o tome ne znam ništa, i to me se ništa ne tiče. Ja vas nisam imenovao viceadmiralom i nisam dužan da vam polažem račune.«

Cartagena lupi o ogradu platforme krmena kaštela.

Generalni kapetan dobro zna, da za svako mijenjanje smjera vožnje treba najprije održati dogovor s kapetanima i s kormilarima. U instrukcijama, što ih je osobno sastavio sam kralj . . .

»Ovdje vrijede m o j e instrukcije«, odvraća Magellan. »One nisu doduše tako opširne kao kraljeve, ali su zato jednostavne. Mornarica slijedi admiralski brod. Svaki je drugi propis dakle suvišan.«

A kamo — pita sad Cartagena, koji kao da je izgubio sve svoje otmjene manire, stečene kod straže u palači — kamo kani taj admiralski brod povesti flotu? On mora priznati, da je potreban još veći oprez, nego što je dosad mislio. Promjena smjera nije dopuštena. Zbog te promjene dolaze k tome u blizinu obale Guineje, dakle i na portugalsko područje.

»Vratite se na svoje mjesto«, odvrati Magellan, kojemu se ta sumnja čini smiješnom i koji ne želi, da se u

njegovoj nazočnosti vodi ikakvo raspravljanje o čestitosti njegovih namjera. »U pogledu mojih naloga nema nikakve sumnje. Danju se imate ravnati po mojoj zastavi, a noću po mom svijetlu.«

Zašto nije uhapsio toga čovjeka? Cartageninovo vladanje znači insubordinaciju. Želi li Cartagena da se osloni na valladolidske reskripte, koji bi mogli da ojačaju njegov položaj, a oslabe admiralov, sad bi bila najbolja prilika, da se podmukla aritmetika španjolskoga dvora završi čistim saldom. Nije li ga Albuquerque podučio na račun Indije, da se buntovnost može uspješno svladati samo strahom?

Magellan misli, da će zasad biti dovoljno da ih opomene. Njih je otrovala ona magla u Sevilli puna izdaje. Počekajmo, ne će li im morski zrak provjetriti glave! Na svaki način oni su opazili tko je ovdje gospodar i tko ne će dopustiti da se njegova zapovijed okrnji ma i za nokat.

Ubrzo je potrebna sva njegova spretnost, da svlada elemente, koji se toj plovidbi počinju opirati žešće, nego što joj se opire buntovnički duh nekih velikana iz palače.

Ocean je izmijenio blagu boju, što ju je nosio tako dugo. Naglo se okreće vjetar, na nebu se gomilaju crni olujni oblaci, a kratki udarci vjetra zvižde kroz snast. Brzo se mrači, more se uskomešalo, teški valovi prelijevaju se preko palube, a brodovi se sve više propinju.

Božmanske zviždaljke zvižde, mornari skraćuju jedra. Sad se pokazuje, kako su brodovi malo sposobni da odole oluji. Teturaju i posrću, valjaju se poput nespretnih bačava, kormilari teško drže kormila, brodski pramac duboko uranja u dolinu vala, a onda se opet krma uspravlja poput pećine. Nebeski je svod razotkriven, ali zvijezde su zasjenjene. Iz zamračenoga neba

izbijaju munje poput zmijolikih raketa iz nekoga drugog jezovitog svijeta. Je li priroda time pokazala, da je protiv njih?

Na palubama vlada silan metež. Bale tereta, koje nisu dovoljno čvrsto vezane, treskaju o ograde, posvuda krikovi i proklinjanja. Mornari se zaljeću jedan u drugoga, sudaraju se, svak traži gdje bi se pridržao, neki mole i jecaju. Momčad još nije izučena; mnogi od njih prvi se put nalaze na brodu.

Magellan stoji na zapovjedničkom mostu. Na njemu je nauljeni ogrtač. On viče svoje zapovijedi u kaos. Pigafetta je uza nj. U titravom svijetlu fenjera, koji poskakuje oko jarbola, razabire na trenutke njegovo lice. Brada mu se vije oko lica poput ogrlice. Jednom je rukom obuhvatio jarbol, ljevicu je podigao poput trublje do usta, a njegove titrave oči kao da su čak sretne.

Pa i jesu sretne! Samo dođi, Neptune! To je more, kojemu je punih sedam godina uzalud udvarao! Dugih sedam godina uši su mu bile pune zvuka tih gromkih valova, a noga mu je bila zakovana za obalu. Hej, orkane! Ako si ti kao ja, ja sam kao ti! Želiš li me slomiti, ja ću te ipak svladati! Mi smo srodni, obojica smo se uzdignuli iz ničega, obojica oremo ocean, ženimo se s vjetrovima i čistimo zvijezde! Brate orkane, protivniče i prijatelju, uništavatelju, druže!

Najednom počinju mornari s palube živo dozivati. Na vrhovima jarbola pojavljuju se uski plamičci. Bog je s armadom! On nam iz oluje šalje svoje svece: Svetog Elma, Svetog Nikolu i Svetu Klaru! Plameni jezici poskakuju i krijese se, na prednjem se jarbolu zaobljuje plamena lopta. Rasvijetlila je na časak komešanje usred broda; od pramca do krme svud je svijetlo kao po danu

Pigafetta promatra električni fenomen kao neku »lijepu zublju. Ona nam je usred oluje velika utjeha, događaj, što ga pozdravljamo sa suzama radosnicama.

U trenutku kad nestaje, stvori se tako jarko svijetlo, da nas je upravo zaslijepilo. Mislili smo, da smo izgubljeni, ali se oluja u tom trenutku stišala.«

Ne samo da se stišala, već se, štoviše, pretvorila u potpunu tišinu. Priroda je poslala u borbu svoju narednu vojsku.

Došuljala se u tišini. More je postalo sivo kao oblaci, koji vise s neba poput prašnjavih vreća. Romoni jednolična kiša. Brodovi se jedva i pomiču, a jedra pljeskaju u mokrim krpama o križnice; daske su na palubi vlažne, a trome lokve bućkaju pred kabinama i ulijevaju se u njih. Sve se smočilo i ukrutilo: vuneni pokrivači, ležaji, odijela. Kiša pada, bez stanke, kao iz kabla.

Duge dane. Cijele tjedne. Bez prekida puna dva mjeseca.

To je gore od oluje. U oluji može čovjek da djeluje, da se miče, da napada, da grabi. Ovo pak znači ljudsku nemoć, samu muku.

Neutješljivost je zarazila čak i životinje. Dupini se više ne igraju i ne skiču kraj broda, već lijeno leže oko flote, tako da se čini, »da predstavljaju prud u moru«. Oko karavela kese se morski psi, proždrljivi, odvratni, »s više redova strašnih zubi«. Ljudi ih hvataju željeznim udicama, no to je beskoristan napor. Pigafetta turobno bilježi: »Veliki ne vrijede ništa za jelo, a mali veoma malo.«

Ni lov na ptice nema prave svrhe, jer ptice ne sjedaju na prutove premazane ljepilom, a kad pucaš na njih i pogodiš ih, požderat će ih morski psi. Lombardijac priča opet pravu mornarsku priču o pticama. »Neke od njih nemaju stražnjice, druge ne grade gnijezdo, jer nemaju nogu. Ženka leže i nese jaja na leđima mužjaka usred mora.«

Te bajke podižu njegovo raspoloženje, ali ne poboljšavaju raspoloženje njegovih drugova. Neprekidna

kiša kucka na daske, a taj jednolični zvuk razdire živce. Sati službe otežu se u beskraj. Na palubi se čovjek ne može zadržati, a u potpalublju guši ga istrošeni zrak. Odijelo se lijepi uz tijelo. Svi grde i prigovaraju.

Ona uskoća, koja brodove pretvara u tamnice, izaziva zlovolju i prepirke. Pripadnici različitih naroda se sukobljuju. Španjolci zabadaju u Portugalce, Portugalci se rugaju Španjolcima, a svaka riječ je fitilj uz bure baruta. Svi iskosa gledaju strance. Nastaju sukobi pa i tučnjave.

Generalni kapetan pregleda momčadske prostorije na pramcu i ljude. Neka istupi onaj, koji je bolestan! Ostale šalje na grotla. Treba teret drukčije smjestiti, srediti ga, posla ima dovoljno. Pritom, međutim, zapaža, da ga slušaju preko volje i da su prkosni.

On pregleda svaki brod, sve kutove, prostorije iznad kobilice, oružje, čamce. Daje časnicima upute, kako se imaju držati. Časnici vrijede vjerojatno još manje od mornara, ustanovljuje pun gorčine. Mornari su nespretni, a zapovjednici mu se opiru.

Magellan šepa po palubama, ali nitko ne opaža, da je pun bojazni i briga. Razgovara sa svakim, kratko i malo škripljivo, kao što to uvijek radi, sluša pritužbe, rješava prepirke, raspituje se, pita, a ako mu tko osorno odgovori, samo se smije. Mrzi samo dvije kategorije ljudi: umišljene i podmukle. Kadšto im se podruguje. Umije na malo težak način biti zajedljiv, no najčešće ih ostavlja i odlazi.

Kad je sam, spada s njega krinka ravnodušnosti. Taj nedostatak razbora u prirodi, koji se očituje žilavom upornošću, nije predvidio u svojim računima. Bio je spreman na to, da mu ljudi budu neprijatelji, bio je pripravan na to, da će naići na flote dom Manuelovih krstarica. Sad se ljuti zbog toga, što ocean kuša da mu

se, umjesto jedrim valovima, pravom poplavom kiše osveti za to, što ovako drsko nastoji da ga svlada.

Samo se ljuti? Uzdišući mora sam sebi priznati, da bi to bilo manje zlo. Namrštenih obrva pregleda izvještaje. Opasno popuštanje discipline. Opiranje, neizvršavanje naloga. Presizanja podređenih zapovjednika. Kojekakve prljavštine.

On odgurne te listove i izvuče iz ladice popise hrane. Nije čudo, da se zalihe smanjuju. Treba prehraniti dvije stotine šezdeset i pet gladnih usta, a armada se pomiče jedva za nekoliko tričavih uzlova.

Vani na moru odjekuje večernji pozdrav brodova. U španjolskoj mornarici vlada običaj, da kapetani brodova, ako to vrijeme ikako dopušta, popodne doplove do admiralskog broda, da se poklone komandantu. Pritom imaju salutirati i pitati, ima li kakvih posebnih zapovijedi.

Admiral izlazi na palubu. Klima glavom i domahuje u znak odzdrava. To je bio Serrano. Sad se javlja Mendoza s »Victorije«, a sad Queseda.

Onda neki glas s »Antonija«. Admiral se trgne. To nije bio Cartagenin glas! Poziv odjekuje razvučeno: »Budite pozdravljeni, gospodine kapetane i majstore, dobro vam društvo i sretna plovidba!«

Magellan zasjenjuje rukom oči i stišće očne kapke. Vara li se? Ne, prijeko ispred prednjeg leta stoji neki mornar. Zar taj deran iz Valladolida želi da mu pokaže, umjesto propisane pokornosti, svoj prezir?

Glasnika! Odmah šljupku prijeko na »Antonio«! Zapovjednik flote zabranjuje takvu vrst pozdrava. Imaju ga nazvati generalnim kapetanom, a osim toga ima da ga pozdravi zapovjednik svake karavele osobno.

Glasnik se uskoro vratio. Je li izvršio nalog? Ispričava li se Cartagena?

Čovjek oklijeva. Naprijed, govori!

Glasnik promuca, da viceadmiral poručuje od riječi do riječi ovo: »Pozdravio sam ga po najboljem mornaru svojega broda: možda ću ga drugiput pozdraviti po pažu.«

Magellan se upravo ukočio pod tim udarcem. »Hvala«, reče promuklo i pognut siđe niz stepenice s kaštela. Prsti mu navlače bradu tako, da su mu se usne zakrvarile.

Tri dana ne brine se »Antonio« za propise. Ne približuje se admiralskom brodu, ne salutira, ne pozdravlja. Komandant je upravo opasno strpljiv.

Četvrtoga popodneva zapovijeda, da svi kapetani i kormilari dođu na časničko vijeće na »Trinidad«. Magellan sjedi, očito miran, gotovo dobro raspoložen, u visokom stolcu od crvena baršuna iza stola i prigovara nekim neznatnim neugodnim događajima u prostorijama za momčad.

Cartagena je neobično tih. Magellan ga promatra i brzo ga ocjenjuje onako iz kutova očiju. Kako bi na najsigurniji način razdražio toga protivnika, da zaboravi na disciplinu?

On prelazi na drugu temu, na određivanje smjera. Uzalud. Viceadmiral se očito više i ne sjeća svoje opozicije.

Magellan isturi usne. A onda, nagnuvši se naprijed, najednom glasno i uvredljivo oštro pokudi neobično iskazivanje počasti svojega »takozvanog zamjenika«.

Ti ukori, jetka lužina sarkazma, kojima ih prelijeva, djeluju tako, da Cartagena gubi svoje namješteno držanje. On uzbuđeno odgovara, da se nada, da to nije uvreda. Nigdje ne stoji, da kapetani imaju osobno pozdraviti.

Onda on to određuje, još odlučnije odvrati Magellan. To je dužnost, koju nameće pristojnost, a osim toga služi autoritetu. On će ga naučiti jednome i drugome.

Cartagena naglo ustane. On ne dopušta, da se na taj način napada njegova čast!

Magellan se prodere na nj. Čast admirala ovoga brodovlja dolazi ispred časti svih granda Kastilije!

To će mu platiti! viknu Cartagena, izvuče mač i otrese slušaoce, koji ga pokušavaju spriječiti. Zatim vikne »neka mu radije svi pomognu, svi ostali, ako su pošteni kapetani i piloti«!

Ali Magellan je već kraj njega, zgrabi ga za ogrlicu i počinje ga tresti.

Njegov glas nadjača komešanje, koje se podiglo. On dovikne viceadmiralu: »Vi ste uhapšeni!« pa udari o zvono na stolu. Na vratima se pojavi glavni tamničar Gonzala Gomez de Spinosa.

»Odvedite ga!« rekne Magellan. »Tvorni napadaj na vrhovnoga zapovjednika! Poziv na pobunu!«

Njegov pogled hladno ispituje časnike. Miču li se? Upoznat će oni njega. Već će ih on ukrotiti!

Kazna je primjerna. Cartagenu vežu u klupko i napinju ga u klade. To je sramotna kazna, koja se inače primjenjuje samo kod običnih mornara za neposlušnost. Kapetanom broda »Antonio« imenuje Magellan dosadanjeg intendanta flote, de Cocu. Položaj viceadmirala definitivno je ukinut. Tek sada puštaju Cartagenu iz zatvora i predaju ga Mendozi u viteške uze.

Je li time probio led? Čini se, da mu je to uspjelo kod časnika, ali raspoloženje posade ostaje neprozirno. Kako mogu mornari imati povjerenja u njih, kad čak ni njihovi vođe nisu složni?

U momčadskim prostorijama tinja nezadovoljstvo potajice, ali ako uvečer prolaziš po palubi, čuješ ih gdje šapuću. Kamo jedri to šepavo strašilo? Nije li sklopio ugovor sa samim sotonom? Transsylvanus sabire kasnije njihovo pravo mišljenje: »Ljudi tvrde, da Magellan uopće nije nakanio odjedriti na Moluke, pa ne bi

onamo odjedrio ni onda, kad bi to mogao izvesti.« Na karavelama sumnjaju svi u to! »Njegov je cilj, naprotiv, da kralja nekoliko godina tješi uzaludnim nadama, sve dok Španjolci — zbog događaja, koji će se u međuvremenu zbiti — ne budu spriječeni u traženju otoka mirodija.«

Zlovolja brzo raste. Polagani tempo plovidbe sili generalnoga kapetana da smanji porcije. Svakoga dana dobivaju ljudi samo po dvije litre vode i funtu i pol kruha.

Pigafetta čuje to mrmljanje, pa melankolično bilježi: »Neobične poteškoće smatraju mornari lošim predznakom za uspjeh ekspedicije.«

Cio je pothvat zaista vrlo bijedno započeo. Oni pužu po sivom mutnom oceanu, kiša lije po njima, pa drhću zbog neizvjesnosti, nervoze i jedva stišane pobune. Lombardijac bilježi: »Prešli smo preko ekvatora. Ploveći prema jugozapadu gubimo iz vida polarnu zvijezdu.«

Početkom prosinca konačno ugledaše kopno. Iz mutnog obzorja izronila je plosnata crta i nabrekla u dugačku prugu, koju pjena morskoga mlata tako reći zavija u navoran pamuk.

Admiralski se brod polako približava ispitujući neprekidno dno dubinomjerom, nalazi tlo u dubini od deset hvati i topovskom salvom daje zapovijed da se spuste sidra. Nalaze se u zaljevu, u koji utječe široka rijeka, na rtu Frio u Braziliji. Generalni kapetan daje tom mjestu ime, po svecu tog kalendarskog dana, zaljev Santa Lucia.

Signalom s »Trinidada« pozvan je komodoreu Carvalho, kormilar broda »Concepcion«. Taj časnik poznaje zemlju. Četiri je godine proveo ovdje. Uza nj je i njegov sin, rođen u Braziliji.

Magellan ga ispituje. Kako se vladaju domoroci? Na što treba paziti? Ima li kakvih osobitosti?

Carvalho daje tražene podatke. Sam se sebi čini veoma važan. Admiral gleda prema obali i čuje mornare gdje veselo buče. U tom zaljevu je nesnosna žega, upravo protivno nego na Atlantiku.

Carvalho pripovijeda, da je to područje bilo najprije nazvano »Terra de Santa Cruz«, a zatim da je dobilo ime »Terra de Brazil«. Magellan pritom razmišlja: to je zbog toga, što je moć trgovaca veća od pobožnosti.

To je sporedno. Hoće li mu ta zemlja otvoriti prolaz? Samo je to važno.

On otpušta Carvalha. Pogled mu obuhvaća razvučenu obalu. Dali će je moći razdvojiti? Morat će! Domahuje signalistu: iskrcavanje!

Na prudu čekaju domoroci radoznalo piljeći u karavele. Goli su, prilično crni, prljavi, a po cijelom su tijelu oličeni. Vidjevši da su čamci spušteni na vodu, zaplješću rukama. »Oni vjeruju, da su to djeca velikoga broda«, piše Pigafetta.

Domoroci su povjerljivi, pa se Pigafetta čudi: »Ti su narodi vanredno lakovjerni i dobri.« To mu se čini najprikladnijom pretpostavkom za misionarsku djelatnost, jer zamišljeno dodaje: »Ne bi trebalo mnogo muke da ih navedemo na to, da prihvate kršćansku vjeru.«

Španjolci imaju zapravo sreću. Samo slučaju mogu zahvaliti, da su ih domoroci ljubazno primili. Zemlja već nekoliko mjeseci pati od neizrecive žege i suše. Zajedno s flotom došla je i lagana kiša, pa praznovjerje upisuje kišu na račun stranaca.

Kako je divno, kad čovjek, nakon vječnoga ljuljanja brodova, smije opet da stupi na čvrsto tlo! Momčad se u trenu izmijenila. Zar je ikad itko grdio zbog napora? Nema ljepše sudbine nego biti pomorac!

Uživaju u tim danima, kao da su već na cilju svojega putovanja. Pigafetta pomno promatra domoroce. »Kosa im je na glavi kratka i vunasta, a inače ni na jednom drugom dijelu tijela nemaju dlaka, jer ih čupaju.«

On se sporazumijeva pomoću znakova, a kasnije s nekoliko riječi, što ih je brzo naučio. »Nisu kršćani, ali se ne klanjaju ni idolima. Žive veoma dugo, pa često dožive starost od stotinu dvadeset i pet godina, kadšto i sto četrdeset godina.« O tom je izvijestio već i Vespucci. On u svojim pismima opisuje Brazilce, koji su pred njim pomoću šljunaka izračunavali svoju dob; doveli su mu cijelu generaciju od prapradjeda do najmlađega sina.

Lombardijac se zanima za njihov način života. »Stanuju u dugačkim kolibama. U njima spavaju u velikim mrežama od pamuka, kojih su krajevi svezani za čvrste grede. U takvoj kolibi stanuje kadšto po stotinu muškaraca i žena s djecom. U kolibama neprekidno vlada velika buka. Njihovi čamci, nazvani kanu, izrađeni su od jednoga stabla, izdubena pomoću oštra kamena, jer umjesto željezom, kojega ne poznaju, služe se kamenjem. U jedan jedini kanu stane trideset do četrdeset ljudi. Pokreću ga veslima sličnim kuhačama naših pekara. Videći te tamne i gole, prljave i glatke ljude gdje veslaju, čovjek bi ih mogao smatrati mornarima sa Styxa.«

Istina je, oni su ljudožderi, ali Pigafetta ih ispričava, da to ne čine iz opakosti.

»Kadšto jedu ljudsko meso, ali samo meso svojih neprijatelja i to ne zbog toga, što bi osjećali potrebu za time, ili što bi im ono prijalo, već zbog nekog običaja «

Floti ne prijeti opasnost, pa se posada brati s domorocima, a mornari, riješivši se kaveza svojih brodova, puštaju maha svojoj ćudi. »Da dobiju sjekiru ili veliki nož, žele nam dati jednu ili dvije djevojke kao robinje. Svoje nam žene, naprotiv, nikada ne nude. Te se žene, uostalom, ne bi ni iznevjerile svojim muževima; da, čak su tako čestite, da ne dopuštaju ni njima samima da ih danju grle.«

Magellan sve to uznemireno promatra. Kad bi bar mogli dalje! Umjesto toga odugovlači se preuzimanje hrane.

Utovaruju piliće, guske, slatki krumpir, ananas, šećernu trsku, tapirovo meso. Treba se cjenjkati, a to ih zadržava. Sama roba je jeftina. Za jednostavni nož dobivaju pet do šest kokoši, za češalj dvije guske, a za malo ogledalo riba koliko god hoćeš. Vrlo su omiljele igraće karte. Pigafetta je zamijenio kralja iz karata za šest pijetlova, pa je oduševljen na račun svojih partnera, »koji vjeruju, da su sklopili dobar posao«.

Admiral ne može da spriječi taj metež. Njegovi su časnici isto tako ludi kao i mornari, a najgore se vlada Duarte Barbosa. Domoroci se guraju na palube, a »mlade djevojke dolaze na brod i nude se, ne bi li dobile kakav dar«. Teško je uspostaviti bar kakav takav red, a posve je nemoguće paziti na dobro vladanje. Magellan poziva Duartea na odgovornost, no Duarte se smije. Tko zna gdje će opet pristati i kad će pristati!

Generalni kapetan nema ni vremena da vrši pokuse za odgajanje svojih ljudi. Astronomski se proračuni ne slažu. Savjesni San Martin mjeri, broji i izračunava, pa svoje listove predlaže zapovjedniku. Onaj toliko

hvaljeni sustav učenjaka Faleira pokazuje se u praksi kao čista prijevara.

Admiral griska bradu. A obične metode?

Glavni pilot razvija pergamente. Nizovi brojki, precrtani, ispravljani, korekture, formule. Bijedni rezultat. Tablice, što su ih ponijeli sa sobom, pune su pogrešaka.

Nemoguće je, dakle, precizno odrediti poziciju mornarice?

San Martin pokušava da ga utješi. Morat će da se posluže najprimitivnijim sredstvima. To će im konačno pomoći.

Magellan gleda za njim. Gdje li se nalaze Portugalci? Jesu li već pošli u lov na njega? Je li ga zanijelo mirno vrijeme bez vjetra, pa je na taj način pomoglo njihovoj namjeri? Ili je i njih zahvatila i zadržala tišina kao i njega? Ako ovdje ubrzo ne završe, pothvat će propasti već u samom početku. To više nije momčad, to je gomila luđaka. Svi izvještaji govore o kršenju discipline i o još gorim stvarima.

Uz pomoć tih časnika, koji nisu vrijedni nijednog naboja, ne možeš podržavati disciplinu kod momčadi. Coca na »Antoniu« je blesavac. On se uopće ništa ne razumije u navigaciju, a Cartagenove pristalice, što ih je on izobrazio, upravo ga teroriziraju. Ljudi na njegovu brodu sve su do kraja zapustili. Nije li Henrique osim toga opazio, da Mendoza na »Victoriji« živi sa svojim zarobljenikom Cartagenom u najužem odnosu? Bivši viceadmiral ima na korveti više riječi nego njezin kapetan.

Tu treba zahvatiti. Tko dopusti, da mu otrovno bilje izraste preko glave, izgubljen je! Ili će uspjeti da armadu pretvori u jednu jedinicu, ili će Ternate ishlapiti u ništa. Polovične mjere ne dovode do cilja, a do-

broćudnost, puna popuštanja, ne može stvoriti mornaricu, koja odlučno nastoji da postigne svoj cilj.

U ranu zoru zagrme bubnjevi. Brodska zvona zvone alarm, i svi se čamci povlače na palubu.

Onda pred svrstanu momčad istupa generalni profoz. On čita osudu i prekida bijelu palicu. Vrhovni zapovjednik je drugoga časnika broda »Victoria« osudio na smrt zbog homoseksualstva. Osuda je smjesta izvršena.

Na palubu broda »Antonia« odlazi admiralov ađutant. Coca je razriješen dužnosti, a bivši rezervist na admiralskom brodu, Alvaro Mesquita, postaje kapetanom.

Zatim nova zapovijed. Glasnici je objavljuju na svim karavelama. Tko povede sa sobom žene ili robove, bit će obješen. Admiral ne dopušta, da na brodovima ostanu povodi za svađu, a ni suvišna usta, koja jedu.

Zatim novi signal na »Trinidadu«. Flota isplovljuje. Smjer: zapad-jugozapad.

Tek što su isplovili na pučinu, raspoloženje je spalo ispod ništice. Nakon tustih tjedana, provedenih na obali, služba je na brodovima sada dvostruko teža. Španjolci šapuću držeći dlan pred ustima, da se sad pokazalo, kako je komodore ipak Portugalac. On je naime Mesquitu imenovao kapetanom karavele »Antonio«, a Mesquita je Portugalac, i k tome zapovjednikov bratić.

Mrko pilje u obalu, kraj koje polako klize. U zaljevu Santa Lucia bilo je dobro, ali ovdje neka ih Djevica spasi od brodoloma. Negdje u tom kraju ljudožderi su prije četiri godine zaklali Juana de Solisa sa šezdeset ljudi. Sjećate li se prepasti, što ju je ta vijest

izazvala u cijeloj Kastiliji? Zato i nije nitko htio da se prijavi za ovu ekspediciju!

I admiral gleda u obalu kao i oni. Je li zaljev, koji mu se proteže zdesna, grlo kakva kanala? Ne bi li na toj geografskoj širini, prema Harovu pripovijedanju, trebao da bude prolaz? Visoko brdo, duboki urez u obalu. Je li to korito, kroz koje teče ocean?

Bliže k obali. Momčad oklijeva, ali to njega ne smeta. Neka samo brbljaju koliko god hoće. Zar i o njemu? Dakako, i o njemu! Možda zbog toga, što sam Mesquitu imenovao kapetanom? To je moja stvar. Ja trebam ljude, u koje se svakako mogu pouzdati. Ja trebam prolaz, koji svakako moram naći.

Što je? Dolazi momak s vrčem. Zagrabili su vodu. Pa?

Mornar se cereka. Riječna voda, zapovjedniče!

Dakle ništa. Ušće rijeke, a ne prolaz. Okreni brodove! Opet na stari kurs! Haro je brbljavac. Ali zar je Haro možda ustvrdio, da ovdje s i g u r n o postoji prolaz? Tko je to uopće cijelo vrijeme tumačio, dokazivao i zastupao? Tko je dakle prema tome...

Na krmi kraj Magellana zapisuje Francisko Albo u brodski dnevnik: »Plovimo po slatkoj vodi duž pješčane obale, koju nadvisuje brdo u obliku šešira. Nazvali smo ga Monte Vidi.«

Ravno naprijed razabire se domorodački čamac. Dovedite toga čovjeka na palubu!

Brzo dovlače nekoga divljaka, zavijena u kozju kožu. »Likom je orijaš, a glas mu je kao u bika«. Pružaju mu platnenu i vunenu košulju, a on blebeće grlenim glasovima. Na žalu se skupljaju domoroci. Ti ljudi moraju znati, ima li ovdje kakav prolaz kroz kopno!

Flota se zaustavila. Zviždaljke zviždе, strijelci jure do brodskih ograda, a onda na obali pristaju čamci. Iz njih se iskrcava stotinu vojnika. Kad su izjurili na

kopno, domoroci nestadoše kao da ih je tko izbrisao. Španjolci polaze za njima u unutrašnjost, u kotline, kroz koje protječu potoci, preko hrptova i pješčanih prudova.

Magellan ih zvonjavom poziva natrag. Pokušaj nije donio uspjeha. Pobjegao je čak i onaj divljak u kozjoj koži.

Admiral prelazi na »Antonio«. »Santiago« neka pođe prema sjeveru u izviđanje. Serrano mu je odan. Ostali brodovi neka ovdje počinu. Tko zna što bi se dogodilo, kad bi njih poslao u izviđanje.

On sam plovi s Mesquitom prema jugu. Pigafetta pogađa što hoće:

»Komodore vjeruje, da ta voda nije neka rijeka, već kanal, kroz koji bismo mogli stići u Južno more.«

Preplovivši šezdeset četiri milje, ugledaše zemlju, južni rt rijeke Rio, koja se svom svojom orijaškom širinom pjeni u Atlantik.

»Morali smo se uvjeriti«, piše lombardijski kronist, »da je to samo rijeka; njezino je ušće široko sedamnaest milja.«

Natrag. Je li »Santiago« već stigao? Ubrzo se približava. Nema li zastava na jarbolima? To znači, da nisu ništa našli. Dalje!

»Antonio« propušta vodu? Na tim škrinjama neprekidno treba nešto popravljati. Za vrijeme vožnje provizorno ga popravljaju.

Generalni kapetan tjera mornaricu prema jugu. Vjetar se pojačava, valovi se tromo valjaju, postaje hladnije. Ne, nema on vremena da ovdje prezimi. Kad otkriju morski tjesnac, moći će da misli na udobnost.

Položaj je zaista smiješan. Kao slijepci posrću niz neistraženi kontinent i čekaju na čudo, koje bi pred njima razdijelilo kopno. Najnezgodnije je to, što cijela ekspedicija balansira na tankoj oštrici naslućivanja.

Eto zbroja, koji ju je stvorio: mašta i hipoteza. Obje su jednake ništici; okretali ih koliko im drago, iz njih se ne će roditi nikakav broj. Zašto nije pouzdanje razdijelio s razborom? Zašto se nije zadovoljio nečim manjim? Zašto se nije uspeo na drvo, kad je očito, da ne može svladati ledenjak?

Zato što se iz samog hladnog razuma nikada ne rađa gigantsko i besprimjerno! Zato što čovjek mora da precijeni samoga sebe, ako hoće da samoga sebe i nadvlada. Zato što čin provaljuje iz kratera htijenja, a nikada ne proizlazi iz točnih proračuna sumnjalica! Zato što se čovjek povjerava svom instinktu, tom šestom osjetilu, tom najdubljem misteriju, koji čovjeka, iako se udaljio od prirode, vezuje s njome vezom svemoćne roditeljke prema svome porodu! Besprimjerno je to putovanje, te isto tako besprimjerne treba da budu njegove postavke.

Ne postaje li nesiguran, kad vidi, kako mu nitko više ne vjeruje? Živi na svom brodu kao na osamljenu otoku, posve odvojen od svih ostalih. Čak i njegovi najneposredniji drugovi sumnjaju u njega.

Za Španjolce je Magellan neželjeni emigrant. To bi još mogao da podnese, ali u međuvremenu počeli su sumnjati i Portugalci. Sve dosad bili su spremni da ga brane. Čak, kad i nisu poznavali opseg njegovih namjera, njihovu je ponosu laskala okolnost, da je pripadnik njihova naroda potaknuo Kastiliju na pothvat, što ga oni treba da izvedu. Njihova je dužnost bila, da štite njegov život, a njihova brojčana slabost savjetovala im je, da mu sačuvaju vjernost. Ne će li međutim ubrzo doći do zaključka, da je korisnije održati vlastiti život i da je pametnije biti nevjeran nego mrtav?

Magellan zapaža promjenu na licima svojih ljudi. Španjolci nisu nikad pokazivali dobru volju, a sad su

nepokorni. Zapovjednik razgovara sa Serranom, s Mesquitom, s Barbosom. Oni mu odgovaraju oprezno, zaplašeni su i klone ga se.

Lako se dade odgonetnuti, što zapravo misle. On ih je nasamario. Dok su oni vjerovali, da on ne navodi točan položaj morskog tjesnaca samo zbog toga, što ne želi da svoje znanje pokaže svim znatiželjnicima, lagao je svima, pa i njima. Nije lagao riječima, lagao je glumeći neko znanje, a upravo ih je to navelo na poslušnost. U ovoju njegove tajne krila se neiskrenost.

Generalni kapetan ne može sam sebe zavarati. Morao je znati, da ljude ne možeš uvjeriti u nešto samo time, što to naslućuješ. Neka ga samo nazivaju varalicom. On ne će ni pokušati da pobudi povjerenje govoreći im, da nije lakoumno spekulirao, već da je slušao određen telepatski osjećaj.

Tih tjedana, u kojima je sam sebe mučio predbacivanjima, tih tjedana rastrganih od nestrpljivosti, po tmurnom vremenu punom udaraca vjetra, u sivom beskraju Atlantika, stoji sam na zapovjedničkom mostu. Većina njegovih ljudi ruga mu se, a oni, koji su mu skloni, uklanjaju mu se. Oči su mu dan i noć neprekidno uperene u obalu, koja klizi kraj njih sa svojim visovima i dolinama, klisurama i obroncima, sva u maglici i kruta kao zid, koji nikad ne ćeš moći osvojiti. Poput lude, koja je postala vazal svoje fiksne ideje, zabada Magellan svoj pogled u obalu, kao da je želi probiti, dok ga njezini promjenljivi obrisi pokušavaju zamoriti.

Ovdje se, međutim, od nepovjerenja svih ostalih, od osamljenosti, koja ga upravo fizički muči, od gvozdene konsekvencije njegova držanja oblikuje karakter velikog admirala. Njegov fanatizam svladao je otpor, njegova ekstaza dala mu je krila, ali sad ne pomaže nikakva opsjednutost. Sad bi trebao sreću, a pomoći bi mu mogla samo genijalnost.

Nema međutim sreće, a ni genijalnosti. Ali je žilav, i upravo ono, što ostale tjera u očaj, čini njega samo još izdržljivijim. Magellan nije govornik. Možda je psiholog. Nikad nije bio sanjar. Realist je svakako, a prije svega borac. Odabrao je zadaću, ona ga je zaokupila čitava, pa će je i izvršiti! Ako je ikada čovjek porastao uz svoj udes, on raste uz svoj.

I tako tjera mornaricu prema jugu. Brodske kobilice zarasle su u alge, kroz trulo drvo brodskih stijenki prodire voda. Platice su se sasušile od vrućine, a sad, kad je zahladnilo, počele su pucati. Kapetani upozoravaju u svojim izvještajima na to, da bi karavele trebalo hitno popraviti. Generalni kapetan čita izvještaje, sliježe ramenima i zapovijeda, da plove dalje.

Zaviruje u svaki zaljev, ali svugdje nalazi samo zablude. Zar taj kontinent uopće nema prolaza? Zar je njegova nada bila uzaludna, a sigurnost, što ju je osjećao, samo fantom?

Iz prostorija za momčad stižu uzbudljive vijesti. Oluja, koja se pripremala zbog razdraženosti cijele flote, sad će izbiti. Svakoga dana dolazi do tučnjava. Na karaveli »Antonio« jedan je mornar ubijen nožem.

S »Victorije« se viju zastavice. Zagrebla je o grebenje, da sve škripi; brod preskače preko pećina, truplo korvete škripi, daske se mrve; tek u posljednjem trenutku izvlači se brod iz opasnosti.

Okreni kormilo prema otvorenom moru! Naime, cijela mornarica umalo da se nije zaletjela na kamene pličake.

Nakon nekoliko milja opet natrag prema obali. S otvorena mora ne može nitko otkriti kanale.

Uvečer se obala povlači. Pokazuje se prostrani zaljev. Je li to konačno morski tjesnac? Oni jedre prema kopnu duž obale; ljudi hvataju pingvine i nekoliko

morskih lavova.[1] Treba štedjeti hranu. Meso tih životinja, međutim, ne da se jesti, jer je okus po ribljem ulju odvratan. Uvečer su na istom mjestu, na kojem su zakrenuli prema kopnu. Cijela je šetnja bila suvišna. Zaljev je zatvoren.

Vani bjesni divlja oluja. Zavitlala je brodove prema hridinama na obali. Malo da se nisu sudarili. Odmah na izlazu iz zaljeva raspršila je brodove u sve smjerove, pa svaki mora da se brani sam.

Nebo se stopilo s morem. Grme valovi visoki kao kuća, dopiru sve do niskih oblaka; svagdje tutanj, munje, a more je jedan jedini orijaški vrtlog. Vjetar hukti, a Atlanski se ocean propinje, kuha, bjesni poput razbuktala vulkana.

More trese karavelama kao da su orahove ljuske. Na njima nema više jedara. One se ljuljaju i valjaju se, a momčad, čvrsto vezana uz jarbole i ogradu, umalo što se nije udavila pod valovima, koji se s praskom prelijevaju preko paluba. Ljudi viču, sopću, stenju. Čas su na vrhu vala, a onda ih val baca u strašnu dubinu, pa vodeni bregovi pljeskaju nad njima. Zatim se pramac broda probija kroz zelenu caklinu opet na svijetlo. Pripone škripe, a križnice se svijaju.

Čini se, da je »Trinidad« izgubljen. Odviše duboko leži u vodi, ljulja se i posrće poput balvana, vrti se u krugu. Oluja je strgla svu snast, slomila ograde, razbila pregrade.

Svagdje urlik! Admiralski brod tetura poput podrtine prema vrhovima hridina na obali. Magellan poleti prema kormilaru, i obojica se upriješe o mosnice.

Sve se jasnije iz pjene pojavljuje obala. Odmah će udariti o dno. Samo jedan udarac, i korveta će se raspasti. Morski mlat urla, da ne možeš razumjeti vikanja.

[1] vrst golemog tuljana (eumetopias jubatus) [op. prev.].

Okrenite kormilo, zaboga, okrenite kormilo! Je li brod već zagrebao u kamen?

U posljednjoj sekundi kliznuli su u zavjetrinu. To je bio zaista krajnji čas! Svima klecaju koljena.

Generalni kapetan se okrene tražeći pogledom svoju armadu. Sve do obzorja prostire se uzbibana, uznjihana strahota. U borbi s elementima mrvi se hrabrost, pa se čak i izdržljivost i spretnost pretvaraju u drskost.

Brodovi su silno stradali, a najviše od sviju »Trinidad«, pa sutradan izdaje Magellan zapovijed, da potraže neku luku. Još samo jedan sličan zimski orkan, i flota će se sastojati samo od nekoliko klimavih splavi.

Ali zla kob, koja ih prati, ne da se smiriti kasnim uviđanjem.

Pronašli su neki zaljev. Ulaz u nj je uzak, a zatim se zaljev proširuje kao tanjir. Dio momčadi ukrcava se u čamce. Tek što su se čamci malo udaljili od karavela, diže se nova oluja, plima počinje strujiti kroz ulaz u zaljev, i njihovo se utočište pretvara u zaključali kotao.

Sad žongliraju u tom kotlu. Korvete stružu jedna o drugu. Ne mogu manevrirati. To je pravi pakao. Otvoreno more bilo je prema tom zaljevu prava malenkost. Brodovi se natiskuju jedan prema drugome, rebra im pucketaju. Udari li koji pramcem o drugi brod, udavit će se svi kao mačke.

To je strašna noć. Brodovi teturaju i stružu, a ljudi se, držeći zublje i fenjere, hvataju jarbola, stepenica i ograde. Signali se ne čuju, a u mraku poskakuju brodovi kao poludjele lopte, rasvijetljeni nekim sablasnim sjajem. Mornari padaju preko čekrka, posrću preko užadi, zapleću se u nju, a orkan tutnji s oceana u zaljev. U malim stankama čuje se kreštanje, čuju se kletve. Mnogi su čučnuli na pod, pa jecaju, plaču i mole.

Najednom desno na pećinama vatra! To su oni, koji su se iskrcali. Zalutali su na stijeni i ne mogu da se spuste. Nemaju hrane, treba ih spasiti. To je prva dužnost.

Naprijed dobrovoljci! Neki je božman već skočio do čamca, nekoliko mornara za njime, spuštaju čamac, tako, sad iskoristimo val. Odbijaju se. Zaboga, zašli su u vir, koji ih vuče prema ulazu u zaljev, izvrnuli su se! Ne, uspjelo im je da se probiju veslajući. Valjani momci! Vesla zamahuju, čamac se pomiče u trzajima, probija se kroz vodu i skače preko hridina, što ih preplavljuje more. Gromki »vivat« za hrabre momke!

Po oštru sjevernjaku, na kojemu im se vlažno odijelo smrzava na rukama i nogama, odlaze s toga mjesta, koje je trebalo da im posluži kao zaklon, ali ih je malne upropastilo, s te »Bahia de Trabajos« iz zaljeva tegoba.

Magellan mora sam sebi priznati, da njegova mornarica ne vrijedi mnogo više od hrpe goriva drveta. Ljudi su mu izmoreni, bolesni i izmučeni, lica i ruke su im natečene, ispucane od vjetra i morske vode.

Nakon nekoliko morskih milja, iza nekoga rta, zapovijeda generalni kapetan, da spuste sidra. Daljnje napredovanje bi bila ludost.

Nije li zapravo uopće sve ludost? Da postoji morski tjesnac, oni bi ga našli. Tjesnaca nema.

Sama voda. Oluje. Pećine. Morski mlat. Neutješivost.

Hladno je. Na pijesku svjetluca mraz, grmlje je golo, ledeni vjetar puše s Atlantika, a na konopini vise smrznuti kristali. Svileni šator neba splasnuo je, nalik je na ravan, težak strop; izblijedjele su južne boje, sve je oko njih tmurno, sivo, jednolično, prazno i tupo.

Zar su na odlasku mislili na tropske pustolovine? To je Arktik. »Trebali bismo taj kontinent nazvati kontinentom Južnoga pola«, pripovijedat će kasnije neki učesnici ekspedicije Transsylvanusu.

Zar generalni kapetan umišlja sebi, da bi tko mogao da se oporavi u takvoj bari? To je bijedna vodena jama, pješčani su prudovi puni snijega. Nigdje šume, nigdje životinja. Kakvo je samo uzvišeno ime nadjenuo admiral toj pustoši! Puerto San Julian. I to da mi je luka? Ne pokazuju se čak ni domoroci. Sigurno je, da nadaleko i naširoko ne živi nikakvo biće, ali za nas je taj kraj dobar da crknemo u njemu.

Kod Magellana se javlja izaslanstvo. Što hoće?

Ljudi su zagriženi, a časnik, koji govori u njihovo ime, podmuklo pogledava admirala. Kani li ostati ovdje?

Zasad kani, dosta prijazno odvraća Magellan. Nedolično je, što mu šalju deputaciju, ali bilo bi dobro da znade, tko ih je na to nahuckao. Ne može im zamjeriti, što mu postavljaju to pitanje, jer bi on svakom pojedinom rado odgovorio na nj. Na sve to nisu još, dakako, navikli: da moraju brodove popraviti bez brodogradilišta, i da će na obali sagraditi kolibe. Nijedna dosadanja ekspedicija nije trajala tako dugo kao ova. To je uopće prvi put, da će učesnici nekoga pothvata prezimiti.

On pogleda izaslanike. Još što?

Još mnogo toga, odvraća časnik. Ta se luka nikome ne sviđa.

Zapovjednik nije ni trepnuo okom. Tu je odluku on donio i nitko nema prava da se miješa u nju.

Mrmljanje. Onda časnik, koji govori u ime sviju, nastavi: je li istina, da će se smanjiti obroci jela?

Tako je, odvraća Magellan, to je nažalost istina. U prostorijama za teret pokvarilo se usoljeno meso, bačve su se razbile u orkanima, a doze s konzervama pukle su.

Ljudi ne će dopustiti, da im se smanji obrok.

Generalni kapetan se svladava. Pa to su samo glupa djeca! Tko ih je to mogao nahuckati?

Svi smo mi upućeni jedni na druge, odvraća im, prožet osjećajem, da ih mora uvjeriti. Zajednička oskudica često dovodi i do zajedničkih radosti. Na svaki način pametnije je, da ono, što imaju, raspodijele, nego da to rasipaju.

Ali časnik, ne, cijela deputacija ne da se podučiti.

»Po nalogu momčadi«, izjavljuje časnik, a oni ostali kimaju ozbiljno i važno glavama, »imamo pozvati generalnoga kapetana, da prekine putovanje i da se vrati. To je mišljenje posade. Mi smo ionako prodrli prema jugu dalje nego što je prodro ikoji Španjolac prije nas.«

Admiral stisne očne kapke. Pogled mu se ohladi. On odgovori bez naglašivanja:

»Sramota je pomisliti na povratak, pa ću postupati kao da nisam ništa čuo. Portugalci jedre svake godine tako daleko na jug, da bi oplovili Rt Dobre Nade«. Zatim doda porugljivo: »Zar ste vi manje vrijedni od Portugalaca?« Onda mu glas postaje oštar: »Izjavljujem vam, da ću naći morski tjesnac ili kraj ovoga kontinenta.«

»A kad nađete jedno ili drugo?«

»Onda će se putovanje nastaviti«, odvraća Magellan.

»Nikada!« viknu časnik, a ostali počeše uzbuđeno govoriti. »Nitko vas ne će dulje pratiti! Znajte, da smo gladni!«

»Glad ćemo predusresti lovom i ribolovom.«

»Vi nas nikada ne ćete dovesti ni na kakav cilj! Sigurno je samo to, da ćete nas odvesti u smrt!«

»Kukavice!« Jednim skokom zgrabi generalni kapetan časnika za ruku, a zatim se prodere na mornare: »Nosite se odavde! Ne dolazite mi više pred oči, dok se niste naučili hrabrosti i tome kako posada ima da se vlada na brodovima. Ovome ovdje stjerat ću u glavu hrabrost pomoću dvanaest dana samice u tamnoj izbi.«

Sagnut, uprijevši se o ispruženu desnu nogu, gleda on za ljudima, koji se šuljaju kao da ih je izlemao. Jesu li to oni ribari, obrtnici, naučnici i seljački sinovi, s kojima je duge tjedne nakon onoga brodoloma sjedio u Indiji i u čijim je dušama mogao čitati kao da okreće čiste stranice otvorene knjige? Zar je u njegovoj armadi sama klatež? Tko se skriva iza tih lupeština?

Istina je, posada je sabrana iz svih pokrajina. Ima tu ljudi marljivih i pristojnih, ima i lijenih, a ima i zločinaca, no čovjek može da ih ukroti. Lako gube hrabrost, no u uraganu se probijaju, te ne dopuštaju, da im drugovi poginu na pećinama. Tko ih je dakle sad uzbudio? Tko ne želi, da se na brodovima stvori povjerenje? Za povjerenje treba posijati klicu vjere. Tko neprestano pokušava da pokida te istrule daske, kako bi Atlantski ocean odnio sa sobom kobilice brodova, pa sve ako se pritom i svi ostali utope?

Magellan grize usne. Poznaje on svoje protivnike! To je uvijek ista kitica iste pjesme: reakcionari, koji iskorišćuju buntovnike, jer su sami odviše kukavni.

Promuklo zapovijeda, da Cartagenu prevezu s »Victorije«. Taj klipan, pa još i Mendoza, na jednom mjestu! Previše ih je! Kamo će s njime? Na »Santiagu« nema mjesta, na »Antoniu« ima Cartagena pristalica, a na »Trinidadu« bi ih mogao steći. Ostaje »Concepcion«! Naprijed, dajmo ga Quesedi.

Onda povlači bilancu. Određuje, da se u cvjetnu nedjelju odsluži svečana služba božja i da joj svi časnici i mornari prisustvuju. Nakon mise održat će se smotra. Vrhovni zapovjednik prisustvovat će paradi.

On će im održati govor, ne će ih prestrašiti, već će im iznijeti jednostavne dokaze, manje kao admiral, a više kao prijatelj, koji im je sklon. Gotovo je siguran, da će mu uspjeti ta politika solidarnosti. Neka taj dan označi početak novog odsječka u ovoj ekspediciji. Zamolio je kapetane, da toga dana dođu na zajedničku večeru na »Trinidad«. Uz malo dobre volje i uz čašu vina moći će se u miru složiti. Konačno će morati i grandi priznati, da će njihova zajednica biti ugrožena, ako svatko i uz svaku cijenu želi da bude tvrdoglav, i da najviše štete nanosi domovini čovjek, čiji je patriotizam samo egoistična kulisa, da njome prikrije taštinu.

Nije li možda ipak utopist? Misli li, da će najednom moći da čara? Nada li se, da će danas svladati ono, protiv čega je uzalud jurišao koliko se god može sjećati, a tome su najmanje tri desetljeća?

Ubrzo opaža, da njegov račun u mnogo čemu nije točan. Dolazi na misu. Posade su svrstane u redove, svečano su odjevene, a na desnom krilu pozdravljaju časnici. On šepa duž redova. I na njemu je svečano dvorsko odijelo s vrpcom Svetoga Jakova. Iza njega idu njegov šurjak i Spinosa kao ađutanti.

Pregleda momčad. Lica su im bez ikakva izražaja. Zatim obuhvaća pogledom časnika. Ruka, što ju je podigao na pozdrav, jednim trzajem pada sa šešira. Mendoza i Queseda nisu došli, a osim toga, dakako, nije stigao ni njihov zarobljenik, Cartagena.

Govor, što ga je namjeravao održati, nije održao. Za vrijeme mise razbija sebi glavu pitanjem: jesu li plemići htjeli samo da ga povrijede, ili je to početak bune, što su je oni podjarili? Ako je tako, kakav će im

biti slijedeći korak, i koji od mornara za njegovim leđima pripada organizaciji urotnika? Pripadaju li joj možda svi?

Večera, što ju je Magellan zamislio kao prijazan finale pretvara se u jezovitu predigru tragedije.

Noć je. Luka je crna poput smole, a pozicioni fenjeri brodova svjetlucaju kao sitne točke. U admiralskoj kabini »Trinidada« titraju svijeće, stol je pokriven bijelim stolnjakom, pripremljen za večeru; na njemu je srebro i brušeno staklo, a crvenkasto svijetlo poigrava se i titra na zdjelama i tanjirima. Gosti, međutim, nisu došli. Serrano nadzire zalihe na kopnu i ne može doći. Stigao je samo Mesquita.

Magellan je šutljiv, a i njegov bratić ne govori ništa. Pri svakom zalogaju prisluškuju ne diže li se na palubi kakva buka, ne tapkaju li koraci. Gdje vreba zla kob, u kojem kutu, na kojoj će karaveli zaplamtjeti, koliki je opseg zadobila, kod kojega će znaka izbiti? Čovjek ne može da je uhvati, a ipak je osjeća u svakom gutljaju, u svakom dahu. Ta zla kob nema tijela kao ni demon, a ipak davi, okužuje zrak. Ne možeš je zgrabiti, a ipak osjećaš njezine pandže.

Obojica pilje u titravo svijetlo svijeća, jelo im zastaje u grlu, lica su im blijeda, oči grozničave, a žile na sljepočicama izbočile su se od napetosti kao čvorovi užeta. Henriqueovo smeđe lice izniče od vremena do vremena iz tame, koja vlada vani, da zaviri u sumrak kabine. Malajac javlja, da ne opaža ništa neobično. Brodovi se ljuljaju na sidrima, a brodska straža jednoličnim pjevuckavim glasom izvikuje sate.

Poslije ponoći oprašta se Mesquita. Njegov čamac odvest će ga natrag na »Antonio«. Magellan ga prati do brodskog slaza. Ostaje kraj slaza, stojeći, pošto se kapetanov čamac otisnuo, pa gleda za njim. Dva zamaha veslima, i čamac se rastopio u noćnom crnilu.

Generalni kapetan ostaje nepomičan. Kraj njega stoji Henrique. Iz vode se diže mutna maglica, pojačavajući tamu. To se opaža prema položajnim svjetiljkama karavela, koje postaju mutnije kao da ih je tko prevukao papirom. Plima klokoće uz brodske stijene »Trinidada«, mljaska i tiho mrmlja.

Magellan se naglo trgne. Nije li to bila buka, ondje, iza zastora noći, po prilici tamo, gdje bi morao biti »Antonio«? Eto, opet? Gdje je »Concepcion?« Još maloprije vidio je njezine svjetiljke. Je li se okrenula oko sidra i napustila tako svoje mjesto? Ili ju je vjetar samo tako pomaknuo sa sidrenih lanaca, da više ne može razabrati njezina svijetla?

Generalni kapetan i Malajac naginju se naprijed, pilje u noć. Što se zbiva na »Antoniju«?

Mesquita je međutim stigao na svoj brod. Pregleda straže, ne nalazi ništa sumnjiva, pa umoran odlazi u svoju kabinu. Kako bi mogao i naslutiti, da je »Concepcion« prerezala sidrene konopce i da, nošena strujom, plovi prema »Antoniju«?

Na »Concepcionu« je Cartagena od istog popodneva gospodar položaja. Queseda ga je pustio na slobodu, a viceadmiral je pridobio za se brodara korvete, Juana Sebastiana Elcana, Baska iz Guetarije, ribarskoga sela u Biskajskom zaljevu. Elcanu su trideset i tri godine. On je prokušan pomorac sumnjive prošlosti. Neku španjolsku krstaricu, koja mu je bila povjerena, prodao je pristašama vojvode savojskoga, pa se ravno iz zatvora u Sevilli prijavio za ekspediciju. Cartagena ga treba, jer brodar ima utjecaja na mornare, a plemić ga nema. Elcano je doveo svoje podređene, koji su spremni da se za njega dadu sasjeći na komade.

Čim se smračilo, požurili su se čamci s glasnicima do Mendoze na »Victoriji« i do degradiranoga Coce na »Antoniju« prenoseći Cartagenine upute. Cartagena namjerava, uspije li pobuna, da odjedri kući, ali ne u Španjolsku, već u Portugal. Dom Manuel će pokazati svoju zahvalnost. Oni će izmaći propasti i bit će nagrađeni zlatom.

Neposredno prije zore doplovila je »Concepcion« u maglici do »Antonija«. Tek što je jedna brodska stijena zaškripala o drugu, Elcano je već sa svojim ljudima preskočio na palubu »Antonija«. Coca ga čeka. Obojica potrče do krme. Tresak! Probijaju vrata i bacaju se na usnuloga Mesquitu. Vezali su ga prije nego što se probudio.

Međutim su dojurili brodar i božman s »Antonija«. Odguraše ih niz stepenice pod palubu, oružje zveči, diže se buka. Začuju li oni na »Trinidadu« te mukle šumove, moglo bi se dogoditi, da iznenađenje i ne uspije. Queseda se smjesta probija kroz metež, prodire do brodara, hvata ga rukama za grlo i udavi ga. Božmana obaraju udarcem, vežu ga užetima i bacaju ga u zatvorenički ćeliju.

Elcano je međutim na »Antoniju« razoružao sve ljude, koje mu je Coca označio kao nesigurne. Dao je da oprezno otvore poklopce nad topovima i da sve topove uprave u admiralski brod. Da je do njega, on bi odmah dao da ispale salvu te bi time završio cijelu stvar.

Na »Antoniju« se međutim pojavio Cartagena. On zapovijeda, da mornarima na »Antoniju«, na »Concepcionu« i na »Victoriji« dadu iz skladišta vina i hrane koliko god svaki od njih zaželi. Cartagena bi htio da stekne naklonost ljudi. Pod njegovom zapovijedi stoje tri karavele. Time je stekao neospornu nadmoć, i generalni kapetan je propao.

Elcano ističe da treba smjesta stupiti u akciju, ali viceadmiral i ne misli na to. Bude li potrebno, moći će

još uvijek da uništi »Trinidad« topovima. »Cartagena ne želi Magellana mrtva, on želi da ga dobije živa. Nije zapovjedniku zaboravio klade, u koje ga je dao sapeti.«

Jutro je grimiznim pahuljicama posulo žućkasto nebo. S istoka bubri i bukti uska užarena pruga ispod ruba obzorja, zaokružuje se poput jabuke i tali se u sedefastim bojama u sjajnu oblinu. U sjeni, što postepeno uzmiče, pojavljuju se predmeti kao neki kosturi, oklijevajući spadaju s jarbola zavjese, a krupni kašteli raspleću se iz lepršavih oblaka magle. Zatim se pojavljuju nadgradnje na palubi, pa konačno trupovi brodova.

Magellan stoji još uvijek nepomičan uz brodski slaz. Duge sate proveo je utonuvši u misli, koje se kao vječno njihalo neprekidno uspinju do dileme: što može poduzeti, zašto ne može ništa učiniti? Sad razabira čitavu ploštinu zaljeva. Najednom otvara usta kao da želi nešto doviknuti, no onda stisne usne. Zašto se »Concepcion« usidrila kraj »Antonija«, i zašto je »Victoria« nedaleko njih?

Svinuvši ramena teškim koracima prilazi zapovjedničkom mostu. Domahuje signalistu. Treba podići ugovorene zastave za »Antonija«! Neka kapetan pošalje mornare na kopno po vodu.

Sad Mesquita mora odgovoriti. Sad će doznati, da li se na korveti što dogodilo!

Nema zastave? Još jednom podignite signal!

I opet nema? Što to znači?

Umjesto odgovora prijeko se najednom otvoriše otvori za topove. Topovi izviruju, postavljeni u ravnotežu, a grla im prijete »Trinidadu«. Signalist ustukne,

časnik na straži nešto promuca, a s palube admiralskog broda začuju se smeteni povici. Generalni kapetan shvati u trenu, da je izgubljen, ne dobije li vremena. A kako da dobije vremena?

Časniku na straži istrgne doglasalo iz ruke, odšepa do vanjske ograde i nagne se prema »Antoniju«. Gromkim glasom dovikne preko vode, kakvu svrhu ima taj manevar?

Zar ih je smeo? Stanka. Na svaki način oni prijeko ne pune topove, jer bi inače morale klopotati lafete.

A onda, konačno, otegnuto, da sve odjekuje, stiže odgovor: »Zbog samoobrane!«

Magellan prasne u smijeh. To je iz njega probilo uzbuđenje. Prilijepio se uz ogradu, tijelo mu se grči od smijeha, pa dovikuje kroz doglasnu cijev:

»Samoobrana? Radi čega?«

Odmah se javlja odgovor.

»Zbog ponižavanja, što smo ih podnijeli od vas! Zbog vašeg nepoštivanja!«

To je Cartagenin glas. Ta oštra oholost ne da se zamijeniti ni s kim drugim.

Magellan se odmah snašao. Grandi su izveli taj udarac! Koliko su mornara zaludili ti nitkovi? On dovikne:

»Dobit ćete pravdu! Što zahtijevate?«

Opet Cartagena: »Da se zahvalite!«

Magellan: »Da vam sam sebe predam?«

»Iskazat ćemo vam počast što je traži služba kralju.« Kojem kralju? Karlu? Dom Manuelu? Dvoranin Cartagena je lukav; on se ne upušta u pročišćavanje tih pitanja.

Naslućuje li Magellan, da je to zasjeda? On nije ni na trenutak pomislio da se preda. Dovikuje:

»Sporazuman sam! Dođite na »Trinidad«; ja ću vas saslušati i ispitat ću vaše tužbe. Postupat ću kako je pravo.«

Je li mu uspjelo da dobije vremena? Dobacuje pogled topovima. Momčad stoji uz njih.

Cartagena: »Vama ne možemo vjerovati. Čekamo vas na »Antoniju«. Zahvalite se na časti zapovjednika! Sporazumite se s nama!«

Admiral ode od ograde. Na »Trinidadu« zaštropotaše otvori za topove. Istodobno zakrene »Santiago« prema admiralskom brodu. Dva protiv tri, pomisli Magellan. Oni se ne će usuditi da pucaju.

Ipak je cijelo stanje očajno. Usred luke podigle su se dvije neprijateljske tvrđave. Ekspedicija uništava sama sebe. Čim bude ispaljen prvi hitac, cijeli će se pothvat pretvoriti u ruševine, posve svejedno tko će pobijediti.

Sati se otežu kao da imaju ljepilo na tabanima. Razvlače se u dvostruki broj časaka. Mornari ne mogu dobiti zamjenu, topovi su usmjereni točno u cilj. To je gore od bitke, jer bi klanje moglo da izbije svake sekunde, iz svakog udarca bila.

S »Antonija« dolazi jola. Dovezla se do brodskih ljestava na »Trinidadu«. Momčad dobacuje na palubu vijest. Neka šef eskadre uđe u čamac, kapetani ga čekaju na dogovor.

Magellan poziva ljude na palubu. Oni ga poslušaju, a na palubi ih odmah hapse. Od njih doznaje Magellan raspodjelu uloga kod protivnika. Cartagena zapovijeda »Concepcionom«, Queseda »Antonijom«, a Mendoza »Victorijom«.

Kapetan se zatvara sa Spinosom i svojim šurjakom u kabinu. Što šapuću iza vrata, koja Henrique tako pomno čuva?

Magellan piše pismo. Želi li od buntovnika izmoliti milost? Zatim pečati pismo, predaje ga profozu i kaže: »Dvanaest dukata za vas, a šest dukata za svakoga vašeg pomoćnika.« Onda se obraća Barbosi: »Jesi li sve razumio? U zavjetrinu! Opiši široki luk, ali brzo!«

Oko podne odveze se Spinosa u šljupki kraj »Antonia« i »Concepciona« do »Victorije«, koja je još uvijek usidrena malo podalje od onih dviju karavela. Mendoza se naslonio na ogradu, a profoz mu domahnu pismom. »Od admirala za vas.«

»Dodajte ga gore«, odvraća Mendoza.

Spinosa: »Pustite me na palubu.«

»To nije potrebno«, nasmije se kapetan. »Miliji ste mi, kad ste nekoliko metara dalje.«

Profoz mu namrgođeno dovikne:

»Takav traljavac! Zašto se bojite pustiti na palubu čovjeka, koji nema oružja, a mora vam osobno predati važno pismo?«

»Pa dobro«, odvraća Mendoza, kojega su pogodile profozove riječi. »Dođite dakle.«

Spinosa se uspinje na palubu. Kapetan ga ne pozdravlja. Zajedno odlaze nekoliko koraka prema krmi. Mendoza mu zajedljivo dobaci:

»Vaš me posjet nije nimalo oduševio.«

Profoz se ogleda. Njih su dvojica sami. On pruži Mendozi pismo, kapetan posegne za njim, ali u istom trenutku zgrabi ga Spinosa za ruke i glasno vikne: »U ime kralja, vi ste uhapšeni!«

Čuje se topot nogu. To su njegovi ljudi, koji se na ugovorenu riječ uspinju uz ljestve od užeta iz čamca. Mendoza se kuša braniti, ali ga profoz pritisne dolje, trgne iz rukava bodež, što ga je ondje sakrio i jednim zamahom provuče oštricu kroz Mendozino grlo. Kapetan padne mrtav, sav u krvi.

Sad su pritrčali mornari, a Spinosa se požuri prema svojim pomoćnicima. Ujedno odjekuju zapovijedi sa strane kopna, na koju se dugo vremena nije nitko obazirao. Jedan je čamac neopazice opisao krug oko flote, i Duarte Barbosa je s oružanim ljudima prodro na palubu »Victorije«.

Kad bi momčad još i htjela da se opre, već je prekasno, jer su se Portugalci odmah pridružili napadačima. Prije nego što su ostali brodovi mogli da se umiješaju, Barbosa i profoz zavladaše karavelom.

Zastavice zalepršaše na jarbolu, a s »Trinidada« i »Santiaga« odjeknuše radosni poklici kao jeka. Topovi s »Victorije« okrenuše se na buntovnike. Sad smo trojica prema dvojici, zadovoljno pomisli Magellan. Karte su se okrenule.

Pa ipak odluka još nije pala. Sumrak se rano spušta, i naredni sati mogu da donesu kojekakva iznenađenja.

Generalni kapetan nemirno hoda po zapovjedničkom mostu. U mutnoj maglici, koja opet sa zadahom truleža navire iz valova, čim se spustila večer, zaista je nalik na neko strašilo. Upravio je svoje brodove pred izlaz iz zaljeva čvrsto odlučivši da ne dopusti nijednom buntovniku da izmakne. Sva su svijetla pogašena, a on bi svojim pogledom, kao nožem, htio da probode tamu, koja brzo pokriva obalu i more.

Na brodovima je utihnuo razgovor. Ne čuje se ni riječ ni korak, tako je tiho, da možeš čuti mornare gdje dišu kraj topova. Samo voda šapuće i klokoće, a oseka, koja je upravo počela, siše valove prema moru.

Gle, slušaj, nije li nešto tiho zašumjelo? Ništa? Možda dašak vjetra u nastavcima jarbola. Nije li negdje nešto zakuckalo? Ne, to se samo pričinja. S obale se podigao slabašan vjetrić. Pa ipak, sitni valovi kao da

šume oko jednog čamca! Glupost, to je samo povjetarac, koji dopire s obale.

Iz tame najednom izniče sablast. Onako u noći visoka je kao toranj, svi su joj obrisi razvučeni i preuveličani. Nečujno se približuje neki orijaš, pliva niz struju, već je tik uz admiralski brod.

Najednom se sa zapovjedničkog mosta začu oštra zapovijed. Promukla je kao da škripi. To je admiral!

»Salva!« viknu Magellan.

Kao lava iz vulkana izbi vatra iz topovskih ralja. Cijela luka rasvijetli se crvenim svijetlom, a plamen iz topova baca izlomljene odsjeve po zaljevu.

Na »Trinidadu« zaplamtješe bengalski plamenovi. Zeleni. Žuti. U njima se razabire, da se »Antonio« zaljuljao. Cijela mu je snast rastrgana, kormilo mu je smrvljeno, brodom više nije moguće upravljati, on je pusta podrtina puna jauka i prepasti.

Odmah dokrstari i »Santiago«. Serrano jurne usred palube, a njegovi mornari za njim. Sad se i admiralska korveta prislonila o »Antonija«. Buntovnici su stjerani u kut. Generalni kapetan odšepa preko daske, koja je brzo prebačena na neprijateljsku palubu. Zaurla buntovnicima:

»Uz koga pristajete?«

Ljudi padaju na koljena, dižu ruke i viču:

»Uz kralja i uz vašu milost!«

U ranu zoru zauzela je flota »Concepcion«. To je trajalo pol sata; sad je Cartagena uhvaćen, i pobuni je kraj.

Sud je neumoljiv. Mendozinu lešinu režu na četiri dijela i vješaju je na jarbole, da posluži kao zastrašni primjer. Generalni kapetan poziva zatim Quesedina slugu, Molina.

»Dajem ti mogućnost da biraš«, rekne mu. »Ili ćeš umrijeti, ili ćeš svojem gospodaru odsjeći glavu.«

Sluga je siv poput pepela i dršće kao mreža na vjetru.

Zapovjednom kretnjom nastavlja Magellan: »Odluči se! Uostalom, svojem ćeš gospodaru učiniti veliku uslugu, budeš li imao malo jače živce.«

Bubnjevi bubnjaju prateći egzekuciju. Posada nastupa na obali u četvorini: u sredini je postavljen krvnički panj. Queseda tetura, svećenik ga mora podupirati, a iza njih kaska Molino sa širokim dvosjeklim mačem. Po zimskom suncu, koje se mutno, obojeno kao ilovača, uspelo do kulminacije, čini se cio prizor još jezovitijim, jasnijim, pojačanim u svakoj pojedinosti.

Kraj krvničkoga panja stoji Magellan. On se i ne obazire na Quesedu. Gleda kraj njega na hrpu buntovnika, koji su, njih četrdesetak, u lancima, dobili najbolje mjesto pri tom jezovitom prizoru. Generalni kapetan hvata pogled svakoga pojedinca. Svaki od njih treba da ga potraži svojim pogledom i da pokuša prodrijeti kroz to široko svedeno čelo, iza kojega je zaključena sudbina buntovnika: sramotna smrt za zločinačku namjeru ili pomilovanje za zavedene.

Bubnjevi grme oštri stakato. Taj se stakato pojačava, postaje gromkiji, naglo se prekida. Mač u Molinovim šakama zasvijetli srebrnastim blijeskom, i svi čuše, ukočeni i mirni, kako su Quesedini vratni kralježnjaci zapucketali. Glava se zakotrlja s krvničkoga panja kao da ju je odbacio krvavi mlaz, koji je izbijao iz tijela.

Magellan polako odšepa kroz prolaz pun jeze, po svojem običaju malo nagnut naprijed, veoma, veoma hrom, preko pijeska, sve dok nije stigao do reda buntovnika, koji su se ukočili od straha.

Generalni kapetan promatra svakoga pojedinog, jednoga za drugim, od glave do pete, čovjeka za čovjekom, Cocu, Elcana, mornare, a na kraju Cartagenu —

to je strašna smotra. Niotkale glasa. Samo klap, klap, hrom admiralov korak. Ni glasa, kao da je sama priroda zaustavila dah. Zanijemilo je čak i grgutavo pljuskanje valova o obalu. Dvije stotine i šezdeset lica blijedo je kao snijeg.

Konačno se generalni kapetan zaustavlja pred Cartagenom.

»A sada, da obračunamo mi, gospodine španjolski grande,« reče tiho. Na otvorenom prostoru svatko ipak razumije svako pojedino slovo.

Viceadmiral pilji u njega. Šapne:

»Ja stojim samo pod kraljevom sudskom vlašću.«

»Ne pozivajte se na to«, odvrati Magellan ne podignuvši glas, istim onim opasnim mirom. »Što biste mi vi odgovorili na takav prigovor?«

»Ja vas ne bih ubio«, brzo viknu Cartagena.

Generalni kapetan ga gleda. Svima se čini, da to traje cio sat, ta jedna sekunda, tako jezovita i teška, tako nerealna i mučna. Onda progovori Magellan:

»Ni ja vas ne ću ubiti.« Riječ kaplje za riječju, trza ganglije, a ledeni strah plazi buntovnicima kroz hrptenjaču. »Ne ću da oduzimam kralju kraljeva njegovo pravo, Cartagena. Izložit ću vas na ovoj obali, kad krenemo dalje, Cartagena.«

Viceadmiral zastenje i onesviješten padne na zemlju, tako da su lanci zazvečali. Svi znadu, da će to biti gora smrt, nego da mu odrube glavu. Umiranje će se otezati duge tjedne, a njegove će muke biti tisuću puta strašnije.

Pogled generalnoga kapetana po drugi put omjeri buntovnike. Oni dršću, usta su im napo otvorena, pluća im od uzbuđenja više ne rade, pa sopću.

Nakon nekoga vremena reče Magellan, sad konačno glasnije:

»Zaslužili biste istu sudbinu, ali vas treba Španjolska, naša španjolska ekspedicija. Vi ćete u okovima obavljati isti posao kao i ostali. Kad krenemo, svaki će opet stajati na svojem mjestu.«

Muklo zatutnje bubnjevi. Generalni kapetan vuče se preko pijeska, sam, kroz liniju ljudi, koji kao da su se zaledili; šepa, osamljen, zbijena lika, okruglih ramena, dolje k obali, prema svojem admiralskom brodu.

Studen je razbila tlo kao da su ga minirali. Pijesak je finiji od prašine, samljeven je u posve sićušna zrnca praha. Na obali se skupljaju debele grude, noću se smrzavaju u prave bregove, a u podne pucaju limenim zvukom.

Vjetar štipa kožu, zabada u nju šiljate igle, ledi krv u žilama i plete kosu i bradu u pust, na koji se hvata inje. Sunce tinja iza oblaka poput blijeda lampiona, koji u toj beznadnosti djeluje upravo ludo. Danju je svijetlo samo četiri sata, a temperatura pada na trideset i pet stupnjeva prosječne hladnoće.

Stanuju u kolibama na žalu, a oluja zuji poput bolnih kopalja kroz pukotine u zidovima; peći se puše, drvo je mokro i ne grije. Hrana se sastoji od dvopeka, tvrda poput kamena, koji jedva možeš prožvakati, a ne možeš ga ni smočiti, jer je voda racionirana. Brodovi su pomoću kolaca izvučeni na suho, u kotlovima se kuha smola, mornari čupaju kudjelju, a robijaši se teško kreću u lancima, zvekeću njima i dašću začepljujući pukotine među daskama. U pukotine zabijaju drvca, dovlače alat i motke.

Generalni kapetan je svagdje. On nadzire radove, razgovara s bolesnicima, stoji kraj Coce i Elcana u

poljskoj kovačnici, gdje te sprijeda peče vatra, a leđa ti se lede.

Sjedi s ljudima u njihovim nastambama, glođe koru kruha kao i oni, šali se, psuje vrijeme, tare ruke nad vatrom, koja ne će da grije, a onda opet šepa dalje u svojemu suknenom ogrtaču, što ga je uzdigao preko ušiju. Mornari opipavaju taj ogrtač i moraju pritom ustanoviti, da je tanji od njihovih odijela. Sjevernjaci najbolje podnose zimu, Francuzi je podnose prilično, Flamanci dobro, Englezi još flegmatičnije, Nijemci su dobre volje, pogotovu master Hans, topnik na »Trinidadu«. Magellan zastaje časak kraj njega. Zabavlja ga tvrdi dijalekt, kojim taj Teutonac lomi španjolski jezik, pa se smješka i kima mu glavom.

Admirala, međutim, proždire nestrpljivost. Ne može spavati, a Henrique, koji boravi s njime u istoj prostoriji, vidi da noću duge sate hoda gore dolje. Svakim kucajem svojega srca ponavlja se u pulsu, što udara, u mozgu, koji se muči razmišljajući, dvostruko pitanje: gdje je morski tjesnac i — je li taj svijet kugla?

Što mu koristi morski tjesnac, to ispunjenje prvog uvjeta, ako onaj drugi, omega njegove abecede, ne želi povući zaključnu crtu salda, što ga je stvorio osjećaj! Učenjaci tvrde, da je zemlja kugla, no jesu li oni to sa sigurnošću izračunali? Isto su tako tri tisuće godina tvrdili, da živimo na ploči, a njihova najnovija teorija možda je na kraju isto tako bezvrijedna kao Faleirov sustav i tablice udaljenosti zvijezda.

Magellan šeće. Rodrigo sigurno već znade hodati. Hoće li drugo dijete biti djevojčica? Ne treba da se Beatriz toliko zabrinjuje. Francisco Serrao će klicati od radosti, kad se opet sretnu. On se umije radovati poput dječaka. Sve ovisi o kanalu. Ne, sve ovisi o tome, je li Zemlja kugla.

Početkom svibnja, dok studen nesmanjeno steže, a jedra su kruta poput dasaka, dok Atlantski ocean bućka poput tanjira, puna olova, šalje on Serrana na izviđanje prema jugu. »Santiago« je od svih brodova najslabiji. Popravci se više ne isplaćuju. Začepili su mu pukotine među daskama, premazali ga, zašuperili ga katranom i to je dosta.

Taj je brod međutim ispisao posebno poglavlje u tom eposu njihove Odiseje.

Kapetan isplovljuje, traži prolaz, ne nalazi ništa, i nevrijeme ga sili da se zakloni u neki zaljev. Ondje šest dana hvataju ribe i polaze u lov na morske lavove. Ubijaju neobično krupne primjerke. Jedan od njih težak je, bez glave, kože i utrobe, četiri metričke cente. Izbliže istražuju zaljev. Pokazuje se, da je zaljev zapravo utok neke rijeke: zato plove dalje.

22. svibnja zapadaju u strašnu oluju. Karavela, koja je tek na brzu ruku popravljena, ne može odoljeti bijesu oceana. Trule se daske raspadaju, jarboli pucaju i mrve kormilo. Orkan tjera pred sobom »Santiago«, izbacuje ga na obalu, i brod se razbija na pećinama. Ljudi skaču u ledenu vodu. Serrano odlazi kao posljednji s broda, ali svi se, kao nekim čudom, spasiše.

Serrano šalje dva mornara u Puerto San Julian. Oni putuju jedanaest dana, kroz guštaru i grmlje, do trbuha gaze vodu prelazeći preko potoka, zasutih snijegom, hrane se biljem i ledom, što ga lome u komadiće i polažu na jezik. Posve iscrpeni stižu u logor.

Magellan se preplašio. Nije tako važno, što je »Santiago« izgubljen, opasno je međutim to, da je nesreća zadesila Serrana, njegova najvjernijeg službenika, kojega ostali smatraju miljenikom sudbine. Nepovjerljivo promatra kakav će utisak ostaviti ta nesreća kod posade. Hoće li to ljudi smatrati zlim znakom?

On šalje brodolomcima svu hranu, koje se može odreći, zatim vina i lijekova. Transport je gotovo nemoguć, obala je jedva prohodna. Teret se razdjeljuje u omote, a ljudi moraju noćiti na otvorenom po najoštrijoj studeni. Nemaju vode za piće, pa otapaju smrznute bare. Od toga pića postaju žedniji, nego što su prije bili. Odijela im se deru na trnju, a cipele su im se raspale.

Usprkos svemu podržava Magellan dva mjeseca vezu. On hrabri ljude, dijeli posebne porcije, govori im, zahvaljuje im se, nagrađuje ih. Serrano mora naime da spasi svako drvce i svaki čavao sa »Santiaga«. Treba im ne samo brodski tovar, već i najmanji komadić materijala, koji se bilo gdje dade upotrebiti za popravke.

U međuvremenu su poslane čete s obale u unutrašnjost zemlje, da istraže taj kraj. Nema li šuma? Nema li ičega, što bi se dalo pojesti? Nekoliko izgladnjelih ptica, nekoliko kunića i polarnih lisica. Domoroci? Nadaleko i naširoko ni žive duše.

Serranov povratak pretvara se u svečanost. Kapetan je prošao strašno težak put, pokriven naslagom snijega metar dubokim. Prejeli su se mesa morskih lavova, koje ima tek po ribljem ulju, pa su neprekidno morali povraćati. Tijela su im puna prišteva i lišajeva, ruke i noge pune mjehura, a Serranov sluga, neki crnac, smrznuo se. Da prijeđu preko rijeke, pred lukom, skucali su splav, jer ih ledene sante ne nose, pa su nekoliko dana morali veslati s obale na obalu.

Magellan grli kapetana, svakom mornaru stišće ruke, miluje ih po obrazima, udara ih po ramenima, sav se sjaji. Oni se smiju, a on doziva čuvara zaire, koji mora da iz ostataka zaliha skrpi raskošnu gozbu. Sprema se juha od brašna, svježi kruh, usoljena riba, meso od kunića i bačva vina iz Jereza.

Srpanj je, i brodovi se opet ljuljaju na moru. Admiral pregleda popravke, zadovoljan je, uskoro će krenuti. Svagdje udaraju čekići, čuje se pjevanje, zabijaju se zakovice, sprema se teret.

Najednom počinju radnici nešto dovikivati. Sva buka utihnu, začuje se smijeh, i ruke pokazuju prema žalu. Bogami, na pržini poskakuje neki poludjeli divljak!

Pigafetta opisuje taj doživljaj: »Jednoga dana ugledasmo na svoje čuđenje na obali nekoga čovjeka orijaškoga rasta. Taj je čovjek plesao i pjevao sipajući sebi pijesak na glavu. Naš vrhovni zapovjednik poslao je odmah nekoga mornara na obalu i zapovjedio mu, da oponaša te kretnje kao znak prijateljstva i mira. Orijaš je to tako i shvatio, pa je dopustio, da ga odvedu admiralu. Ugledavši nas, pokazao je silno čuđenje i podigao prst uvis. Vjerojatno je htio time reći, da vjeruje, da smo sišli s neba.«

Španjolci promatraju domoroca. Tim južnjacima vitkih udova čini se divljak kao centaur, pogotovu zato što nosi dlakavu odjeću, koja mu pokriva noge sve do stopala, tako da ostavlja tragove slične medvjeđim šapama. Magellan ga u šali naziva »čovjekom velike noge«, Patagoncem, a Pigafetta ga mjeri. »Naše mu glave dopiru samo do pojasa«.

Dadoše divljaku da jede i pije. Sve je ugurao u se poput orijaškog majmuna, a k tome ispio pola vjedra vode. Onda mu pruže ogledalo. Patagonac zaviri u nj, prepozna u njemu sebe, pomisli, da je to čarolija, i da će ubuduće biti uhvaćen u staklu, pa tako prestrašeno ustukne, da je oborio četiri čovjeka, koji su mu radoznalo gledali preko ramena. Magellan mu daruje takvo ogledalo, zvončiće, češalj i stakleno biserje, a zatim ga dade odvesti na kopno.

Nekoliko sati kasnije plešu njegovi suplemenici na obali, pjevaju, bacaju jedni u druge školjke i podižu prste u zrak. Lombardijac, neprekidno željan novoga znanja, zalazi među domoroce i proučava njihovo umijeće i njihove običaje. »Pokazali su nam neki bijeli prah u glinenim loncima, priređen od korijenja, pa nam ga nude, jer nam drugo ništa ne mogu ponuditi.«

Pigafetta se čudi njihovu stadu, guanakosima, tim životinjama, »koje se nalaze po srijedi između deve i ovce, pa se kreću, kao i deva, istodobno prednjom i stražnjom nogom na istoj strani«. Talijan točno opisuje guanako: »Ta životinja ima glavu i uši mazge, tijelo deve, stegna jelena i konjski rep. Rže poput konja.«

Magellan dopušta, da se domoroci zadržavaju na brodovima. Mornari očekuju neku određenu promjenu, ali Pigafetta radosno bilježi, da je svaki trud uzaludan: »Žene nisu tako visoke kao muškarci, ali su neobično debele. Ugledavši ih, mi smo se upravo zapanjili. Prsa im vise i dugačka su više od jedne stope. Žene se liče i oblače kao i njihovi muževi, a osim toga nose oko bokova malo krzno.«

Prošlo je nekoliko tjedana bez napetosti, zapravo nekoliko veselih tjedana. Hoće li potrajati? Je li se konačno raspleo uzao njihova niza nesreća? Je li ekspedicija ipak stigla na kraj prvog odsječka, dakle i na početak drugoga, koji obećava uspjeh?

Opet se javlja deputacija. Magellan je prima, ali pritom osjeća hladan ubod u zatiljak. Nije li svaka buna počela sličnim uvodom?

Ali ljudi nisu zagriženi i ne bune se. To su oni isti ljudi, s kojima je dijelio kruh i kolibu. Govore otvoreno i živahno, ne traže ništa, već ga naprotiv žele dobrodušno opomenuti. Tu je neki kapelan, de la Reina, svećenik, koji bi htio da mornare zagrije za Cartagenu. Kapelan zalazi među njih, pa govori, kako žali vicead-

mirala i hvali njegove vrline. On širi glasine, onako kao usput i garnirajući ih citatima iz Biblije, da generalni kapetan želi ukloniti sve Španjolce, kako bi mornaricu s portugalskim dijelom posade odveo u Portugal. Pop se skrbi za to, da vatra mržnje i bune potajice i dalje tinja.

Magellan ih sluša, uvlači donju usnu među zube i smješka se. Zar mu se kapelan de la Reina čini tako nevažnim? Za nj je mnogo važnije, što su ljudi, koje je taj famozni pastir duša izabrao da ih obrađuje i nagovara na potajno umorstvo, našli put do svojeg admirala.

Uostalom, sad je zaista vrijeme da otplove s te obale! I Patagonci se vladaju naivnije nego što to zapravo jesu iza svoje zamršene kose. Oni doduše dolaze bez oružja, ali Španjolci doznaju, »da su ga sakrili u grmlje«. Ne bi li možda hrpu ljudi te nepoznate rase odveli, kao kuriozum, u Valladolid?

Svećenika hapse bez ikakva suzdržavanja. Glavni župnik ekspedicije prima obavijest, da komodore ne će dirnuti u posvećenu glavu. Dvostruki smisao te diplomatske informacije ostaje privremeno neotkriven.

Zatim Španjolci hvataju nekoliko domorodaca. U tu su svrhu pozvali četvoricu najmlađih i najzgodnijih. Dvojicu od njih presadit će u Evropu. Pigafetta pripovijeda kako je lukavo i veselo izveden iznenadni napadaj. »Vrhovni zapovjednik poklonio im je mnogo noževa, ogledala i staklena biserja. Zatim im ponudi još dva para željeznoga prstenja, koje služi kao negve. Budući da oni pokazuju veliku želju da dobiju i negve, jer su od željeza, a ruke su im toliko pune darova, da ništa više ne mogu prihvatiti, pokazuje im zapovjednik neka negve pričvrste na noge. Oni su odmah sporazumni. Naši im mornari stavljaju negve na noge, i tako su divljaci vezani. Čim su opazili, da su nadmudreni, po-

činju bjesnjeti, soptati, urlati i dozivaju u pomoć Setebosa, svoje najotmjenije božanstvo.«

Magellan »želi da uhvati i nekoliko žena«, pa mornari pokušavaju drugu dvojicu divljaka prisiliti, da Španjolce odvedu u logor Patagonaca. Divljaci se očajno brane, tako da je jedva devet najjačih ljudi moglo da ih veže. Jedan se od njih ipak oslobađa i bježi, a drugoga, ranjenog na glavi, svladavaju.

Carvalho dobiva nalog, da otme žene. Sa svojim mornarima stiže on uvečer k Patagoncima i zapada ondje u lijepu kašu.

Nema sumnje, da je bjegunac već obavijestio domoroce. Hoće li oni napasti uljeze? Dobro se pretvaraju, jer nitko »nije pokazao nezadovoljstvo ili začuđenje.«

Kormilar se stoga još nelagodnije osjeća, pa cijelu noć oklijeva i drži ljude na okupu. Rano u zoru htio je da zahvati, no Patagonci to odmah razabraše i pobjegoše. Oni trče u isprekidanoj crti, tako da Španjolci ne mogu na njih pucati. Španjolci trče za njima, ali ih domoroci na nepoznatom terenu zasipaju kišom otrovnih strelica. Jedan je mornar ozlijeđen i odmah umire.

Ekskurzija nije uspjela, pa napadači »spaljuju kolibe divljaka i zakapaju svojega mrtvog druga.« Istodobno je time svršena i idila, jer se domoroci više ne pokazuju.

Zapovjednik se mora odreći svoje namjere. I onako je krajnje vrijeme da krenu. Popravci su obavljeni, a momčad se odmorila. Dalje, dalje!

Je li mornarica sad u njegovoj ruci? Mesquita vodi »Antonija«, Serrano »Concepcion«, a Duarte Barbosa »Victoriju«.

Istoga jutra kad su krenuli iskrcaše viceadmirala Cartagenu na obalu, a s njime i kapelana de la Reina. Nitko se ne brine za njih. Na obalu im dobacuju vreću s dvopekom i pletenu bocu s vinom. Neka oni potjeraju

Patagonce, ili neka Patagonci zakolju njih. Pritom se mogu međusobno tješiti na duhovni način ili slatkim šaputanjem dvorskih ulizica.

Flota diže sidra, a mornari gledaju prema zapovjedničkom mostu. Hoće li generalni kapetan pogledati natrag u luku, u kojoj je izvojevao punu pobjedu, pobjedu, koja je izrasla iz plana o potpunom porazu?

Kapetan gleda ravno prema naprijed. Smjer: jugozapad 1/4 zapad.

Magellan mora međutim obuzdati svoj nemir. Čas prije plovio je napetim jedrima, a sad ih mora što brže skratiti.

Oluja, koja je napala »Santiago« posegla je i za njima na istoj visini, pa siktavim urlikom udara o brodovlje i prelijeva ga valovima visokim poput brda. Morski mlat vuče ih prema obali, karavele teturaju kao lišće u plimi. Kao da »Santiago« doziva sestrinske lađe sebi u svoj vlažni grob, da se ponovi zla kob, kao što to voli sudbina. Majstorskom navigacijom uspjelo je zapovjedniku da u jednom mirnom trenutku sakrije armadu u ušću neke rijeke, Rio Santa Cruz.

Taj prisilni boravak umalo što ga nije izgrizao. Zar se taj pothvat ne sastoji ni od čega drugog nego od samih stanki? Zar je samo zato svladao ljudsku nerazumnost, da to sigurnije podlegne nerazboritosti prirode?

Mrzovoljno hoda Magellan po brodovima. Burad se puni vodom, ljudi tovare drvo, pecaju ribe. »Hvatali smo ribe«, piše Pigafetta u svoj dnevnik. Taj prisilni počinak trajao je osam tjedana. »Ribe su dugačke po prilici dvije stope, pokrivene su gustim ljuskama i vrlo

su tečne, ali ih ne možemo nahvatati toliko koliko ih trebamo.«

Upravo to zadaje generalnom kapetanu veće brige nego bijedna potreba, da ostane svezan u lokvi, koja ga je spasila.

On daje sastaviti popis zaliha hrane. U San Julijanu jedva su ih mogli popuniti, a ovdje, na rijeci, manjci se ne daju izravnati. Inventura zabrinjuje. Tu je željezna zaira za tri mjeseca, koja se ni pod kojim uvjetima ne smije smanjiti. A inače?

Admiral pregleda bolesnike. Zima sa svojim posljedicama, oskudica i nedovoljna hrana pretvorila je dio tovarnog prostora u lazarete. Nema lijekova, a još manje ima svježe hrane. Meso u salamuri gorko je i jetko, nema povrća, nema voća. Ljudi su izgubili snagu, omlohavjeli su, neotporni su; ispod naborane kože stvaraju im se grude zgrušane krvi, na čeljustima se pojavljuju čirovi, zubi se klimaju, krvare, a nepce trune u malim mjehurićima, punim gnoja. Ranarnici su nemoćni. Bolesnici gladuju. Ne mogu više da zadrže u sebi ni jelo ni piće, pa umiru trzajući se u strašnim mukama.

Ti smrtni slučajevi deprimiraju momčad. Svatko može prema zakonu vjerojatnosti, što ga je sam konstruirao, izračunati, kad će bolest zgrabiti njega. Ljudi su nijemi, ali admiral vidi u njihovim bojažljivim pogledima ono, što nisu izrekli. Zašto se ne vraća kući?

To pitanje osjeća kod časnika, čita ga s lica kapetana, premda ti kapetani jedino njemu zahvaljuju svoj položaj. Nije li on utjelovljenje zla udesa? U Sevilli se narod zavjerio protiv njegova pothvata kao da je slutio, da taj put ne će ljudima, koje je unajmio, donijeti slavu, već samo bijedu i nevolju. Atlantik se zavjerio protiv generalnoga kapetana, jer ne šalje vjetar za brodove, nego oluje protiv komodora. Gdje god admiral zakorakne na obalu, ona je mrtva ili neplodna. Njegovi

podzapovjednici izjašnjuju se protiv njega. Kad je htio da bude pomirljiv, namjerio se na buntovnike. Ni s kim ne razgovara o smjeru svojega puta, ali njegov kurs vodi u pustinju. Htio bi da probije kontinent, a taj ga kontinent mami sa stotinu zaljeva. Sa svakim ga zaljevom i nasamaruje.

Zašto ne krene kući? On svakako poznaje njihovu skepsu, pa ne može poreći, da je ona opravdana. Znade i to, da će sutra biti izgovoreno ono, što se danas valja u njihovim mozgovima, a prekosutra da će se to pretvoriti u bunu.

Komodore je pretražio i taj zaljev, svaki kutak, svaki rt. Možda se nadao, da će mu slučaj biti milostiv usred očaja, i da ga božica sreće, hirovita i kapriciozna, čeka upravo ondje, gdje je on više ne bi očekivao. Zašto se uvijek branio, kad bi mu koji astrolog ponudio, da će mu izraditi horoskop? Bojao se, da će taj horoskop pokazati samo nepovoljne stvari!

Magellan iskrivi usta. Treba li on neku zvijezdu, da povjeruje, da se ovdje nalazi prolaz? Ovisi li to možda o okultnim proročanstvima? On je računao s integralom, i sad mu nedostaje samo jedan jedini faktor, da se jednadžba ispuni! Sreća, da, sreća, to bi bio taj faktor, koji bi donio rezultat, no može li čovjek da pobijedi sreću upornošću?

On saziva kapetane i pilote. Gleda u njih i želi da svojim pogledom prodre njihova čela. Svi stoje na palubi, Magellan govori tako glasno, da ga svi mornari mogu čuti. Njegove će rečenice začas obaći cijelu mornaricu:

»Spustit ću se niz te obale, i to do sedamdeset i petoga stupnja južne širine, kako bih našao put za Mar del Sur. U tome me ne će spriječiti ništa, pa da moram sam dvaput iznova opskrbiti brodove jarbolima i snasti. Tek na sedamdeset i petom stupnju odreći ću se svoga

plana, ali ne zato da odjedrim u Španjolsku, već da oplovim južni rt Afrike i da podalje od portugalskih područja stignem do Moluka.«

Magellan je stvorio odluku. Otvorio im je alternativu, koja uopće nije nikakva alternativa. Oni se sad nalaze na pedeset i drugom stupnju. Makar što se ispriječilo na njegovu putu prema zapadu, makar se ispriječile bilo kakve zapreke, jedno je jasno: već *sa toga mjesta*, gdje se sada nalaze, put prema istoku u najmanju je ruku isto toliko dalek i ne možeš mu sagledati kraja. On proučava lica. Jesu li se ganula? Nitko ne može posumnjati u to, da generalni kapetan ne će ni za dlaku odstupiti od onoga, što je izjavio.

Magellan smjesta kreće. Nije li se ipak na trenutak pokolebao? Je li neslomljiva tvrdoća njegove odluke dobro odmjeren zaključak logičnih misli, ili je samo dokaz krute konsekvencije?

Magellan se zapleo. Gdje bi ostali možda oklijevali i razmišljali, on postaje manijakom. Tjera ga, međutim, tajna svih grandioznih projekata, koji se samom snagom volje iz velikih snova pretvaraju u djela. Tjera ga tajna, koja čovjeka osposobljuje za nadljudske napore, jer stvaraoca fanatizira fluidom vlastita stvaralaštva.

Četiri dana kasnije pokazuje se u oceanu pećinasti rt. Svakome je mornaru jasno, da se taj rt ni po čemu ne razlikuje od svih ostalih. »Cijela momčad misli«, bilježi Pigafetta, »da zaljev, što ga obilježuje taj kameni nos, nema izlaza prema zapadu.« Lombardijac, međutim, promatra vrhovnoga zapovjednika, čudi se njegovu dobrom raspoloženju i dodaje: »Nikome, tko ne raspolaže znanjem vrhovnoga zapovjednika, ne bi palo na pamet da traži kanal.«

Znanje? Nema Magellan ništa više znanja od svih ostalih. On šalje Carvalha na kopno, na neki brežuljak. Kormilar treba da istraži, ima li zaljev otvor.

Carvalho se penje na brijeg, a ljudi s korvete prate njegov lik. Pilot se uspinje kroz izlomljeno kamenje do vrha. Odanle im ne domahuje, već se nakon nekoga vremena vraća. Nije opazio ništa, po čemu bi se dalo zaključiti, da je taj zaljev drukčiji od ostalih.

Dakle dalje? I opet promašaj! Mornari kradomice vire prema admiralu.

Magellan bulji u površinu, koja se pred njim pjeni među grebenjem. Kratki valovi udaraju o strmu obalu, planine zatvaraju pogled, a njihovi najviši vrhunci svjetlucaju pod bijelim snijegom.

Magellan oklijeva. Božman kraj njega posegnuo je već za signalnim zastavicama. Prema jugu?

Tu minutu, koja je prošla do odluke, može Pigafetta sebi razjasniti samo time, da generalni kapetan raspolaže sigurnijim podacima. »Naš generalni kapetan zna, da put prolazi veoma iskrivljenim morskim tjesnacem, jer ga je vidio na karti, što ju je narisao Martin Behaim, izvrstan kozmograf, a tu kartu čuva portugalski kralj u svojem arhivu.«

Bajka! Lijepa legenda! Je li Behaim zaista izradio takvu kartu? Vjerojatno nije. Posve je pak nemoguće, da bi je admiral smio proučavati. Čak da ta karta i postoji, pa da admiral i ima njezin duplikat, šta bi mu ona mogla koristiti? Ona je u najboljem slučaju samo teorija. Učenjak iz Nürnberga nikad nije bio ovdje, a generalni kapetan stoji sad na pragu praktične provedbe i treba da odluči hoće li nastaviti putovanje ili će istražiti i taj zaljev. Pritom svaki novi uzaludni pokušaj potkopava njegov položaj, pa će sumnja njegove momčadi morati, kraj pojačanih napora, da prijeđe u bjesnilo.

Magellan pilji u vodu kao zatravljen, a onda pogleda gore u planine. Što ga ovdje tako magično privlači? Carvalho je izjavio, da se ništa ne da ustanoviti,

da je Atlantski ocean razrovao obalu ovdje kao i svagdje drugdje. U međuvremenu je zaista mogao naučiti, da se planinski lanci ne daju razbiti samom čežnjom.

Nada li se nekom nadahnuću? Ne, ali nagon je u njega zaista nepogrešiv. On se umije koncentrirati, može da iskopča sve sumnje, pa uvijek upravlja svu energiju duše i sve živce tijela prema jednom jedinom cilju, na jednu jedinu misao. On uistinu zanosi sam sebe u trans, pa u toj medijskoj zanesenosti hipnotizira druge. To je njegova mrva genija.

Signalist mora izmijeniti zastavice. »Antonio« i »Concepcion« poslani su u zaljev sa zadaćom, da istraže dokle se proteže usjek.

Priroda, međutim, ni sad ne priznaje, da je pobijeđena. Dok »Trinidad« i »Victoria« krstare puni iščekivanja, zastire se nebo, oblaci jure kao divizije u galopu, more se uzbibalo, došlo je nekoliko udaraca vjetra s kišom, i nevrijeme se pretvorilo u orkan.

Karavele se bore protiv dubina punih virova, križnice se lome, brodska oplata pucketa, more zanosi brodove na hridine, a kobilice stružu po pećinama. Pravom đavolskom mržnjom bore se elementi protiv ljudi, koji bi danas htjeli da im istrgnu zagonetku, što su je oni skrivali tisuće godina.

Tajfun bjesni trideset i šest sati, čitav jedan strašni dan i dvije još strašnije noći. Motovila se svijaju, brodovi gube sidra i nemoćno teturaju kroz struju poput podrtina.

Što se u međuvremenu dogodilo s »Antoniom« i »Concepcionom«? Lako se dade izračunati, da je i njih zahvatio rub iste oluje. Čini se, da je neopozivo došao kraj cijeloj mornarici.

Tako je i bilo. Mesquitina i Serranova korveta još su gore prošle. Teturaju u razbješnjelom kotlu između

plitkoga pruda, a vrhovima jarbola stružu kamenje sa stijena. Ili će se izvrnuti ili će biti smrvljeni.

Najednom ih orkan nezadrživom snagom potisne u unutrašnjost zaljeva. »Već su mislili, da su izgubljeni, kad im se najednom ukaže neki otvor, u koji brodovi zaploviše. Opazili su, da taj kanal nije zatvoren, pa nastaviše s istraživanjem. Stigli su u drugi zaljev, odjedrili dalje i našli morski tjesnac, koji je opet vodio u zaljev — ovaj put još veći od prijašnjih. Stigavši onamo, držali su, da je potrebno da se vrate, kako bi obavijestili vrhovnoga zapovjednika o svojem otkriću.«

»Trinidad« i »Victoria« međutim laviraju. Prošla su već dva dana otkako je uragan popustio. Magellan gleda Barbosu. Jesu li izvidnice izgubljene? Lijevo iza brežuljaka uzdiže se slabašan dim. Jesu li to brodolomci, koji neprekidno daju nijeme znakove?

More je opet blago, sivo, i pruža se u niskim valovima sve do obzorja. Još jedan dan, misli generalni kapetan. A onda? pita Barbosa. Hoće li admiral potražiti izgubljene? Gdje da ih skupe? U tom prokletom zaljevu, ili na beskrajnom Atlantiku?

Odjednom zagrmješe hitci iz topova, a grmljavina odjeknu s brdskih stijena. Iz ušća iza rta pojaviše se »Antonio« i »Concepcion« pod punim jedrima. Topovi gruvaju u znak pozdrava, korvete su se okitile zastavama sve do vrha jarbola. Čuju se poklici mornara, a oštro, radosno klicanje dopire preko vode.

Prijeko se s karavela odbijaju dvije jole. Mesquita i Serrano dolaze na admiralov brod.

Magellan došepa do brodskog slaza, sav je blijed od uzbuđenja, a u grudima osjeća srce, taj samovoljni mišić, ukočen kao grudu. Cilj? Je li to konačno tračak cilja?

Kapetani izvješćuju. Smiju se. Čestitamo, zapovjedniče!

Da, to bi mogao biti morski tjesnac. Sigurni ćemo biti tek onda, kad budemo vidjeli kamo izlazi. Dotle je sve nesigurno.

Zapovjednik zatrese glavom. To su argumenti za zanovijetala i pesimiste! Ne, ne, bez hladnih finoća! On ne će dati da ga smetu, on se nikada nije dao smesti. Ne bi više mogao podnijeti nova razočaranja. Upravo ih je nagomilavao na hrpu. Dosad nije dopustio, da itko na njemu išta opazi, ali svako od tih razočaranja ispržilo je jedan nabor u njegovu srcu.

On saziva svoje časnike. Jesu li im lica mrzovoljna? Kakve li malodušnosti, gospodo! Nema sukoba između mozga i osjećaja! Admiral živahno pokazuje preko ograde. Nisu li oni svi iskusni pomorci? No, onda moraju i oni vidjeti ono, što je već on razabrao, naime, da je plima ovdje jača od oseke. A zaključak, koji slijedi iz toga? Posve jednostavan, zar ne? Taj morski rukav mora dopirati do drugog oceana, i upravo na ovome mjestu izjednačuje se plima i oseka između Atlantika i Mar del Sur!

Na dogovor su sad pozvani kapetani i piloti, svi časnici, nautici, astronomi, meteorolozi. Komodore sjedi u svojem naslonjaču od crvena baršuna, iza stola za sjednice, poput kakva kralja. Sav se sja kao pobjednički vojskovođa. Klima glavom, smješka se; sad će se oni svakako sporazumjeti s njime. Smijucka se učenjacima; njegova je zvijezda ipak išla pravom putanjom.

Zar je zaista mislio, da će ga pohvaliti? A zašto?

Njegova je volja izvršena, dobro, sad mogu prekinuti ekspediciju. Pretpostavimo, da je otkrio prolaz. Neka dakle požanje svoju slavu. I mi ostali htjeli bismo svoj udio u njoj. Španjolska će platiti dukatima. Pođimo po te dukate! Ako se generalni kapetan pomamio za novim otkrićima, neka kod kuće opremi novu ekspedi-

ciju. Ova ovdje već je trinaest mjeseci na putu, a to bi moglo biti dovoljno.

Magellan mora osjećati te misli. Pogledom svojih nemirnih okruglih očiju upravo je opipao izraz na svakom licu pred njim, prebrojio je sve one, koji se bune, saslušao mrmljanja. Na časak je zapanjen, jer je računao sa sljedbenicima, a ne s otporom.

Odmah se međutim njegov prkos zapaljuje na njihovu. Ako je prije htio da vijeća, sad će zapovijedati. On reče:

»Parola je razumljiva sama po sebi: Ona glasi: Naprijed!« To je jedina deviza, koju on oduvijek priznaje.

Netko iz pozadine upita mrmljajući, kako stoji stvar sa zalihom hrane.

»Ni dobro ni loše«, odvrati admiral. »Nabavit ćemo ono, što nam je potrebno.«

Gomez, kormilar »Antonia«, usprotivi se. To je posve nemoguće. Imaju zalihe svega još za četvrt godine, a to je jedva dovoljno da se vrate kući.

Magellan odmjeri časnika. Ah, taj stari konkurent! Zar se ipak izvukao iz svojega skrovišta? Za vrijeme bune držao se neutralno. Dokle se god činilo, da će pothvat propasti, bio je zadovoljan. Zar je zaboravio spustiti zaklon na lice, sada, kad je njegov suparnik pružio ruku, da dohvati uspjeh, za kojim je on sam težio, pa ga ne želi priuštiti komodoru?

Magellan oštro odvrati:

»Određivanje smjera moja je stvar. A smjer se ne će mijenjati.«

Gomez mu usprkos toga odgovara. Iza kanala, ukoliko je to uopće kanal, sigurno leži orijaško more. Prava bi ludost bila da prođu kroza nj bez dovoljnih rezervi. On predlaže, da odjedre u Španjolsku i da ondje opreme novu mornaricu. Njihova je oprema utrošena, a momčad oslabljena.

Magellan misli na intrige u Sevilli. Kad bi poslušao te glatke riječi, tko mu jamči, da Gomez ne će biti novi vođa?

Opaža, da kormilar ovdje već nije osamljen. Gomez ima prijatelja, a nije mu ni teško steći nove prijatelje. Treba samo da ucijepi slušaocima strah pred smionim pothvatima. Ta u njima već sjećanje na dosadanje pothvate izaziva jezu.

Admiral grize usne. Zar je na njemu prokletstvo, da mora uvijek vladati pomoću sile, kad ne može da vlada razlozima? On teško ustaje i kaže:

»Čak kad bih i bio siguran, da ću morati pojesti kožu na jedrima, prošao bih kroz taj morski tjesnac, da iskupim riječ, što sam je zadao svojemu kralju.«

Pola sata kasnije potrčaše glasnici preko paluba korveta. Znakovi trublje. Objavljuje se stroga zapovijed šefa eskadre: Pod prijetnjom smrtne kazne zabranjeno je govoriti o povratku kući ili o nestašici živežnih namirnica.

Na »Trinidadu« zalepršaše zastavice. One pokazuju prema putu zagonetki.

1. studenoga 1520. zaplovili su u zaljev. Tim danom počinje nova epoha u povijesti.

Francisco Albo zapisuje u brodski dnevnik: »Lijevo od zaljeva zavija morski tjesnac u velikom luku i posut je mnogim hridinama. Kad uđeš u prolaz, moraš se držati sjeverne strane, a kad si u njemu, zaplovi jugozapadno posred kanala i čuvaj se hridina. Nakon nepunih deset morskih milja plovidbe ugledat ćeš dva pješčana otoka, a kasnije je kanal otvoren tako, da smiješ jedriti bez oklijevanja kako god hoćeš.«

Veličanstvena alpska krajina, zaodjenuta kratkim proljećem polarnih krajeva, opkoljuje mornaricu kulisama djevičanske netaknutosti. Masivne planine uzdižu se iz mora i penju se neposredno u oblake. Ledenjaci se diče neprilaznim modrim svjetlucavim ledom, a sjene neprohodnih prašuma zalijepile su se kao paučina na obroncima prostirući se nadaleko. Gole kamene ploče stisnule se uz brdo, a kraj njih, umiješane u simfoniju mračnih boja, i harmonički vodeći svijetle vrhove posute snijegom u doline, pružaju se sočni pokrivači vlažnih zelenih livada.

To je uzvišeno veličanstvo prirode, koja iz beskraja stvara beskraj. Pokazalo im se, međutim, samo protiv volje i neprekidno se ljuti. Uljezi, sićušni u svojim karavelama, prema strmini silnih masiva neznatniji od kukaca, počinju se plašiti. U tim kotlovima neprekidno nešto žubori i štropoće, sikće i grmi. Usovi se neprekidno ruše u more, ispočetka polagano, a onda brzo kao u slobodnom padu, naglo se šireći. Voda kipi i zapljuskuje obalu.

Boje li se? Oni i ne slute, da će ih taj kanal okruživati dvadeset sedam dana i noći i da će se morati pomoću dubinomjera probijati kroza nj više od šest stotina kilometara, kako bi ga istražili.

Neprekidno mjereći dubinu dubinomjerom vodi Magellan mornaricu, crtu po crtu, u jezoviti kanal. Dupini skakuću preko valova, na žalu pušu tisuće morskih lavova i žmire prema brodovima, a na otocima se kreću dostojanstvene obitelji pingvina. Obilje zaljeva, usjeka, zavoja i pobočnih rukava mora smesti otkrivače. Nije li to labirint, i kako ćemo bez Tezejeve zaručnice rasplesti njegove hodnike?

Komandant izdaje zapovijedi pravom mjesečarskom sigurnošću. Tako je, kao da je cio svoj život čekao upravo na tu zadaću, kao da je svladao sve zapreke,

prebrodio sve poteškoće i skupio svekoliko znanje, samo da je ispuni. On nema pomoćnih sredstava, nema instrumenata ni mjernih aparata, nema ni karata, ni pilota, ni iskustva u tom veoma opasnom prolazu, gdje na svakom koraku vrebaju najrazličitije opasnosti. U tom se tjesnacu skriva stovrsna smrt; iza svakog zaokreta može se opasan finale sručiti na brodovlje.

Magellan je oprezan, jer je uvijek bio savjestan. Čamci ispituju dubinomjerom korito tjesnaca jednu dužinu broda za drugom. Put se ispituje kao močvarno tlo, preko kojega putnik mora prijeći. Generalni kapetan ne miče se ni na sekundu s prednjega kaštela, već palac po palac ispituje more, struju, mjesta, na kojima su naplavljeni otpaci, mjesta, na kojima se očito skrivaju vrtlozi. On plovi oko podvodnih hridina i razaznaje ih po trulim morskim algama, koje gore na površini odaju položaj pećine pod vodom.

Vrijeme je oštro i hladno. Puše vjetar, oštri dah, koji neprekidno zviždi i prodire kroz ogrtače i odijela, tako da koža zebe, puca i poprima voštanu boju. Nebo je prljavo, rijetko se pokazuje iznad oblaka, a i u tim slučajevima samo kratko, poput munje. Iz njega sipi fina ledena kiša, posvuda naokolo lepršaju pruge magle, mute obrise, mijenjaju krajine, sprečavaju orijentaciju. Oblaci zapinju za planine i svojim crnkastim zastorima zamračuju klance. Tjesnac se najednom suzuje. Čas prije bio je širok trideset kilometara, a sad se suzuje na četiri. U sumraku kruži nad jarbolima orao. To je kondor silno širokih krila, našešurena bijela ovratnika. Promuklo krešti. Jedne večeri, u času kad se učinilo, da se sunce rastalilo, uzletjelo je nekoliko crvenkastih čaplji s perjem poput pahuljica i uletjelo u sam sunčani žar, koji prodire kroz oblake magle.

Tko kaže, da je to zaista morski tjesnac? Sigurno je zaljev, dublji i prostraniji od dosadanjih. Mornari

veslaju kroz neki tjesnac i moraju spustiti sidro pred planinom, koja se uzdiže iza njega. Kako bi se uopće neki kontinent mogao rascijepiti? Nisu li Portugalci morali također oploviti Afriku? Ovaj kontinent produžio se čak u Arktik. Njega ne možeš svladati, on jednostavno ostaje bedem, kojega je tvorac povukao da stavi granicu ljudskoj radoznalosti.

Optimizam se lomi. Oduševljeni patrolni brodovi previše su optimistički ocijenili ono, što su pronašli. Kapetani su se samo hvalisali svojom viješću. To je zaljev. Već su pretražili nekoliko tuceta takvih zaljeva. Nikoga ne može zamamiti okolnost, da je zaljev ovaj put veći. Krenimo natrag prije nego što je kasno, prije nego što smo konačno zalutali u toj pustoši!

S otoka, na kojem se malo odmaraju, časnici mrko pilje prema obali, u valove i u planine. Sve je to beznadno i negostoljubivo. Tuljani, mršavi nojevi, vidre, divlje mačke, a iznad maglice albatrosi, koji se jedva kad dotiču tla.

Pravo je ludilo, što komodore ne želi ni noću počivati.

Šljupke mjere dubinu pri bijednom svijetlu svjetiljki sa ribljim uljem. S korveta sablasno svijetle zublje. I to treba da su plamenovi radosti? To je prije mrtvački ples!

Admiral se ne obazire na to. Sve je nesigurno, ništa ne može točno odrediti, mora se nadati umjesto da zna, mora širiti vjeru, a sam ne može biti uvjeren, da će ona sudbina, koja mu uvijek izmakne, kad posegne za njom, možda značiti pun pogodak, ali vjerojatno samo hitac u prazno! Sve to razara u njegovoj duši mir, koji izvana ne smije da napusti.

Jesu li sami u toj pustoši? Hoće li tu biti domorodaca, koje bi mogli ispitati? Je li to kraj svijeta? Kamo to prodiru u nepoznato? Gdje će se u tom nepoznatom

kraju iskrcati, kako će proći kroz te neistražene krajeve? Je li svijet kugla? Što znači ono svijetlo, što ga razabire u tami zdesna?

Albo, koji stoji kraj zapovjednika na brodskom mostu, bilježi u brodski dnevnik: »U morskom tjesnacu, južno, ugledao je Magellan noću brojne vatre, pa je zbog toga tu zemlju nazvao »Tierra del Fuego«.

Imena! Sama imena! Ta imena ne vrijede ni koliko pusti dim. Dim možeš osjetiti i vidjeti, a što znaš o toj Ognjenoj zemlji? Isto tako malo kao i o tjesnacu, po kojemu jedriš. Admiral ga je okrstio »El Canal de Todos los Santos«, Pigafetta ga naziva, »Streto patagonico«, a mornari ga nazivaju »Estrecho de Magellanes«.

Je li to, međutim, zaista kanal, hodnik, prolaz?

Već se čini, da ništa nije dokazano. Pred njima se put razilazi u dva smjera. Ne, ovdje ne pomažu nikakvi snovi, iz kojih se dadu stvarati slike po želji. Sad se rasplinjuju i one perspektive, za kojima si najviše čeznuo. Nad morem se skupila magla, planine su se utisnule jedna u drugu poput grdosija. Koji kanal vodi ravno? Zar možda oba vode usporedno, ili se možda jedan od njih otvara, ili će čak oba svršiti u istoj slijepoj ulici?

Generalni kapetan šalje »Antonija« i »Concepcion« u jugoistočni kanal. Zar »Antonio« nije pravo razumio zapovijed? Odjedrio je punim jedrima, a »Concepcion« ne može tako brzo da ga slijedi. Serrano krstari pred ulazom misleći, da će se sestrinska lađa vratiti, no »Antonio« je nestao u maglici. »Concepcion« okrene ispred vjetra i zaplovi za njim.

Magellan ne gleda onamo. On zakreće u drugi zaljev sve do neke rijeke, koja u slapovima pada u more. Ondje spušta sidro. Korača po palubi korvete. Neka njegovi ljudi love ribe, neka istražuju rijeku, neka šeću po obalama! Samo da su mu neke novosti!

Herrera, koji je zaista kao prvi u punoj mjeri zaslužio ime povjesničara Novoga svijeta, prikazuje taj boravak prema pripovijedanju saučesnika: »Prizori s obje strane morskoga tjesnaca bili su najljepši od svih, što su ih istraživači dotad ugledali. Visoke planine, pokrivene snijegom, na podnožju obrubljene divnim drvećem, činile su granicu obzorja.« Pigafetta, koji se iskrcao na kopno, izražava se o kulinarskim užicima, koji su skromni, ali donekle liječe skorbut bolesnika. Rijeka je puna sardelica, u brodskoj kuhinji cvrče tečna jela, a ima čak i priloga za ribu. »Našli smo biljke, od kojih su neke gorke, no neke vrlo tečne, u prvom redu neka vrst slatkoga celera, koji raste uz izvore. Nemajući druge hrane jeli smo to bilje.«

Zar nema nikakvih vijesti? Dani prolaze kao da svaki od njih traje pun tjedan. Neizvjesnost se više ne da podnijeti. Trebali su ipak da zaplove u smjeru, što im ga pokazuje pramac. Admiral određuje posadu za šljupku i šalje je prema jugozapadu. Neka i ta ekskurzija donese razočaranje. Bolje nova bol, nego silna nada, koja zadire u misli, ali nikad ne pušta da je izvažeš, pa truje sve sokove u tijelu.

Magellan uopće ne razabire ljupkost svojega sidrišta. On sjedi u kabini i provodi sate mučno razmišljajući. Oblaci se razdvajaju i pokazuju krasan prizor: svjetlucave ledenjake, slične ledenim kristalima orijaških razmjera. Admiral ih i ne gleda, već prima izvještaje, a Albo treba da ih ubilježi u brodski dnevnik. »Nalazimo se u velikom zaljevu, u kojemu se nalazi više otoka. Izaslali smo na obalu čamac, da istražimo taj surovi i hladni kraj. Posada je po prilici jednu milju od obale našla grobište s više od dvije stotine grobova. Na obali leži mrtvi kit, neobično velik, a osim toga tu se nalazi i mnoštvo kostiju tih životinja, po

čemu se dade zaključiti, da ovdje vladaju žestoke i brojne oluje.

Zar još uvijek nema vijesti? Ovdje čekaju već tjedan dana.

Gdje su Serrano i Mesquita? Zar im se što dogodilo? Zar se ne umiju vratiti?

To su mučni dani. Magellan šepa amo tamo, gore dolje, nemiran je, ne spava, ne govori. To je gore nego Sevilla, gotovo gore nego San Julian. Ako taj put nije morski tjesnac? Onda je sve bilo uzalud, nagovaranje i predanost zadaći, odcjepljenje od Portugala, veliki plan. Kako je taj plan samo iznikao ni iz čega, kako je rastao i oživio! Danas nije razorena samo pusta želja, nije uništena samo ideja, danas i ovdje raspada se, zvečeći, cio njegov život, razbija se na nepremostivoj zapreci.

Pigafetta se bavi Patagoncem, koji razvija tek vrijedan čuđenja. »Svaki dan pojede punu košaru dvopeka i jednim gutljajem ispije pol vjedra vode. Miševe jede sirove, čak im ni kožu ne skida«. Kraj toga divljak ipak polako umire, umire zbog strane okoline. Admiral je i tu vijest saslušao nervozno trznuvši ramenima. Time je prešao preko svojega rasnog eksperimenta. Što ga se tiče ta Lombardijčeva igračka!

Čamac? Zaboga, je li to ona izaslana šljupka? Kako se drže? Domahuju li? Kliču li?

Sve skriva magla, i nitko ne može da razabere lica u čamcu, samo znadu, da su to oni, da to — konačno, konačno! — moraju biti oni. Što će donijeti? Još jedan čas i on će držati u rukama odluku, još samo četvrtina časka, nekoliko sekundi. Jesu li ga prevarile sve slutnje? Je li preceptor u školi za paževe imao pravo? Ovdje je ponor. Smije li ga preskočiti? Samo centimetar i on će biti ili uzdignut ili će propasti!

Čamac zastruže o brodski slaz. Jednim skokom našao se vođa patrole na palubi. Admiral ga ukočeno gleda. Blijed je, usne mu dršću, a gornji dio tijela ispružio je naprijed.

»Moram obavijestiti vašu ekselenciju«, govori časnik, »da smo prodrli do nekoga rta. Iza njega leži otvoreno more.«

Magellan bi htio da mu zahvali, ali muca, ne može govoriti, plače. Ramena mu se trzaju, suze mu cure u bradu, raširio je prste na ruci, steže ih u šaku, kima glavom, smiješi se, jeca.

Otkako je ono primio iskaz milosti kralja-dječaka u Saragossi, ništa ga još nije potreslo. Onda su se bila otvorila vrata ispunjenja, ali sad je stigao na prag, preko kojega smije ući. Je li Gomari, historiku toga desetljeća, uspjelo da uhvati udarac gonga toga sretnog trenutka, o kojem piše? »Magellan je sam sebe smatrao najsretnijim čovjekom, koji je ikad živio na svijetu. Upravo nije mogao da se snađe od radosti zbog toga, jer mu je sad bio otvoren put do azijskih otoka i put oko globusa. Pomislio je i na svojega kralja Karla i na velike milosti i nagrade, što će mu ih taj kralj podijeliti.«

Zar Magellan zaista tako misli? Budući položaj i kapara za lovor časti u toj su pustoši postali posve nevažnima. Njegovo častohleplje davno je već zarđalo u poteškoćama, ukoliko je taj projekt ikad rođen zbog otaštine, a nije značio onaj muškarački nagon, koji čovjeka tjera da pokaže što vrijedi, vječni san herojskih duša o izvršenju vječnoga djela, dar, što ga suđenice spuštaju u srca izabranih ljudi, da bi iznova istrgle univerzum iz njegova ležišta. Ne, ne, Gomara je profesor povijesti u toploj sobi, ali misli toga čovjeka s mora, koje šiba oluja, misli generalnoga kapetana Magellana vjerojatno ne lete u susret audijenciji u Valladolidu;

vjerojatnije je, da lete k Beatrizi i Rodrigu, a posve je sigurno, da lete do Francisca Serrao, kojemu je sad bliže.

Međutim su se bojazan i briga ubrzo iznova umiješale u zanos tih časova. Gdje je »Antonio«? Gdje je zaostala »Concepcion«? Karavele se naglo okreću i vraćaju se na ono mjesto, na kojem su se rastale od oba broda. Nema im ni traga?

Ima. »Concepcion« krstari pred sporednim kanalom. Serrano se pojavljuje na »Trinidadu«.

»A Mesquita?« pita admiral.

Kapetan slegne ramenima. Od časa kad je dobio zapovijed da pođe u izvide, nije više vidio Mesquitu.

Magellan problijedi. Pa to nije moguće! »Antonio« je najveći brod, a osim toga na njemu je natovaren najveći dio zaliha. Pa valjda se nije rasplinuo u zraku?

Serrano ne zna kako da to razjasni. On je, uostalom, pretražio zaljev. To je slijepa ulica, koja zavija opet u glavni zaljev.

Dobro, dobro, odvraća Magellan i razbija glavu pitajući sam sebe, što bi moglo uzrokovati taj gubitak, i kakve će biti posljedice. Zar mu olimpijski bogovi zavide na svakoj sekundi radosti?

Stišće usta i zapovijeda »Victoriji«, da pođe u potragu. A ako ne bude uspjeha? upita Barbosa. Onda neka na nekom povišenom mjestu zabodu zastavu i ispod nje u malom loncu polože pismo, u kojem se nalaže »Antoniju«, da zaplovi za mornaricom.

Hoće li to biti dovoljno? razmišlja Magellan. Jedva. Morat će postaviti jasnije signale! On brzo ispisuje još nekoliko pergamena i šalje jole. Jedna od njih mora njegove vijesti odnijeti do nekog rta u prvom zaljevu, u koji su stigli, a još jedna zapovijed deponirana je na otoku. Pigafetta komentira te mjere: »Vrhovni zapo-

vjednik čeka s »Trinidadom« i »Concepcionom« kod rijeke Isleo, koja se spušta s visokih planina pokrivenih snijegom, te kraj rijeke Sardela teče u more, a ovdje na ovom malom otoku dao je podići križ.«

Vjeruje li Magellan u čudo? Nekoliko sati kasnije vraća se »Victoria« iz kanala bez rezultata. Admiral stoji oborene glave uz ogradu. Nestanak toga broda zamrsio je geometriju njegova koncepta, u kojemu ionako nije bilo logike, jer se temeljio na nesigurnom sustavu pojmova, koji se nisu mogli odvagnuti.

Zato bi Magellan i htio uvjeriti sama sebe, da se u biti nije ništa promijenilo. Kakogod, međutim, mislio, ipak mora sam sebi priznati, da su zapletaji, na koje se već navikao, postali uistinu mnogo zamršeniji. Nisu se više dale nadoknaditi zalihe hrane. Zajedno s tom korvetom nestao je najodaniji dio njegove momčadi, sami Portugalci. »Antonio« je bio najbolji brod, a raspoloženje ostale posade, koje se čas prije uzdiglo, naglim će trzajem opet pasti u najtmurniji pesimizam. Kakogod okretao i izvrtao taj događaj, vidi, da gubitak korvete sam po sebi ništa ne može izmijeniti u njegovoj namjeri, ali može spriječiti da je izvede. Jakost njegove volje postoji doduše bez ikakvih pretpostavki i hrani se samo izdržljivošću. Naprotiv, provođenje njegova plana, koje je korak po korak iznudio od sudbine, može se sada posve izmijeniti.

Što vele kapetani? On bubnja prstima po stolu u svojoj kabini. Buna Cartagene i njegovih sudionika bila je najodvratniji zločin. Ne bih htio, da se moji drugovi Serrano i Barbosa ma i najmanjom misli poigravaju s bunom.

Vijećanje? Zar zato, da prođe slično, kao što su prošla i posljednja vijećanja? Plašljivci zarazuju hrabre. Španjolci će majorizirati Portugalce. Gdje je tu

izlaz? Treba saslušati one, koji su možda nezadovoljni, treba ih dovesti na pravi put. Zato će se graditi kao da se s njima slaže.

On ustaje, poziva flotnoga pisara i diktira dva jednaka pisma »Victoriji« i »Concepcionu«.

»Fernando de Magellan, vitez reda Svetoga Jakova, generalni kapetan mornarice, koju je njegovo veličanstvo izaslalo da otkrije otoke mirodija, kapetanima, kormilarima, brodarima i božmanima! Opažam, da je moja odluka, da nastavim naš pothvat izazvala u vama bojazan, da ćete bez nade u uspjeh biti izvrgnuti najvećim opasnostima. Vama se čini, da nam je preostalo premalo vremena, da bismo do kraja izvršili ovo putovanje. Ja nikad nisam potpuno odbijao ničije mišljenje i nisam prezreo ničiji savjet. O našim stvarima uvijek smo otvoreno razgovarali, i svatko je, kod svih vijećanja, mogao otvoreno izjaviti svoje mišljenje. Ali nakon onoga, što se dogodilo u luci San Julian držao sam, da je prikladnije, da vaše mišljenje saslušam radije pojedinačno, nego da sazivam sastanak. Zahtijevam dakle od vas, da mi pismeno iznesete sve ono što vam se čini da je korisno za službu njegovu veličanstvu i za sigurnost mornarice. Izrazito vas obvezujem, da mi ne savjetujete ništa, što bi se protivilo službi kralju, našemu gospodaru, i zakletvi, kojom ste mi se zakleli. Zapovijedam vam u ime kralja i kao vaš vrhovni zapovjednik, da mi reknete sve što mislite, da mi morate savjetovati u pogledu našega putovanja, te da mi pismeno iznesete svoje razloge, ne prešućujući ništa. Ja ću vam onda kasnije javiti svoje mišljenje i svoju odluku.«

Nikad nije bio mudriji nego u tim recima. Sad pokazuje povjerenje, a ono mora da uguši želju za pobunom u zametku. Svaki savjet dobro je došao, i on je uvijek bio veoma zahvalan za poticaje. Tim izmamljuje iz njih argumente, kojima potajice podbadaju protiv

njega. Istodobno ograničuje i njihovu slobodu, jer ne smiju predložiti izmjenu, koja se protivi službi, što je on lično određuje, ni autoritetu, što ga on utjelovljuje. Pozivajući ih, da mu svoje mišljenje kažu bez poljepšavanja, oduzima opravdanost svakoj pritužbi na njegovu autokraciju. Kako moraju pismeno da izraze svoje mišljenje, ponukao ih je da ga formuliraju stvarno i kratko. Osim toga on ih je time vezao. Konačno im je samo malo popustio ular, ali im je zato stegnuo žvale, jer piše: »Kasnije ću vam onda javiti svoje mišljenje i svoju odluku.«

Kakav je uspjeh imao s tom diplomacijom, koja je kod njega posve nova? Po nalogu kapetana i časničkoga zbora stilizirao je učeni Andres de San Martin opće mišljenje. Njihovi prigovori izneseni su pošteno a isto tako i njihovi prijedlozi. Otvorena zapovjednikova riječ izazvala je iskrenost.

»Odgovaram, da, usprkos svojoj sumnji, da se tim kanalom može pronaći put na Moluke, ne vidim razloga, da ne iskoristimo proljeće za potanje ispitivanje ovog našeg otkrića. Vaša bi ekselencija prema tome učinila dobro, da to vrijeme godine upotrebi za istraživanje kanala. Isto tako bilo bi dobro da u siječnju pomislimo na povratak u Španjolsku. Dani će onda postati kraći, a plovidba po moru sve opasnija. Sad kad dani traju sedamnaest sati, ne računajući vrijeme sumraka, imamo žestoke vjetrove i česte oluje. Kakvo vrijeme možemo očekivati zimi?«

Hoće li ih poslušati? Oni to ni sami ne vjeruju. Poznaju ga i znadu, da orkani i nevrijeme nikada ne će djelovati na nj. Ako pak ova pasaža — tä koliko je samo puta vjerovao u se, a ipak je njegova iluzija neprekidno varala njega, a po njemu i njih! — ako ta pasaža na kraju uopće nije prolaz kroz kontinent? Što onda?

Izjava se nastavlja:

»Priznajem, da mi se ne čini mogućim, da dalje prodremo prema jugu u smislu zapovijedi, što ih je vaša ekselencija dala kapetanima na Rio Santa Cruz. Ako smo već na ovoj geografskoj širini svaki dan izvrgnuti oluji i nevremenu, kako će onda biti, ako se na šezdesetom ili na sedamdeset i petom stupnju toliko približimo polu, koliko je to odlučila vaša ekselencija, ili ako put prema Molucima moramo potražiti jedreći oko Rta Dobre Nade? Držim, da je to nemoguće izvesti. Nipošto ne bismo mogli stići onamo prije zime, a veoma iscrpena momčad podlegla bi poteškoćama. Nemamo dovoljne količine živežnih namirnica, a ono što imamo, nije prikladno da momčadi dade novu snagu. Opazio sam, da se oni, koji obole, veoma teško oporavljaju.«

Generalni kapetan šutke čita. Dosad ga ništa nije skrenulo s njegova smjera puta, ni buna, ni tuga, ni neuspjesi, ni mržnja, ni glad. Hoće li astronomova razborita razlaganja, hoće li iskrena otvorenost izazvati ono, što je već davno zabranio svojim mislima: da se pokoleba?

»Bilo bi veoma dobro, kad vaša ekselencija ne bi noću jedrila kraj tih obala«, nastavlja San Martin, »i to jednako zbog sigurnosti brodova kao i zbog toga, da se momčadi dopusti odmor. Nakon devetnaest sati dnevnoga rada mogli biste zaista zapovjediti, da se na četiri ili pet sati spuste sidra. Kad sunce zađe, morali bismo spustiti sidra, pa bilo to samo zbog toga, da izmaknemo hridinama, među kojima se čak i danju možemo probiti samo uz najveće opasnosti.«

Magellan složi listove ispisane sitnim slovima, izravna ih i zamišljeno se zagleda u njih. Da, on traži od njih ono, što nije moguće. Ali zar od sebe traži manje? Zar on više spava? Jede li snažniju hranu? Oni se izmjenjuju na dužnosti, a on bdi danju i noću. On jede

isto što i mornari, i on prebire po oskudnoj hrani. Kod njih hranu začinja društvo, a on ostaje posve sam. Misle li oni, da je lako stvoriti odluku? Odreći se, da, to je uvijek jednostavno. Možda je on samo tvrdoglaviji od njih, ali kao pojedinac mora da bude tvrđi od cijele mornarice zajedno.

Sad secira njihove razloge. Možda je očekivao, da će se buniti, ali oni su samo razboriti. Zato ne može jednostavno odbaciti njihove prigovore, već ih mora postaviti na vagu. Na jednu tezulju stavlja njihove sumnje, a na drugu svoju upornost. Kao u kakvoj igri na šahovskoj ploči gura zaključke na njihovo mjesto.

A onda, kao da je odjednom izvrnuo stol, na kojemu je pomno složio svoje figure, odbacuje svaki oprez. U rijetku atmosferu politike, što ju je sam izmislio, utjera opet vrući dah svoje strasti, koja nikad nije usahla. Njegova odlučnost očituje se u dvjema granitnim rečenicama.

I nadalje je najbolje da uvijek idemo naprijed! »Kunem se viteškim redom San Jaga, što ga nosim na svojim grudima, da ću iskoristiti vrijeme, što ga kao cvijet proljeća imamo u rukama, a nadam se, da će nas bog, koji nas je doveo u ovaj tjesnac, voditi i dalje do cilja naših nada.«

Uz taj srebrni ton fanfare kreću na put. Plove kroz kaos otoka, kraj zaljeva i zatona, kraj ponora i hridina.

Izbijaju iz morskoga tjesnaca i vide orijaško more, koje se valja prema obali i koje se u zvonu obzorja vjenčava s nebom.

Uostalom, što se u međuvremenu dogodilo s »Antonijem«?

Admiral se još uvijek u sebi buni protiv misli, koja se i u njemu i u njegovim pratiocima ipak pretvorila u sigurnost. On nalaže San Martinu, da upita zvijezde.

Astrolog radi cijelu noć služeći se svojim spravama i tablicama, a zatim donosi rješenje u kapetanovu kabinu. Nesiguran je i koleba se između ponosa, što ga osjeća učenjak, kojemu je uspjela operacija, i osjećaja nelagodnosti kirurga, kojemu je umro pacijent. Promišljeno govori:

»Kapetan Mesquita je zarobljen na svojem brodu. »Antonio« jedri na Atlantskom oceanu kući, prema Španjolskoj. Ali kralj će kazniti dezertere«, brzo nadovezuje, kako bi oslabio dojam loše vijesti.

Magellan ga porugljivo pogleda kroz uski raspor svojih očnih kapaka. Gleda ga iznad svijeće, koja jarko titra kraj njegova ležaja.

»Sa zvijezdama nemam sreće«, odvrati škripavo. San Martin je radostan, što je time otpušten.

Admiral bulji u titravi plamičak. Je li trebao da tu vijest unese u zapisnik? Čemu? Ona ne sadrži ništa posebno, te samo potvrđuje ono, što svi misle. Astrologija je jednostavan posao, a osim toga, ako im je i uspjelo da pobjegnu u kanalu, put kukavštini je sad zakrčen, jer bez njega ne mogu *kroz* kanal natrag. Danas ih ima ondje, gdje ih je htio imati još od Guadalquivira. Vezani su uza nj na život i smrt. Nevolja je dovela do drugarstva, a iz drugarstva će se konačno roditi jedinstvo.

»Antonio« je brod, koji prati nesreća. Prvi njegov zapovjednik, Faleiro, poludio je, Cartagena je postao buntovnik, de Coca se nije održao, a u San Julianu morao je iz topova pucati na tu karavelu.

Admiral zna, da zvijezde ovaj put nisu varale. One ne varaju nikada, kad njemu navješćuju zlu kob. Pa ipak još ne može ni da nasluti sve posljedice toga dezertiranja.

Gomez je sve od Seville čekao da kucne njegov čas. Sva njegova suzdržljivost bila je samo gluma, a i kod onoga dogovora u tjesnacu njegova je iskrenost bila proračunana. Nikad nije zaboravio, dobro zaključuje Pigafetta, »da je Magellanov dolazak u Španjolsku kriv, što je njegova molba odbijena i da je on, umjesto da bude stavljen na čelo ekspedicije, koju je sam projektirao, dobio samo određeno mjesto kormilara. Pritom ga je najviše uzbuđivalo to, što je morao da stoji pod zapovjedništvom Portugalca.«

Kad se ono usprotivio admiralu, nije ni na trenutak želio da ga uvjeri, već je na taj način pokušavao samo da se umili onima, koji su bili nezadovoljni i koji se nisu usudili da to reknu. Na »Antoniju« je odmah našao sljedbenike, pouzdane znance, a osim toga i nesigurne mornare. Na brodu su se četiriput izmijenili kapetani, a mornari ostalih brodova gledaju na posadu »Antonija« od one večeri u San Julianu s prezirom. Jedni ih smatraju izdajicama, a drugi kukavicama.

Gomez izolira Portugalce i potiče Španjolce na bunu. Zar da jurnu u propast? Lako se uviđa kako je smiješno umišljati, da taj zaljev predstavlja prolaz na putu prema otocima mirodija!

Kormilar skrenu »Antonija« s linije brazde flote. Mesquita viknu na njega, a Gomez mu osorno odgovori. Razvija se svađa, i kapetan ljutito navaljuje na kormilara. Gomez je samo vrebao na to, pa napadne Mesquitu. Njegovi drugovi dotrče. Zapovjednik je ranjen, oboren i okovan.

Što sad? U tom času signalizira admiralski brod zapovijed za polazak u izviđanje, zajedno s »Concepcionom«. »Antonio« odmah odjuri no lađa nije odjedrila u kanal, već je u magli kliznula pod obalu, zaobišla iza »Trinidada« mornaricu i provlači se prema ulazu u zaljev, prema Atlanskom oceanu.

Premda se sve odvilo prema njegovoj želji, Gomez je i dalje ostao u pozadini. Odviše je pametan, a da bi se nametnuo kao zapovjednik korvete. Kod kuće bi — već po njegovim prijašnjim molbama — lako mogli odgonetnuti, da je on potaknuo taj udarac. Zato je za zapovjednika izgurao nekoga Guerru, čovjeka bez utjecaja, koji bi u španjolskoj imao da ogrne cijelu akciju ogrtačem legitimnosti, jer je rođak Cristobala de Haro, pa zbog toga ima bliske veze s financijerom ekspedicije, a po njemu i s kraljevskim dvorom.

Osim toga bilo bi, naravno, efektno, kad bi Cartagenu i Reinu mogli da upotrebe kao svjedoke protiv generalnoga kapetana. »Antonio« zaplovi uz kontinent, no potraga ostaje bez rezultata. Vrijeme je mutno, brodovi ne mogu pristati, a na obali se ne zapažaju ni vatre ni bilo kakvi drugi znakovi. I viceadmiral i kapelan zaista su definitivno nestali, pa im ni tada ni kasnije nisu nađeni ni tragovi.

Korveta skrene na istok, preko Atlantika, prema Africi. Na visini obratnice ponestaje hrane. Izbile su bolesti. Patagonac, što su ga vodili sa sobom, umro je jednako kao i njegov drug na »Trinidadu«.

Nakon mnogo muka ugledaše konačno područje Guineje. Odavde kreću prema sjeveru. Svaki čovjek dobiva dnevno tri unce dvopeka. Nakon šest mjeseci stižu u Španjolsku.

Putem je Gomez svakoga pojedinog čovjeka veoma pomno podučio.

Tako je Ured za Indije iz svačijih usta čuo jednaku vijest: da su admiralski brod tražili u zaljevu, na ugovorenome mjestu sastanka, i da ga nisu našli; da je Mesquita opće poznat po svojoj naprasitosti i da je htio nožem probosti kormilara. Zato je bilo potrebno da ga vežu.

Službenici veoma pomno zapisuju svaku izjavu u zapisnik. Nikada nisu bili skloni velikom planu, a onaj portugalski pustolov, kojega je kralj, sad već rimski car Karlo, tako prenagljeno imenovao generalnim kapetanom, uvijek im je bio trn u očima, koje su zamutili spisi.

Valladolid se sav zgrozio i ogorčen je. Službenici u ministarstvu krše njegovane ruke slušajući izvještaj o tako strašnim otkrićima. Mendoza je umoren, Queseda smaknut, a Cartagena i Reina izloženi na obali? Komodore je zaista bio nevjerojatno preuzetan. Ne samo da je prekoračio svoja ovlaštenja, nego je i na najsramotniji način zloupotrebio povjerenje svojega vladara.

Ovdje, za ovim zelenim stolovima, u pomno sastavljenim izvještajima, u parfimiranim dvoranama, u razgovorima vođenim za stolovima prekrivenim čipkastim stolnjacima, čini se put mornarice kao lutanje luđakâ, i svatko otklanja odgovornost za nj. Šta ti fini prelati, dvoranici i državni funkcionari znadu o uraganima i o samotnim noćima, o bijedi i nevolji, o stenjanju i gorčini, o ljudima koji umiru od gladi i žeđi, o ljudima punim vjere, o buntovnicima i o divovima!

Oni slušaju o nadljudskim naporima, o junačkim djelima. To im škaklja uši, to je senzacija. Važno listaju po svojim paragrafima i ispituju, je li se vrhovni zapovjednik u onoj pustoši točno držao propisa, što su ih oni u svojim mirisnim budoarima izmislili za svaki njegov korak.

Nije li se Španjolska strašno osramotila tom ekspedicijom? Ne će li se Portugal smijati?

Dezerteri svi jednoglasno izjavljuju: Magellan je pravi zao duh, okrutan je, pravi pravcati tiranin. Tko ga god podsjeti na kraljeve zapovijedi, toga on predaje krvniku. Dušom je i tijelom Portugalac, i nema sumnje, da sluša tajne naloge dom Manuela. Posve je sigurno,

da nikad ne će stići na Moluke. Uostalom, što radi on? Bez cilja i bez plana jedri uz obalu Novog kontinenta i niz nju, trati vrijeme, gubi karavele i bez ikakva efekta troši robu i živežne namirnice.

Kraljevsko vijeće u Burgosu organizira opsežna preslušavanja. Zaključci su mu upravo delfijski.

Mesquita ostaje u tamnici, a uhićeni su i Guerra i Gomez. Ostala momčad puštena je na slobodu, jer bi za državnu blagajnu bio prevelik teret, da toliki ljudi dulje vremena čame u tamnici.

Umjesto toga sjećaju se obitelji generalnoga kapetana. Beatriz, koja je drugo dijete rodila mrtvo i koja je sada slomljena i bolesna, počela je, držeći u naručaju nježnog i bolešljivog Rodriga, obilaziti državne urede. Srce joj je puno bojazni, a zaplašene oči pune su joj suza. Ona zaklinje službenike, stavlja prigovore zapisnicima. Ona poznaje svojega muža; sve su optužbe protiv njezina muža napuhnute. Kleveću ga, a Beatriz odbija kretnjom glave sve te optužbe. Svaka je riječ u tim optužbama laž!

Zar vijeće u Burgosu to ne vidi? Ona piše ministrima, brani admirala i napada dezertere. Barbosa joj pomaže. Oboje se bori protiv prljavštine, protiv difamiranja, protiv denuncijanata. Oni sastavljaju obranu, savjetuju se sa svojim prijateljima. Malo je tih prijatelja. Većina ljudi ih izbjegava, a oni, koji i osjećaju saučešće prema njima, odgovaraju, da treba pustiti sudbinu da se istutnji. Beatriz se bori protiv te jeftine letargije. Da, ona se bori i upravo začudnom snagom steže drhtavim prstima svoju ljubav. Davno joj je već veliki projekt oteo muža, ali njezina sklonost prema njemu uvijek je bila požrtvovnost. Sad je posve utonula u žarki plamen predanosti.

Kao odgovor šalje Burgos oštar nalog. Žena generalnoga kapetana i njezin sin imaju se staviti pod naj-

strožu stražu. Postoji sumnja, da bi ona, u sporazumu s admiralom, htjela da pobjegne u Portugal.

Iberskim poluotokom, Italijom i Francuskom, Engleskom i Njemačkom, cijelom Evropom odjekuje porugljiva vijest: Magellan je luda! Magellan je šarlatan! Ne, Magellan je varalica!

Plavo, blago zaobljeno, uvijek pokretno, nedogledno more pruža se sve do obzorja. Pjenušave krune valova ljuljaju se poput čuperaka pamuka. Valovi pljuskaju i štrcaju u tankim češljevima izbrazdana vrha. U blizini su nalik na zeleno staklo, a izdaleka kao da su od neprozirna porculana; na odrazu sunca zlatni su brokat, a u daljini, u kojoj se spušta sumrak, mutne su ljubičaste boje.

Pramci sijeku šareno more, režu valove, a oni ih oblijevaju svijetlom pjenom, kucaju o brodske stijene, tvore na krmi virove i kao da sami sebe brišu svrstavajući se opet u beskraj oceana.

Voda. Već mnogo dana ništa osim same vode. Magellan plovi prema sjeverozapadu. »Vjetar je povoljan za plovidbu«, doznaje kasnije Herrera, »ali kako je more, otkad su brodovi isplovili iz prolaza, neprekidno veoma uzburkano, plovidba je vrlo naporna, to više, što je već zavladala oskudica u pogledu hrane i što se pitka voda počela kvariti.«

Hoće li se Ternate pojaviti iz te šumne pučine? Valovi, koji se od vremena do vremena pojačavaju, vijavice, koje kadšto zviždе kroz snast, nisu prevelike smetnje. Oni su navikli na orkane i tajfune, na prolome oblaka i na gromke oluje, no kako bi, međutim, mogli da naslute, da je svekoliko kopno svih kontinenata svijeta po površini manje od toga jednog oceana!

Voda, voda. Sve se promijenilo. Zrak je prozirniji, opalne je boje i treperi, nebo je gotovo ljubičasto, pravi baršun protkan svilom, zvijezde su krupnije i svjetlije, kao da su od jantara, rasvijetljena iznutra.

Pigafetta promatra svjetlucave kružiće, ali još pozornije promatra druge neobične stvari: »Južni pol nema iste zvijezde kao sjeverni. Ovdje zapažaš dvije hrpice malih maglovitih zvijezda, koje su slične oblačićima i leže jedne blizu drugih«. Magellanovi oblaci! Nalaze se u zviježđu Hydrus. »Usred njih svijetle dvije veoma velike zvijezde blijeda sjaja, kojih se kretanje jedva i opaža. One označuju Južni pol.«

Čudi se, što admiral zaista misli na sve. Dao je kormilarima nalog kamo da upravljaju brodove, a sad ih doglasom pita, kojim smjerom plove. Piloti javljaju. da bez najmanjih izmjena vrše njegove zapovijedi.

Ali ne voze njegovim smjerom, odvraća generalni kapetan, pa im daje poduku o otklonu magnetske igle, na koji se nisu obazirali, ali koji moraju uzeti u obzir, »jer igla, ovdje gdje se nalazimo, na južnoj hemisferi, nema više toliku snagu da potraži sjever, kao što to čini na sjevernoj poluci.«

Koliko je vremena prošlo otkako su iz kanala krenuli prema sjeveru i nadesno ostavili surovu obalu? Generalni kapetan promatra svoju mornaricu: tri karavele, stotinu sedamdeset i sedam ljudi. U tom moru oni su prvi Evropljani.

Voda, voda. Oni jedre i kormane. Deset dana. Dvadeset dana. Tri tjedna. Svakoga dana urezuju rez u dasku. Koliko su sad na putu? Četrdeset dana. Četrdeset dana nisu vidjeli ništa osim neba i mora!

Čini se, da je Magellan prema svemu tome ravnodušan. Koliko morskih milja, Albo?

Otkad smo prošli kroz prolaz, pet tisuća stotinu i dvadeset morskih milja, zapovjedniče.

Dobro, dobro.

Kamo ste nakanili, zapovjedniče?

Gore do trideset i drugog stupnja južne širine, Albo.

A zalihe?

Ah, zalihe! Rasporedit ćemo hranu, Albo. Ne prati li nas sreća?

More je mirno, ploča, koja svjetluca pod lučnom svjetiljkom sunca. Jezero bez opasnosti. Zapiši to u svoj brodski dnevnik, Albo. Za razliku od Atlantskog oceana neka to bude »Tihi ocean«!

Prati li ga sreća? Šezdesetak godina poslije njega drugi će neki čovjek, ploveći oko globusa i prateći točno u stopu njegove tragove i Pigafettin dnevnik, Francis Drake, engleski gusar i admiral, zabilježiti, da bi za to more bio prikladniji naziv »mare furiosum« nego »mare pacificum«.

Jesu li se elementi konačno iscrpli u kaosu, koji ih je htio spriječiti da prođu kroz tjesnac? Je li priroda svladana? Hoće li u njoj Ternate skinuti svoj veo? Pokažite ga, bogovi! Otok čudesa trebao bi da tik sjene novoga kontinenta izroni iz mora poput Venere.

Mjesec i po dana poslije kanala. Kako je samo s tim prolazom započelo novo računanje vremena! Ono, što je bilo prije, sad uopće ne broji. Tek prolaz kroz taj tjesnac znači polazak. Tim prolazom započela je ekspedicija. Potjerajte, bogovi, sat Kosmosa još za jednu sekundu! Kad podigne kladivo da odbija, znat ćemo da je svijet kugla.

Pedeset dana. Iz mora, koje se pretvorilo gotovo u afričku pustinju, u ravnicu, u gotovo nepodnošljivu jednoličnost, izbija namreškana crta. Ona prekida glatkoću obzorja kao kukica postavljena na rub sjajnoga svoda.

Mornar viče s jarbola. Otok! Začas je čitava momčad oživjela. Meso, svježa voda, voće, povrće! Mornari gurkaju jedan drugoga i cere se. Smeđe žene!

Kad su se približili, nada se pretvara u odricanje. Ružna mrlja na svjetlucavom prozoru mora, oskudna zamršena šuma, očito nenastanjena, nigdje nikakve životinje. To je atol, preliven pjenom, nepristupačan. Dalje!

Jedanaest dana kasnije još jednom isto razočaranje. Opet otok! Morski mlat sikće uz klisure. Luke nema. Ipak spuštaju sidro, a proždrljivi morski psi plove oko čamaca. »Nesretni otoci«, piše Albo u svoj brodski dnevnik.

Prati li ga sreća? Mornari pilje u nj, a oči im žmirkaju, očni su im kapci crveni, upaljeni od žarkih zraka, što ih voda odbija upravo bolnom oštrinom. Svako je lice isušeno i koža se s njega objesila u naborima.

Korvete prolaze kroz valove kao da kasaju po pijesku, kao da ih tko povlači preko prudova, koji se neprekidno množe, te praše za njima prije nego što su ih pravo i prerezali. Tu se gubi svaki pojam brzine. Plovimo li, ili stojimo na mjestu? Plovimo li polako ili brzo? Čini se, da ih more noću uvijek zanosi natrag za cio onaj dio puta, što su ga danju prevalili. Plove kao na vrtuljku. Ili možda stoje na mjestu, a zemlja kruži oko njih? Uvijek isto mjesto na zemlji. Nebo i voda. Voda i nebo.

Kako je s hranom, zapovjedniče? Kad ničega nema, ne možeš ništa ni raspodijeliti!

Netremice gleda admiral preda se. Skrivaš li se, Francisco Serrao? Ipak ću te ja pronaći! Svakog časa mogu natrapati na tebe, prijatelju moj. Kanal u Colonovu kontinentu bila je fikcija; no položaj molučkih otoka u tom oceanu je činjenica. Ako sam sudbini ispr-

kosio ono što nije bilo mnogo vjerojatno, zar da doživim neuspjeh u nečemu što se samo po sebi razumije?

Šezdeset dana. Pigafetta ne zaboravlja na svoje bilješke: »Zalihe hrane približuju se kraju. Dvopek i voda već su toliko reducirani, da ih dobijemo izvagane na lot. Pijući vodu ljudi začepljuju nos, kako bi mogli potpuno uživati.«

Mlake noći. Svod nad njihovim glavama, preko kojega je napet baršun, svjetluca dijamantnim pucetima, koja ga zatvaraju.

Sedamdeset dana. Plovimo li u pakao? Jesmo li mrtvi, i je li to već onaj drugi svijet? Mornari teturaju, jer više ne mogu otvoriti oči. Liježu na palubu i ne miču se. Čemu da se kreću? Kretnje izazivaju glad. Voda i nebo. Sunce i more.

Hrane, zapovjedniče!

Koliko smo morskih milja prošli od kanala, Albo?

Osam tisuća morskih milja od kanala, zapovjedniče!

Admiral se okreće. Šepa po palubi. Zapovijeda, da ga odvezu čamcem do »Victorije«, a zatim na »Concepcion«.

Zar možda kanite klonuti? Naprijed, naprijed, djeco! Saberite se! Nalazimo se u području Moluka. Da, možda se čudite, ali nisam li vas dosad svaki put doveo do cilja? Moramo doduše skrenuti malko prema sjeveru; na otocima nema dovoljno živežnih namirnica, o tom imam pouzdanih vijesti: Opskrbit ćemo se u susjedstvu.

Je li poludio? Posvuda naokolo voda. Voda i ništa drugo. Kani li ih samo hrabriti, ili mora da im laže, jer ne zna više što da radi, jer ne zna više što je istina? Ima li halucinacije, ili ih samo vara? Zar mu se možda čini, da je taktičnije da im dočara sne, koji bi ih mogli utješiti, nego da bude iskren?

Možda on zaista vjeruje u ono, o čemu tako razmetljivo govori? Na njegovim geografskim kartama, tim proizvodima mašte, naznačili su kosmografi Moluke u moru. Osam tisuća morskih milja. Već bi davno morali biti kod otoka!

Ali čak da i jesu kod otoka? Nisu li ondje Portugalci? Zar itko misli, da će oni dobrovoljno isprazniti svoj posjed?

Magellan je zaista samo jednu brigu zamijenio drugom. On ispituje svoju armadu. Te korvete ne mogu preživjeti borbu! Mornari su pobijeđeni prije nego što bude ispaljen prvi hitac. Mora se odmoriti. Ali gdje bi mu se na oceanu mogla pružiti prilika za odmor?

Čudno je to. Oni mu nikad nisu vjerovali, ali sad imaju povjerenja u nj. Kimaju mu glavom i pužu do njega. Pokušavaju da mu poljube ruke, te snažne ruke, koje će ih i ovaj put sigurno dovesti do cilja.

Magellan guta slinu. Smješka se. Domahuje im.

Zatim opet stoji na zapovjedničkom mostu i proučava planove. Devedeset dana. Ovdje bi trebao da bude rt Cattigara!

Magellan mjeri. On pokazuje Albu i Pigafetti prevaljenu prugu i doziva San Martina. Ako ovdje položi šestar: smjer prema rtu Cattigara vodi na Moluke.

Ali taj rt je čista izmišljotina; narisan je! Pergamenat je strpljiv. Nitko dosad još nije vidio taj rt.

Prelaze preko ekvatora. Ništa. Kosmografi su budale! »Moramo im oprostiti njihovu zabludu, ta oni nikad nisu vidjeli ta područja mora«. Taj jadni izgovor, što ga je iščeprkao Pigafetta, sadrži neki bijedni humor.

Stotinu dana. Jesu li ikad ljudi podnijeli tolike muke? Jedva da se mogu dići za pedalj. Zglobovi su im utrnuli, mišići bezosjećajni, teturaju i pužu, puštaju da ih ljuljanje broda obara na palubu poput vreća, ne govore ništa.

Koža im je poput krpe, a kosti im kao kamenovi strše iz tijela. Nije li Magellan prisegao, da će prije pojesti kožne obrube jedara, nego što se vrati?

Pigafetta piše u svoj dnevnik: »Dvopek nije više kruh, već samo prašina pomiješana s crvima. Osim toga izbija iz njega odvratan smrad po mišjim izmetinama. Voda je pokvarena i zaudara. Da ne umremo od gladi prisiljeni smo da jedemo goveđu kožu, kojom je ovijena velika okrižica da se zaštiti od užadi. Ti komadići kože, neprekidno izloženi suncu, vodi i valovima, tako su tvrdi, da ih moramo četiri do pet dana namakati u moru, da malo omekšaju. Onda ih pečemo na ugljenu, da ih uzmognemo pojesti. Često jedemo i piljevinu, a miševi, koji su ljudima odvratni, postali su tako traženo jelo, da za komad plaćamo do pet maraka srebra.«

Kronist prekida pisanje. S ležaja dopire tihano jecanje, grozničavi dah zuji, a po koji od ljudi obuzetih bunilom kadšto glasno zastenje. Bolesnici su mršavi poput kostura. Zubno im je meso nateklo, suhe, raspucane usne zjape, a nepce je puno čireva. Devetnaest ljudi poginulo je poput šugavih pasa, a trideset ih leži u agoniji. Dodirneš li ruku ili nogu kojega bolesnika, bilo koje mjesto njegova tijela, on jetko i bolno zajauče.

Pigafetta se sagiba nad svoju knjigu. »Ne mogu dovoljno zahvaliti bogu, što u to vrijeme i usred tolikih bolesnika nisam imao ni najmanji napadaj.«

Da se pojavi ma i najsitnija bura, svi bi bili izgubljeni. Tko bi savio jedra, tko bi mogao da prihvati kormilo? Lombardijac šara retke, koji postaju nečitljivi: »Uvjeren sam, da nikad nitko više ne će poduzeti takvo putovanje.«

Od izlaska iz kanala već su stotinu i deset dana na putu.

Zemlja? Zaboga, je li to zemlja? Ne vara li se mornar u košu? Vjerojatno sanja u groznici. Sigurno ne vidi ništa, svačiji je pogled zamućen, sigurno više u snu.

Svi se guraju na pramac i najednom opet mogu da se služe nogama i rukama. To je zemlja, drugovi! Je li zaista zemlja? Nije li samo sjena, što je baca sunce, samo priviđenje?

Neki nisu čak ni slušali, što se zbiva. Drugovi ih drmaju, govore im, a oni samo apatički mrmljaju. Odakle bi najednom ovdje bila zemlja? Već tjednima umiru, stigli su na kraj svijeta, pali su nekamo s platforme svijeta i sad plivaju na vodi mrtvačke rijeke.

Vrlo se nježno svija na obzorju uska pruga. Oni plove prema njoj kao na uzici, i pruga postepeno izranja iz vode poput raspolovljena ploda.

Iznad sva tri broda zamnije najednom drhtavi, otegnuti ton. Časnici i mornari plaču. To je potresnije od sve nevolje. Stoje na palubi, teturaju i drže se za ogradu. Trzaju se i dršću, a niz osušene, iznurene obraze nesuzdržljivo teku suze. Jedni se stišću na druge, jedni podupiru druge, blebeću, malo podižu ruke, htjeli bi da domahnu prema zapovjedničkom mostu, admiralu.

Magellan im kima glavom. Rukom zasjenjuje oči i upravlja brod neposredno prema najprostranijem od tih uskih otoka, koji se ljuljaju u Oceanu poput okrenutih tanjura.

Eto, već su između hridina izjurili kanui, neobične gondole, a smeđi likovi veslaju prema karavelama. »Trinidad« zakreće u vjetar, za njim »Victoria« i »Concepcion«. Motovila škripe, a sidra padaju na dno.

Za čas su palube preplavljene. Domoroci se poput majmuna penju na brodove, blebeću, trče u kabine, zaviruju u svaku prostoriju i uzimaju sve što im se sviđa. Momčad je odviše slaba, a da bi se branila. Di-

vljaci se guraju između njih, premeću kabine, kradu, pa čak i bolesnicima oduzimaju stvari iz ruku.

Čini se, da brodove smatraju poklonom, što im ga šalju njihovi dobri demoni, jer na njihovim otocima nije još nikada pristao neki stranac. »Po znakovima čuđenja, kojima se javljaju, zaključujemo, da su oni, prije nego što su nas ugledali, bili uvjereni, da su jedini ljudi na svijetu.« Beskrajno su radoznali, posve primitivni, ali pred Španjolcima mašu kopljima, premda su šiljci tih kopalja samo zaoštrena riblja kost.

Njihovo je naoružanje možda neopasno, ali njihov broj nije nipošto neopasan. Generalnoga kapetana obavješćuju, da su divljaci prerezali uže, kojim je za krmu »Trinidada« bio pričvršćen čamac. Budu li ih još neko vrijeme puštali da rade što hoće, oni će s korveta skinuti sve što nije prikovano! Admiral udara nogom o palubu. »To su otoci kradljivaca!« reče bijesno.

Odmah zapovijeda, da dignu sidra. Domoroci smjesta bježe na svoje kanue natovareni plijenom. Mornarica se udalji nekoliko uzlova na more. Međutim se spušta noć.

Brodovi krstare u lakom povjetarcu. Nakon tri mjeseca i dvadeset dana konačno se nalaze u neposrednoj blizini kopna, a ipak ne smiju stupiti na nj. Sad ih žešće davi srdžba, nego što ih je prije mogao da zaguši očaj. Nekoliko uzlova dalje ima mesa i vode, peradi i povrća, a oni osjećaju, kako im jezik natiče u ustima i cjenjkaju se za miševe, koje će iznureni želudac začas opet izbaciti.

Zar ikakva pravda može da dopusti ovakvu propast? Zar da od gladi umru pred smočnicama krcatih polica samo zato, što im uskraćuju njihove ključeve?

Bolesnici moljakaju. Onako bijedni, slični su životinjama. Kad bi im tko donio utrobu ubijenih divljaka, šapuću oni. Mučno otvaraju natečene kapke. Ah, kakav

bi to bio užitak! Uzbuđeno šapću kako znaju, da bi od toga odmah ozdravili.

Sigurno je, da se u zoru mora nešto dogoditi. Ne mogu ploviti dalje, neprekidno naprijed, u propast, u pravo ništavilo i ne mogu tu prvu nadu, koju su konačno iznudili od strašne vodene pustinje, žigosati kao posljednje odreknuće. Disciplina znači podvrgavanje podnošljivu autoritetu. Njihovo uzbuđenje treba ventilj; ako ih nitko ne oslobodi bijesa, koji se skupio u njima, tko će ih onda spriječiti, da sami sebe ne unište!

Admiral poznaje njihovo raspoloženje. Njemu se žuri. Možda bi već ova noć mogla da ga dovede do cilja. Kaznena ekspedicija na otoke mogla bi značiti propast sviju njih. Mnogo pasa nadvlada i vuka, a kad njegovi iznureni vojnici budu svladani, od velikoga će plana preostati u najboljem slučaju nekoliko brodskih podrtina.

Pa ipak ne oklijeva ni časka. Projekt je važan, ali jedinstvo flote još je važnije. Naprijed dobrovoljci! Oni se javljaju masovno. Jedva mogu napeti mišice, ali svatko bi htio da bude prvi u pothvatu protiv toga prokletog otočja. Magellan odabire najzdravije. Sam će voditi flotu čamaca.

Neki se časnik usudi da ga podsjeti, kako je generalni kapetan neophodniji na brodovlju.

»Zapovjednikovo je mjesto ondje, gdje se vodi borba«, kratko odvraća admiral.

Rano u zoru odveslaju do obale i iznenade domoroce. Razvija se okršaj, sedam je urođenika ubijeno, a ostali bježe. Magellan daje opljačkati kolibe i zapaliti ih. Na prudu leži čamac, što su ga domoroci ukrali s »Trinidada«. Smjesta ga natovare zaplijenjenim zalihama, a zatim veslaju natrag do brodova.

Tek što su stigli na njih, more se opet napuni kanuima. Sjatiše se oko karavela. Smeđi ljudi bacaju ka-

menje na palube. Brodovi pokušavaju da ih udare pramcem, no divljaci spretno izmiču sudaru. Poput roja osa zuje oko korveta. Brodovi razapinju jedra, a kanui izdubeni od stabala polako se gube iza vrtloga na krmi. Uskoro ih mornari razabiru samo kao roj muha, što zuji nad vodom.

Taj je izlet na čudan način osvježio mornare, pa čak i one, koji nisu sudjelovali u njemu. Namjerili su se na ljudska bića od krvi i mesa. Gdje žive divljaci, naći će i Evropljani hrane. Osim toga mora da je ovo otočje predstraža drugih otoka. Sad nitko ne sumnja u to, da njihov zapovjednik, koji ih je prevezao preko užeta iznad inferna, tankog poput paučine, može otkriti i raj.

Čini se, međutim, da je taj raj daleko. Oni jedre i ljuljaju se na moru; pramci njihovih brodova opet neprekidno režu silno more. Danju i noću. Ono malo hrane potrošeno je, a bolesnici kunjaju i jecaju. Gotovo tisuću morskih milja oteglo se putovanje do narednoga cilja.

Ljudi, međutim, ne životare više u mukloj rezignaciji. Magellan ih čuje gdje šapuću, gdje grde ocean, a gdjekoji kadšto i zazviždi po nekoliko veselih taktova. Admiral šepa među njima, sjedi uz ležaje bolesnika, kuša ih ohrabriti, razgovara s kapetanima, šali se s mornarima. Na mirnim valovima, koji poput jeke hvataju zvuk, opet se čuje smijeh i brbljanje.

Komodore je dobre volje i nije napet. Kad bi ga tko upitao, on bi mu morao odgovoriti, da sad konačno prvi put otkako zaprema položaj i nosi teret vrhovnoga zapovjednika, osjeća zadovoljstvo. Da, ima i povoda, da ga osjeti. Od nevolja i nesavršenosti, izdaje i slabosti složio je čelik svojega htijenja, a otpornoj je prirodi istrgao ono, što dosad nije htjela da priušti nijednom smrtniku. Dok je bio posve osamljen nije se dao smesti,

a sad mora opaziti, da se pobratio sa svakim od svojih drugova. Ne prati li ga sreća?

Deset dana kasnije ugledaše svedenu obalu, sličnu kladi, gdje se diže iz mora. Magellan je sa zapovjedničkoga mosta razabrao dva kanua ispred nekog otoka na jugu. On skrene na zapad do nekoga sitnog otoka. Pigafetta ga mjeri nepovjerljivim pogledom, no pokazuje se, »da je otok nenastanjen.«

Ovdje se iskrcavaju. Smijuckaju se silazeći u jole, a na obali zavlače šake u bijeli zrnati pijesak. Široko raskrečenih nogu hodaju po tlu. Čini im se, da se tlo ljulja, kao da ih želi nasamariti, kao da skače u more, ali to je samo zbog toga, što oni u sebi još nose teturave pokrete oceana, jer im još uvijek u ušima zuji njegova melodija, i jer im je njegov ritam poput uzla zavezan u svakom živcu.

Generalni kapetan se najprije brine za bolesnike. Prenose ih na kopno i polažu pod šatore, što su ih za njih podigli. Zatim za njih kolju svinju, što su je zaplijenili na otoku kradljivaca i sačuvali kao posljednju rezervu.

Jednim im je udarcem raspoloženje postalo izvrsno. Lutaju po žalu, kroz malu šumicu, i pripravni su da se svemu i čude i dive: plavom moru, šarenim školjkama, velikim kornjačama, nepomičnim kao kamenje, a prije svega palmama, kojih lepeze kao da su prevučene svijetlim lakom.

Narednoga jutra ugledaše barku s devet muškaraca, koja plovi prema njihovu žalu. Admiral se zamisli. On promatra svoje ljude. Živahni su, ali više slični brzim kosturima, nego vojnicima sposobnim za borbu. Ako urođenici dolaze kao neprijatelji, mornarica je bespomoćna. Napadne li je ma samo i jedna četa, izgubljena je.

On sakuplja časnike i mornare i zapovijeda im, da se povuku do šumice, da se bez njegova dopuštanja ne maknu iz sjene drveća i da i ne pisnu. Onda s Pigafettom i Henriqueom prilazi žalu.

Ondje su međutim četiri smeđa čovjeka pregazila plićak i izašla na obalu. Čamac upravo skreće prema sidrištu, gdje se pojavio cio niz drugih čamaca, koji očito žele loviti ribe. Brzo se približavaju armadi.

Admiral se javlja domorocima znakovima, a oni ih ponavljaju, kimaju glavama, cere se, smiju, šire ruke, a zatim se rukuju s admiralom.

To je zaista sunčan i sretan dan, jer su smeđi domoroci mirni i neopasni. Sad već i ribari, djetinjski se smijući, pljuskaju kroz vodu. Pigafetta ih karakterizira: nepovjerenje, što su im ga ucijepili kradljivci s prvog otoka, nije opravdano. »Ti su otočani uljudni i pošteni.«

Admiral daje da im razdijele darove. Domoroci kliču od radosti, pljeskaju se po golim stegnima, oduševljeni su i puni povjerenja. Dobivaju crvene kape, ogledala, češljeve, zvončiće i platnene košulje. Kao uzdarje donose domoroci iz svojih čamaca ribe, posudu s palminim vinom, banane i kokosove orahe. »Uskoro su se posve sprijateljili s nama.«

Magellan je međutim na oprezu. Može da zamisli, kako sve stvari, što ih divljaci vide kod stranaca, mogu izazvati njihovu pohlepu. Trčkaju po »Trinidadu«, opipavaju nepoznate predmete i čude im se. Tko bi, međutim, mogao zajamčiti, da sutra ne će htjeti da silom osvoje ono, što ih danas zanima?

Admiral se sjeća Indije i Malake. Dovoljno je iskusio, da u ćudi domorodaca bratski borave prijateljstvo i podmuklost, koje Evropljanin jedva da može razjasniti. On domahuje master Hansu, šefu artiljerije. Nešto mu zapovijeda, a Hans salutira i vraća se k svojemu topu.

Najedamput, dok svi na palubi gestikuliraju, brbljaju i sklapaju prijateljstvo, zaštropoću vratašca pred topom, i on zagrmi. Opća smetnja. Otočani preplašeno potrčaše do ograde, da poskaču u vodu. Magellan im nešto dovikne smijući se, mornari zadrže domoroce i smiruju one, koji dršću.

Admiral je postigao svoju svrhu. Domoroci postaju ponizni, i Pigafetta može sada prijeći na drugi čin primijenjene psihologije. Da ustanove kakve proizvode mogu da ponude otoci, vode goste u prostorije za teret na admiralskom brodu. U skladištima su lijepo sređeni uzorci: klinčići, cimet, papar, muškatni orasi, zlato.

Domoroci su odmah razumjeli, što bi živahni Talijan htio od njih. Cere se i pokazuju na različite vrste mirodija. Prave se važni, no lako se dade razabrati, da sve što vide, mora da postoji u obilju, doduše ne kod njih, ali u prilično ravnoj crti dalje od njih. Pigafetta, koji pozorno sluša i koji uopće ima nenaplativi dar, da se sporazumi s divljacima, razabire iz njihova govora još i više. On uzbuđeno dotrči admiralu.

Magellan stoji zamišljen na brodskom mostu. Večer se nježnim ljubičastim koprenama, kao s paučinom, spušta na otok i na svjetlucavu površinu beskrajnog oceana, koji je poprimio boju zelenih jabuka.

Pigafetta brzo govori:

»Mogu vašoj ekselenciji razjasniti tajnu neobične spretnosti tih urođenika.«

Admiral ga pogleda. Sluti li on, što će donijeti idući trenutak? U sumraku mu je lice veoma blijedo.

Pigafetta nastavlja:

»Iz razgovora i iz znakova dade se razabrati, da su urođenici već stupili u vezu sa strancima. Čini se, da su to bili Mongoli ili Kinezi, koji su dovle doprli sa zapada, jednako kao što smo mi doprli s istoka.«

Šutnja. Čuju se mornari i otočani gdje buče.

More pljuska diskantnim pjevucavim tonom o klisure. Sunce lebdi tik iznad valova poput sočne oljuštene naranče, valovi su puni grimiznih mrlja, kao da je tko na njih obilno nasuo granatno cvijeće.

Pigafetta šapćući nastavi. Posve ga je omamila mjera te nenadane logike:

»To dokazuje . . . «

Magellan podigne ruku, a Lombardijac zašuti. Admiral mu ne odgovori, već krenu nekoliko koraka do vanjske ograde »Trinidada«. Ondje se zaustavi.

Posve je sam, i njegov zbijeni lik ističe se crno pred pozadinom neba natopljena krvlju, koje polako prelazi u blagu sjenu tropske noći. Mogli bismo pomisliti, da je taj osamljeni čovjek, koji gleda iznad pramčane statve svojega admiralskog broda, personifikacija ljudske duše, koja vječno traži, vječni pomorac, kojega bilo onog istog poziva, što je natjerao Vikinge na more, goni u daljinu, pa otima prirodi njezine tajne, jer je njegova čežnja u tome, da plovi po oceanima, a njegova sudbina u tome, da povezuje zemlje ovog svijeta.

Magellan se i ne miče. Njegov pogled obuhvaća more, obzorje, koje je sad crvenkasto kao plamenac: otok Tuluan, u obliku jastuka, proteže se slijeva, a iza njega jedva su vidljivi ostali otoci skupine Filipina. Vidi li što od toga? Što kuca u njegovu srcu, u tom vječno pokretnom, vječno prigušenom motoru?

»To dokazuje . . . « Trgovci sa zapada, trgovci s istoka? Je li to sjecište, na kojemu se pravci moraju sjeći? Zar se potvrda njegovih misli približila tako iznenada, upravo u času, kad se on uopće više ne usuđuje ni nadati? Da, da, samo je zgrabi, prihvati je, zadrži je i ne puštaj je iz ruku za vječna vremena! »To dokazuje . . . « da je danas ono, o čemu ste debatirali i prepirali se, zbog čega ste računali i mučili se brojkama, zbog

čega ste patili, drhtali i borili se, da je sve to sada konačno, konačno, ipak, ipak dokazano!

Preceptor u školi za paževe imao je pravo! Učenjaci su imali pravo! Ali to su bila samo blijeda naslućivanja teoretičara. Sad je to dokazano, no svu tu neizmjernu istinu nije dokazao hladni razbor, nije je dokazala matematika, formula. Pravi je napredak svakoga života u djelu, u sposobnosti da se žrtvuje, u sposobnosti da se održiš na životu usprkos sudbini, u snazi da se pokažeš vrijednim, u tvrdoći, koja se čeliči na svakom otporu.

Zemlja je kugla!

Večer je. Magellan stoji i gleda u sumrak. U tom trenutku njegov je život, njegov put iz dubine, put preko dubina, pred zamišljenim njegovim pogledom, ujedinjen u jednoj jedinoj slici iz velikoga niza svih onih slika, koje ga upravo zbunjuju. Sve je bilo dobro onako kako je bilo. Razočaranje i bijeda, glad i buna, prkos i očaj, poduprli su piramidu, a s njezina vrha, na koji se uspeo s toliko muke, svijetli dragulj spoznaje.

Da tu spoznaju osvoji za čovječanstvo, pokrenuo je kraljeve i ministre, učenjake i tajne savjetnike. Da se ta spoznaja pronađe, udes je odredio jedino toga čovjeka. Nije to okrunjena glava, nije ni prelat, ni profesor, već jednostavni kapetan, seljak iz Sabrose.

On je sve izgubio, mladost, ime, pa čak i domovinu. Nije li ta neumrlost vrijedna svih tih gubitaka?

Zemlja je kugla!

To je tjedan užitka. Žive u Doradu. Lijeno se protežu ispod kokosovih palmi, koje su za domoroce isto što i kuponi na dionicama za bogate kapitaliste.

Pigafetta to analizira sa sociološkoga gledišta: »Dvije kokosove palme mogu uzdržavati obitelj od deset osoba.« Kora daje liko, a od lika se prave užeta; srčika je kruh, plod sadrži mlijeko a jezgra mu predstavlja hranu. Lombardijac uči kako se priređuje palmino vino. »Da ga dobiju, domoroci zarezuju drvo; iz brazgotine curi sok, kap po kap. Sličan je bijelu moštu, ali je malo kiselkast. Taj se sok skuplja — pomoću bambusove trstike privezane za drvo — dvaput dnevno, ujutro i uvečer.«

Zašto je admiral ipak zlovoljan? Nema li mnogo razloga, da bude veseo? Istina, još uvijek ima nekoliko bolesnika, a neki i umiru. Među njima je jedan paž s »Trinidada« i brodski mali s »Victorije«. To je žalosno, ali generalni kapetan zaista radi sve što može, pregleda bolnicu, donosi bolesnicima palmina vina, »koje se pokazuje kao veoma dobar lijek za njih.«

Otočani su krasni gostoprimci. Dovlače perad i voće. U pohode dolazi i njihov vladar, »neki starac naličena lica, sa zlatnim naušnicama.«

Neki časnik pregleda sa svojim ljudima otok i javlja admiralu rezultat. Nije isključeno, da bi se u potocima moglo isprati zlato.

Generalni kapetan mu grubo odvrati:

»Zabranjujem, da se to pokuša. Flota je izaslana, da natovari mirodije.«

Časnik se zapanjio. Očekivao je priznanje, a ne ukor. Admiral čak ne pokušava da opravda svoje držanje, već se okreće. Ramena su mu zaobljena kao onda u San Julianu.

Najednom se opet žuri. Je li sve spremno za odlazak? Zašto oklijevaju? Još uvijek nismo na Molucima!

Je li to čežnja za prijateljem, koja ga tako žestoko tjera? Ili se sjetio svoga ugovora, u kojemu mu je obećana posebna nagrada, otkrije li više od šest otoka? Uostalom, ne bi li tu nagradu mogao i sam zaslužiti ovdje, u čistu zlatu?

Na dan odlaska armada umalo da nije izgubila svog kronistu. »Trinidad« je digao sidro i polako se pokrenuo s plimom. Pigafetta se naslonio na ogradu i peca.

Mali trzaj. Korveta je strugnula po pećini, Lombardijac se poskliznuo; pao je u vodu, a da to nitko nije zamijetio, jer su sve ruke zaposlene time, da korvetu gurnu u dublju vodu. Pigafetta viče, no nitko ga ne čuje, jer njegovu viku zaglušuju zapovijedi i upute. Talijanu je u posljednji čas uspjelo da uhvati uzicu s jedra, koja se povlačila po vodi. Život mu zaista visi o niti. Položaj mu je strašan, jer je zaljev pun morskih pasa. Pigafetta iz svega glasa urla prema visokoj krmi. Konačno izviruju glave iznad brodske ograde, spušta se čamac, i Pigafetta je spasen.

Jedre prema Massaui, otoku ispred Mindanaoa. Noću već vide vatre, a ujutru stiže do »Trinidada« čamac.

Admiral je odlučio da izvrši veliki pokus. Nalaže Henriqueu, da priđe ogradi. Henrique dovikne nešto domorocima i počinje im govoriti malajski. Magellan, časnici i momčad napeto čekaju, što će se dogoditi.

Smeđi se domoroci trgoše, a onda počeše živo domahivati i gakajući odgovarati. Razumjeli su Henriquea. Njihovo je narječje malo drukčije, ali sporazumijevanje se odvija bez poteškoća. Magellan se smije, mornari čestitaju Henriqueu, a Henrique od ponosa kesi zube i izvrće oči, da mu se vide bjeločnice. S tri rečenice postao je važniji od najvrednijega pilota.

Generalni kapetan nalaže da na dasku svežu crvenu kapu i nešto sitnica, te da sve to dobace domorocima. Domoroci je izvlače iz valova, cere se i nestaju. Ubrzo se pokazalo, da je to bila izvidnica njihova kralja.

Nekoliko sati kasnije dolazi i sam kralj, okružen s nekoliko velikih čamaca. Dostojanstveno sjedi u svojemu čamcu »pod svodom od rogožina.« Henrique ga oslovljuje, a kralj sagiba glavu pokrivenu vunastom kosom i šalje poslanstvo na palubu. Poslanstvo dobiva darove, a kralj nato predaje zlatnu šipku i košaru punu ingvera.

Posada se i opet mora čuditi, jer Magellan ne prihvaća darove. Pigafetti je to nepojmljivo, jednako kao i svima ostalim, pa od samog čuđenja postaje lakoničan. »Predvečer smo se s mornaricom usidrili pred kraljevim stanom.«

Admiral povezuje diplomatske veze po evropskim pravilima — kao da je u Evropi ili barem u Indiji. Henrique dobiva čast poslanika, a i opremljen je tako. Mora otići kralju i pozvati ga na brod, a zatim ga zamoliti da im proda živežne namirnice. Osim toga ima uvjeriti kralja, da se mornarica pojavila kao prijatelj otočana.

Vladar domorodaca Colambu je zadovoljan. U pratnji šestorice odličnika pregleda »Trinidad«. Magellan je dočekao čamac uz brodski slaz, kralj se uspinje na palubu, grli generalnoga kapetana i poklanja mu tri porculanske posude sa sirovom rižom i različitim ribama. Admiral ga oblači u tursko odijelo od crvene i žute tkanine, a daje mu k tome i kapu. Pratnja dobiva ogledala i noževe.

Priređen je službeni doručak. Henrique prevodi govore kao kod kakva diplomatskog sastanka, pa pripćuje kralju, da komodore kani živjeti s njime u bratskoj slozi. »Čini se, da se to Colambu svidjelo«, smijucka se Pigafetta.

Magellan je toga dana ponovo dokazao umješnost, što ju je naučio na Malaki, da se uživi u predodžbe divljih naroda. Taj otok može postati važnim uporištem.

Potrebno je, dakle, ne samo osvojiti njegova vladara, već mu istodobno i na vrlo uvjerljiv način pokazati koliku moć imaju njegovi gosti.

U tu svrhu poslužio se admiral upravo rafiniranim stupnjevanjem. Najprije je kralju pokazao bogatstvo: sukna najrazličitijih boja, alat, različiti pribor, lanene tkanine, stakleno biserje. Zatim mu pokazuje puške i hladno oružje. Na kraju dolazi artiljerija: ispaljuju topove, da prikaz bude zorniji, »što je otočane strašno preplašilo«.

Onda dolazi vrhunac. Na palubi su se međutim svrstali vojnici potpuno oklopljeni. Na danu zapovijed napadaju mornari oklopljene ratnike mačevima i bodežima. Magellan poziva kralja i njegovu pratnju, da i ona sudjeluje u napadaju. Napadnuti stoje poput zida i neranjivi su.

Domoroci su silno oduševljeni. Colambu dobacuje Henriqueu: »Takav čovjek može se boriti sa stotinom drugih!«

Admiral odmah potvrđuje to mišljenje, i Henrique uzvraća po njegovu nalogu: »Svaki brod ima dvije stotine ljudi oružanih na taj način.«

Magellan ga i dalje zasljepljuje. Poveo je Colambua na zapovjednički most. Ondje stavlja pred njega geografske karte, busole i male kompase, pa po svojem sluzi tumači kralju, što znače instrumenti i na koji je način pomoću njih mogao da izmjeri kanal i put, što ga je prevalio do otoka. Smeđem vladaru mora se to učiniti pravim čudom. Aparati, koje nije još nikada vidio, povećavaju njegovo strahopoštovanje, i Magellan se u njegovim očima pretvara u silnoga čarobnjaka, kakva dotad još nije susreo.

Na rastanku moli Colambu, da mu admiral pošalje dva časnika, koje bi htio pogostiti i uputiti u običaje svoje zemlje. Admiral odabire kao jednog od svojih

izaslanika Pigafettu. Tako možemo Lombardijcu zahvaliti dražestan i opširan opis njegove neobične misije.

»Kad smo stigli na kopno, podigao je kralj ruke prema nebu i okrenuo se k nama. I mi ih podigosmo. Onda uhvati za ruku mene, a jedan od najotmjenijih domorodaca uhvati za ruku mojega pratioca. Zatim pođosmo u hambar, sagrađen od bambusa, gdje se nalazio čamac, dugačak po prilici pedeset stopa i sličan galiji. Sjedosmo u nj i pokušasmo da se sporazumijemo znakovima, jer nismo imali tumača. Osobe iz kraljeve pratnje okružile su ga stojeći, s kopljima i štitovima u rukama.«

Zatim jelo: »Postavili su pred nas zdjelu svinjskoga mesa i veliki pehar palmina vina. Kod svakoga zalogaja mesa ispili bismo šalicu vina, a ako je ne bismo do kraja ispraznili, što se rijetko događalo, naši bi gostoprimci ostatak vina izlili u neki drugi pehar.«

Zatim slijedi točan ceremonijal: »Kad god bi kralj htio da pije, podigao bi obje ruke prema nebu, okrenuo bi se k nama, desnicom bi dohvatio posudu s pićem, a stisnutu šaku ljevice ispružio bi prema meni. Kad je prvi put izveo tu kretnju, mislio sam, da me želi udariti šakom. U tom je položaju ostajao dok je god pio. Opazivši, da ga drugi oponašaju, i ja sam tako radio. Na taj smo način objedovali.«

Pigafetta drži knjigu na koljenima i vodi intervju kao kakav moderni reporter. Pokazuje na najrazličitije predmete, pamti njihove nazive i zapisuje ih. »Domoroci su se veoma čudili videći gdje to zapisujem!«

Zatim slijedi šetnja kroz selo: »Oni se tetoviraju i hodaju goli, samo su im bokovi pokriveni komadićem tkanine. Žene nose suknju od kore, koja im od bokova dopire do koljena. Kosa im je crna i dosiže kadšto sve do tla. U ušima nose prstene i zlatne naušnice.«

Pigafetta proučava njihove običaje: »Mnogo piju i neprekidno žvaču neki plod, koji se zove »areka«, a sličan je kruški. Režu ga u četiri dijela, zamataju ga u listove nekoga drveta, koje se zove »betel«, a ima slično lišće kao naši dudovi. K tomu dodaju malo vapna. Kad su tu mješavinu dobro prožvakali, ispljunu je iz usta, a usta im od nje postanu posve crvena. Svi otočani žvaču taj betel. Tvrde, da im to žvakanje jača srce i uvjeravaju nas, da bi umrli, kad ne bi mogli da žvaču.«

Po ulici se skiću psi i mačke, a u stajama vidi Pigafetta svinje, koze i kokoši. Domoroci uzgajaju rižu, proso, komorač i kukuruz, a bez ikakva napora pobiru kokosove orahe, naranče, limune, banane i ingver.

Zatim Lombardijac dolazi »do kraljevske palače, koju bi mogao usporediti sa sjenikom. Zgrada počiva na četiri čvrsta stupa i pokrivena je bananinim listovima. Uspinjemo se u nju po ljestvama. Kad smo stigli onamo, zamoli nas kralj, da sjednemo na bambusove pokrivače i da prekrižimo noge, kao što sjede krojači u svojim radionicama. Pola sata kasnije donesoše nam zdjelu s pečenom ribom, svježim ingverom i vino.«

Gozba je obilna. Pigafetta dodaje negodujući: »Moj je drug pio tako neumjereno, da se opio.«

»Međutim se spustila noć. Svjetiljke, što ih upotrebljavaju ti otočani, načinjene su od neke vrsti arapske gume, umotane u palmino ili smokvino lišće Kralj nam znakovima pokazuje, da želi poći na počinak, a zatim i odlazi. Mi ležimo na bambusovu pokrivaču, a pod glavom nam je jastuk od palmina lišća.«

»Rano ujutro drugoga dana kralj mi dolazi u pohode. Hvata me za ruku i vodi me na isto mjesto, gdje smo sinoć sjedili, da zajedno doručkujemo. Kako je međutim došla šljupka s broda po nas, ja mu se ispričavam i odlazim sa svojim drugom. Kralj je veoma dobre volje. Ljubi nam ruke, a mi mu to uzvraćamo.«

Predajući izvještaj na admiralskom brodu ustanovio je Pigafetta, da je admiral zlovoljan. Tome ne može biti uzrok jedino zdravstveno stanje posade, koje je jednako bijedno kao i prije. Činjenica, da je momčad izgubila svu snagu, ovdje se na mjestu preobilja, vidi upravo tragičnom jasnoćom. Pet ljudi umrlo je usprkos najbrižnijoj njezi. Među njima je i de Coca, kratkoročni kapetan »Antonia« i buntovnik.

Je li Magellan nestrpljiv, što se put otegnuo za nekoliko tjedana, koliko je morao čekati, da mu mornari ozdrave? Ne daju li se mjeseci daleko pred ciljem uvijek lakše podnijeti nego ono nekoliko dana, koji već gotovo kucaju na vrata cilja? Kad bi bilo samo to! Morao je strpljivo čekati punih devet godina, pa zar da ga sada smeta ta zapreka, koja se neprekidno smanjuje?

Ne, ne, njega muče zaista ozbiljne bojazni. U njemu se nemir nije nikada razbio u lakomislenost, ali danas mora biti oprezniji nego ikada.

Stigao je Colambuov brat, vladar nekoga susjednog otoka. Ljubezan je i sav sja u zlatu. Pigafetta skicira njegov portret: »To je najljepši od svih muškaraca, što sam ih vidio kod tih naroda. Kosa mu je crna, mirisava, povezana svilenom koprenom, a u ušima nosi prstene.« Ima »neku vrst bodeža ili mača s veoma dugačkim zlatnim drškom. Čak i na svakom od njegovih zuba vidimo tri zlatne pločice, tako da se čini, da su mu svi zubi obrubljeni zlatom. Namirisao se storaksom i benzoeom.« Taj vladar pripovijeda, da se na njegovu otoku nalazi zlato u komadima velikim kao lješnjaci, pa čak i kao jaje. To je zlato pomiješano sa zemljom, pa ga valja odvojiti pomoću rešeta.

Ubrzo postaje jasno, da im se nije samo hvalisao. Neki domorodac nudi rižu i smokve u zamjenu za nož. Admiral ga kuša platiti zlatnicima, ali domorodac ih

odbija, jer i sam ima dovoljno te svjetlucave robe. Neki drugi domorodac donosi masivnu zlatnu šipku i traži za nju šest nizova staklena biserja.

Generalni kapetan postaje još šutljiviji. Eto, ovdje se sada iz privlačljivosti one žute kovine, koja je u Evropi tisuće godina izazivala najokrutniju pohlepu, rađa opasnost, koja bi mogla da ugrozi ekspediciju gore od svih tajfuna i valova velikih poput brda, više od svih strahota i nevolja.

Odmah zabranjuje, pod prijetnjom smrtne kazne, da itko od posade primi zlato. Pigafetta doznaje i obrazloženje: »Da ne odamo otočanima, da više cijenimo zlato nego našu robu.«

Je li taj dokaz logičan? Krije li on u sebi svrhu, koja opravdava naviještenu osudu? Magellan je odlučio, da će je bezobzirno izvršiti kod najmanjega prijestupa. Nitko među njegovim mornarima i časnicima, ni ljudi njegova povjerenja, pa čak i njegove najiskrenije pristalice ne će pojmiti, da bi trebalo smatrati zaslužnim čovjeka, koji se odriče bogatstva, kad mu se ono upravo nameće bez rada.

Magellana nikad nisi mogao pravo razumjeti. Svojim velikim planom, nepokolebljivim lovom za tim fantastičnim projektom, diktatorskom energijom i užarenom ekstazom, riješio je jednadžbu, čije brojeve ni sam nije poznavao. Za sve svoje pratioce ostao je zapravo čudan i jezovit. Na kraju je stekao njihovo povjerenje samo po tome, što su svi bili upućeni na njega, i što se uspjeh spremao da okruni njegovo djelovanje.

Sad međutim mora temeljito odbaciti nadu, da bi ga oni ipak mogli shvatiti. Zar su oni zbog toga podnijeli više jada nego svi ostali ljudi na svijetu, da za to dobiju manju nagradu, nego što je dobiva svaki tusti

kramar kod kuće? Zar im je on toliko zavidan? Uživa li on u mukama, koje im nameće odricanje? Naslućuje li u svakoj udobnosti života kršenje subordinacije? Neka onda sam ostane siromašan, ako takav glupi recept zadovoljava njegove blesave želje, ali kako može da to brani svojim drugovima, kako može da brani Španjolskoj da se nasiti grabeći iz obilja?

Zaista, upravo se u toj točki Magellan razlikuje od svojega vremena, a možda i od svih epoha. Još nekoliko godina kasnije, dugo nakon njegove smrti, trgovci će kod kuće voditi parnicu protiv njegove sjene, a palača pravosuđa u Valladolidu odjekivat će od optužbi protiv luđaka, koji se ustručavao da gomila zlato, što su mu ga nudili.

Zar oni ne će da ga razumiju? Čak da i hoće, ne bi ga razumjeli. Ta kako bi pojmili, da on nije ni pustolov ni konkvistador? To ga naime dijeli od Balboe i Corteza, to će ga dijeliti od Pizarra. Za njega ništa ne znači čista moć, milost i bogatstvo; on drži, da mora ispuniti zadatak, i ne traži nikakav zemaljski užitak, premda taj zadatak prelazi iz područja duha u područje materije. Magellan je fanatik ideje, a nije korisnik te ideje.

Svojevoljno je svojim ljudima zabranio da žude za zlatom, ali zaista nijednog od njih nije trebao kazniti zbog prekršenja te zabrane. To je trijumf njegova vodstva. On se manje odmara od njih. To im možda imponira, ali ih ne bi spriječilo u sakupljanju zlata. Njegov je ugled, međutim, na valovima Pacifičkog oceana porastao prešavši iz discipline, koja je u međuvremenu postala sama po sebi razumljiva, u neizmjerno poštovanje. Poslušnost je tribut, što ga njegovi ljudi plaćaju ne više njegovu položaju, već njegovoj nadmoćnosti.

Zato smije u tim danima biti pun duboke zahvalnosti. Tih dana pada godišnjica bune u San Julianu. Nije li se njegova sudbina odonda izmijenila na najdivniji način?

Na Uskrs je održana na otvorenom trgu parada. Nastupila je glazba sa četom vojnika. Zatim vojnici izvode stari španjolski ples s mačevima.

Mašu sjajnim oštricama, sagibaju se, mačuju, udaraju nogom u pod i atakiraju. To je slika kontrasta, koji te mogu upravo smesti! Ljudi su u crnom baršunu, koji se usko priljubljuje uz tijelo, glazba svira koračnicu, oružje svjetluca; kraj njih su goli domoroci, a svuda naokolo pruža se zastor orgijaških boja grmlja i šikara. Iznad svega se pak nadvilo nebo kao brušeni safir. Plavilo toga neba nadovezuje se na jednaki sjaj mora, kao da ta svjetlucava ljuska obuhvaća čitav globus.

Danas se admiralu čini, da je postigao vrhunac svojih želja. Na čudan način postaje pristupačan. Cilj je blizu, prijatelj je blizu, a ta prva stepenica ovoga dana znači već korak prema Ternateu.

Magellan daje u zemlju zabiti veliki križ, pa ispred njega govori svima sakupljenim. Pigafetta nam je sačuvao njegove riječi. Generalni kapetan, koji se dotad ograničavao samo na zapovijedi, pretvorio se toga dana u pravoga govornika.

»Taj je križ«, govori on glasom, koji najednom postaje neobično sposoban za modulaciju, »zastava, koju mi je povjerio moj vladar, da je zabodem u zemlju, gdje god se iskrcam. Postavit ću ga dakle i na ovom otoku. Taj će znak«, obraća se on kraljevima, »biti za vas veoma koristan. Svi evropski brodovi, koji će vas kasnije pohoditi, razaznat će po njemu, da smo mi

ovdje primljeni kao prijatelji, pa ne će izvršiti nikakva nasilja prema vama ni prema vašem imutku. Čak kad bi koji od vas bio i uhvaćen, trebalo bi mu samo da pokaže na križ, pa bi ga odmah oslobodili.«

Henrique prevodi njegove riječi. Magellan završava glasno i uvjerljivo:

»Križ treba postaviti na najvišem vrhu ovoga kraja, kako bi ga svatko mogao vidjeti. Poslušate li moj savjet, uvjeravam vas, da vam ubuduće ne će više nauditi ni munje i gromovi.«

Čemu toliko preuveličavanje? Zar ga je taj svečani dan naveo na to, da se hvališe? Zar iskorišćuje strah otočana pred olujom, da im zada prenagljena obećanja, koja bi više pristajala u registar revnih misionara? Zar je praznovjeran?

Ni govora. On je u tom času diplomacijom, primjerenom svom položaju, spriječio svaki otpor i zauzeo otok za španjolsko prijestolje. Križ, što je odabrao kao vidljivu zastavu, legitimira njegovu okupaciju, i svi je kršćanski pomorci moraju poštovati. To, što je govorio, da će ih križ zaštititi pred olujom, samo je narkotik za domoroce. Oni se ne će buniti protiv toga, da postavi križ, niti će ga oštetiti, kad bude zabijen u zemlju. Upravo na taj način osigurao je sebi pravo i moć na tom otoku.

Magellan vedro razgovara s kraljevima, zanima se za probleme njihova vladanja, za njihove običaje i njihovu religiju. Onda pita, ne nalazi li se u blizini kakva luka, koja bi mogla da opskrbi armadu dovoljnom količinom živežnih namirnica. Colambu spominje grad Cebu i spreman je da otprati mornaricu kao pilot.

Izvrsno! Ima li vladar gdjegod kakvih neprijatelja? Generalni je kapetan pripravan da ih podloži za nj.

Colambu izmiče odgovoru. Mudar je, pa sigurno misli, da bi pobjede mogle da podjare tek pobjednika.

On ima doduše protivnika na nekim otocima, ali »sad nije prikladno vrijeme da ih napadne«.

»Dobro«, odvraća admiral, »drugi put ću dovesti toliko ljudi, da ću hametom potući sve neprijatelje.«

Zatim ustaje.

Je li križ zaboden? Šepa na obalu. Na što uopće još čekamo?

Naprijed, naprijed!

Cebu sav vrije od uzbuđenja. Na sunčanoj caklini mora, koje svjetluca po vrućini, uzdižu se u svijetli dan vrhovi jarbola mornarice, koja se kroz grebenje polagano približuje luci.

Na drvenom gatu skupljaju se tisuće urođenika, smeđi muškarci s kopljem i štitom, žene s djecom, vitke, pravilno građene djevojke sa cvijećem u kosi. Dovikuju i govore, pokazuju rukama i smiju se; sve su ulice opustjele, a stanovnici trče na žal.

Sad je mornarica u liniji brazde zakrenula u kanal, koji vodi u luku. Čuju se zapovijedi. Na »Trinidadu« se zastavice uspinju na jarbol; »Victoria« i »Concepcion« svrstavaju se u isti red s admiralskom korvetom, koja je ostala u sredini. U istom trenutku odjekne s palube glazba, odjeknu zvuci bubnjeva i trublji. Na velikom jarbolu »Trinidada« razvija se kraljevska zastava, na krmenom jarbolu zastava s grbom generalnoga kapetana Magellana. Istodobno razvijaju »Victoria« i »Concepcion« sve zastave. Vjetrić je napeo platno punih jedara i pretvorio ga u nabubrele jastuke. Mornarica okreće u zaljevu u kratkom luku usporedno s kopnom, vitla zveče, naglom grmljavinom topova brodovlje pozdravlja grad.

Od »Trinidada« se odvaja kuter i plovi prema gatu. Filipinci se guraju bliže, razabiru mornare uz vesla, na krmi časnike, a među njima čovjeka smeđe puti, u evropskoj odjeći.

On se prvi uspinje na obalu, a slijedi ga nekoliko pratilaca. Prolaze kroz redove domorodaca, koji uzmiču pred njima, i odlaze u izumrli grad. Dio otočana polazi za njima, te već nakon nekoliko koraka stižu u kraljevsku palaču.

Iz palače su pobjegle straže. Kuća je sva uznemirena. Dolazak mornarice, a još više pozdrav iz topova raspršili su sve dvoranstvo. U pustom predvorju nalazi Henrique samo jednoga dostojanstvenika. Čovjek dršće. Henrique ga umiruje govoreći, da je salva španjolski običaj i da topovski hici znače samo pozdrav kralju.

Ministar otrči s tom viješću svojem vladaru. Henrique se međutim osvrće oko sebe. Sviđa mu se njegova uloga poslanika.

Ministar se brzo vraća, pa poziva Malajca i njegovu pratnju da dođu kralju.

Vladar sjedi u prostoriji, velikoj poput dvorane, na rogožini, a oko njega su njegovi pobočnici i njegova garda. Henrique se klanja.

Vladar pita po svojemu ministru, što je strance dovelo na njegov otok. Malajac odvraća:

»Moj gospodar, admiral mornarice, generalni je kapetan u službi najmoćnijega kralja svijeta. Svrha je našeg putovanja plovidba do Moluka. Kralj Colambu nam je međutim toliko hvalio vrline i svojstva kralja otoka Cebu, da smo pristali ovdje, da pozdravimo vladara tog otoka i da zamijenimo robu za hranu.«

Kralj rekne nešto svojemu ministru. Ministar govori za njega.

»Kralj vam po meni izriče dobrodošlicu. Ujedno vam priopćuje, da svi brodovi, koji žele trgovati u njegovoj luci, moraju platiti carinu.«

Kralj kima glavom. Zatim se sam umiješa, da potkrijepi te riječi:

»Svatko se mora podvrći tom uvjetu. Nedavno je, prije četiri dana, bila ovdje džunka iz Sijama, da kupi zlato i robove.«

On zapovijeda, da pozovu sijamskoga trgovca, koji je još u gradu i koji može da potvrdi njegove riječi.

»To je nama posve svejedno«, odvrati Henrique, kojega domorodački vladari ne mogu natjerati u kozji rog. »Moj je gospodar admiral tako velikoga kralja, da nikad ne će plaćati carinu kakvom drugom vladaru. Neka kralj otoka Cebu odabere: hoće li prijateljstvo generalnoga kapetana, bit će to mojemu gospodaru milo. Hoće li rat, mi smo sporazumni i s time.«

Trgovac iz Sijama prekida raspravljanje. Taj trgovac poznaje pomorske putove, pa mora strance smatrati Portugalcima. Upravo zbog toga priprema se u trenutku njegova dolaska i njihova dolaska na otok konflikt između obaju naroda iberskoga poluotoka. Taj se konflikt dosada odvijao kao borba u polumračnim kabinetima, no sada se razvio u posebni dramatski vrhunac cijele ekspedicije.

U tom trenutku Portugal se, putujući i s t o č n i m putem, preko Indije i Malake, i stigavši na taj način do domovine mirodija, sukobio na toj svjetskoj pozornici sa Španjolskom, koja pokušava da silom postigne svoj cilj dolazeći z a p a d n i m putom. Razlozi, koji su ta dva naroda naveli da se late tih pothvata, bili su u svojemu korijenu merkantilni i povezani za zbivanja u Evropi, no posljedica Magellanova plana, toga projekta, smjese iluzije i energije, bile su apsolutno univerzalne. Iz kaosa snova, iz muteža naslućivanja jedan je smioni

admiral oblikovao realnost. U toj se realnosti danas — kao rezultat puta, koji će beskrajno proširiti ljudska iskustva, koji će oploditi cjelokupnu znanost i otkriti tajnu kosmosa — prviput na globusu sastao istok i zapad. U liku svojega sluge »Magellan je ukrstio mač sa svojim starim admiralom, Albuquerqueom.«

Sijamac je naime upozorio kralja, da se čuva upravo metoda admirala Albuquerquea. Sagnuo se k njemu i šapnuo mu:

»Sad pazi i dobro promisli što ćeš učiniti. Ti su ljudi od onih, koji su osvojili Calicut, Malaku i obalne gradove prednje Indije. Pogosti ih dobro i postupaj s njima oprezno, to će ti biti korisno. Pođe li stvar po zlu, to gore po tebe, jer će oni postupati kao u Goi.«

Ali Henrique, kojega su lukavi redovnici pretvorili u kršćanina, i koji se izvještio na intrigama Valladolida i Seville, političar je pun intuicije. Njegove oštre uši uhvatile su svaku rečenicu, i odmah mu je jasno, da bi Sijamac htio da ukloni konkurenciju Portugalaca na svojemu području. Odmah hvata trgovca dobacujući mu kao mamac mogućnost, da se okoristi prirodnim suparnicima Portugala. Brzo rekne:

»Varate se. Naš je kralj još mnogo moćniji od vladara u Lisabonu. Mi smo mornarica španjolskog kralja. To je najotmjeniji vladar cijeloga kršćanskog svijeta.«

Sijamac je odmah prihvatio mogućnost, koja mu se time pruža. Rukom pogladi svoje svileno odijelo i potvrdi:

»Tako je.«

»Lijepo«, nastavi Henrique i povuče svoju divljač u zamku. »Onda pripovijedajte kralju od Cebua o našoj moći. Ako ne želi da nam bude prijateljem, Španjolska može izaslati toliko brodova i vojnika, da razori cijeli njegov otok.«

Trgovac se okrene kralju:

»Sve što ti je poslanik izjavio, istina je.«

Vladar se smete. Nije pomislio na to, da bi njegova svjedoka mogli upotrebiti protiv njega samoga.

»Posavjetovat ću se sa svojim ministrima«, odvrati oklijevajući, »i sutra ću strancima javiti svoju odluku.«

Magellan sasluša izvještaj deputacije, pohvali Henriquea i potapša ga po ramenu, a zatim odmah nastavi partiju šaha, što ju je njegov sluga počeo igrati. Colambua pošalje u palaču, da prisustvuje ministarskom vijeću i da po vlastitom iskustvu pohvali armadu i namjere generalnoga kapetana.

Drugoga je dana Henrique ponovo pošao na kopno. Ovaj put mu kralj dođe u susret s velikom pratnjom, pozove ga na dogovor i ustupi mu mjesto kraj sebe. Sad govori bez posredovanja svojega ministra.

Odlučio je da se odrekne carine. Da, čak je pripravan da sam plati španjolskom kralju danak.

Iz te ponude govori strah pred okrutnim metodama kolonizacije, kojima se služe Portugalci. Mudri Filipinac želio bi da se osigura protiv lisabonskih načela. Vjerojatno mu je Sijamac savjetovao, da plati tu premiju za osiguranje.

Međutim, Henrique odbija takvo podvrgavanje pod španjolsku vlast, koje mu je kralj sigurno vrlo nerado ponudio. Henrique izjavljuje, da danak nije potreban. Posve je dovoljno kraljevo prijateljstvo i njegovo dopuštenje za slobodnu trgovinu.

Time je pridobio vladara, koji je sad postao saveznikom ne iz proračunatosti, već dobrovoljno. On moli, da mu admiral pošalje malo krvi iz svoje desne ruke. On će mu za uzvrat poslati svoje krvi, i to neka bude znak nepokolebljive povezanosti.

Onda pita, kako bi generalni kapetan želio postupati u pogledu poklona. Svi posjetioci običavaju davati

poklone. Hoće li tako postupati i admiral, ili, mora li on, kralj, prvi početi?

Henrique čuva prednost svojega gospodara. On veli: »Ako ti je toliko stalo do tog običaja, počni ti.«

Colambu se brine za održavanje veze. On dovodi Sijamca na admiralski brod i predstavlja ga admiralu. Zatim isporučuje kraljeve pozdrave. Kralj je naložio, da se sve živežne namirnice, kojih se sad može domoći, dopreme u luku, da ih preda kao dar. Popodne će vladarov nećak i nekoliko ministara predati darove. Kraljević je ovlašten da sklopi ugovor o miru.

Generalni kapetan se zahvaljuje, ali želi da tu kraljevu sklonost što više učvrsti. Zato i Sijamcu pokazuju onaj trik s oklopljenim vojnicima. Magellan mu priopćuje, da je u slučaju rata svaki čovjek na njegovim karavelama opremljen na jednak način. Trgovac se očito preplašio, a admiral govori ozbiljno, svijesno ističući: »Naše je oružje strašno samo za naše neprijatelje; za naše je prijatelje korisno. Sami vidite, da jednako lako možemo uništiti sve protivnike našega kralja i naše vjere, kao što možemo otrti znoj sa čela.«

Pigafetta, svjedok toga događaja, razjašnjuje jednostrani razgovor. »Vrhovni zapovjednik poprimio je taj ponosni i prijeteći ton, kako bi Maur sve saopćio kralju.«

Popodne se »Trinidad« pretvara u sjajnu i raskošnu vladinu palaču. Na palubi su prostrti sagovi, a s kaštela vise komadi šarena sukna. Na krmi su postavljena tri naslonjača od crvena baršuna; admiralov je u sredini i malo je povišen, a drugi stoje sa strane i niži su za jednu stepenicu: određeni su za Colambua i za princa. Ispred njih stoje kožnati stolci za ministre i njihovu pratnju. Mornari su se svrstali u špalir. Kad su pristali čamci otočana, javiše se bubnjevi.

Taj neuobičajeni sjaj dobro je odmjeren. Generalni je kapetan dobro proračunao, da će divota toga dočeka i svečani ceremonijal zanijeti domoroce, koji naivno uživaju u njemu. Osim toga želi, da taj dan i za njegove potčinjene ostane isto tako značajan, jer će novim savezom nagraditi njihovu dosadanju izdržljivost. Zaključci njegovih razmišljanja možda malo mirišu po egoizmu, pa ipak, ako ih potanje razjasnimo, oni su samo harmonija. Danas je, naime, dao divno gradivo svojim historiografima. Budući da savez, što će ga sada potpisati, mora za Španjolsku značiti mandat, koji će mnogostruko povećati bogatstvo novoga kontinenta, Terrae nuovae, njegovo će ime, kao ime osnivača toga saveza, izbiti u prvi red ispred imena Colona, Almeide i Albuquerquea, ispred Corteza i Balboe. Njegovo će ime steći blistav sjaj čovjeka, kao što je bio Vasco da Gama.

On prima otočane, kao da ga je njegov vladar već imenovao potkraljem, sjedeći na prijestolju. Milostivo pozdravlja Colambua i princa, a na njihovu se pratnju jedva i osvrće. Iza Magellana čeka Henrique. Na admiralov znak progovori tumač:

»Njegova ekscelencija, generalni kapetan Fernando de Magellanes pozdravlja deputaciju cebuskog kralja. Budući da nije upućen u običaje, koji vladaju na otoku, on pita, je li ovdje uobičajeno, da se pregovori vode javno, i je li princ ovlašten da sklopi ugovor.«

Kraljević odvrati, da je ovlašten. Osim toga mogu da govore i javno, pred svima.

Sad prihvaća riječ sam Magellan, a Henrique prevodi svaku rečenicu na malajski jezik.

Admiral govori o prednosti saveza, o prijateljstvu i o običajima Evropljana. Živahnim gestama pokazuje mu sliku svijeta, što ga je istražio na svojemu putovanju. Riše moć oceana, njihove opasnosti i njihovu silu,

njihov beskraj i njihovu ljepotu. Tu nepodmitljivu silu, koja rađa oluju i koja se rađa iz oluje, označuje kao suprotnost blagom obrisu ovih obala. Neumoljivost tajfuna suprotstavlja plodnom obilju vječno sunčanih krajeva. Ukazuje na to, kako ljudski idealizam, napor razuma i volja živaca svladavaju ono, što se naoko čini nemogućim, pa im uspijeva da od zemlje i mora skuju jednu stvaralačku jedinicu.

U tom času buče u njegovim riječima valovi, glas mu se pretvara u morski mlat pun prkosa i zamamne glatkoće. Možda se sjeća Behaimove retorike, a možda misli samo na konačno izvojevanu pobjedu.

Cilj se nalazi neposredno pred očima, koje su tako dugo tražile. Svega još nekoliko morskih milja odvaja ga od Francisca Serraoa. U sreću njegova života, koji je požnjeo potpun uspjeh, miješa se želja, da jednom, u sjaju toga dana zapravo stvorenom ni od čega, smije govoriti i o sebi. Pred otočanima, koji ga zaneseno slušaju, pred ljudima strane rase, strane krvi i drugih poimanja, govori on mornarima svoje mornarice, koji tu sjede na ogradi, na kaštelu, u snasti, koji ispunjaju obje strane palube i slušaju njegove riječi. Njima on govori, a ne gostima, na koje kao da je i zaboravio. Tim svojim drugovima iz pakla, što su ga zajednički preživjeli, pratiocima u raju, iznosi ispovijest svojega života, koji se razvio baš u odricanju i u borbi s nerazumijevanjem.

Ali prije nego što su ga oni posve shvatili i prije nego što su mogli da opaze kako je on, sit osamljenosti, upravo usrdno nastojao da pridobije njihovo prijateljstvo, Magellan se već svladao. On osobno nije nimalo važan, on vodi pregovore za svojega vladara. Ako je uopće imalo važan, važan je samo po ugovoru, što ga potpisuje za Karla.

»Molim boga«, reče potreseno, »da nebo blagoslovi naš savez«.

Zatim nastavi izmijenjenim tonom i stvarno:

»Ako kralj umre, tko će ga naslijediti?« Važno je, da se to znade, jer se pakt ima protegnuti odmah i na nasljednika.

Colambu odgovara. Kralj ima samo kćeri. Njegov nećak, princ, oženjen je najstarijom kćeri, pa je zato on nasljednik.

Princ kimne glavom. Kad očevi dosegnu određenu dob, sinovi se uspinju na prijestolje ne obaziruć se na njih.

»To je nedostojno«, žestoko uzvrati Magellan. Kralj je njegov prijatelj, i on će ga zaštititi.

»Bog, koji je stvorio nebo i zemlju, obvezuje djecu da štuju oca i mater. Inače ih stizava kazna na drugom svijetu. Svi ljudi moraju se pokoravati božjim zakonima, jer svi ljudi potječu od svojih praroditelja.«

Sad dolazi do apsurdne scene. Admiral se prevraća u svećenika. Zar on njima ne mora dokazati, da su vezani uz njegove norme općeg morala, ako budu htjeli da ih smatra pouzdanima? Savez gubi svako značenje, ako ih on priseže na Sveto pismo, u koje on vjeruje, dok se oni ne trebaju držati nikakvog sporazuma, jer njihove poganske predodžbe ne poznaju ni prisege ni vjernosti.

Opet postaje razgovorljivim. Na kako kolebljivim gredama stoji njegova zgrada! Kakva može biti korist od toga, što je pridobio te divljake, ako mu ne uspije, da ih i duhovno preobrazi!

On gomila argumente, zasipava ih citatima. »Svoj govor«, čudi se Pigafetta, »začinja najrazličitijim biblijskim prizorima.«

Zar on njima objašnjava samog sebe? Zar ih on preže u svoja kola?

Na svaki način izazvao je upravo silan dojam. Otočani su zaslijepljeni divotom, koju nikad prije nisu ugle-

dali. Karavele su za njih orijaški gradovi, koji plivaju. Čuli su za nesavladljive oklope, a sad ih je taj govor oduševio, jer se oni uopće brzo oduševljavaju.

Ta religija, koju im preporuča taj čudesno obučeni bradati čarobnjak, nije li ona neki talisman nepobjedivosti, neki totem osvajača?

Oni nešto uzrujano brblju, prilaze bliže i mole da budu podučeni o tim tajanstvenim učenjima.

»Dobro, dobro«, reče Magellan, kao mnogi ljudi, koji malo govore, a bujica riječi ih povuče sobom, ako se ponadaju da će se nečega osloboditi, »glavno je da se date pokrstiti. Zatim ću vam, na svom narednom putovanju, dovesti misionare i redovnike.«

Urođenici pristanu. Kraljević se ponudi da smjesta o tomu obavijesti kralja.

Admiral se lecne. Zar ga njegov zanos nije odveo predaleko? Njemu su potrebni pristalice, a ne obraćenici, koji prilaze k njemu iz koristoljubivosti.

»Čuvajte se toga«, govori im on, »da se date pokrstiti iz straha ili zato što se nadate da ćete postići neke pogodnosti. Nikoga ne ću dirati, tko bude htio da ostane pri vjeri svojih otaca. No svakako će u budućnosti najomiljeliji biti onaj tko zaželi postati kršćaninom, te će se s njime najbolje i postupati.«

»Svi sada povikaše«, tako nas obavještava Pigafetta, koji opisuje onu čudnovatu podvojenost u čovjeku Magellanu, čija se duša opaja vlastitom rječitošću, dok se istodobno razum generalnog kapetana razmahuje bičem blagih prijetnja, »da ne žele prisvojiti naše vjere ni iz straha ni iz neke uslužnosti prema nama, nego jedino zato što oni to hoće.«

Ta spontana izjava briše sve sumnje komodorove. Filipincima obećaje da će ih snabdjeti potpunim naoružanjem, a ovima ovdje obećaje simbol neranljivosti. »No

i žene vaše treba da se pokrste, inače ne smijete više s njima živjeti.«

Otočani ponavljaju svoje odobravanje. Cijeli taj prizor — s jedne strane ozbiljni, uvijek mučaljivi admiral koji je sad odjednom postao gorljiv, a s druge strane smeđa bića kojima su zavladala njihova priviđenja — ima neke ironične teatralnosti. Magellan, koji nije nikad pao pod sugestiju nekoga drugog, sad se naglo našao u vlasti magnetizma vlastite osobe, pa je tako postao stvaralac obraćenika.

»Ako ste kršćani«, dovikuje on urođenicima, koji se svojih zlih duhova boje više negoli ove španjolske eskadre, »onda vam nijedan đavao ne može nauditi te se nijedan ne će ni usuditi da vam stane na put.«

Ta poruka izaziva oduševljeno kliktanje. Otočani se bacaju na prijestolje da bi admiralu ljubili ruke. »Nakon čega ih vrhovni zapovjednik«, tako zapisuje Pigafetta, »grli plačući od ganuća.«

Zatim se sklapa ugovor. Generalni kapetan uzima kraljevićevu i Colambuovu desnicu u svoje ruke. Stoje tako u svečanom trijumviratu, a Magellan, inače uvijek bez ikakve patetike, svečano viknu:

»Zaklinjem se svojom vjerom u boga, svojom vjernošću kralju, svojemu gospodaru, i svojim viteškim odijelom San Jaga, da će između vladara Španjolske i vladara Cebua vladati vječni mir.«

Nije li to kao čin neke komedije? Nije li to lakrdija evropske gladi za vlašću, prizor mračnoga licemjerja pred šarenim i divnim kulisama tropske pozornice? Pretvara li se on kao kakav diletant? Ili je možda i sam potresen, kad plače, kad potvrđuje svoje riječi?

Zaista, ono, što se sad još čini kao ludost, zapravo je već zla kob. S finalom te lakrdije počinje već predigra tragedije, koja će se odviti u žestokom stupnjevanju.

Pigafetta, koji predvodi izaslanstvo cebuskom kralju, nalazi vladara u njegovoj palači, okružena brojnim dvoranicima. Kralj sjedi gol na pokrivaču od palmova lišća. Oko bokova je omotao pamučnu tkaninu. »Malen je i tust, a osim toga je na različite načine tetoviran. Izvezeno velo visi mu iznad glave, oko vrata nosi skupocjenu ogrlicu, a u ušima krupne zlatne naušnice, ukrašene dragocjenim kamenjem.«

Izaslanstvo donosi admiralove poklone: evropsko odijelo, kapu i staklene vrčeve, a tumač premazuje dar zapadnjačkom uljudnošću: nije to uzdarje za kraljeve darove, već je to poklon, što ga generalni kapetan predaje u znak iskrene sklonosti.

Vladar se odužuje gozbom. Gosti dobivaju kornjačina jaja, lijepo servirana u porculanskim zdjelicama, a uz to palmino vino, oplemenjeno mirisavim biljem i pretvoreno u bowlu. To se vino pije kroz trstiku.

Pigafetta otklanja poziv na večeru, jer očekuje zabavniju promjenu. Princ ga vodi u svoju kuću. Ondje nalazi Pigafetta četiri djevojke, koje ga prema cebuskom običaju dočekuju glazbom. Imaju bubnjeve, neku vrst gajdi i gitare s bakrenim žicama.

Lombardijac se spremno predaje ženskim čarima. »Djevojke su veoma lijepe i gotovo jednako bijele kao i Evropljanke. Premda su potpuno odrasle, dvije od njih kreću se potpuno gole, a druge dvije pokrivene su, od bokova do koljena, komadom kore s drveta. Imaju dugačku crnu kosu, a na glavi nose vela. Princ nam dopušta, da plešemo sa tri takve djevojke.«

Čitav je otok uopće jedna jedina svečanost. Mornari, željni užitaka, brate se s domorocima. Polja pucaju od obilja, a u luci se gomila riža, proso i kukuruz, gomilaju se crvenkaste naranče, zeleni limuni, ljepljiva šećerna trska, kokosovi orasi, prevučeni smeđim likom, bundeve, češnjak, ananas, ingver, med i perad.

Filipinci uživaju u jelu i piću, pa neprekidno pozivaju časnike i mornare u goste. »Ako jedan od nas, bilo to danju ili noću, izađe na kopno, uvijek će naći ljude, koji će ga pozvati na jelo i piće. Sva svoja jela pripremaju oni napola sirova i jako ih sole. To ih navodi da mnogo i često piju, služeći se pritom trstikama. Obično provode svakoga dana pet do šest sati za stolom.«

Neobuzdanost, alkohol, vitalnost, koja se nakupila za vrijeme ekspedicije, ubrzo izbijaju u ekscesima. Vlažna i topla klima kao u klijalištu, jarke boje i lako dohvatljive prilike pjene se u krvi i zamagljuju osjećaje. Otočani ne znaju za moral, u ljubavnim su stvarima iskusni i veoma su lascivni.

Pigafetta opaža, da svi muškarci nose pojačalo za udo, koje se sastoji od malog zlatnog ili kositrenog valjka, debela poput guščjega pera. Na rubovima valjka pričvršćena su mala puceta, kadšto s ukrasom u obliku zvjezdice s bodljikama. »Oni vele, da nikad ne skidaju taj ukras, da njihove žene to traže i da su i njihovi sinovi na to navikli od djetinjstva.« Kronist zlobno dodaje, da pojačanje užitka kod žena ne povećava istodobno i žensku stalnost, jer »je sigurno, da sve žene, bez obzira na takve neobične sprave, mnogo više vole nas, nego svoje muževe.«

On proučava otočanke: »One vole zabavu i besposličarenje«. Razgleda kuće: »Sastavljene su od greda, dasaka i trske; u njima su sobe kao i u našim kućama. Sagrađene su na stupovima, tako da se do njih možemo uspeti samo po ljestvama.«

Ti su tjedni zaista ispunjenje najslađih snova. U njima svijetli trajno proljeće, zrak je sladak i težak od balzama egzotičnoga bilja, gajevi palmi domahuju svo-

jim lepezama i hlade, a grane vitkoga drveća šušte kao girlande. Nebo je kobaltne boje i bez oblaka. S njega se u silno šarenom kaosu odrazuju spletovi cvijeća, leptiri od najnježnije cakline pijano teturaju u eteru, a iznad čaški cvijeća lepršaju ptice, prelijevajući se u svim bojama. Muškarci su veseli, žene susretljive. U toj geografskoj širini vlada vedri Olimp.

I trgovina se odvija bez trvenja. Španjolci su na žalu podigli kuću. U njoj je izložena roba za zamjenu, a urođenici se okupljaju oko toga skladišta i čude se.

Evropski proizvodi mnogo se traže. Nije potrebno nikakvo cjenjkanje, jer domoroci poznaju trgovačke običaje. »Taj narod, koji cijeni pravdu, ima mjere i utege.« Njihova se vaga sastoji od drvena pruta, koji se u sredini vješa na uzicu. Na jednoj strani visi plitica, a druga se strana opterećuje utezima od olova. Otočani imaju i mjere za dužinu i za obujam. Uskoro se stvaraju točne cijene. Za mjed, željezo i krupniju robu plaćaju zlatom, a za sitnice i za jeftine ukrase rižom, svinjama, kokošima i kozama.

Prokletstvo žute kovine poseglo je, međutim, čaporcima opakoga napasnika za njihovim mozgovima. Admiral vidi, da bi oni htjeli da se prepuste čaru bogatstva, koje se dade steći bez muke, pa oštro ponavlja svoje zapovijedi. Ovaj put i Pigafetta priznaje, da su one potrebne: »Vrhovni zapovjednik zabranjuje, da se pokazuje požuda za zlatom«. Ponovo prijeti smrtna kazna svakome, tko to ne posluša. »Da nema te zapovijedi, svaki bi mornar prodao sve što ima, da nabavi tu kovinu, a to bi onda zauvijek pokvarilo našu trgovinu.«

Tim riječima dotakao je Lombardijac korijen zla, iz kojega je na plodnom tlu već niknuo korov. Obilje vegetacije, blud i gomilanje radosti nalaze svoj vrhunac u pohlepi. Iz nevolja i odricanja skovano je drugarstvo

armade. Ne će li se taj prsten solidarnosti rasklimati u rđi prejake zasićenosti i rasipanja?

Nepovjerljivim pogledom promatra generalni kapetan lica svojih ljudi i na taj način opipava puls armade. On dopušta ljudima, da se u svakom pogledu oporave, ali ne smije im dopustiti, da se u tome izgube. Misle li oni, da je i njega taj omamljivi miris grmlja, taj dah erotike, koji ovija cio otok, taj suviše nemarni i udobni život učinio tupim ili tromim?

Nenadano se i nemilosrdno umiješao. Njegova srdžba i njegova strogost nisu se oborili na kojega mornara ili neznatnog časnika. Naprotiv, njima bi možda velikodušno oprostio ono, što mu ni na časak ne pada na pamet da oprosti čovjeku svojega povjerenja. Oborio se na svojega šurjaka, Duartea Barbosu, vjetrogonju i nemarnjaka, kapetana »Victorije«, nadzornika skladišta na kopnu. Taj se Duarte povlači sa svakom ženom, tri dana nije ga bilo ni na brodu ni u prodavaonici; to je neki pokvareni momak: vjerojatno se poziva na svoje rodbinske veze s generalnim kapetanom.

Magellan je saslušao izvještaj, stisnuo usne i zapovjedio, ne trepnuvši okom, da kapetana Barbosu uhapse i bace u okove. A onda, brzim potezom pera, stavi svoj kovrčavi potpis pun kvačica i skine krivca s njegova položaja. On će ga naučiti vladanju! Srodstvo s njime znači obvezu. Tko želi da se nazove njegovim pristalicom, mora u službi biti marniji od ostalih. On prezire sve isprazne prednosti i kao jedino mjerilo višeg položaja poznaje samo pojačani radni efekt.

Odmah osjeti, da mu se momčad pokorava. Šepa po palubi, dok momci vježbaju oružjem, pucaju, provode manevre jedrenja. On pregleda posade na obali, prostorije za teret, kabine i brodske kuhinje. Sa zapovjedničkog mosta na »Trinidadu« promatra žurbu i pogon u luci. Zašto je tu vezan! Samo nekoliko dana

dijeli ga od Serraoa, a on ne može da ih skrati. Mora mornaricu opskrbiti hranom. Mora to učiniti, a mora i Cebu pretvoriti u uporište, jer tko bi znao kako će se svršiti borba s Portugalcima za Moluke. Mora Cebu učiniti strateškim uporištem za svoje akcije, a da otočane svim sredstvima priveže uza se, mora pokrstiti kralja i njegove podanike.

Mora li ih zaista pokrstiti? Ne bi li bio dovoljan savez, ne bi li bila dovoljna praktična koalicija bez ideologije?

To mora učiniti prema onom istom zakonu, koji ga je doveo ovamo. Manijak u svom pothvatu ne smije biti manje zanesen na cilju. Uvijek ga je mamilo ono, što se događa samo jedamput, a cilj njegova pregnuća bio je prodor u krajeve, koje je bilo takoreći uopće nemoguće istražiti. Budući da mu je uspjelo za svoj plan pridobiti prirodu, sad će prema svojemu projektu obratiti i ljude.

Desetke godina trebao je da se sagiba, no uvijek je to odbijao. Sad će on savijati narode, koje nije osvojio oružjem, već jedino svojom smionošću.

Njegovi časnici, Serrano, Carvalho, mudri San Martin, susretljivi Spinosa, hladni Elcano, koji je od San Juliana uvijek stajao malo po strani, razabiru izmijenjene crte na njegovu licu, koje je postalo još oštrije i izrazitije, a istodobno i zatvorenije. Na tom licu nisu urezali nabore samo ocean i vjetar; to su lice izbrazdale brige, izjalovljene nade. Izbrazdala ga je i osamljenost. Crnkastosmeđa okrugla brada kratka je, šiljata i raščupana, kosa je posijedjela, obrazi su upali, nos kao da cijelo vrijeme nešto njuška, a usta su se suzila. Oči, nekada okrugle, sjetne i melankolične zbog tuge, fascinantne kao morska dubina, gledaju sad bistro i hladno, ledeno. Između obrva ugnijezdile su se tri okomite bore, čelo se namreškalo, sljepočice su široke,

cijela je glava prkosna, a držanje puno borbenosti. To je fizionomija čovjeka, kojemu je sad četrdeset i jedna godina, kojemu su zapreke nekad dale krila i koji će sada razbiti svaku zapreku.

Sad ne pušta iz vida ništa, što bi mu moglo poslužiti da proširi svoju vjeru. Dva mornara umiru u Cebu. Treba ih pokopati na kopnu. Kralj to dopušta, a admiral odabire kao pokapalište tržnicu. Ovdje se posvećuje zemlja, a pokop omogućuje da pokažu svu ljepotu crkvenoga rituala. »Time je učinjen novi korak u pravcu pokrštavanja otoka«, piše Pigafetta.

Pripreme za krštenje kralja ispunjuju cio tjedan. Brodovi se pretvaraju u palače, a usred grada diže se tribina, ukrašena sagovima i posuta palminim grančicama.

Za admirala se sastavlja posebna osobna straža, četrdeset mornara, sami probrani ljudi. Pomno ih oblače i točno uvježbavaju. Oni prate generalnoga kapetana s kraljevskom zastavom.

14. travnja, u nedjelju, odlazi komodore sa svojim štabom na kopno. Kad mu je čamac dotakao obalu, grunuše svi topovi na pozdrav, na jarbole se uzdigoše zastave, a s karavela jasno odjekuje »vivat«. To kliče momčad.

Magellan, posve u bijelom, s mačem i s lentom odlikovanja, grli kralja, koji ga je s velikom pratnjom dočekao u luci. Odlaze u grad kroz redove otočana. Domoroci kleče, bubnjevi udaraju, trublje ječe. Admiral se s vladarom pokazuje na tribini. Gledaoci plješću, vojnici se naglim pokretom okreću. Onda generalni kapetan diže ruku, glazba odmah prekida svirku, a komodore i kralj sjedaju na estradi, gdje su postavljeni naslonjači od zelena i modra baršuna.

Kroz napetu tišinu odzvanja Magellanov glas, a Henrique prevodi stojeći, kao uvijek, iza njegova stolca.

»Pitam kralja od Cebua, je li spreman da se obrati na kršćanstvo. Učini li to, naći će spas na onom svijetu i lakše će svladavati svoje neprijatelje na ovome svijetu.«

Vladar domorodaca lukav je momak. On odgovara, da ga nije želja za korišću navela na to, da postane kršćaninom. Obećanje generalnoga kapetana ipak mu je dobro došlo, jer mu nekoliko poglavica na otoku uskraćuje poslušnost opravdavajući se time, »da su oni jednako dobri kao i on«.

Admiral smjesta zapovijeda da dovedu te buntovnike. Odmah ih dovlače okružene kordonom mornara. Ljudi mucaju i dršću. Magellan viče na njih i prijeti im, da će ih ubiti i da će njihovo imanje predati kralju. Oni ga uvjeravaju, da će ubuduće iskazivati kralju dužno poštovanje, a komodore veli: »Ja ću se vratiti s mnogo većom silom, pa ću kralja, jer je prvi postao kršćanin, učiniti najmoćnijim vladarom svih tih otoka.«

Vladar se klanja i zahvaljuje. Zatim moli, da mu dadu svećenike, koji će podučavati njegove podanike.

»Neka ti bude«, odvraća admiral, »a zato će dva sina iz vaših najotmjenijih obitelji poći sa mnom u Španjolsku, da ondje nauče naš jezik i da vam kasnije pripovijedaju o našim zemljama.«

Međutim je na glavnom trgu postavljen crijaški križ. Pod križ dolaze heroldi, ukrašeni grbovima. Fanfare zaječe, a heroldi čitaju admiralovu poruku. Tko želi postati kršćaninom, mora uništiti svoje kumire i umjesto njih sklopljenih ruku obožavati križ. To treba ponavljati svakoga jutra. Obraćenik treba da se zavjeri sam sebi, da će svoju vjeru posvjedočivati dobrim djelima.

Generalni kapetan uzima kralja za ruku. Oni silaze s tribine. Pred njom čekaju svećenici. Glazba počinje prigušeno svirati, mornari zapjevaju koral, zvonca ministranata zvone, a iz posude s posvećenom vodom krste se vladar i njegova pratnja, svega kojih pet stotina osoba. Dobivaju kršćanska imena i to: kralj — po španjolskom vladaru — Carlos, princ — po admiralu — Fernando, Colambu — Johanes, a sijamski trgovac — Christoforo. Svečana misa završuje obred.

Obred nije ni potresan ni uvjerljiv. Kasnije će se vidjeti, hoće li biti koristan. Da, čak se već sada čini, da se ne će završiti bez disharmonije. Kad je Magellan pozvao kralja na objed, na svečano ukrašeni »Trinidad«, »kralj se ispričava i prati nas samo do naših čamaca, koji nas prevoze natrag na naše brodove.« Zar se taj lukavi momak bojao, da će ga na admiralskoj korveti zasužnjiti, ili se iza toga smeđega i uvijek vedrog čela skrivaju mračne misli o izdaji?

Čini se, da je svaka zabrinutost zasad neopravdana, jer se poslije podne kraljica sa ženskim dvoranstvom sklanja u krilo crkve. Pigafetta, galantan, kao uvijek, zanima se za nju i piše: »Mlada i lijepa žena, odjevena u crnu i bijelu tkaninu. Na glavi nosi veliki šešir od palmina lišća, takoreći suncobran s krunom od lišća sličnom papinskoj tijari. Usta i nokti su joj obojeni veoma živom crvenom bojom.«

Uvečer žal svjetluca, a grad svijetli ukrašen svjetiljkama i zubljama. Rasvjetu nadopunjuju lanci blistavih lampiona. »Toga dana pokrstili smo gotovo osam stotina osoba, muškaraca, žena i djece.« U luci šeću domoroci u toplom sumraku. Španjolci su među njima. Sparno je, iz šume navire truli slatkasti zadah raspadanja, a nebo je puno zlatnih zvijezda. Na goloj koži žena odrazuju se srebrnasta svijetla, pa se ramena, grudi i bokovi ističu u mekanim svilenim obrisima.

Iz pijeska praskaju šarene rakete, sikću u ljubičasti zrak i svijaju se u ljupkim krivuljama. More svjetluca žućkastom, grimiznom i zelenom bojom, pa je nalik na šarene jastuke od perja. Na karavelama plamte bengalski vodoskoci, topovi pucaju, a jarke munje iz topovskih ždrijela probijaju krvave putanje u sjenu neobične, požudne noći.

Groznica obraćenja, koja hektički juri po otoku, nije se ni ujutro ugasila. Ona je kao neprekidno pijanstvo, prava ekstaza, orgija primitivnosti, zarazna bolest. U jednome tjednu pokršteni su svi stanovnici Cebua i susjednih otoka, oko dvije tisuće dvije stotine osoba.

Ne će li admiral učiniti tome kraj? Zar zaista misli, da služi bogu puštajući, da nenaobraženi ljudi padaju pred križem na zemlju? Nije li tako i Albuquerque vjerovao, da masovnim klanjem Indijaca i Malajaca stvara Portugalce? Benson, trijezni Englez, daje svoj sud o cijelom tom zbivanju: »Nema sumnje, da Magellan gleda u kršćanstvu snagu, koja humanizira i civilizira. Cilj misionarstva je njegov vlastiti cilj. On je krstio patagonske orijaše i Brazilijance; kraljevi novootkrivenih otoka slušali su misu, i upravo taj cilj misionarske djelatnosti plamti sad u fanatizmu i u vjeri, da se čovjek s čvrstim povjerenjem u zaštitu svemoćnoga može odreći svakoga razbora i mudrosti. Magellan je prkosio nebrojenim opasnostima, strašnim olujama i uraganima, da za krunu svojega kralja stekne nove zemlje. Pošto je sve to postigao, pretvorio se u glas, koji vapi u pustinju poganstva, kako bi otoke nevjernika uvrstio u kraljevstvo gospodara cijeloga svijeta.«

To je dilema te neobične duše. Uspjeh ga je učinio osvajačem, ali on ostaje ono, što je bio od rođenja velikoga plana: prorok. Pa ipak su se oba puta, koja bi trebala da u beskonačnost teku usporedo, sastala točno na balčaku njegova mača.

Već se pojavljuju iskre, koje tinjaju i podmuklo se žare pod pepelom mira. Maktan, otok, koji leži nasuprot Cebua, odbija krštenje. Da admiral nije krštenje proglasio pretpostavkom za sklapanje saveza, ta uskrata ne bi bila važna. Sad međutim ne može trpjeti da se, kad on otplovi dalje, iza krme njegovih brodova stvore mjesta zavjere, koja će svaku okupaciju činiti iluzornom i koja mu mogu prerezati liniju uzmaka. Ovdje je zapletaj posve jasan: on je sam sebe zatvorio u kolo, u pusto priviđenje bez realnosti, pa sad mora da brani tu nestvarnost.

Na Maktan je izaslana kaznena četa. Domoroci se skrivaju u šumama, a Španjolci spaljuju neko selo na obali. Pigafetta, koji prisustvuje ekspediciji, zaključuje, da je time stvar uređena. »Pošto smo spalili selo, postavljamo na istom mjestu križ, jer su stanovnici bili pogani. Da su bili muslimani, postavili bismo kameni stup, da time naznačimo koliko su im tvrda srca. Maure je naime mnogo teže obratiti nego pogane.«

Admiral se posve zapleo u svoju namjeru. Njegova je politička aritmetika jednostavna i svršava se zaključkom, da kršćanski kralj mora biti vredniji od njegovih nepokrštenih kolega. Zato vladar Cebua dobiva svečanu odjeću i poziv na svečanu misu. Toj misi moraju prisustvovati i sve poglavice iz susjedstva; moraju se zavjeriti, da će kralju biti poslušni i moraju mu poljubiti ruku.

»Magellan je to učinio«, tumači kasnije Transsylvanus u dugačkom pismu salzburškom nadbiskupu, »jer se nadao, da će na taj način moći udobnije iskorištavati bogatstva tog otočja.«

Na taj način nastaje bizarna piramida. Poglavice su podvrgnute kralju Cebua, a kralj polaže prisegu vjernosti španjolskom vladaru. Na to generalni kapetan stupa pred oltar, i cijela zgrada dobiva grotesknu krunu. Postupajući po principima zapadnjačkog morala,

komodore dovikuje poganskim grandima, koji su i dalje ostali bezvjerci:

»Bolje je da čovjek umre, nego da pogazi prisegu. Ja prihvaćam vašu prisegu, potvrđujem je patnjama svete djevice, životom svojega gospodara, vladara Španjolske i svojom viteškom odorom San Jaga.«

Vladar Cebua dobiva naslonjač od crvena baršuna, koji treba da upotrebljava kao prijestolje, a kralj predaje kao uzdarje admiralu nakit, naušnice, narukvice i kolute za noge, »najljepši ukras kraljeva tih zemalja.«

To je nastojanje, međutim, osuđeno da ostane bez ikakva efekta. Već i u evropskoj diplomaciji mnogi smatraju prisege čekovima na nepokriven bankovni račun. Kakvu vrijednost mogu imati prisege kod domorodaca, za koje svetost ne predstavlja uopće nikakav pojam, za koje madona nije tabu, za koje je španjolski vladar harlekin, a odlikovanje Svetoga Jakova suvišna trica? Ta oni se boje jedino mornara, te ratoborne štafaže kod cijeloga prizora!

Ubrzo postaje jasno, da otočani nikako nisu uništili svoje kumire. Oni im žrtvuju jela od mesa, a kad ih svećenici zbog toga pozivaju na odgovornost, domoroci čak i ne pokušavaju da to poreknu. Pritom samo ističu, da to ne rade zbog sebe, već zato, da ozdravi bolesni kraljev brat, kojega, kako Pigafetta čuje od njih, »smatraju najrazboritijim i najhrabrijim čovjekom na otoku.«

Magellan prekida raspravljanja svećenika o šugavim ovcama. Osjeća li sad razdor, u koji je zapao? Opaža li konačno, da teror i vjerski običaji ne mijenjaju ljude, već da samo povećavaju himbu?

Ne, on to ne vidi, jer je uvjeren o protivnom, a od Seville je sam, snagom svojeg uvjerenja, pridobio i sve ostale. Njegova je sudbina, da postaje to nepopustljiviji, što mu se okolnosti više opiru.

On odšepa do napola smetenog, napola buntovnog skupa otočana, oštro ih pogleda i glasno rekne:

»Tko ima pravu vjeru, taj će smjesta uništiti svoje kumire. Ako se bolesnik dade krstiti, ozdravit će. Ne dogodi li se to, možete mi mirno odrubiti glavu.«

Čemu te krupne riječi? Zar zaista misli, da mu njegov bog daje nadnaravnu snagu?

Odlučio je da pokuša ovo krajnje. Zapravo to i mora da učini, jer je počeo da se uspinje stepenicama, na kojima nema povratka.

Svečana procesija prolazi kroz grad do bolesnikove kuće. Na ulicama raste senzacija, i ljudi trče kao na proštenje. Bolesnik je u bijednom stanju, ne može ni da govori ni da se kreće. Krste ga, a s njima i njegove dvije žene i deset kćeri. Na kraju ga admiral pita, kako mu je.

Bolesnik odmah odgovara, da se, hvala gospodu, osjeća bolje. Domoroci stoje kao ukočeni. Magellan je veoma blijed, a Pigafetta potreseno bilježi: »To je istinsko čudo našega vremena.«

Bilo bi zaista čudo, kad bi oni sigurno znali, da navodni bolesnik nije simulirao i da nije neke sumnjive namjere spojio sa spretnom glumom. A što onda, ako on samo pokušava da uljulja Španjolce u sigurnost predajući se njima na osobito istaknut način?

Ako to zaista kani, onda mu namjera mora uspjeti, jer Magellan ne sluti ništa. »Vrhovni zapovjednik zahvaljuje bogu za spas toga čovjeka.« On šalje bolesniku pića, koja će ga ohladiti, ružinu vodicu i slatkiše, strunjaču, ponjave, vuneni pokrivač, »i bolesnik je petoga dana ozdravio.«

Tako su se gotovo neopazice, ali u zamršenim arabeskama, ipak vidljivo izmijenili položaji. Gdje bi admiral trebao da sumnjiči poražene, misionar ne smije da sumnja. Čarobnjak sa zapada, ostvarenje istočnjačke

bajke, prešao je iz realnosti u mistiku i uspeo se po njoj na vrhunac svojega života. Neka kroz staklo svojih vizija viri iznad otoka, kojim vlada njegova magija.

Ne izmiče li mu se tlo ispod nogu? Pa da se i zemlja potrese, kako bi to opazio, kad mu je pogled uperen u zvijezde!

Najednom sijevne munja, koja se tako dugo skrivala u oblacima, i zavije kupolu nebeskoga svoda u svjetlucavi plamen.

Preko uske pruge mora odjekne alarm iz Maktana. Poglavice i ne misle na to, da kralja Cebua priznaju za svojega vrhovnog vladara. Odbijajući taj zahtjev, rugaju se smeđemu vladaru, admiralu, španjolskoj mornarici i kršćanstvu.

Magellan plane. U Maktan odlazi oštra zapovijed, da smjesta iskažu počast kralju, a osim toga da plate za kaznu danak armadi.

Nemir je međutim posegnuo i za samim Cebuom. Grad se puni tajnama, u tami je živahan, u kućama gori noću svijetlo, i Španjolci primjećuju, da se održavaju sastanci. Upitaju li domoroce, čut će od njih nevjerojatne stvari, sve u tonu, u kojem se kazuju legende.

»Uvjeravaju nas«, pripovijeda Pigafetta prema onom, što je čuo od njih, »da crna ptica, velika poput gavrana, svake noći, u sat duhova, sjeda na kuće i da svojim kreštanjem plaši pse, koji onda počinju zavijati, te ne prestaju do svanuća. Ne će da nam kažu uzroke te pojave, kojoj smo i mi svjedoci.«

Nešto se priprema. Španjolci ne mogu da dokuče ni da prozru te pripreme, ne razumiju, da se mržnja prema strancima miješa s praznovjerjem domorodaca,

i nitko ne zna, tko je zapravo nakanio da onu iskru bune raspiri u plamen. Sve to čini položaj veoma teškim.

Osim toga stiže s Maktana ozbiljna vijest. Na »Trinidad« je donosi sin jednoga od dvaju poglavica na Maktanu. On kaže, da je njegov otac pripravan da se podvrgne, ali da ga onaj drugi poglavica sprečava u tome. Neka admiral naredne noći pošalje čamac s oružanim ljudima, kako bi mogao svladati vođu buntovnika.

Kad je glasnik otišao, sjeo je komodore s nekoliko časnika u kabini. Šute. Svaki od njih razmišlja; konačno će Serrano:

»Možda je to istina, ali onda neka tu stvar obavi kralj Cebua. Ako je pak lukavština, onda se moramo čuvati.«

Magellan ga pozorno pogleda.

»Upravo zato morali bismo je istražiti«, reče polagano.

»Ja se izričito protivim tome«, brzo će Serrano. »Mi bismo zapravo morali što prije otploviti odavde.«

Admiral zatrese glavom.

»Tek onda kad na otocima bude vladao mir.« On ustaje i brzo veli: »S tri čamca iskrcat ćemo se na Maktanu. Zapovjedništvo . . . «

»Dobro«, odvrati Serrano. »Molim za točne naloge!«

»Zapovjedništvo ću preuzeti sam«, nastavi Magellan smiješeći se.

Kapetan se prestraši.

»Nemoguće! Vi ste potrebniji kod mornarice.«

»Ja sam uvijek potreban ondje, gdje su moji mornari«, odvrati admiral.

Svi ga počinju zaklinjati. Časnici mu govore i uvjeravaju ga, Serrano, Carvalho, Spinosa, San Martin, pa i Pigafetta. On se ne smije izvrgnuti nepotrebnoj opa-

snosti. Kažnjavanje takva vladara na otoku nije nikakva državna akcija. Podsjećaju ga čak na instrukcije, prema kojima generalni kapetan ima za vrijeme borbe da ostane na svojoj korveti.

Magellan ih odbija. Čemu takve kukavne parole! On je oplovio deset tisuća podvodnih grebena, pa mu ne će zaprijetiti opasnost upravo na ovakvu izletu! Nije li osim toga sutra 27. travnja, i nije li to subota? Subota je njegov sretni dan. Neka Pigafetta samo pogleda u svoju knjigu, u subotu su mu uvijek uspjeli svi veliki pothvati. On vedro veli:

»Osjećam, da nema povoljnijeg termina nego što je taj.«

Zatim ozbiljnije dodaje: »Kakav bih bio sam pred sobom! Kao dobar pastir ne smijem ostaviti svoje stado.«

U ponoć se šezdeset vojnika otiskuje od karavela. Svi su u oklopima i u kacigama, a na šljupkama su postavljeni topovi. Obaviješten je i kralj Cebua, da pogleda taj prizor, koji će dokazati, da njegovi vladari ne mogu biti poraženi. S gotovo tisuću svojih podanika prati kralj operaciju sa čamaca u sigurnoj udaljenosti.

Tri sata prije izlaska sunca nalaze se čamci pred Maktanom, ali je u međuvremenu nastupila oseka, na koju nije nitko mislio. Čamci ne mogu do obale, i artiljerija je beskorisna.

Admiral odluči da još jednom pokuša naći mirno rješenje. Sijamski trgovac poslan je na obalu, a poruka generalnoga kapetana umjerena je, da se sukob ne zaoštri. Ako Maktan prizna španjolsko vrhovništvo i ako se podvrgne kralju Cebua, bit će mu buna oprošteno. Inače će otočani morati da osjete ugriz željeznih kopalja.

Magellanova pomirljivost izaziva samo porugu. Urođenici odvraćaju, da i oni imaju koplja, zašiljeni bambus i kolce, koji se dadu dobro upotrebiti. Neka ih

Španjolci međutim ne napadnu noću, jer oni očekuju pojačanje, pa će ujutro moći da nastupe u većem broju.

Ta je molba gruba, ali i prozirna stupica. Pigafetta skida koprenu s nje: »To su rekli podmuklo, da nas navedu na to, da ih smjesta napadnemo. Nadaju se, da ćemo pasti u jarke, što su ih iskopali između obale i svojih kuća.«

Magellan bi ih možda ipak mogao opkoliti zaštićen tamom, ali mora ostati na obali, jer ne poznaje kraj na otoku, a ne zna ni skrovite puteljke kroz šume, zapreke i udoline.

Španjolci sjede u svojim čamcima, njihovi oklopi zveče, a voda muklo klokoće. Na žalu šumi morski mlat. Ta melodija može da uspava čovjeka. More je jedva nešto uzburkano, a pjena, koja se vraća s obale, irizira poput kapljica sedefa. Zvijezde pomalo blijede kao da im je hladan dah prekrio tople ploče. Preko nebeskoga jastuka mune titrava crta, zadršće, pospe nekoliko svijetlih mrlja u crnilo i izgubi se u boji zelenkaste tinte. Iz nježnoga tona uzdiže se prijeteći obala otoka Maktan kao neka jezovita životinja, skvrčena i spremna na skok.

Magellan je stisnuo oči. Promatra obalu. To je posljednja zapreka, koja ga možda još dijeli od Francisca Serraoa. Zar se tamo iza tog plosnatog žala, iza češlja paominih šuma, koje se u sumraku uzdižu uvis kao šake, ne naziru obrisi Ternatea? Kako se samo otegao put od Malake do te krajine!

Možda admiral danas misli: još jedan korak, i ja sam konačno na cilju. Svi su me putovi vodili od prijateljstva k ljubavi, a od ljubavi su me opet poveli natrag k prijateljstvu. Na meridijanu između ta dva pola leže sve pustolovine ljudskoga života. Njegov je put najkraći u srcu, a najduži na lutanju kroz život. Ja sam odmjerio i prošao taj put. On se proteže oko svijeta, oko kugle cijeloga svijeta.

Magellan se ogleda. Oklopi se sjaje, a u rijetkoj jutarnjoj maglici, finoj kao paučina, lica njegovih pratilaca su ukočena. Serrano je pravo naslutio, vijest iz Maktana bila je varka, i otok je pun bune. Bila je ludost, što je zamolio kralja Cebua, da promatra taj prizor. Pomoći ne može ništa, jer naoružanje njegovih ljudi ne vrijedi ni jednog udarca mača, a osim toga pitanje je, jesu li ti ljudi pouzdani. Nisu li pouzdani, onda sad sjedimo između bata i nakovnja. Prema tome moramo pobijediti. Sad je još potrebnije da pobijedimo nego prije.

On domahne trubljaču. Oštri signal razdire sva očekivanja. Čamci krenu ravno prema obali. Da je bar Francisco uza nj! U svakoj bici borio se kraj mene, naše prijateljstvo bila je Ilijada, njegova plovidba u Ternate pretvorila se u epos, a moja u Odiseju.

Najednom se admiral uspravlja. Mornari se zagledaju u nj. Magellanove usne se kreću, ali ne izgovaraju ništa. Zar njegove oči zahvaćaju u trenutku cijelu sadašnjost, jer su mu svi živci, nakon užitka i patnji, prijateljstva i ljubavi, napeti kao veoma osjetljive žice, pa sišu telepatske struje? Vide li te oči, da Serrao upravo u tom času treba njegovu pomoć? Nije li ih sudbina odredila jednoga za drugog? Ne će li se njihova kob ispuniti, kad su tako tajanstveno srodni kao da su braća blizanci? Ne će li se ispuniti istim udarcem bila?

On pogleda vojnike. Zar su im lica puna bojazni? Glupost! Odbacuje tu misao. Iza Maktana svijetli Ternate! Oštro vikne prema čamcima:

»Naprijed!«

Brodske kobilice zagrebu u kamenje. Obala je zaštićena pećinama i grebenima, a pješčani prudovi prilično su daleko vani zadržali čamac.

Ljudi skaču u vodu. Ona im dopire do pojasa, pa kroz nju gaze prema obali. Topovi zaostaju, a topnici neka čuvaju čamce.

S druge strane sela skupili su se domoroci na rubu šume. Ispod drveća sve vrvi. Njihov se broj uopće ne da procijeniti. Svi se izvještaji protive jedan drugome. Pigafetta je nabrojio 1500 ljudi, prema konstataciji kod službene istrage u Valladolidu bilo ih je 2.000, prema podacima Transsylvanusa 3.000, Poncevera, pilot na »Trinidadu«, označio je broj protivnika s okruglo 4.000, a savjesni historik Herrera čak sa 6.000.

Magellan obuhvaća pogledom svoje vojnike. Ima 49 ljudi. Premalo? Španjolski mornar vrijedi koliko tisuću divljaka! Koliko ih je bilo pred gradom Diu, u Goi, na Malaki!

Glasno reče:

»Nemojte dopustiti da vas zaplaši brojčana nadmoć naših neprijatelja! Bog će biti s nama. Sjetite se, da je generalni kapetan Cortez s dvije stotine Španjolaca porazio tri stotine tisuća Indijanaca!«

Nastavak govora zaglušio je ubojnički urlik, s kojim su domoroci prodrli iz šume. Oni jure prema Španjolčima u tri hrpe. Srednja hrpa djeluje poput klina, a obje hrpe sa strane savijaju se oko Evropljana kao kliješta.

Admiral mora razdijeliti svoju sitnu četu, da osigura bokove. Ne može naprijed, a musketari i arkebuziri pucaju naslijepo.

Okršaj traje pol sata. Otočani skaču oko oklopljenih vojnika, koje oklop čini nespretnima. Pigafetta zapaža pun straha: »Mi pucamo, a nismo im naudili baš ništa, ili je djelovanje tek veoma maleno. Tanad probija štitove smeđih boraca, ali ih samo ranjava, a domoroci, pokretni poput jata mušica, napadaju, uzmiču, ne ostaju ni trenutka na istom mjestu, trče i nestaju. Ubrzo su

otkrili, da su Španjolci doduše oklopima zaštitili gornji dio tijela i glavu, ali da su im noge ranjave, pa nišane na nezaklonjena mjesta, zasipaju vojnike otrovanim strelicama i postaju sve smioniji i bjesniji.«

Kad bi bar imali topove! Kad bi ih sad mogli upotrebiti! Ali topovi se nalaze na čamcima. Posve je nemoguće da ih iskrcaju. Isto tako nije moguće da napadnu divljake. Španjolci se mogu samo braniti.

Pigafetta je usred meteža. »Oni bacaju na nas prave oblake kopalja od bambusove trstike, štapove, otvrdnule u vatri, kamenje i grude zemlje«.

Admiral razabire, da se uzalud bori. On ustraje u prvom redu, a kraj njega je Henrique. Na taj način ne će Španjolci napredovati. Ispucat će svoju municiju, a onda će ih umlatiti. Zato viče: »Ne pucajte! Ne pucajte!«

To ne koristi ništa. Mornare umalo što nije zahvatila panika. Njihove muskete grme, ali promašuju protivnike. Ionako su se odvikli od borbe, na Cebu su omlitavjeli, a neprijateljska ih je premoć već od samoga početka smela.

Domoroci osjećaju, da Evropljani popuštaju. Skupljaju se u čvršće formacije, urlaju i napadaju. Strelice zuje, koplja sikću, a kamenje pljušti. Magellan je usred meteža u vrevi, i napadaj smeđih protivnika usredotočuje se na nj. Henrique je ranjen. Metež je silan. Za čas će otočani razbiti redove Španjolaca.

U posljednjem trenutku ipak im uspijeva da odbiju napadače. Vojnici su potisnuti gotovo do žala, pa zaposjedaju krajnji rub sela. Hoće li izdržati još jedan juriš?

Treba odvratiti pažnju domorodaca, treba ih zaposliti negdje drugdje. Možda će onda uspjeti Španjolcima da ih zaskoče. Magellan zapovijeda, da zapale kolibe. Odmah je zaplamsalo trideset kuća. Iz njih se uzdigao dim. Smrad se raširio u oblacima. Sad počinje puzati

po tlu, te prodire u modri dan, koji kipi na vrućem suncu.

A uspjeh? Španjolci se zapanjiše, kad su ga vidjeli. »Pogled na plamen učinio je neprijatelje još divljijim i krvožednijim.« Navrli su iz šume, jure bliže, niču iz polja i skaču iz svake udubine u zemlji.

Španjolci su za čas opkoljeni. Na sve strane oko njih krikovi i vriska. »Čini se, da je protivnika sve više, i da njihov napadački duh raste. Vojnici su opkoljeni, posrću u oklopima, ne mogu da se dignu, pa teturaju, a drugi opet padaju preko trupova mrtvih. Pao je novi kapetan »Victorije«, Rabelo, a neki paž preko njega. Ranjenici stenju, posvuda jauk, zaplašeni povici, kletve, promuklo urlanje.

Magellan skuplja mornare oko sebe, hrabri ih i neprekidno sređuje formaciju, koja se svagdje koleba, mrvi i razbija. On sam šepa korak za korakom. Neka oni bježe, on ne će bježati s njima! Stišće zube, brada mu je uglata, a lice mramorna krinka. Strelica ga je pogodila u desno stegno, a njezin šiljak zadire mu se kod svakoga pokreta sve bolnije u mišić. On se i ne obazire na bol.

Henrique razdvaja metež, kesi zube i postavlja se pred svojega gospodara. Vojnici opet stoje, a otočani su odbijeni. Hoće li konačno moći da se odmore?

Domoroci, međutim, iznova navaljuju! I Pigafetta je ranjen. Sad bulji u taj kaos. Smeđa se tijela kolutaju oko Španjolaca, neprijatelji se neprekidno izmjenjuju, upravo kao da neprestano naviru nove, odmorene čete; hvataju se Evropljana, plešu oko njih, a ne možeš ih uhvatiti, ne možeš ih zgrabiti, kao što ne možeš uhvatiti ni dim ni sablast. »Svoje strelice, koplja i kamenje usmjeruju u naša stegna, i to tako žestoko, da neprekidno moramo uzmicati. Topovi na našim šljupkama ne

koriste nam ništa, jer im pličina još uvijek ne dopušta da nam se približe.«

Admiral zna, da je izgubljen. Njegov ga je sretni dan iznevjerio. Steže usne i šepa metar dalje. Zar je ikada imao sreće? Obrazi su mu preliveni znojem, oči su mu staklene, brada mu je sva zapletena, a preko oklopa klize krvave kaplje.

Klanje traje već cio sat, sunce prži, a more je blistavo, bijelo i tvrdo kao ledenjak. Ocean je moja cesta. Čekaš li me, Francisco? Dolazim! Ne, mislim, da više ne ću doći.

Vitla helebardom oko sebe. Domoroci udaraju na nj sprijeda, zdesna i slijeva. Udarac mu odbija kacigu s glave. Henrique je hvata i stavlja mu je opet na glavu. Hvala ti, dobri moj Henrique!

Opet udarac. Kaciga je zbačena. Ostavi je da leži, Henrique! Jesu li drugovi u čamcima? Naprijed, naprijed, brzo u čamce prije nego što vas ove zvijeri sve pokolju!

Serrano, Pigafetta i Henrique odvlače ga na obalu. On se brani, izvlači se iz njihova zahvata. On neće da bježi prije nego što bude spasen i posljednji Španjolac! Idite svi, bježite, idite! Ja više ne ću doći, Francisco!

Ne može više da vidi, jer mu je najednom nešto toplo počelo curiti preko očiju. Ranjen je u sljepočicu. Otočani hvataju njegovu helebardu. Admiral je ispušta i grabi kratko koplje, a hrptom ruke briše čelo iznad obrva. Sad već do koljena stoji u plitkoj vodi.

Trzaj. Opet mu se strelica zabila u desno stegno. Magellan zatetura; hroma lijeva noga ne nosi dovoljno čvrsto njegovu težinu. Ipak šepa ravno naprijed i probada nekog otočanina svojim kopljem. Pokušava da ga izvuče, ali ne može; odviše je slab, i koplje ostaje u mrtvom neprijatelju.

Sad hvata mač. Uto mu kamen razmrska lakat, i on nemoćno pipa tražeći korice. Domoroci su se skupili oko njega. Udarac mu pogađa lijevi list noge. Generalni kapetan posrće, a otočani ga bodu kopljima i zašiljenim kolcima.

Magellan pada, izvrće se, i padajući još okreće glavu prema čamcima kao da se želi uvjeriti jesu li svi spaseni. Oni na čamcima posljednji put razabiru njegovo lice, blijedo i krvavo, a onda ono pljusnu u vodu.

Ocean pokri svojim valovima admirala.

On se žrtvovao, no njegova je oporuka pusti očaj. Što će se dogoditi s armadom, tko će upravljati ekspedicijom, koju je dosad gonio jedino motor njegova vrućeg srca?

Nesreća je svojim krilima zastrla karavele. Mornari se šuljaju po palubi, časnici su se zatvorili u kabinu na vijećanje, a potpalublje puno je ranjenika.

Mornari osjećaju jednako kao i Pigafetta. »On je bio naš vjerni vođa, naše svijetlo, naša potpora.« Danas znadu svi, da su ga voljeli, i nijedan od njih ne bi pojmio, da bi mržnja smjela da progoni njihova generalnog kapetana i poslije njegove smrti!

Što razumije o tome književnik Castanheda, koji se nakon nekoliko godina provedenih u Indiji, u sigurnoj luci plaćena piskarala, kod kuće u Portugalu, nije ustezao da uprlja taj sat! »To je bio kraj Fernãoa de Magalhaesa, kojega je naš gospod osudio, jer je izdao svojega kralja, podmuklo pokušavajući da mu otme ono, što mu je pripadalo.«

Magellan nije nikad pokušao da bilo kome bilo što otme, već je, naprotiv, obogatio čovječanstvo za upravo neizmjernu spoznaju. Možda za takvo djelo i nema

hvale, ali ipak ne bi bilo suvišno da se traži pravda. Pigafettova je zasluga, što je tu pravdu izrazio ovim riječima:

»Magellanova slava preživjet će njegovu smrt. Njega su krasile sve vrline. Usred najveće opasnosti dokazao je nepokolebljivu upornost. Na moru se sam podvrgnuo većim ograničenjima nego ostala momčad. Vrlo je dobro poznavao pomorske karte i umjetnost brodarstva, bolje nego ijedan drugi čovjek na svijetu. To jasno slijedi iz toga, što nitko drugi prije njega nije smogao ni duha ni smionosti, da oplovi svijet.« To je nekrolog, jednako dostojan poginuloga kao i pisca.

Mornari bi htjeli da još jednom pogledaju pokojnika, kojemu su se toliko divili, da još jednom zavire u to lice, iz kojega su godinu i po dana čitali svaki osjećaj, pa su razumjeli i sjene kao i smiješak na njemu. Sijamca šalju u Maktan. Španjolci nude otočanima za tijelo njihova generalnog kapetana toliko robe, koliko god otočani žele.

Domoroci odgovaraju nepomirljivim ponosom. »Sva bogatstva ne mogu nas navesti na to, da predamo lešinu toga čovjeka. Sačuvat ćemo je kao spomenik naše pobjede nad vama.«

Mornari drhću od želje da izvrše bojni pohod preko morskoga tjesnaca. Svatko bi htio sudjelovati u tome, da budu kažnjeni ti prokleti otočani. Momčad upravo gori od želje za osvetom. Ljudi sjede u svojim prostorijama na krmi, oštre mačeve i šilje koplja. U duhu slikaju muke, pomoću kojih će natjerati urođenike da im vrate njihovog admirala.

Ali novi generalni kapetan misli drukčije. Na sastanku časnika izabran je za zapovjednika Duarte Barbosa. To je izraz privrženosti obitelji Magellan, ali istodobno i gesta nesigurnosti. Možda misle: komodore,

koji je jedini znao smjer njihova puta, jamačno je taj smjer priopćio svojem šurjaku.

Barbosa izlazi iz zatvora, penje se na »Trinidad« i žmirka pri jarkom svijetlu. Svojom prvom zapovijedi zabranjuje momčadi da dotjeruje oružje. Vjerojatno misli, da bi zapravo morao nagraditi domoroce, što su ga oslobodili nesnošljivoga rođaka, a time i okova.

Tašto se šepiri u svojemu novom dostojanstvu. Stari je imao svoju kamarilu. On će već natjerati te ose da se roje! Nailazi na Henriquea, koji ranjen, oslabljen od gubitka krvi, više leži kraj zapovjedničkoga mosta nego što se naslonio na nj, na istom mjestu, gdje je inače uvijek boravio, da primi zapovijedi svojega gospodara.

Barbosa zastaje pred njim. Ah, i taj je malajski deran bio nazočan, kad ga je Magellan kaznio. On će mu već zasoliti. Odmah se prodere na nj:

»Šta se tu povlačiš? Naprijed, na kopno! Kao tumač u skladište!«

Henrique apatično bulji preda se i ne odgovara ništa.

»Ne čuješ li?« vikne Barbosa i udari ga nogom. »Ja ću te već naučiti poslušnosti!«

Henrique zatetura, prihvati se ograde. Koža mu je mlohava i žuta, sav drhće u groznici.

Barbosa zaurla:

»Što još ljenčariš! Nemaš li ušiju, lijeno pseto?«

Henrique se zapilji u nj. Gdje je njegov admiral? Svi su napustili njegova admirala, zato je morao umrijeti. Barbosa i časnici krivi su, što ga njegov gospodar ne može više zaštititi.

»Nosi se!« Barbosa ga hvata za rame i gura ga prema brodskom slazu. »Prevest ću te kao roba natrag u Španjolsku, da te predam doni Beatriz. Ako odmah ne poslušaš moju zapovijed, dat ću da te išibaju!«

Henrique se zavuče u čamac. Natrag u Španjolsku? Admiral je odredio, da nakon njegove smrti bude slobodan!

Penje se na obalu, ali ne odlazi u skladište, već zatetura u grad. Njegov dobri gospodar je mrtav, njegova dobrog gospodara treba osvetiti.

On potraži kraljeva brata, a zajedno s njime i vladara. Smeđi je vladar u teškoj stisci. Svoj uzvišeni položaj zahvaljuje Španjolcima, ali im kod Maktana nije pomogao. Poglavice mu se opiru, a pobjednik na susjednom otoku je opasan.

Henrique sasluša njegove tužalice, pa odgovori:

»Ti si jači od svih njih, otmeš li robu, što je imaju stranci. To moraš učiniti, jer će stranci, bijesni zbog Maktana, htjeti da te uhvate i odvuku sa sobom.«

Ujutro se Malajac opet pojavljuje na palubi. Uslužan je i poslušan, pa se Pigafetti čini, da »pokazuje više aktivnosti i spremnosti da im udovolji nego ikad prije.« Sam Lombardijac leži na svojemu ležaju. Otrovana ga je strelica ranila u čelo, rana je natekla, pa je mora neprekidno hladiti. Čini mu se, da će mu puknuti glava.

Henrique javlja Barbosi, da je kralj dao izraditi nakit od dragoga kamenja za španjolskoga vladara i da moli časnike, da dođu k njemu na objed, kako bi im tom prilikom predao poklon.

Serrano, koji sjedi kraj Barbose, protivi se tome. Raspoloženje u Cebu je loše, i cijela stvar miriše po stupici.

Ali Barbosa se ne želi odreći toga, da se pred svojim prijateljicama u gradu pojavi u punom sjaju. On zaključuje, da je položaj neopasan.

Serrano ga još jednom opominje. Armada nema nikakvih pristalica, a poraz u Maktanu morao je ojačati buntovničke struje među otočanima. Divljacima ionako

ne smiju vjerovati. Kralj može poklone osobno predati, ili ih može po princu poslati na admiralski brod.

Barbosa ga porugljivo odmjeri:

»Jeste li kukavica, kapetane Serrano?«

Umjesto odgovora odlazi Serrano do brodskoga slaza i prvi silazi u kuter. Za njim Barbosa, a s njime svi viši časnici, svega dvadeset i sedam časnika. S njima je i San Martin. On nije pitao zvijezde, ili su ga zvijezde prevarile.

S »Trinidada« gledaju Pigafetta i Elcano za čamcem. Lombardijcu je žao, što i on ne može prisustvovati svečanosti. Ne razumije Baska, koji se po svom običaju nije gurao u tu ekskurziju.

Još dok čavrljaju, vide jolu, koja se otisnula s obale, tek što je kuter pristao uz nju. U čamcu razabiru Spinosu i Carvalha. Zašto ta dvojica tako brzo veslaju natrag?

Eto ih, već se uspinju uz ljestve od užeta. Pigafetta im trči u susret.

»Alarm!« viče Spinosa. »Zazvonite u zvono! Alarm!«

Carvalho pripovijeda hvatajući dah. Kraljev brat je odmah odvukao svojoj kući svećenika. Svagdje vrebaju sumnjivi likovi, a ulice su pune naoružanih ljudi.

Na »Trinidadu« zazvoni brodsko zvono. Oštar zvuk odjekne preko zaljeva. Iz momčadske prostorije »Victorije« trče mornari. Sad je oživjela i »Concepcion«. Božmanske žviždaljke zviždе, odjekuju zapovijedi.

Najednom se s kopna začu urlik. Iz ulica naviru otočani, a časnici, koje su upravo još mogli da razaberu na ulazu u grad, zastaju. S brodova ih vide, gdje se okreću i trče prema obali. Luku su međutim preplavili ljudi, iz svih kutova naviru domoroci, provaljuju iz spremišta, iz kuća, iza zidova, iza hrpa drveta, viču, mašu kopljima, a grad vri kao neki strašni vrtlog.

Carvalho počinje vikati zapovijedi i s dva je skoka na prednjem kaštelu »Trinidada«. Čekrci štropoću, vitla cvile, a mornari se žurno uspinju uz pripone. Sidra lupaju o brodske stijene. Mornarica zaplovi i primakne se za nekoliko dužina obali. S otvora za topove padaju poklopci, admiralska se korveta okreće, salva iz topova ispaljena je u luku.

Tamo prijeko ruše se kolibe, čuje se jauk, otočani se valjaju na pijesku u krvi. Međutim je buka na ulicama sve jača, te nadglasuje svaki zvuk. Na rubu grada pokazuje se jezovita povorka. Domoroci, tetoviranih lica, divlji poput zvijeri, vuku pred svojom kolonom Serrana. Kapetan je vezan, izmlaćen, omamljen. Tetura kao da je pijan, lice mu je prljavo, a košulja rastrgana u prnje.

»Ne pucajte! Zaboga, ne pucajte!« jeca on. Sad ga čuju u nijemoj tišini. Na karavelama svi su ukočeni i kao odrvenjeli. I domoroci šute na časak, a iznad vode čuju se Serranove promukle riječi: »Molim, molim, ne pucajte iz topova, oni će me ubiti.«

»A šta je s ostalima?« viknu Carvalho.

Serranov glas gotovo zamre:

»Svi su mrtvi. Henrique je kod kralja. On ga je nahuckao.«

»A ti?« zaurla Carvalho. Serrano je njegovo kumče.

»Iskupite me«, zaklinje ih kapetan. »Carvalho, oslobodi me tih đavola!«

»Što traže?«

Serrano se ponada.

»Dva topa, dvije muskete, bakra i platnenih tkanina. Pošalji im to odmah, Carvalho. Čuješ li, Carvalho, odmah!«

Ali njegov kum se predomislio. Tko će biti generalni kapetan, ako su svi ubijeni, i ako se ne vrati Serrano? On mu domahne.

»Sve je to prijevara. Pogani hoće da nas namame na kopno i da nas pokolju. Ja ti ne mogu pomoći.«

»Carvalho!« stade moljakati Serrano, ali mu riječi utonuše u blebetanju otočana, koje se opet pojačalo.

Spinosa je požurio na zapovjednički most, a Pigafetta s njime. Oni zaklinju Portugalca. Ne mogu pustiti Serrana da pogine, moraju pokušati da ga spase.

Carvalho drekne na njih:

»Jeste li ludi? Zar da svi poginu zbog jednoga?«

On skoči pred glavni jarbol.

»Dižite jedra!« vikne korvetama. »Kormilo oštro nadesno!« A zatim signalistu: »Diži zastave, glupane! Mornarica u liniju brazde!«

S obale dopre isprekidani Serranov zov.

»Spasite me! Spasite me! Drugovi! Carvalho!«

»Trinidad« se odvoji od kopna i zakrene prema otvorenom moru. Pod pramcem joj šumi more.

Serrano zaurla:

»Proklet bio, Carvalho! Bože, kazni te hulje! Zatraži na dan posljednjega suda od toga kukavice Carvalha račun za moju dušu!«

Njegov glas utihne u buci i vrištanju. Urođenici su ga oborili na zemlju, on se brani i viče. Mornari se plašljivo obaziru s brodova prema luci. I najokorjeliji među njima tresu se od jeze slušajući ono životinjsko davljenje na žalu.

Henrique je svojem admiralu priredio barbarski pokop.

Generalni je kapetan kao gorostas ušao u drugi svijet, jer kad je odšepao do prijestolja bogova, okupila se sad oko junaka njegova običajna pratnja. I tamo prijeko stupa on ispred svojih časnika. On ih je vodio u životu, on ih vodi u smrti; oni su pod njegovom vlašću stajali na zemlji i s njima je istražio svijet.

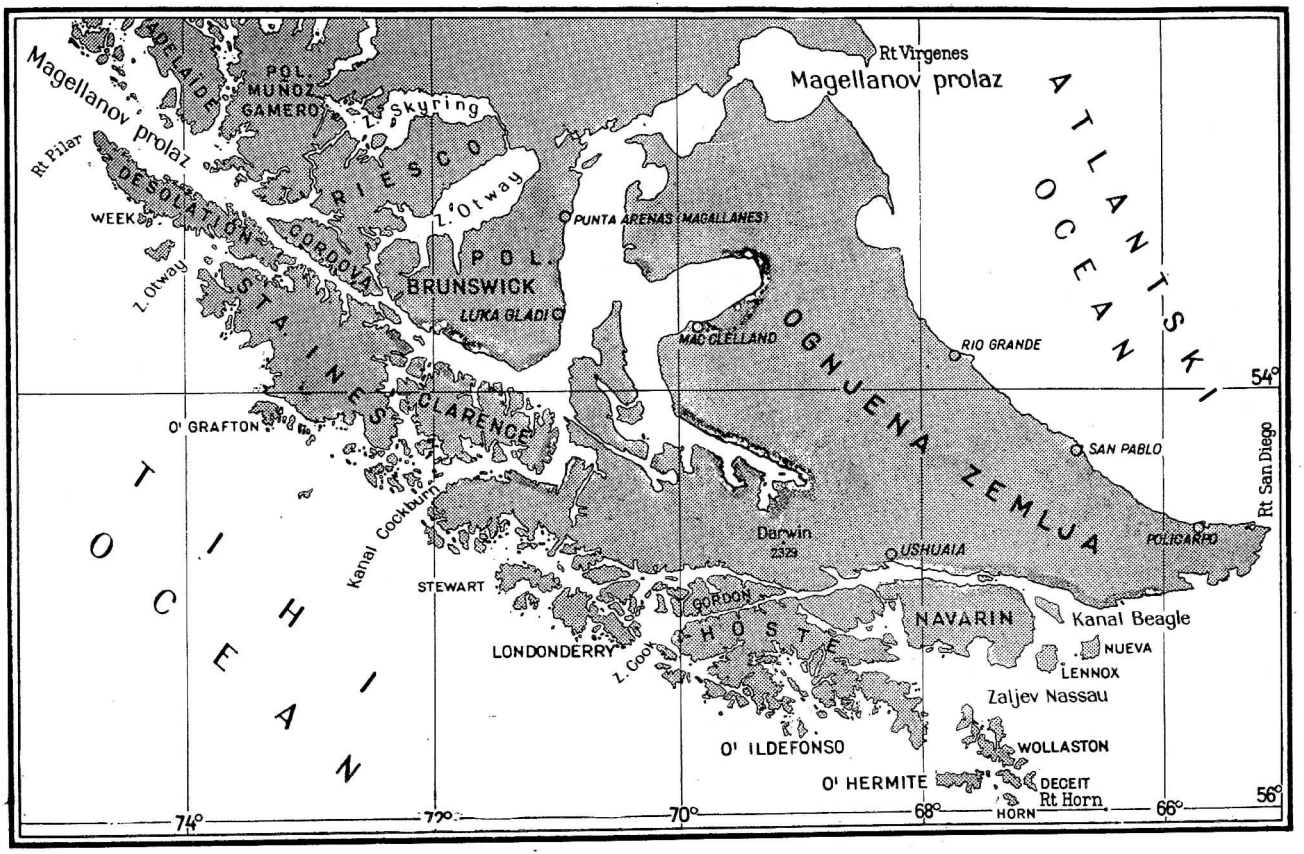
Magellanov prolaz
Rt Virgenes
Magellanov prolaz
ATLANTSKI OCEAN
ADELAIDE
POL. MUNOZ GAMERO
Z. Skyring
Rt Pilar
DESOLATION
RIESCO
Z. Otway
WEEK
Z. Otway
CORDOVA
STAINES
POL. BRUNSWICK
LUKA GLADI
PUNTA ARENAS (MAGALLANES)
MAC CLELLAND
OGNJENA ZEMLJA
RIO GRANDE
54°
O' GRAFTON
CLARENCE
SAN PABLO
Rt San Diego
TIHI OCEAN
Kanal Cookburn
Darwin 2329
USHUAIA
POLICARPO
STEWART
GORDON
NAVARIN
Kanal Beagle
LONDONDERRY
HOSTE
Z. Cook
NUEVA
LENNOX
Zaljev Nassau
WOLLASTON
O' ILDEFONSO
O' HERMITE
DECEIT
Rt Horn
HORN
74°
72°
70°
68°
66°
56°

ČETVRTA KNJIGA

MORSKE MIJENE

Diž'te se sluge! Diž'te se svi!
Pogledajte što sam izmislio!
Da najveće ispuni se djelo,
dovoljan je jedan duh na tisuć ruku!

Goethe: Faust II. dio

Uska pruga kopna nestaje u sumraku kao da ju je prst izbrisao s ploče. Ocean je siv i trom kao živa, ljulja se u sitnim dolinama, a valovi zlovoljno zapljuskuju korvete.

U mornarici vlada anarhija. Živci ljudi slični su odviše napetim strunama. Neprekidno zadijevaju jedan drugoga, prepiru se, svagdje se čuju opaka dobacivanja. U mornarici se opet javlja duh Brazilije.

Carvalho je generalni kapetan, kojega nitko ne sluša. Svoj položaj zahvaljuje nevjernosti. Mornari su zapravo trebali da se opru, i upravo zbog toga, što se nisu oduprli, što su zbog same neodlučnosti pustili Serrana da propadne, a možda i zbog onog ostatka discipline, što ju je admiral bio ucijepio armadi, dvostruko zamjeraju Portugalcu, koji se nepravilno poslužio autoritetom. Kormilar zlovoljno promatra kompas, straže se ne izmjenjuju redovito, mornari se izvlače iz službe, a u kabinama vlada nered.

Tko uopće zna išta o kursu? Brodovi plove nekamo, u neku maglovitu daljinu, u neizvjesnost. Vjerojatno plove u isprekidanoj crti, ili možda čak u krugu. Magellan, da, on bi ih sve doveo kući, on je pronašao kanal, on je poznavao put preko beskrajnog oceana. Ali Carvalho? Carvalho ne zna o nautici ništa više od mene ili od tebe.

Ubrzo se pokazalo, da više nije moguće sva tri broda popuniti dovoljnim brojem mornara. Na Maktanu

je palo osam ljudi, u Cebu je ubijeno dvadeset i pet ljudi, od prolaza kroz kanal umrlo je dvadeset devet ljudi. To je gubitak od šezdeset i dva čovjeka, pa preostaje samo stotinu i četrnaest ljudi. Treba napustiti »Concepcion«; to je i onako najstarija škrinja. Robu i oružje prekrcavaju, mornari se raspoređuju, a onda potpaljuju karavelu.

Oni jedre dalje. Na »Trinidadu« zapovijeda Carvalho, a na »Victoriji« Spinosa. Iza njih gori, ljuljajući se na sidru, buntovnički brod iz San Juliana. I dok se oni polako udaljuju, vatra iz prostora za teret pretvara »Concepcion« u užareni kostur. Iz njezine utrobe šikne najedamput visoki plamen, milijuni iskara padaju u more, ono postaje krvavo crveno, a korveta je obojila obzorje žarkim rumenilom i prijeti sestrinskim lađama kao neka strašna zublja.

Mornari su zašutjeli i pilje jedan u drugoga, odsjev uništenja titra na palubi, svačije je lice blijedo i u odsjevu požara išarano sablasnim mrljama. Na »Concepcionu« najedamput nešto glasno zaškripi, brodski trup kao da je zastenjao, ograda puca, dim ovija brod kao nekom ponjavom, i karavela se pretvara u lomaču, koja tinja.

Je li to bio znak, koji nas opominje na opasnost? Niste li čuli, da je podrtina vikala dozivajući nas? Magellan nas je ostavio, Serrano nas je prokleo, a sad nas proklinje i »Concepcion«. To zacijelo nešto znači! Kažem vam, da smo svi propali. Možda će nas poklati. Vjerojatnije je, međutim, da ćemo se podaviti. Poput luđaka plovimo po toj lokvi između otoka, gdje ćemo crknuti ili zbog hridina ili zbog divljaka. Izračunajte i sami! Admiral je znao, što treba raditi, ali njega nema. Možda je Barbosa nešto slutio o tome, ali ni njega nema. Nema Serrana, a nema ni San Martina, koji je

mogao da upita zvijezde. Nikoga nema, razumijete li? No, a mi? Nikoga nema, kažem vam.

Raspoloženje pada ispod ništice. Kamo to zapravo jedre? Ne mogu se jednostavno vozikati po oceanu kao da su kod kuće na Guadalquiviru!

Ponestaje živežnih namirnica. Oni ispituju nadzornika skladišta, a on im odvraća keseći zube. Oskudne porcije još za osam dana, djeco. A onda? Nadzornik sliježe ramenima.

Brodove bi trebalo zašuperiti. Grede su trule, a donji dio broda sav je obrastao algama i školjkama, tako da brodovi jedva i plove. Ispod palube probija voda, kroz mjesta, na kojima su sastavljene daske, voda neprekidno šiba finim mlazom u brodski prostor.

Skrenuli su prema nekom otoku. Na obali plešu urođenici i mašu kopljima. Dakle dalje!

Sad su svagdje grebeni. Dubinomjerom ispituju dno. Opipavaju put. Zalihe hrane su na izmaku. Jedan gleda u drugoga bez hrabrosti. Sjedaju na pod. Izgubljeni smo, misle. Trebali smo ostati u Cebu. Sve to uopće nema svrhe. Pigafetta opisuje tu elegiju ovako: »Tako smo izgladnjeli, da se češće poigravamo mišlju, da napustimo brodove i da se naselimo na nekom otoku, pa da ondje završimo svoje dane.«

No onda se, u času najveće opasnosti, pokazuje na djelu odgoj njihova admirala, koji nije uzalud živio na svom brodovlju. On je od ljudi, koji su mu se isprva opirali, skovao jednu jedinicu. Uvijek je on bio luk, čija je snažna tetiva bacala strelice nade u daljinu, pa je njegov primjer i nakon njegove smrti mogao da ih ohrabri već pri samom sjećanju na nj.

U tom njegovu primjeru poteškoće su uvijek bile samo predznak uspjeha. On je uvijek umio da oduševi svoju mornaricu, pa i danas znade da je iz mrmljanja i bune, iz neutješljivosti i letargije probudi u finale

svoje i njihove djelatnosti, u tu čvrstu zajednicu armade, kojoj su svi prisegli. Admiral se manifestira, kao da njegova ruka upravlja s drugoga svijeta, strogo, očinski i svijesna cilja, jednako kao i prije. On upravlja brodovima prema njegovoj volji, koja se nikad nije dala pokolebati. Upravlja pomoću jednog od njegovih drugova, ovaj put u liku strijelca Juana Camposa.

Taj je vojnik sve do jučer bio nepoznat, no danas postaje historijskim licem baš zato, što je dokazao svoj smisao za zajednicu. Sutra će se međutim opet izgubiti iz vida. On se ponudio, da će se sam iskrcati na prvi naredni otok, da nabavi živežne namirnice. Rekao je svojim prijateljima: »Budem li ubijen, ne ćete sa mnom mnogo izgubiti, a bog neka se smiluje mojoj duši.«

Onda je skočio u čamac i zaveslao prema obali Nekoliko sati kasnije vratio se, a čamac mu je bio krcat svinjskim mesom, kozama i peradi.

Campos je čak doveo i pilota, koji zna pravac prema Borneu. Koncem svibnja stižu onamo.

Prilaz Borneu je težak. Albo bilježi u brodski dnevnik: »Obala je puna plićaka i hridina. Neprekidno, sve do sidrišta, moramo mjeriti dubinu viskom.«

Osim toga pojačao se vjetar, puše prema moru, pa se karavele jako ljuljaju. Carvalho nije dorastao zadaći. Prenaglo daje zapovijedi i protuslovi sam sebi. Momčad gubi volju, božmani krivo ponavljaju kapetanove zapovijedi, ili ih uopće ne ponavljaju. Konačno je kormilar izgubio strpljivost pa preoštro zakreće kormilo. U tren oka »Trinidad« strugne po dnu i zabije se u pukotinu podmorskoga grebena pred otokom Balaba, na sjevernom rtu Bornea.

Odmah su se preko palube stali prelijevati valovi. Sve nadgradnje pucaju. Prije nego što su jedra skupljena, rastrgala su se, a s njima i pripone. Korveta se nakrenula, a valovi grme uz brodsku stijenu tako, da ljudi moraju pomisliti, da će se korveta svakoga časa raspasti.

Cio dan i cijelu noć očekuju mornari od sata do sata katastrofu. Svezali su svoje svežnjeve, čamci su spremni da ih spuste preko palube. Mornari u svojim prostorijama slušaju buku, morski mlat udara o brod, koji se trese i propinje. Mornari vire prema Carvalhu. Taj je klipan utjelovljenje nevolje. Što god uzme u kandže, sve se svršava loše.

U međuvremenu umalo te brod nije odletio u zrak. Neki vojnik čisti svijeću u prostoriji za teret. Nitko se više ne obazire na zabranu, pa vojnik nemarno baca užareni ostatak fitilja u bure s barutom, koje je, usprkos svim instrukcijama, ostalo otvoreno. U posljednjoj sekundi uhvatio je drugi vojnik fitilj i izvukao ga prije nego što je došlo do eksplozije.

Konačno je prema jutru s plimom malo popustila oluja. Vodene mase protisnuše »Trinidad« iz kliješta, i korveta se zanjiše u more. Morali su se zaustaviti deset milja izvan Bornea. Ljudi ne mogu da odmjere pravi smjer između hridina, koje brane ulaz u luku. Mornari ogorčeno sjede na ogradi i bulje u obalu. Pred njima se pruža grad, a sam pakao mogao bi da pogodi, smiju li uči u nj.

Popodne se neka piroga stala približavati admiralskom brodu. To je dugački čamac, izduben iz stabla, očito svečani kraljev čamac. Na krmi je i na pramcu pozlaćen, a kosnik mu je okićen bijelom i modrom zastavom. Na motki za zastavu zataknuta je kita paunova perja. U čamcu sviraju glzbenici, čuju se gajde, a bu-

bnjevi ječe. Dva ribarska kutera s oružanim ljudima štite gondolu.

Poslanstvo se uspinje uz brodski slaz. Carvalho ga poziva na krmeni kašteo. Ondje su rasprostrti sagovi. Glasnici pitaju, kakve namjere imaju karavele, pa u ime pozdrava predaju betel, orahe areka i rižino vino.

Pigafetta i nekoliko mornara kušaju to piće. »Bistro je kao voda, ali tako jako, da se nekoliko naših mornara opilo. Oni ga nazivaju arak.«

Carvalho je veoma uljudan. Poslanici su zapravo došli da izvide. Ovdje se nalaze usred maurske trgovačke sfere. Zasada nitko ne smije na obalu, a izvidnici obećavaju, da će kralju iznijeti molbu stranaca, da im se da materijal za popravak brodova, i da će isporučiti njihovu ponudu za prodaju robe.

Odluka se zavlači šest dana. Oni su u međuvremenu zatvoreni na brodovima, gusto su zbijeni na njima, nezadovoljstvo raste, i mrzovolja je sve jača. Ona vječna zanovijetala izbila su na čelo. Ne moraju više da pronalaze razloge za to, da Carvalho donosi nesreću. To se ne da sakriti, a osim toga Carvalho je kukavica, koja umišlja sebi, da će otočanima imponirati savijajući leđa. Posve se glasno rugaju komodoru. Još malo i oni će ga otvoreno napasti.

Konačno dolazi iz grada odgovor. Ovaj put su to tri piroge, ukrašene zastavama, a na njima opet glazba, bubnjevi i trublje. Kralj daje dopuštenje, da se natovari pitka voda i drvo, i da se trguje s domorocima. Svima je odlanulo. Ta dobra vijest došla je zaista u posljednji tren.

Carvalho se ipak ne usuđuje s broda. Još je odviše svježa uspomena na Cebu. Poziva se na svoju dužnost, ali taj oprez podsjeća na kukavštinu. Nalaže Spinosi, da stupi na čelo deputacije, koja će zahvaliti vladaru. Darovi su obilato odmjereni, za kralja odijelo od zelena

baršuna, stolica s ljubičastom presvlakom, crvena tkanina, kapa, stakleni vrč, pozlaćeni pisaći pribor i papir, za kraljicu žuta tkanina, cipele izvezene srebrom i srebrna kutija za šivaći pribor. Osim toga darovi za ministre, za glasnike i za važne dvoranike.

Spinosa vodi sa sobom Pigafettu, pa Lombardijcu možemo zahvaliti veoma potanki prikaz fantastična dočeka:

Šljupkom odlaze u grad, prilično velik, jer obuhvaća »dvadeset i pet tisuća obitelji«. »Grad je ugrađen u more, osim kraljeve kuće i kuće nekih odličnika«. Zgrade su »od drveta, a sagrađene su na čvrstim stupovima, da budu sigurne od vode. Kad dođe plima, kroz grad se čamcima voze žene i prodaju potrebne živežne namirnice.«

Domoroci su poslanike otpratili do guvernera, gdje su morali čekati dva sata. »Od guvernerove kuće pa do kraljeve palače sve su ulice, na izričitu zapovijed vladarovu, zaposjeli vojnici, naoružani kopljima, mačevima i toljagama.«

Poslanici su zapravo zarobljenici, pa se ne osjećaju baš dobro pri pomisli, kako će se stvar dalje razviti. Ne samo da se nalaze usred nepoznata im plemena, već su na svojoj vožnji zapali u središte arapskog trgovačkog utjecaja. U Krista se u tim krajevima možeš malo pouzdati. Ovdje već nekoliko stoljeća vlada njegov uspješni konkurent Muhamed.

Dostojanstveni Istok diči se ovdje pravim baroknim ceremonijalom. U dvorište prefekture dolaze dva orijaška slona, preko kojih su prebačene tkanine. Na leđima slonova ljuljaju se zdanja u obliku pagoda. Orijaši kleknu na zemlju, a domoroci pozivaju Španjolce, da se uspnu u sjenice. Zatim ih u tim promatračnicama vode kroz ulice. Narod se nagurao u ulice i čudi se strancima.

Pred životinjama hoda dvanaest domorodaca s darovima, koje nose u plosnatim porculanskim posudama, pokrivenima šarenom svilom.

Španjolci, koji su mislili, da ih vode u palaču, uzalud se žure. Otpratili su ih u kuću nekoga ministra, gdje dobivaju večeru i noćište. Naredno jutro prolazi u dokolici. Čini se, da su na njih zaboravili, i Španjolci maštaju o tome, kako bi se u slučaju potrebe mogli osloboditi. O tome se međutim jedva može i govoriti, jer je stvar neprovediva.

Oko podne ih oslobađaju neizvjesnosti. Opet ih pozivaju da sjednu na slonove, domoroci s darovima stvrstavaju se na čelo, pa iznova prolaze kroz grad između kordona oružanih vojnika, ovaj put u smjeru prijestolnice. Palača je masivna tvrđava, a diže se iza zida od opeke, u kojemu su probijene duguljaste puškarnice. Pigafetta je nabrojao bogatu artiljeriju: pedeset i šest brončanih i šest željeznih topova.

Zatim silaze sa slonova, ministar i skup časnika prate ih preko stepeništa u dvoranu dupkom punu dvorana. Nato ih pozivaju da sjednu na sag. Španjolci se začuđeno ogledavaju. Njihov vladar u Valladolidu ne bi se trebao stidjeti tolike divote.

Kraj dvorane nalazi se još jedna, nešto manja prostorija prevučena svilenim tapetama. Pred velikim prozorima vise teški zastori, koje sada dižu uvis. U toj prostoriji stoji nagurana tjelesna straža s golim bodežima i čuva orijaška vrata u pozadini.

Najednom se diže sukneni zastor, koji je zatvarao ta vrata: kroz obje dvorane mogao si, kraj dvoranika i vojnika, razabrati treću udobnu sobu. U njoj sjedi kralj, radža Siripada, za stolom, a kraj njega je neko dijete, vjerojatno njegov sin. »Radža žvače betel a iza njega smjestile su se dvorske dame. Veoma je debeo.

Možda mu je četrdeset godina. Dvore ga samo žene, kćeri najotmjenijih stanovnika otoka. Iz kuće ne izlazi nikada osim kad pođe u lov.«

Dvorski meštar pristupa Španjolcima i priopćuje im, da ne smiju izravno govoriti kralju, već da se imaju obraćati na njega. »On će njihove riječi prenijeti nekom dvoraninu visoka čina, taj će ih dvoranin opet prenijeti guvernerovom bratu, koji se nalazi u maloj dvorani. Guvernerov brat će našu poruku, pomoću cijevi, koja prolazi kroz stijenu, prenijeti dalje jednom od najotmjenijih časnika kod kralja, a taj će je časnik reći samom vladaru. Obavijestio nas je nadalje, da se moramo triput pokloniti kralju, pritom moramo ruke držati sklopljene iznad glave, a noge moramo naizmjence dizati uvis.«

Učinili su sve točno onako, kako im je rečeno. Među njima nema Henriquea, koji bi umio da brani čast admirala Magellana. Na opisani komplicirani način isporučuje Spinosa, da su oni poslanici španjolskoga kralja, koji bi htio da s vladarom Bornea živi u miru. Ne žele ništa drugo nego da u njegovoj zemlji smiju svoju robu zamijeniti za ono, što sami trebaju.

Radža im poručuje, da mu je drago, što je španjolski kralj njegov prijatelj i da stoga odobrava njihovu molbu.

Zatim su predani pokloni. Siripada ih promatra, kod svakoga komada kima malo glavom, a zatim opet zašumi zastor pred njegovim vratima, prozori u prostoriji s gardom se zamračuju, i audijencija je završena.

Poslanike dovode na slonovima natrag u ministrovu kuću, gdje im priređuju svečanu gozbu. Jelo se servira na podu, a Španjolci sjede na kokosovim prostiračima. Nude im teletinu, kopune, piliće i paune, nekoliko vrsta riba, sve u svemu više od trideset različitih jela. Usto

piju rižino vino iz sićušnih porculanskih šalica velikih poput stalaka za jaje. Kao desert dobivaju slatkiše, »koji se jedu zlatnim žlicama«.

Ustavna struktura te zemlje je neobična. Transsylvanus je kasnije ispitivao o njoj sudionike ekspedicije. Ona mu se čini tako originalnom, da ju je, u obliku posebne informacije, uputio salcburškom nadbiskupu Mathiasu Langu, savjetniku svojega vladara.

»Oni u prvom redu cijene mir. Rat preziru. Svojega vladara obožavaju kao boga, pogotovu, ako se njegova djelatnost usmjeruje na održavanje mira. Želi li kralj borbu, ne miruju, sve dok kralj ne padne u njoj od neprijateljske ruke. Ako kralj odluči da poduzme rat, što se, uostalom, rijetko događa, njegovi ga podanici stavljaju u prvi bojni red, gdje mora da zadrži neprijateljski juriš. Tek se onda bore, prezirući smrt, kad doznaju, da im je kralj pao. U tom času počinje za njih borba za slobodu i za novoga kralja. Kod njih još nije bilo vladara, koji ne bi poginuo u bici, što ju je sam započeo. Zato se njihovi kraljevi klone rata. Prije svega smatraju nepravdom, da svoj posjed povećavaju silom. Ako ih pak tko napadne, oni se ogorčeno brane i nastoje da što prije sklope mir. Molba za mir kod njih je časna molba, a sramotno je i dostojno mržnje, ako protivnik uskrati mir.«

To je zaista vanredna državna filozofija, dostojna nasljedovanja, jer učvršćuje osjećaj odgovornosti vladara, a zadovoljuje i potrebu za promjenom kod podanika. Šteta je samo, što je to vjerojatno čista izmišljotina carskoga tajnika, koji uživa u pedagogici. Pigafetta ne govori naime ništa o tom krasnom pacifizmu, kod kojega se u Borneu, navodno, smionost pojavljuje tek nakon junačke smrti vladara, kojega najprije poštuju kao božanstvo, a onda ga upravo s užitkom žrtvuju. Lombardijac, naprotiv, ironizira druga svojstva, koja

se kod takva autokratskog vladara čine vjerojatnima. »U njegovoj se blizini neprekidno nalaze četiri čovjeka vješta pisanju, koji na tanku koru zapisuju kraljeve zapovijedi i njegov život toga dana.«

Trgovina se odvija bez smetnji. Španjolci dovoze robu u šljupkama i prodaju je na žalu. Bronca i cinober, staklo, željezo i naočale mnogo se traže. Kod otočana možeš naći rijetki porculan, uvezen iz Kine. Pigafetta se zanima, na koji se način taj porculan proizvodi. »Rekli su mi, da se porculan pravi od neke veoma bijele vrsti zemlje, koja se pola stoljeća ostavlja u tlu, da se rafinira. Zato i imaju poslovicu, koja znači po prilici: otac zakapa sam sebe za sina.«

Gledajući onako površno, moglo bi cjenjkanje u luci i služba na karavelama pobuditi dojam, da je sve u redu, ali i saobraćaj s domorocima i međusobna povezanost posade kao da su protkani električnom napetošću. Ekspedicija se pretvorila u stroj bez pogonske snage, u hrpu čelika, točkova i vijaka, kojima nitko ne umije upravljati, a izgubljen je i ključ, koji bi sve to mogao pokrenuti. U tom pothvatu impulsi jednoga jedinog čovjeka pretvorili su se samom energijom, iz snova u stvarnost, a da se ti impulsi sad nastave, trebalo bi njihovu konzekvenciju podvostručiti.

Carvalho raspolaže samo nervozom. Svoj položaj ne zahvaljuje svojem značaju, već upravo pomanjkanju značaja. Momčad sumnja u njega, a i on sam sumnja u sebe, nema kvaliteta i ne zna, da to putovanje, pustolovnije od bilo kojega putovanja u prošlim i budućim epohama, ne može nikome poslužiti za osobnu korist, ne zna, da ono može poslužiti samo veličanstvenoj ideji, da se od najrazličitijih ljudi i naroda, u opasnosti, zajedničkim radom skuje blok zajedničkih misli, jednakih osjećaja i jednake izdržljivosti.

Bojažljivošću je onemogućio boravak španjolskim brodovima u Borneu, a sam je proigrao svačije poštovanje tobožnjom lukavošću, koja je zapravo glupost.

Elcano je s Carvalhovim sinom i s nekoliko mornara otišao u grad, da kupi smole. Drvo brodova izvilo se od vrućine i izjedeno je, pa ga svakako valja iznova zabrtviti. Tri se dana ne čuje o njima ništa, i generalni kapetan nemirno hoda po »Trinidadu«, ali ne silazi s njega. Razmišlja, nije li im se što dogodilo, a pogotovu, nisu li otočani ugrozili njegova sina.

Osim toga zamjećuje se neko neobično kretanje oko karavela, koje ne može sam sebi da razjasni. Osam velikih džunka, po zapremini ništa manjih od španjolskih korveta, dojedrilo je izvana i usidrilo se iza španjolskih brodova, kojima je tako zatvoren izlaz na otvoreno more. Carvalhu se to ne sviđa, ali se ne usuđuje da bilo što upita strane brodove, jer se boji, da bi oni to shvatili kao slabost. Odredio je alarm, pojačao straže i rasporedio topnike uz topove.

Drugoga jutra zakrenulo je iz luke više od stotinu piroga. Carvalho ih ugleda. Uvjeren je, da veslaju prema njegovim korvetama. Odmah zazvone zvona i »Trinidad« zaplovi. »Victoria« nije mogla da dovoljno brzo podigne sidro, pa je naglo prerezala sidreni lanac. Generalni kapetan zaplovio je ravno u džunke, kako bi se probio na more. Njegovi brodovi udaraju pramcima o čamce, pucaju iz topova, hvataju džunke kukama. I Malajci pucaju. Razvija se divlja borba. Četiri džunke podižu jedra i spasavaju se na obalu, a ostale četiri osvajaju Španjolci.

Međutim su se piroge dale u bijeg. Stižu u luku vičući, a vijest, što su je donijele, prohuja gradom kao vjetar. Sve se ulice pune ljudima, vojnici zaposjedaju pristaništa, a Borneo sav vri od ogorčenja.

Ubrzo se pokazalo, da je sve bio samo groteskni nesporazum. Generalni kapetan uhvatio je princa od Luzona, vojskovođu radže Sirripada, koji se s pobjedničkoga pohoda na Javu vratio kući i po kojega su imale poći piroge. Nema sumnje, da će se otočani osvetiti Elcanu i njegovim pratiocima za napadaj Španjolaca. Život im, vjerojatno, ipak ne će biti neposredno ugrožen, dok god oni na svojem brodovlju imaju kao taoce princa, njegov štab i tri lijepe zarobljenice Javanke.

Carvalho je bio lud, a sad je postupao i podlo. Princ mu za svoju slobodu nudi dragulje, a generalni kapetan pristaje i dopušta sužnju da pobjegne u vlastitoj džunki. Za uzvrat treba da Carvalhov sin bude živ i zdrav predan Španjolcima.

Mornari su tu trgovinu zamijetili tek kad je bilo prekasno. Princ je nestao, a njegov se ugovor s Carvalhom pročuo. Sad mornari pljuju pred Carvalhom na palubu, gdje se god pokaže. Generalni kapetan se na to i ne obazire, već se s Javankama, koje je proglasio svojim ljubovcama, zatvara u kabinu. Sad je potpuno omražen. Kod tih je žena potratio i onaj posljednji bijedni ostatak ugleda, što ga je imao kao zapovjednik.

Svakome je drago, što je i varalica prevaren. Noću dovesla Elcano, samo sa dva Španjolca, u sitnom čamčiću do brodova. Uspjelo im je da se sakriju pred bijesom domorodaca, no Carvalhov je sin nestao.

Generalni kapetan plače, bjesni, smišlja odmazdu, snuje kojekakve mjere i opet ih odbacuje, a onda jurne na zarobljenike, da ih muči i da ih da batinati do smrti. Elcano mu se protivi. Taj Bask, uvijek hladan, pokazuje upravo željezni mir. Carvalho bi htio da plane, ali Elcano ga hladno odmjeri, i generalni kapetan umukne.

Elcano mu okrene leđa, uspne se na prednji kašteo i domahne Spinosi. Korvete zaplove na otvoreno more.

Tek sad počinje pravo lutanje. Nemaju ni pojma, kojim bi smjerom trebali da zaplove, pa nasumce jedre i kormane. Kako ne znaju put naprijed, vijugaju natrag istim putom, kojim su došli.

U žaru, koji sve pali, u nemilosrdnoj vrućini, pri jarkom suncu, koje vodu pretvara u žarište leće, titra iznad njih zrak kao oblak tupa očaja. Ljudi su omlohavjeli, prazni su i posve iscrpeni. Čak i srdžba, koja ih bode, slična je rani, čija je oštra bol postala tako obična, da je čovjek jedva i osjeća.

U tim neutješnim tjednima postaje jasno, a što bi oni htjeli izbrisati iz svoje svijesti pod pritiskom događaja, koji se nižu sve brže u kaleidoskopu brojnih slika, koje se neprestano mijenjaju, te jedne prelaze u drugu, jedna drugu istiskuju: da su poput zavjerenika upućeni jedan na drugoga i da se njihova sreća i njihov uspjeh, pa čak i sama njihova egzistencija temelji jedino na njihovoj solidarnosti. Popusti li veza, koja povezuje njihova srca, svaki će pojedinac izgubiti svoje značenje, jer samo kao dio njihove zajednice može išta da znači.

Hoće li opaziti, da su posrnuli na putu, gdje zdesna i slijeva zjape ponori, na putu, koji nikad ne će iz kotla prokletstva stići u dolinu radosti? Jesu li zaboravili svojeg admirala? Zar je on ututanj živio, ututanj umro?

Što oni traže na Molucima? Na tim otocima nemaju prijatelja, i riječ Ternate nije nikad življe protjerala krv kroz njihove žile. Oni su bili instrumenti, koji su potpali pod duhovnu vlast admirala, instrumenti, koji su zarđali, jer nitko više ne zna, kako da ih njeguje i kako da postupa s njima. Pođimo kući, Moluci su portugalski, neka i ostanu Lisaboncima! Mi smo izvršili dovoljno pothvata, podignimo konačno na jarbolu domovinsku zastavu u znak da jedrimo kući!

Armada, taj bijedni ostatak armade, koja je htjela da izvede nešto iznad ljudske moći, koja je i izvela ne-

što, što je bilo nemoguće izvesti, sad je hrpa ruševina. Brodske su planke izvijene, skupile su se i izmrvile. Jedra su otrcana, a topovi prevučeni debelim slojem rđe.

Kobilica »Trinidada« je usred broda uleknuta još odonda, kad se brod nasukao kod Bornea. Kroz brodska rebra prodire voda, pa u prostorijama za teret pljuska smrdljivi mulj, koji je kao kaša, kao močvara. »Victoria« ima rupu, i ljudi rade na sisaljkama. Potegnu li sisaljke jače, truli rubovi rupe još se više proširuju.

To više nisu španjolski vojnici, to su gusari. Carvalho pušta da se stvari odvijaju same od sebe. On ne može upravljati momčadi, već tupo sjedi u svojoj kabini.

Budući da gotovo i nemaju više hrane, počinju se baviti gusarstvom. Progone piroge, koje susreću, pokušavaju se prišuljati do njih ili dozivaju Malajce, a kad se lakovjerni domoroci zaustave, Španjolci ih napadaju šljupkama.

Plijen je bijedan. Većina čamaca umije umaći. Karavele nisu sposobne za manevriranje i plivaju kao da su od olova. Ne mogu pramcem pogoditi ni male ribarske kutere. Bježe im čak i kanui od izdubena debla, pa ni jole ne mogu stići vješte veslače. Uspjelo im je uhvatiti samo jednu pirogu s kokosovim orasima.

Na nekom uskom nenastanjenom otoku ugledali su luku, koja se zarila u plitku obalu. Ondje spuštaju sidra. Ne poprave li karavele, one će se raspasti, čim zapuhne vjetar treće jakosti.

Četrdeset i dva dana muče se i znoje kao kuli. Uspijeva im da izvrše samo neke sitne popravke, jer nemaju materijala, ni smole, ni katrana. Odijela su im prnje, cipele su im pljesnive, a koža na njima sva je ispucana. Ljudi su omršavjeli i izgledaju kao kosturi. Kod svakoga se pokreta znoje i drhću od groznice. »Svaki od nas,« piše Pigafetta, »radi koliko god može. Naj-

više nam muke zadaje donošenje drveta iz šuma, jer je cijelo tlo zaraslo trnovitim grmljem i bodljikavim biljkama, a mi svi hodamo bosi.«

Hrane? U šumi su ustrijelili nekoliko divljih svinja, ali moraju biti oprezni, jer je otok pun plitkih potoka i rukava, gdje krokodili hvataju prolaznike. Udicom su ulovili nekoliko riba, ali su odviše slabi da se napregnu, pa radije traže kornjače. Na otoku ima odraslih primjeraka. »Uhvatili smo dvije, meso jedne teži dvadeset i šest funti, a druge četrdeset i četiri funte«, piše Pigafetta.

Karavele su pokrpali samo zato, što žele kući. Inače bi se iskrcali na kojem od tih otoka, od dasaka svojih brodova sagradili bi kolibe i propali bi u njima živeći poput životinja.

Uvečer, gladni i umorni, iznureni od dnevnih napora, govore o toj posljednjoj mogućnosti. Pritom čuče uz vatru od zelena drveta, a dim ih grize, mjesto da ih grije, suze im cure iz očiju, kosa i koža pokriveni su čađu, a razgovor se vodi kap po kap, kao protiv volje, kao da su im se rečenice zalijepile o nepce i kao da im se gnoje između čeljusti. Katkad poneko spomene Španjolsku, onda im, kroz baršunastu meku tropsku noć, fata morgana dočarava gradove, pune svijetla, čiste četverokutne trgove i mramornu hladnoću rasvijetljenih katedrala. U monotoni žubor morskoga mlata, u šum palminih gajeva, u tisuću zvukova prašume, koji izazivaju tjeskobu, miješa se onda jasan dječji smijeh, poznati glasovi, pjesme iz domovine, svirka gitara, cvrkut tamburina, štropot kastanjeta i veselo kolo tarantele.

Mornari slušaju, smješkaju se i kimaju glavama. Pripovjedač žanje odobravanje. Iz tame se čuje njegov glas. Miran je, bez topline, gotovo stvaran, trijezan referat.

To govori Elcano. Upravo to, što ih ne pokušava oduševiti, pribavlja mu simpatije, jer oni ne žele da ih tko pretjeranošću osvoji. Postali su strašno nepovjerljivi. Taj glas, međutim, budi u njima uspomene. Zvuči tvrdo. Ne škripi li gotovo poput glasa njihova starog admirala?

U tih nekoliko tjedana dokazat će se, da su ideje neumrle. Tijelo tvorca zamamne vizije, čovjeka, koji je svladao svijet, koji je svojim prstima zavrtio kuglu globusa, trune na Maktanu, ali njegov um, u kojemu je veliki plan pretvoren u stvarnost, živ je i sada. Za svoje ljude oduvijek je bio čarobnjak, no njegova je najveća umjetnost upravo u tome, što će i nakon svoje smrti jednoga od svojih najvećih protivnika pridobiti za se, ne više svojim položajem ili snagom svoje ličnosti, već jedino smionošću svojega projekta. Za života je za sebe pridobio Arandu i Haroa, pa Fonsecu i Karla, pa svoje mornare, a sad pokojnik osvaja svojega nekadašnjeg protivnika, buntovnika Elcana.

Taj je Bask naime odlučio da krene dalje putom, kojim je pošao admiral. Je li ga na to potaklo sjećanje na milost, koja mu je nekad iskazana? Želi li da požanje komodorovu slavu završivši njegovo djelo? Ili možda iskra Magellanove opsjednutosti lebdi iznad tih otoka, na kojima trune njegovo tijelo?

Elcano se dogovara sa Spinosom. Najuporniji admiralov neprijatelj i njegov najvjerniji pristaša stišću jedan drugom ruke, premda je profozova ruka vezala Baskovu ruku u San Julianu. Obojica prilaze logorskoj vatri, i Elcano pita mornare, hoće li Carvalha i dalje trpjeti kao zapovjednika.

Mornari mrmljaju, a onda viču, neka Carvalho ode dođavola.

Elcano ih poziva na mir. Zatim predlaže Spinosu kao generalnoga kapetana. Sam Elcano preuzet će »Victoriju«. Mornari urlaju u znak odobravanja.

Carvalho je prilično apatično primio vijest, koju mu je Bask prenio bez suvišnih fraza. Otkad je izgubio sina, Carvalho je umoran i slomljen.

»A što će biti sa mnom?« upita mlako. Vjerojatno drži, da će ga objesiti na križ prednjega jarbola.

»Ti ćeš biti pilot na »Trinidadu«, odvraća Elcano i time briše dosadanji položaj Carvalha kao zapovjednika.

Uskoro se pokazuje, da će komodor biti zapravo Elcano, i da je Spinosa imenovan samo zato, što je stariji po činu, pa Elcano nije htio da ga ozlovolji. Elcano svjetuje generalnoga kapetana, požuruje ga, da što prije krenu, pregleda brodove i određuje novi smjer plovidbe.

»Na zapad prema Španjolskoj?« pita Spinosa.

»Na istok-jugoistok prema Molucima«, odvraća Elcano.

Spinosa uzdiše. Možda se sjeća portugalskih izvještaja o otocima mirodija. Prema tim izvještajima oko otoka se vječno skupljaju magle, ondje se nigdje ne može pristati, nema pitke vode, a otrovna isparivanja okužuju dan. Zar je dakle čudno, ako se mornari boje? Hoće li sva ona strahota, kroz koju su morali proći, na kraju biti samo predvorje pakla?

Elcano se samo smije. Bajke mu ne ulijevaju jezu, a kako ti Moluci postoje, on će ih i otkriti, dakako, ne tim lutanjem bez cilja.

Zapovijeda dakle, da se Borneo ostavi zdesna i usmjeruje mornaricu u kaos atola u moru oko Celebesa. Spinosa mu se mora pokoriti.

Bask ne okoliša već radi. Sve džunke, koje susreću, hvataju. Teretne brodove pljačkaju, hranu pretovaruju,

posadu podvrgavaju preslušavanju, a zatim je čamcima prebacuju na najbližu obalu. Što on hoće od njih?

Uskoro napada i naoružane praue. Na plijen se i ne obazire. Neka ga razdijele mornari. Njega zanimaju samo domoroci, pa sluša njihovo brbljanje i postavlja precizna pitanja.

Konačno su se namjerili i na neki bark. »Victoria« napada brod. Malajci se brane, ali su nadvladani. Sedam ih je ubijeno, a ostale odvlače do Elcana. On ih pojedinačno preslušava u kabini. Njihovi ga prosvjedi ne smetaju, a kad počinju jaukati, dere se na njih. Ono, što želi doznati od njih, posve je jednostavno. Gdje su Moluci? Nalazi li se među njima čovjek, koji ih poznaje i koga bi mogli upotrebiti kao pilota?

Čini se, da je ovaj put uhvatio pravu lovinu. Neki je domorodac izbrbljao, da poznaje put do otoka mirodija. Elcano ga pita, je li čuo za Francisca Serrao, a domorodac odgovara, da je nekoliko puta bio u njegovoj kući.

Vjerojatno je tom prijevarom pokušao da spasi goli život, a možda i da zasluži posebnu nagradu. On pokazuje na obrise nekih otoka u daljini. Španjolci zaplove onamo, ali im Malajac pobjegne u sumraku. Možda se spasio na kakav koraljni greben. Španjolci ubrzo opažaju, da su nasjeli lašcu.

Položaj je opasan. Noću se podigla silna oluja. Oni se ljuljaju između hridina i jedva se održavaju u uskom koritu. Jarboli stenju, a korvete se zibaju. Pukne li sidro, nevrijeme će ih poput čepa baciti na pećinu. Elcano stoji ukočeno na zapovjedničkom mostu i grize usne do krvi. S palube dopire vika. Mornari su posve otupjeli od strave. Poludjeli su od straha, pa bacaju u more tri zarobljenika, da ih žrtvuju uzbuđenim valovima. Elcano to vidi, ali se i ne obazire na to.

Narednoga jutra odašilje čamac do najbližeg otoka. Španjolci potrče preko pruda i zalete se u selo. Domoroci bježe, a oni hvataju dva muškarca i odvlače ih na korvete. Domoroci ih progone, cijela hrpa piroga odbila se od obale prema karavelama, ali Španjolci dižu jedra i odmiču.

Zarobljenici se valjaju u lancima na krmnom kaštelu. Elcano im govori. Moluci su u blizini, i on će nekoga naći, tko ga može odvesti onamo, pa čak da mora pristati uz svaki otok, pretražiti svako selo i prisiliti svakoga domoroca da mu bude pilot!

More je i dalje uzbibano. Noću uspijeva jednom od vezanih da se oslobodi. Mornari se mrzovoljno vuku po palubi, u kabinama se šapuće. Šta se promijenilo, otkako su skinuli Carvalha? Umjesto idiotu, dali su kormilo u ruke luđaku!

Elcano postaje čarobnjak. Čovjek bi mogao pomisliti, da se admiral zavukao u Baska i da mu je udahnuo fanatični žar da izvrši zadaću, koju nitko ne može razumjeti osim onoga, tko joj je odan dušom i tijelom. Magellan je međutim već šest mjeseci mrtav, a oni plove po oceanu kao preminule duše po Nirvani. Ljudi zanovijetaju, grde, pa počinju i glasno psovati. Zar su osuđeni na to, da poput luđaka u paklu neprekidno stupaju po istom krugu i da pritom u svom bolesnom mozgu umišljaju, da prelaze nečuvene daljine?

Pun tjedan dana jedre tako reći na istoj liniji. Kraj Elcana stoji zarobljenik, a dva stražara neprekidno paze na nj. Vojnici se rugaju, puni mržnje, i govore, da bi bilo pametnije da čuvaju kapetana, jer je posve jasno, da je poludio.

Elcano proučava njihova ljutita lica. Možda se zaista vara, možda ga je pilot prevario. Sliježe ramenima. On sluša neki pritisak, koji ne bi mogao sam sebi razjasniti ni onda, kad bi potražio njegove uzroke.

Prema njihovu kalendaru sad je studeni, no ovdje je vlažno i toplo, zrak titra u maglici iznad vode, a nebo ih pritište kao neki šator. Najednom se pred njima pojaviše čunjaste planine. Iz jednog vulkana se izvija tanak trag pare. Tu su obronci pokriveni različito osjenjenim zelenilom, močvarne ploštine i duboki klanci među njima. Pet otoka pojavljuje se iz valova. Nalik su na bizarno poređane zdjele.

Na korvetama naglo odjeknuše poklici. »Svi zahvaljujemo bogu, pa od radosti pucamo salvu iz svih naših topova.« Pigafetta brzo zapisuje u dnevnik: »Silnu radost, što smo je osjetili, ugledavši te otoke, razumjet će svatko, tko pomisli, da smo upravo zbog njih proveli na moru dvadeset i sedam mjeseci manje dva dana i da smo obašli nebrojene obale.«

Pred brodovima leži obala zagonetki, izvor bogatstva, zemlja obećana.

A Portugalci? Kako će oni reagirati, ako sad suparnik pokuša ući u rudnik, iz kojega su tako dugo jedino oni umjeli vaditi neiscrpivo zlato? Hoće li sad umorstvo prodrijeti i u te mirne krajeve? Hoće li se sad u slatki balzam uljnatih mirodija umiješati truli zadah prolivene krvi?

Devet godina zavijali su Portugalci otoke mirodija u oblake najneprodirnije tajne. Samo nekoliko admirala, koji su na burzi u Lisabonu slovili kao nadasve pouzdani, poznavalo je njihov položaj. Nijedan nautičar nije ga mogao odrediti, i nijedan ga kosmograf nije mogao urisati u svoje karte. Posade brodova izmjenjivale su se nakon svakoga putovanja, u Indiji, a kasnije na Malaki dolazile su nove posade, a Moluci, nekad

zatvoreni u najčvršćem arapskom tresoru, prešli su u najsigurniju riznicu na rijeci Tejo.

Ti su se otoci pružali između Celebesa, otočja Sundą i nove Gvineje, svinuti u kanalu beskrajnog oceana poput nekog kontinenta, koji se nikad nije dao otkriti, ili kao neki dio svijeta, koji je zapravo nestvaran. Štitile su ih podmorske hridine, branile su ih bajke. Portugal je proširio vijest, da se zbog pličina nikako ne može stići do njih, da ti otoci takoreći plivaju na Aheronu, strašnoj rijeci podzemnoga svijeta, da jednako kao i ta rijeka ostaju u vječnoj strašnoj tami, da vulkani neprekidno potresaju tlo, i da se rijeke lave sikćući izlijevaju u uzbibano more.

Burzijanci se svom snagom drže toga područja, što ga je država kramarskim kapitalom osvojila za njih. To su zaista otoci blaženstva, preračunamo li trgovačku vrijednost toga posjeda u kapitale, koji se dadu zgrnuti prometom robe s Moluka.

Domoroci ih zovu »Moloco«, to jest »oni, koji se pružaju na daleko«. Na njima se uzdižu visoke planine u obliku piramida, a otoci kao da se ljuljaju u valu mirisa, prekriveni patinom hasura, u sjeni palma, sa svojim poljima riže, ispod visoka klinčićeva drveća, sličnog mirtama, koje cvjeta i omamno miriše, ispod stabala muškatnog oraha mirisave i guste krošnje. Tu leži Ternate, ploština u obliku čunja, kojemu se vrh puši. Uz valove se prislonio Tidore, a isto tako i Motir, Makjan i Batjan.

Magellan je znao, da će njegovoj ekspediciji, čim isplovi iz Gvadalquivira, na svakoj morskoj milji puta zaprijetiti opasnost i od Lisabona. Borio se protiv nerazboritosti svoje posade, protiv kivnosti hidalga, protiv uragana i oluja. Svojem razboru može zahvaliti, što nije podlegao ljudskim nedostacima. Grdio je otpor, što

mu ga je pružala priroda, no bjesnilo te prirode bilo je zapravo pomoć, što su mu je pružili bogovi.

Burza na rijeci Tejo i kraljevski glavni dioničar te ustanove dom Manuel poslali su, čim im nije uspjelo spriječiti Magellana da isplovi, dvije mornarice, da bi uništile admirala. Jedna je poslana u Braziliju, u okolicu Rio de la Plate, druga na Rt Dobre Nade. Obje mornarice imale su mu spriječiti put na Moluke, već prema tome, izabere li generalni kapetan put prema istoku ili prema zapadu. Primile su nalog, da španjolsku armadu unište do posljednjega čovjeka.

Portugalski su brodovi, međutim, zapali u istu tišinu i u iste oluje kao i Magellan. I oni su grdno stradali i pretrpjeli velike štete, pa bez pravoga smjera stražare uz južnoameričke obale. Kad bi se, ma i slučajno, bili namjerili na komodora, admiral bi im, zajedno sa svojom buntovnom i malaksalom momčadi, postao lakim plijenom. Oni ga, međutim, nisu našli.

Portugal se ipak nije odrekao igre. Sequeira je sa šest ratnih brodova otplovio do Otoka mirodija. U Malaki je Magellan nekoć spasio njega i njegove vojnike prigodom napadaja Malajaca, a sad će se njegov bivši pretpostavljeni i stari ratni drug odužiti tako, da ekspediciji svojega prokušanog druga zada smrtni udarac.

Nebo je međutim i opet pravedno ondje, gdje bi ljudi htjeli da budu nevjerni. Upravo na Malaki, kao da je udes htio da mu dade poduku u zahvalnosti, koju ljudi običavaju zaboraviti, zapleo se Sequeira u neke zadjevice s Turcima. To ga je zadržalo i vezalo. Jednu je jaku krstaricu, naoružanu dvostrukim redom topova, pod zapovjedništvom nekoga Farije, poslao ipak prema otocima. Boginja sreće odlučila se međutim za Španjolsku. Portugalski zapovjednik zalutao je u kaos atola, pa je nemoćno krstario između hridina i grebenja. Konačno se morao vratiti u Malaku.

Međutim je Magellan stigao u Cebu. Čini se, da ništa više ne može zaustaviti konačnu pobjedu. Prijatelje dijeli jedva još jedan pedalj, i oni će se sastati.

Njihovi živci osjećaju već jedan drugoga, ali njihov pogled ne može da prodre prostor i vrijeme, i to se pretvara u njihovu zlu kob. Sudenice okreću u knjizi njihove sudbine posljednju stranicu.

Serrao je podvrgao Moluke. Kraljevi Tidora i Batjana pokorili su se njegovu gospodaru. Vladar Ternatea najmoćniji je suveren na otocima, a Francisco je njegov miljenik i prvi ministar. Stanuje u divnoj kući na Ternateu, oženjen je Javankom i ima nekoliko djece.

Magellan je upravo kovao planove za kazneni pohod na Maktan, kad na Molucima pristane neki portugalski trgovački brod. Kapetan Menezes pohodio je svojega zemljaka Serraoa. Serrao ga je prijateljski dočekao, pa gostoprimac i gost sjede pred kućom i čavrljaju o dalekoj Evropi. Menezes se onako usput raspitao za admirala Magellana, a Serrao mu bezazleno odgovori, da već nekoliko godina nije ništa čuo o njemu.

Kapetan mu ne vjeruje ni riječi. On je, naprotiv, čuo sigurne vijesti — admiralitet u Lisabonu skupio je sve podatke i poslao ih u Indiju — da bi se opasna Magellanova mornarica mogla nalaziti u blizini. Svatko zna, da Portugal zahvaljuje Moluke Serraou. Nije dakle teško odgonetnuti, da će ih, kad stigne Magellan, i izgubiti pomoću Serraoa.

Menezes se srdačno oprašta. Njegov je brod natovaren, i on diže jedra. Serrao stoji u noći i gleda za njima. Osjeća li, da njegov prijatelj u istoj toploj noći, u kojoj upravo u tom trenu sudenice pletu udes, na moru pred Maktanom misli na nj?

Najednom, još pred svojom kućom, osjeti Francisco na jeziku neki okus žuči, mučninu. Zatetura i padne. Sluge ga polažu na ležaj, a žena plačući dohrli k njemu.

Bolesnik leži u bunilu, na usta mu je izbila pjena, svija se i stenje. Menezes je iskoristio prikladan čas i ulio otrova u Serraovu čašu. Agonija traje gotovo dva tjedna, a smrtna je borba strašna.

Zatim se gasi plamen toga života, koji je kao titravo, zamamno svijetlo, što hrli i poskakuje kroz noć izvuklo admirala Magellana iz domovine, u kojoj je mogao da živi smirenim životom, odvukao ga od domovine, od ljubavi, od obitelji, od Beatrize. To je svijetlo titralo iznad planina i rasvjetljivalo oceane, spas brodolomaca, bilo je magnet osvajača, cilj njegova putovanja, i zbroj svih njegovih sklonosti. Za vrijeme djetinjstva i mladosti, u zrelosti muškaračkih djela, tražili su jedan drugoga, našli su se i nadopunjivali su jedan drugoga. Usud ih je tako duboko i neodvojivo povezao, da si ih mogao odvojiti prostorno, ali ih nisi mogao rastaviti vremenski. U smrti se posve stopio prsten njihova bratskog života.

Serraovom smrću propala je premoć Ternatea. Ime tog otoka, koje se kao zastava vijorilo pred ekspedicijom, fantom toga velikog pothvata, rastopio se i postao posve sporedan pojam. Sultan Tidorea zbacio je jaram susjednoga vladara, koji je osim toga njegov zet. Plaćeni ubojica umorio je kralja Ternatea. Na Serraovu otoku ostaje kao kraljica slaba žena. Sin joj je malodoban, i ona se, kao regent, bojažljivo osvrće prema svojem ocu u Tidoreu, koji je svaki dan može podvrći pod svoju vlast.

U međuvremenu su Portugalci kontrolirali, da li je njihov pothvat uspio. Pred Moluke su stigle jedna korveta i dvije džunke. Teretni brodovi spustiše sidro kod Batjana, a krstarica poče pregledati otoke i zavirivati u sve zaljeve tražeći tragove neprijateljskih brodova. Momčad je surova i nasilna, pa otočani opominju kapetana, da se na njegovu brodu nalaze ljudi, »koji će, svi

redom, izgubiti glavu, jer ne štede ni žene domorodaca ni same kraljeve žene, usprkos svim kraljevim upozorenjima.«

Korveta je iščezla iza otoka na sjeveru. Njezina se jedra razabiru još kao svijetle, lepršave pruge u oštrom plavilu svedenog obzorja, kad se Elcano pojavio na sidrištu Tidorea.

Dva kraljeva izaslanika odmah doveslaju iz luke do »Trinidada«. Glasnici su ljubazni i veoma vješti. Ti su otoci već desetljeća navikli na strane trgovce, na Arape, Kineze i Portugalce.

Izaslanici, neka vrst lučkoga redarstva, pitaju, odakle dolaze brodovi i kamo kreću. Elcano, stojeći kraj Spinose, odgovara, da su Španjolci i da žele trgovati.

Izaslanici kimaju glavom. Čuli su za Španjolsku, poznaju raspodjelu evropskih snaga. Do njihovih otoka dolaze različite novosti, što ih jedrenjaci, piroge i praue prenose s obale na obalu. Oni će sultanu podnijeti izvještaj.

Mornari s korveta promatraju otoke. Stanovnici su muslimani, a četiri je njihov sveti broj. Uz kralja stoje četiri savjetnika, četiri stupa podupiru dvoranu za vijećanje, a uz svaki od tih stupova mjesto je jednoga od četvorice ministara. Stupovi simboliziraju četiri temeljna oslonca države. Muhamed je imao četiri glavna učenika, četiri anđela lebde nad njegovim nebeskim prijestoljem, četiri vjetra oživljuju zrak, a čovjeku su potrebne četiri vrline.

Neki suvremeni kronist pripovijeda nam o običajima, malo indiskretnim, ali iskonskim. »Rasplođivanje ljudskoga roda smatraju oni nečim, čemu vlada mora

poklanjati posebnu pažnju. Zato posebni javni službenici rano ujutro hodaju ulicama i udaraju u bubanj, da bude oženjene ljude i da ih podsjećaju na njihovu dužnost.«

Transsylvanus, humanistički naobraženi pisac, idealizira, naprotiv, i te krajeve. Smatra ih pacifističkima, jer su ljupki. »Kod njih vlada mir. To je najbolja i najplemenitija vrlina, koja se, kraj bezbožnosti našega vremena, povukla s našega kontinenta na njihov. Samo pohlepa za skupocjenim mirodijama tjera nas u taj nepoznati mirni svijet.«

Međutim, nipošto nije sigurno, da je taj svijet miran. Kako će ih dočekati kralj? Je li sklon Portugalcima, i mogu li ga oni navesti na to, da se prikloni Španjolcima? Čime? Poklonima? Podložnošću?

Brodovlje se ne može braniti. Karavele su pokrpane samo za onu najpreču potrebu, vojnici su prave sablasti, a oružje im je neupotrebljivo. Ako su se prije pitali, hoće li stići na otoke, sad se pojavljuje još veća briga. Ne muči ih pitanje, hoće li se na njima održati, što je nemoguće, već pitanje, hoće li ih pustiti da mirno otplove s otoka.

Dok Elcano i Spinosa još razmišljaju kušajući da nađu recept, koji bi donio najviše uspjeha, kralj ih već rješava brige, da donose odluku. Njegovi su zaključci cinički, ali logični. Portugalci nisu zaštitili vladara Ternatea, pa ne će moći ni da se osvete, ako pobjednik iz Tidorea osigura sebi španjolsku pomoć. Trgovci, koji se žele uvući u neki posao, plaćaju bolje cijene od običajnih nakupaca.

Iz svoje utvrđene prijestolnice Marieko, koja živopisno leži na obronku nekog ugaslog vulkana, i koja je puna bijelih zidova i ljupkih tornjića, silazi kralj do luke. Čim se njegov čamac otisnuo sa žala, zapovjedi

Elcano, da mornari siđu u čamac, kako bi svečano primili vladara.

Kralj zaustavlja svoju gondolu i moli Spinosu i Elcana, da prijeđu na njegov brod. Oni prelaze, i Pigafetta opisuje taj sastanak ovako:

»Kralju je po prilici četrdeset i pet godina, prilično je dobro građen, crte lica u njega su ugodne. Odijelo mu se sastoji od fine košulje s rukavima, izvezenim zlatom. Oko pasa je ovio tkaninu, koja mu pada do nogu. Glavu je pokrio svilenom koprenom, a na nju je stavio vijenac cvijeća. Zove se radža sultan Almanzor. Veliki je astrolog.«

Da to dokaže, pripovijeda kapetanima, da ih je očekivao, jer je u zvijezdama pročitao, da mu se približavaju španjolski brodovi. Dostojanstveno je pozdravio strance. »Sjedi pod svilenim suncobranom. Iza njega stoji jedan od njegovih sinova s kraljevskim žezlom, te dva čovjeka, svaki sa zlatnom posudom punom vode, u kojoj sultan pere ruke. Druga dva čovjeka nose pozlaćene sandučiće pune betela.«

Svi odlaze na »Trinidad«. Španjolci su oduševljeni, što će vladar biti milostiv prema njima, pa se upravo savijaju od poniznosti. To su izgladnjela bića, a ne ponosni Evropljani. Vladaju se poput poniznih podanika smeđega gospodara. Časnici i vojnici ljube kralju ruke, prate ga do krmenog kaštela, gdje je za nj pripravljena stolica od crvena baršuna. »Da mu iskažemo još dublje poštovanje, sjedamo pred njim na tlo.«

Almanzor je pravi istočnjak. Voli svečane riječi, milostivi govor i napuhnute fraze. S njegovih usana kaplju uvjeravanja u slikovitom govoru. I on i njegovi podanici odavna su već vjerne pristalice španjolskoga vladara, govori Almanzor. Oni su mu dobro došli gosti, i on će ih primiti na otoku kao vlastitu djecu. Neka samo mirno usidre brodove tik uz obalu. »Ako bi se

koji od mojih podanika usudio da vas noću okrade, smijete ga ustrijeliti svojim vatrenim oružjem.« Nakon mukotrpna putovanja mogu stanovati u kućama na žalu. Tidore će se pak ubuduće, u znak sjećanja na taj ponosni dan, zvati Kastilija!

Njegova lojalnost mora usrećiti Španjolce. Nakon njihovih iskustava i nakon pesimizma prošlih mjeseci, oni se ne bi začudili, da su ih na cilju njihove vožnje odbili, ili da je protiv njih poveden rat. Možda bi im se takvo posljednje razočaranje učinilo, štoviše, i razumljivim adutom u dosadanjoj seriji nevolja i vjerojatnim završetkom njihove neobične ekspedicije. Više od dvije godine lutali su po oceanima kao armada sablasti, kao mornarica sjena, pa se nitko od njih ne bi začudio, kad bi čuo, da su osuđeni i prokleti, da postanu Ahasveri mora.

Almanzorova sklonost upravo ih omamljuje. Istodobno djeluje na njih kao parodija, u kojoj se ozbiljnost može iznenada pretvoriti u smijeh, a da se prilike pritom nisu baš ništa izmijenile. Zahvalni su, i trude se da mu budu na usluzi. Iz prostorija za teret iznose najskupocjenije darove. Darove dobivaju svi: sultan, njegova pratnja, pa čak i svaki veslač.

Almanzor odgovara svojim pompoznim stilom. Žao mu je, što nema ničega, što bi bilo dostojno da posluži kao uzdarje španjolskom kralju, osim možda svoje osobe.

Ta kurtoazija oduševljava Španjolce. Za radžu je ona u materijalnom pogledu jeftina, a njegovim gostima dovoljan je i sam idejni sadržaj. »Odlazi od nas zadovoljan, ali nije nijednom pognuo glavu, ma kako mu se mi klanjali. Njegov odlazak popratili smo salvom iz svih naših topova.«

Sigurno je, da ovise o sultanovoj milosti, a ipak je smiješno, da su mu se tako potpuno predali.

Što bi, međutim, Elcano mogao učiniti? Admiral mu je dao u naslijeđe ideju i energiju za provođenje svojega projekta, a njegov završetak i realizacija akcije raspadaju se zajedno s komodorom. Ispunjujući volju generalnoga kapetana Magellana oni i nehotice, ali vidljivo, sramote osjećaje Magellana-čovjeka, jer te osjećaje, dakako, nije mogao prenijeti na njih.

Dva dana poslije Almanzorova pohoda prišla je k brodovima piroga, na kojoj se nalazila Serraova udovica sa svojom djecom. Prati je neki princ iz Ternatea. Kako bi je samo primio admiral! Kakve bi časti iskazao uspomeni čovjeka, koji je na samom početku velike plovidbe i za vrijeme plovidbe bio njezina luč-vodilja!

Elcano ne umije, međutim, suptilno ocjenjivati stvari. Njemu je važna samo svrha. Zato poručuje pirogi, da počeka, te šalje glasnika u Marieko, da čuje sultanovo mišljenje o toj nepredviđenoj zgodi.

Dok stigne odgovor proći će nekoliko sati. Mornari međutim bulje u ženu, pokrivenu koprenom, u djecu i u princa. Koliko li je puta Serrao morao Javanki govoriti o svojem dalekom prijatelju! Sad ona ispod žalobnoga vela gleda gore prema brodskim kaštelima i susreće radoznala lica, na kojima nema čak ni saučešća. Njezin je muž tisuću puta zamišljao taj dan i taj sat, a ona tu stoji kao prosjakinja pred vratima, iza kojih ju je, prema njegovu obećanju, imalo čekati blaženstvo.

Princ ima više takta nego Španjolci, pa neočekivano prekida taj nezgodan položaj. Piroga zakreće i zaplovi natrag u Ternate. Gotovo istodobno vraća se glasnik od Almanzora. Radža je milostivo odlučio, da njegovi gosti mogu postupati kako god žele.

Odmah pojuri jola za pirogom. Elcano sam upravlja njome. Stižu pirogu i pristaju uz nju. Bask poziva ženu na brod i predaje darove. Očito se stidi. Javanka i djeca se međutim uopće ne pokazuju. Princ odgovara

kratko i ni na trenutak ne sakriva, da je uvrijeđen Samo jedan od indijskih slugu skočio je u čamac. Piroga se brzo udaljila.

Indijac donosi poruku nekoga portugalskog trgovca, po imenu Pietro Alfonso de Larosa, koji dobro poznaje te vode, pa se ubrzo nakon Serraove smrti preselio u Ternate, da preuzme dužnost evropskog savjetnika kraljice-udove. Larosa nudi svoje usluge kao veza s otočanima.

To je svakako veoma dobra vijest za Spinosu i Elcana, koji ne mogu sami pred sobom sakriti, da se ovdje, usprkos svim Almanzorovim uvjeravanjima, ipak nalaze na vrlo nesigurnom tlu, pogotovu zato, što su upravo proigrali sklonost Ternatea. Brzo diktiraju dugačko pismo, u kojemu najlaskavijim izrazima pozivaju Larosu, da ih pohodi.

Elcano međutim nastoji, da što brže ukrca hranu Razlog je dovoljno jasan. Svakoga časa može na Moluke stići kakva portugalska mornarica, a onda će njegove traljave korvete biti jednostavno pregažene.

U Tidoreu se na obali nalaze daščare za izlaganje robe. Karavele iskrcavaju robu uz sam zidani žal. Roba je brzo procijenjena, a cijene mirodijama već su poznate. Elcano prebacuje međutim svaku ponudu, on plaća bolje nego Arapi i Portugalci. Njemu nije važno najpovoljnije kupovanje, važna mu je samo brzina.

Pritom se gotovo bojažljivo trudi da ukloni sve, što bi moglo izazvati bilo kakve nesuglasice. Almanzor je doznao za zarobljenike, što su ih Španjolci uhvatili pred Borneom, pa je izrazio želju, da budu poslani kući. Time bi se ulaskao svojim kraljevskim susjedima. Elcano mu odmah šalje te ljude. Sultan prigovara, što Španjolci jedu svinjsko meso, jer se to protivi njegovim muslimanskim običajima. Odmah je izdana zapovijed,

da se svinje potajice zakolju ispod palube, tako da ih Mauri uopće ne opaze. Umjesto svinja treba ukrcati koze i perad.

Kad je Larosa neke večeri u studenom stigao na pirogi u Ternate, zaprepastio se zbog novih cijena, koje kvare svaki posao. Pilot Poncevera vodi ga naokolo, »a kad su mu rekli, koliko plaćamo za klinčiće, on se silno zapanjio«.

Portugalac razabira (što će kasnije potvrditi i Brito u svojoj optužbi upućenoj u Lisabon: »Kastilijanci plaćaju koliko god otočani zatraže«), da se ubuduće ne će više isplatiti nikakva trgovina, jer su velike količine ponuđene robe izazvale pohlepu kod domorodaca. Taj postupak mora Larosa, po svojemu trgovačkom srcu, nazvati bestidnošću. Odmah izračunava, što bi za nj bilo najbolje, pa izjavljuje, da je kao pilot pripravan izvesti brodove iz kaosa otoka i preseliti se u Španjolsku. Spinosa mu je zahvalan, a Elcano mu stišće ruku, jer im je taj novi čovjek potreban, da svladaju morske tjesnace. On je k tome za Valladolid živi svjedok, da su zaista stigli na Moluke.

Obećavaju mu bajoslovnu plaću. Historiograf Correa kaže, da su mu obećali čak stotinu metričkih centi klinčića, dakle upravo nepojmljivo bogatstvo.

Tidore je već rasprodao sve svoje mirodije, ali Batjan navodno ima još dobre robe. Sultan obećava, da će se osobno pobrinuti za nju.

To je dobro, jer Elcano ima razloga da se žuri. Zaređali su sitni sukobi između domorodaca i članova posade. Tomu je kriva pohlepa vojnika za ženama. Otočani su veoma osjetljivi; Pigafetta ih ovako karakterizira: »Ovdašnje su žene ružne, hodaju gole i nose samo pregaču od kore. Isto su takvi i muškarci, a ipak su, kraj sve ružnoće svojih žena, veoma ljubomorni na njih.

Svaki put se ljute, kad izlazimo na kopno nedovoljno odjeveni, jer misle, da bi im žene mogle doći u iskušenje.«

Elcanova bojazan nije nipošto pretjerana. Mornarica i momčad nisu doduše još nigdje napadnuti, ali tko bi mogao da nasluti, kakve misli kruže iza smeđih čela domorodaca. U Cebu su Španjolci naučili, da domorodci mogu biti sad prijazni, a odmah zatim pravi đavoli.

Na prudu stoje skupine domorodaca. Kradomice pokazuju prema korvetama. Priđeš li im bliže, oni se brzo raziđu. Razgovaraš li s kojim od trgovaca, od kojega si kupio osobito velike količine robe, on će se ubrzo udaljiti govoreći nesuvislo, kao da ih potajice opominje, kao da im nešto nagovještava. Prije nego što je stigla španjolska mornarica, ubijena su tri Portugalca, članovi Serraove pratnje. U šumi su ih, iz zasjede, umorili otočani. Ubojice nisu pronađene, pa bi se podmukli napadaj mogao svakoga dana ponoviti. Položaj Španjolaca je neugodan, premda ih Almanzor srdačno prima. Tko bi uostalom mogao zajamčiti, da je taj dobrodušni sultan iskren?

Treba na svaki način ubrzati ukrcavanje! Elcano određuje, da se utovaruju samo klinčići, jer oni zauzimaju najmanje prostora. Klinčići su, međutim, svježi, pa bi trebalo odračunati taru. To je uobičajeno. Za vrijeme vožnje oni će se osušiti i mnogo će izgubiti na težini.

Elcanu je i to svejedno. Budu li se morali cjenjkati, izgubit će vremena, a svaka neprilika zaoštruje položaj, koji je ionako neugodan. Njemu se čini, da njuši neugodnosti, no zrak je ovdje zasićen samo aromatskim uljem balzamskoga voća! Svejedno, on nipošto ne vjeruje tom otočju preobilja, koje ga svojim mirom upravo omamljuje.

Njegov ga nagon ne vara. Ministri su zaista savjetovali kralju, da dade poubijati Španjolce, jer da će na taj način sigurno steći sklonost Portugalaca. Uz pomoć Portugalaca moći će da pokori vladara Batjana. Službeno mu izjavljuje svoje prijateljstvo, a neslužbeno pokušava da mu otme prijestolje. Prisilit će ga da mu plaća danak i zavladat će Molucima.

Almanzor je odbio te prijedloge, ali zacijelo ne zbog nekih moralnih skrupula. Samo zbog nečiste savjesti odabrao je Španjolsku kao saveznika, a osim toga su portugalske metode kolonizacije zloglasne zbog svoje brutalnosti.

Priopćio je Španjolcima, da je u Tidoreu uobičajeno, da radža prigodom ukrcavanja priredi svečanost. To je samo podvostručilo Elcanovo nepovjerenje. On nije Barbosa, pa i ne misli na to, da uleti u kakvu stupicu na otoku.

Odmah i on dobacuje petlju. Odgovara veoma ljubazno. Njegovi ljudi nemaju nažalost vremena da slave, ukrcavanje se ne smije prekinuti. Možda bi, međutim, sultan mogao doći na brod. Oni imaju za njega nekoliko lijepih poklona, a osim toga namjeravaju da otplove s prvim povoljnim vjetrom.

Almanzor tako izvrsno glumi naivnost, da je razoružao Elcana. Istoga dana došao je kralj na »Trinidad« i rekao: »Dolazim kao da idem u vlastitu kuću.«

Kralj međutim osjeća, da oni sumnjaju u njega. Budući da bi to moglo nauditi njegovoj politici vezivanja uz Španjolsku, kralj veoma dobro glumi; postavlja se usred časnika i mornara, pa im dovikuje zvučno i strastveno kao pravi rođeni glumac:

»Ako sad želite otputovati, vratit ću vam sve, što ste mi poklonili u ime svojega kralja. Ako otputujete, a da mi niste dali vremena, da za vašega vladara priredim dostojne poklone, svi će kraljevi susjednih otoka

ustvrditi, da je sultan od Tidorea veoma nezahvalan, pa prima poklone i dobročinstva tako moćnoga vladara, kao što je suveren Španjolske, a da mu ne šalje ni najmanje uzdarje. Reći će i to, da ste otputovali, jer ste uvidjeli, da sam izdajica. Posljedice će biti, da će me do kraja života nazivati izdajicom.«

Zatim zatraži da mu donesu koran, pritisne čelo o knjigu, stane mrmljati molitve i zakune se na svoju bibliju:

»Svečano se zaklinjem Alahom i koranom, što ga držim u ruci, da ću uvijek biti vjeran prijatelj španjolskoga kralja.«

Ako ga ne žele uvrijediti, moraju još ostati ovdje. Pigafetta spominje, »da je kralj sve to izgovorio osobitom dirljivošću i na tako lijep način«, da je kod većine Španjolaca nestalo nepovjerenja.

Možda to nepovjerenje postaje sad sve neosnovanije, jer Almanzor iskorišćuje Španjolce, da se njima diči kod susjednih vladara. On se hvališe korvetama kao da su njegovo vlasništvo, a sjaj njegovih moćnih prijatelja ovio je i njega samoga, u očima njegovih kraljevskih drugova, slavom i čašću.

Samo na Elcana nije kralj izazvao nikakav dojam. Njegov nemir izazvala je opreznost. Larosa se s obitelju i prtljagom smjestio na »Trinidadu«. Tek što je stigao, došao je za njim glasnik iz Ternatea, da ga pozove natrag. Trgovac se opire i zaklinje Španjolce, da glasnika uopće ne puste na karavelu, jer ne zna što taj čovjek hoće i jer se boji za svoj život.

Nema sumnje, na otocima je već počela podzemna borba između Španjolske i Portugala. Kako bi Almanzor htio da stupa uz Valladolid, Ternate je pristao uz Lisabon. Burza na rijeci Tejo ima svagdje svoje pristalice, pokrštene Indijce i malajske trgovce, ima svoje agente i uhode i među Serraovim slugama. Elcano zna:

Španjolci su momentano omiljeni zbog svojih cijena. Kad plate, past će po vrijednosti ispod Portugalaca, jer su Portugalci bliže.

Međutim je kralj Batjana došao u posjete Almanzoru. Sultan moli, da starca — vladaru Batjana je sedamdeset godina — pozdrave topovskom salvom, jer bi htio da imponira susjedu svom svojom moći. Vrlo rado udovoljuju radžinoj želji. Pigafetta razgovara sa sultanom Batjana i uživa u intrigama s otoka, što mu ih starac pripovijeda.

Elcano međutim nestrpljivo promatra obje korvete. Jesu li konačno spremne za polazak? Agilnom su Almanzoru dosta dugo služili kao kulisa, da mu se oduže za njegovu prijaznost. »Victoria« diže svoja nova jedra. Na njima je narisan križ Svetoga Jakoba od Galicije s natpisom: »Questa e la Figura della nostra buena Ventura«. To je znak naše sretne plovidbe.

Kad bi bar bilo tako! Skladišne prostorije karavela upravo pucaju od živežnih namirnica, svaki je brod utovario osamdeset tona pitke vode. Naprijed! Naprijed!

Almanzor dolazi s kraljem Batjana u luku. Oni će u svojim čamcima pratiti mornaricu komadić puta. Piloti domoroci uspinju se na zapovjednički most, vladari predaju za oproštaj bijele i crvene papige, med i bodeže, cizelirane u Indiji.

Elcano se ne može dulje suzdržati već zapovijeda, da se podignu sidra. Jedra se napinju pucketajući, i »Victoria« pojuri iz zaljeva.

Gdje je »Trinidad«? »Victoria« krstari na sidrištu, ali »Trinidad« se ne okreće na sidru, pa čak i ne pokušava da to izvede. Još uvijek leži uz pristanište.

Natrag! Dojedrili su do admiralskoga broda. Na njemu svi jure kao bez glave. Elcano dovikne prijeko: »Što se dogodilo?«

Iz donjih prostorija izlazi Spinosa. Blijed je i kao da ne zna što da radi. Elcano se jednim skokom nađe kraj njega. Što je?

Spinosa ga pošalje dolje, a Bask se požuri do otvora na palubi i počne glasno kleti videći što se dogodilo »Trinidad« ne može podići sidro, jer je na nekom plitkom mjestu potonuo na dno, u donjim brodskim prostorijama mora da zjapi orijaška rupa.

Kapetani bulje jedan u drugoga. Slučajna nezgoda? Nemoguće! Oni bi to morali opaziti. Sabotaža? To je vjerojatnije.

Pigafetta je već davno opazio, da su mornari zlovoljni i da se ne žele odijeliti od te gostoljubive obale. »Neki bi mornari radije ostali ovdje, nego da se vrate u Španjolsku, djelomice zato, što se boje, da brod ne će izdržati tako teško putovanje, a djelomice zbog toga, što je još svježe sjećanje na sve one poteškoće, koje su morali da svladaju ploveći do tih otoka. Plaše se, da će usred mora poginuti od gladi.«

Morali su »Trinidad« gotovo posve istovariti, kako bi isplovio, a oni mogli začepiti rupu. Sve to je međutim bilo posve uzalud.

Sad su premjestili teret na jedan bok, tako da se korveta nagnula. Ipak ne mogu da pronađu mjesto, na kojem je oštećena. Brodska stijenka mora da je koso probušena. Ne mogu da pronađu gdje je žarište zla, a voda prodire u brod »neprekidno, kao da curi kroz cijev«.

Almanzor im stavlja na raspolaganje ronioce, uvježbane domoroce, navikle da rone tražeći biserje i školjke. Oni kuckaju ispod kobilice po brodu, ali ne otkrivaju ništa. Tri osobito kvalificirana stručnjaka odlučuju se na drugi smioni pokušaj. Zaronili su raspletene dugačke kose, kako bi ih voda, koja struji u brod, zgrabila

za kosu i na taj način im odala otvor. I taj je pokušaj uzaludan. Usprkos radu na sisaljkama voda u unutrašnjosti broda raste.

Tu ne koristi ništa. »Trinidad« nije sposoban za plovidbu. Treba ga izvući na kopno i začepiti pukotine na njemu. To će, međutim, potrajati dulje vrijeme. Upravo sad pušu istočni pasati, i oni ih ne smiju propustiti. Spinosa pita Elcana, hoće li počekati na »Trinidad«.

Bask ima bolji prijedlog. Posavjetovao se s pilotom s »Victorije«. Ljudi, koji poznaju otoke, ističu, da jedino za tih mjeseci nema zatišja, pa mogu da preplove more, jer neprestano puše istočni vjetar.

Posljednji put nametnuo je Elcano Spinosi svoju volju. On će s »Victorijom« oploviti Afriku, a »Trinidad« neka po završenom popravku pođe kraćim putem, kroz Tihi ocean, do prevlake u Panami. Neka ondje iskrca robu i neka je kroz Dariju prenese u zaljev Atlantskog oceana, odakle će onda moći da je otpremi u Španjolsku redovitim teretnim brodovima.

Baskovi prsti pokazuju putove na pomorskim kartama. Put je jednostavan, za Spinosu jednostavniji nego za nj, jer se on mora čuvati Portugalaca, a »Trinidad« — hladan glas poprati blijedi osmijeh — mora se kloniti samo one tatske družbe na Ladronima.

Svi prigovori padaju pod hladnoćom njegovih dokaza. Time, što se razilaze, spriječit će neprijatelju da ih progoni. Pojedini brod manje je vidljiv, nego što su vidljiva dva broda. Njihovi su izgledi podjednaki, za »Trinidad« su vjerojatno čak i bolji. Na svaki način jedan će od njih stići u Španjolsku.

Spinosa to potvrđuje, kao što je uostalom kao komodore uvijek potvrđivao sve što se Elcanu činilo dobrim.

U nedjelju, 21. prosinca, diže »Victoria« sidro. Pigafetta stoji kraj kapetana na zapovjedničkom mostu.

Sunce pali sa zenita, a Tidore se svjetluca u treptavoj vrućini kao neki veseli vrt. Šljupka »Trinidada« prati ih do izlaza iz sidrišta. Mornari domahuju jedni drugima, viču, poručuju pozdrave i mašu kapama. Glasovi odjekuju preko plavoga zaljeva. »Sretan put! Dođite brzo za nama! Doviđenja!« Mnogi mornari plaču.

Onda šljupka utone natrag u more. Neko je vrijeme razabireš čitavu, onda se pretvara u mrlju, postepeno se smanjuje u točku, a kad bi čovjek htio, da je još jednom pogleda, već ju je pokrio novi val.

Elcano zapovijeda nad četrdeset i sedmoricom pomoraca i trinaestoricom otočana, unajmljenih u Tidoreu. »Victoria« je ukrcala šest stotina centi klinčića. Plove oko Malajskih otoka, pramac reže staklaste valove, a iza krme kovrča se more u ravnu crtu biserne pjene.

Raduju li se, što su krenuli kući? Daljina, beskonačnost, divote nezamislive udaljenosti, ono, što nikad nisu slutili, sva pustolovnost njihova puta, sve ih tišti poput sna, kojega bi čovjek htio da se otrese, ali ga on svaki put opet obuzima. Svako raspoloženje, koje bi htjelo da izbije, odmah potiskuje strah pred onim, što ih sad čeka. »Zavjetovali smo se« piše Pigafetta, a to je vidljivi znak općenitog raspoloženja, »da ćemo poći na hodočašće našoj dragoj gospi de la Guida, stignemo li sretno kući.«

Još jednom ih obuhvaća nevjerojatan čar Južnoga mora svojim dražima. Odmaraju se na otoku Malua. Moluci su bili civilizacija, ali »ovdje su domoroci divljaci i sličniji su nerazboritim životinjama nego ljudi-

ma. Ljudožderi su, a osim toga su i najružniji ljudi, što smo ih sreli na cijelom našem putovanju.«

Te su noći slične opsjenama, koje skakuću pred rastrojenom uobraziljom, slične su varavim likovima, što ih opsjenari postižu kojekakvim tajnim riječima, formulama i ekstatičnim skokovima.

Sjede na prudu. Vatre su dogorjele do pepela, a usred šuma oceana prigušeni se krikovi miješaju u šapat drveća, koje tiho škripi u večernjem vjetriću. Otočani plešu; i sami sjene ljuljaju se u sjeni tame, pjevaju grlenim glasovima, jednolično, tužno, a onda oduševljenije, intenzivnije, dok bubnjevi biju. Domoroci su okrinkani, predstavljaju neka bića iz bajki, na prsa i na leđa objesili su krzna, a dlakava odijela ukrašena su im školjkama i svinjskim zubima. Okreću se najprije polako, a onda brže, vrišteći, oko njih se viju repovi od kozjega krzna. Plesači su nalik na žive đavole. Kosa im je u pramenima provučena ispod češlja od trstike u obliku kacige, a lica su im iznakažena iza umjetne brade od lišća i rogoza.

Evropljani brzo bježe pred tim sablastima na palubu. Valjaju se u zagušljivim kabinama, ne mogu spavati, a znoj im navire na sve pore. Kad zatvore oči, iskaču pred njih one odvratne maske.

U tim noćima pretvara se svaka bajka u istinu. Pigafetta sluša, što piloti pričaju na zapovjedničkom mostu. Jedra tiho pucketaju na vjetru, a valovi klokoću uz brodske stijene; u tom području nezbiljnosti gube se granice između sna i jave.

Lombardijac vjeruje pilotima sve što za vrijeme straže na zapovjedničkom mostu vade iz blaga svojih balada. Vjeruje u istinitost pripovijesti o otoku Amazonaka, koje oplođuje vjetar i koje ubijaju sve novorođene dječake, vjeruje u istinitost pripovijesti o tajan-

stvenoj ptici rok, koja je tako jaka, da može slona ponijeti kroz zrak.

Jesu li to apsurdnosti? Sami su proživjeli stvari, na koje se nijedan čovjek ne bi usudio ni pomisliti! Bajke? Ne će li se i ep njihove plovidbe uskoro pretvoriti u legendu?

Ubrzo ih, međutim, događaji otimaju toj zanesenosti. Vrijeme oporavka je prošlo, piloti silaze s korvete, a Elcano daje pravac plovidbi: u Indijski ocean! Drže se južnije, da izmaknu portugalskom brodovlju.

Istočni monsum nabujao je u oluju. Onako teško natovareni ljuljaju se na valovima, koji ih zanose. Elcano krstari, gubi vrijeme, dani se otežu, a hrane brzo nestaje.

Opet je zavladala bijeda. Bježali oni od nje kako mu drago brzo, ona juri s njima u istom smjeru, i upravo u času kad su mislili, da su joj izmakli, nevolja ih hvata. Nisu li drugovi s »Trinidada« bolje prošli? Oni se nalaze u Tidoreu. Tidore je nebo, a oni neprekidno plove iz jednoga pakla u drugi!

Elcanu se mršti čelo. Glupe brbljarije! On je sam rekao Spinosi, da će mu biti lakše. Zar oni uopće mogu sada da biraju, žele li dalje ili ne žele? Zar je more zapreka? Preko takvih zapreka su već mnogo puta prešli!

Tri i po mjeseca kasnije stigli su u blizinu Rta Dobre Nade. Jedva da imaju još živežnih namirnica. Hrane se žitom i rižom, piju ustajalu vodu, meso smrdi, istrunulo je, puno je crvi i nije za jelo. Nisu ga mogli staviti u rasol, jer nisu imali soli.

U prostoriji za momčad jauču bolesnici. Odviše su slabi, da bi ustali. Teško pate, a Pigafetta se brine za njih. »Bolesnici bi željeli da se iskrcaju u Mozambiqueu, gdje se nalazi portugalska naseobina.«

Elcano i ne misli na to. To je španjolski brod i on ne će nikad dopustiti, da mu u protivničkoj luci skinu jedra.

Njegova je žilavost puna tako zagrižene tvrdoće, da mu uspijeva uvjeriti sve mlakonje. On saziva mornare, govori im i svakom ih riječju veže uza se. Pigafetta priznaje njegovu moć. »Budući da najveći dio momčadi više drži do časti, nego do života, zaključili smo da napnemo sve snage, da bismo se vratili u Španjolsku, ma kako velike bile opasnosti, kojima idemo u susret.«

Nikad nije Rt Dobre Nade tako malo zaslužio svoje optimističko ime kao ovaj put. Zaplovili su prema njemu, ali nisu mogli da se probiju kroza nj. Umalo te nisu naletjeli na istaknuto grebenje. Vraćaju se, iznova krstare, ali nepovoljni vjetar osujećuje svaki pokus. Onda pokušavaju još jednom. Zakreću. Ljuljaju se u morskom mlatu. Umalo da se nisu nasukali.

Čini se, da je to posljednji čin cijele ekspedicije! Rt Dobre Nade je onaj dio puta, koji više ne mogu svladati. Sve dosad globus im se morao predati, iako protiv volje, a sad je zakračunao posljednja vrata prema domovini kračunima, koji se ne dadu otvoriti.

Devet tjedana krstare skraćenih jedara pred vratima, koja vode u Atlantski ocean i koja ne će da se otvore. Oluja se pretvara u orkan, vitla korvetu, pritište je u more, zanosi je, trga je na vrhove valova i strovaljuje u dubinu! Stražnji se jarbol raspuknuo uz silan prasak, a mornari, privezani na palubi, popadaše jedan preko drugoga. Padaju preko umirućih, kližu se, proklinju, mole, urlaju, cvile.

Jedu sirovu rižu jer više ne mogu kuhati. »Victoria« propušta vodu, pa se moraju latiti sisaljki. Donji brodski prostor pun je vode, i ljudi padaju iznureni kraj sisaljki. Dvadeset i dva mornara umiru od gladi, pa ih bacaju u more, a Pigafetta ima još toliko humora, da promatra kako kršćani plivaju licem prema gore, a pogani licem prema ribama.

19. svibnja, po prilici pet mjeseci nakon odlaska iz sretnoga Tidorea (otok im je u jednakoj mjeri, u kojoj se povećavala njihova nevolja, postao pojmom svih radosti) »prošli smo božjom pomoći kraj tog strašnog rta. Morali smo se približiti kopnu na šesnaest morskih milja, jer ga inače ne bismo nikad obišli.«

Tek što su obišli rt, ugleda ih neka portugalska krstarica, koja je plovila u Indiju. Brodovi izmjenjuju pozdrave, i kapetani pitaju jedan drugoga signalima za ime broda i za smjer puta. Hoće li ih Portugalac zarobiti?

Osjećaj povezanosti pomoraca jači je od nacionalnoga suparništva. Krstarica skrene ustranu, pozdravi spuštanjem zastave, oba broda digoše signale: sretna vam vožnja!

Taj je susret naveo Elcana, da zaplovi prema Kapverdskim otocima. Otoci su doduše portugalski, ali on mora prihvatiti riziko. Drugi mu izbor ne preostaje, jer nužno treba hrane.

Pristali su u Santiagu. Bask je oprezan, pa šalje u luku samo jedan čamac. Španjolci mole za živežne namirnice i zahvaljuju se. Izjavljuju, da su Španjolci, da se vraćaju iz Amerike, pa da ih je vjetar zanio prema jugu i slomio im jarbol. A zatim dodaju takoreći kao opomenu: Njihov vrhovni zapovjednik nalazi se sa dva neoštećena broda u neposrednoj blizini.

Lukavština im uspijeva. Dobivaju rižu, i Portugalci im žele sretan put. Osim toga pitali su na kopnu, koji

je dan u tjednu, kako bi mogli ispitati točnost svojih bilježaka u brodskom dnevniku.

Začudili su se, kad su doznali, da je četvrtak. Prema njihovim bilješkama trebala bi da bude tek srijeda. Pigafetta je silno smeten, pa lista u svom dnevniku, pregleda i zbraja. Zaista, svaki je dan točno ubilježio u svoju knjigu. Kako je dakle mogla nastati zabuna?

Stvar je razjašnjena tek kasnije. Lombardijac je bio pouzdan kao kakav stroj, no oni su »oplovili cijelu zemlju, ploveći od istoka prema zapadu, pratili su put sunca, pa su imali jedan dan manje od onih, koji su cijelo to vrijeme stajali na istome mjestu.« Znanost je tu pojavu već i prije teoretski proučila, ali sve dotad to je bila samo matematička fikcija. Sad je »Pigafettin dnevnik prvi dokument u analima svijeta, koji je u praksi dokazao, da su proračuni teoretičara točni.«

Međutim, umalo što ih nisu uhvatili Portugalci. Elcano je još jednom poslao čamac. Dvanaest Španjolaca i jedan otočanin veslaju u luku, da nabave nekoliko crnaca za rad na sisaljkama. Na »Victoriji« nema gotova novca. Moraju dakle platiti drugim novcem. Na šljupku su natovarili tri metričke cente klinčića. Taj je tovar vredniji od kovanih zlatnika.

Lučke vlasti odmah počinju sumnjati. Zar nije korveta ustvrdila, da dolazi iz Amerike? To je indijska roba! Portugalci njuškaju: to je najbolja vrsta klinčića s Moluka! Napadaju jednoga mornara, hvataju ga, čovjek oklijeva, oni mu prijete, i on konačno priznaje, da je ona karavela vani ostatak flote admirala Magellana.

Za čas je oživjela cijela luka. Glasnici jure u prefekturu, drugi na obalu, jedna se jola otiskuje s branika.

Sa zapovjedničkog mosta, Elcano vidi da se obična slika zaposlenog života tamo prijeko naglo izmijenila,

i da je u luci zavladalo uzbuđenje. Brzo izdaje zapovijedi, i nekoliko se mornara uspinje na pripone.

Već se i guvernerova jola naglo primakla k »Victoriji«. Činovnik u državnoj odori maše zapovjedničkom kretnjom i traži kapetana. Elcano stupa do ograde prednjega kaštela.

»Predajte se!« viče guverner.

Bask je pogledom odmjerio udaljenost između njegove korvete i luke. U zaljevu leže četiri portugalske krstarice. Tko će biti brži, te krstarice ili dobra stara »Victoria«?

»A što će biti s nama?« upita s visokoga kaštela dolje u čamac.

I guverner je pogledao prema krstaricama. On odgovara:

»Vas ćemo odvesti kući na kakvom brodu, koji se vraća iz Indije.«

»Tako«, razvučeno će Elcano. Kradomice pogleda ustranu. Jesu li svi ljudi na palubi? Zatim gore: mogu li ostaci jedara biti razapeti jednim udarcem? Zatim polako upita:

»A korveta?«

»Doći će, dakako, pod portugalsko zapovjedništvo, čovječe!« vikne guverner.

Elcano tiho i veoma nježno pogladi svojom ispucanom rukom olinjalu ogradu pred sobom. Dobra stara »Victoria«! Pod portugalsko zapovjedništvo? To bi oni htjeli, zar ne? Hoćemo li im pokazati, što još može izvesti korveta »Victoria«? On se sagne naprijed. Je li sve gotovo? Zatim oštro upita:

»Čime možete opravdati svoje nasilje?«

Na krstaricama se mornari uspinju na križeve. Čuje se kako vitla počinju izvlačiti sidra.

Guverner mu ljutito dovikne:

»Uputama, što sam ih dobio! Činjenicom da nitko ne smije uvoziti mirodije osim Portugalaca!«

Elcano ispusti ogradu. Okrene se prema palubi, pa glasno i resko vikne:

»Dižite jedra! Kormilo nalijevo! Triput vivat za Španjolsku!«

To je zaista divlji lov. Krstarice plove iz zaljeva, ali »Victoria« leži divno pod vjetrom, a Atlantski je ocean danas nosi naprijed kao da je meteor.

Portugalcima nije uspjelo da je stignu. Malo su se primakli, a onda su opet zaostali. Korveta upravo zagriženo kuša zadržati slavu svoje velike prošlosti. Simbol njezina imena upravo joj daje krila. Pruža se kao da je konj za trke, koji pred ciljem napinje sve tetive i sve mišiće za posljednji krajnji napor. Krstarice je izdala sapa, i »Victoria« u sumraku nestaje ispod obzorja.

Sedam tjedana kasnije, 6. rujna 1522. doteturao je neki brod u luku Sanlucar. Brod? Hrpa trulih dasaka, koje se koso vuku kroz vodu, izbušene platnice, savinuta ograda, otrcane, prljave, rastrgane krpe platna na ostacima jarbola.

Ta slijepa, ranjena, napol potonula podrtina, upravo je pipajući u dva mučna dana stigla do Seville. Na palubi se nalazi osamnaest izgladnjelih i iznurenih likova, koji se tresu u groznici; dan za danom, noć na noć, sat za satom i čas za časom proveli su uz sisaljke.

Odvukli su se na kopno, teturaju, glupo se osvrću. Ne mogu se smijati, ne mogu plakati. Elcano korača raskrečenih nogu u prvom redu, a Pigafetta kaska kraj njega. Prava procesija lešina.

Osamnaest ljudi. Vuku noge i koračaju, iznureni su do kraja, blijedi, iscrpeni, umorni na smrt.

Pošli su u katedralu.

Onda odjednom — stigli su do stepenica katedrale — svaki se od njih ispravio. Prisluškuju. Uši im hvataju zvuk, koji ih je najednom učinio elastičnima. To je kratki oštri korak šepava čovjeka na pločniku. Nešto udara o kamenje, tap, tap. Oni poznaju taj zvuk i uspravljaju se.

Sad hodaju kao da idu na paradu, jer ih opet vodi on, koji ih je vodio kroz bijedu i nevolju, kroz pakao do raja. Ondje stoji u svedenom portalu crkve, da ih dočeka. Nije li im kimnuo? Danas može konačno biti zadovoljan, taj crnosmeđi šepavac, to strašilo, taj čovjek, kojega nitko nije mogao da razumije, njihov drug, otac, brat, dobar čovjek, srce njihova putovanja, njegov početak i kraj — njihov admiral!

Hladni, blijedi Elcano sastavlja izvještaj. Jedva da je ikad takvo silno djelo izraženo tako jednostavnim riječima: »Neka zna vaše veličanstvo, da smo stigli. Svega još osamnaest ljudi na jednom od onih pet brodova, što ih je vaše veličanstvo izaslalo pod generalnim kapetanom Fernandom de Magellanesom slavne uspomene. Neka zna vaše veličanstvo, da smo otkrili kamfor, cimet i biserje. Vaše će veličanstvo znati da cijeni naš pothvat i razumjet će, da smo oplovili cijelu oblinu zemlje. Krenuvši prema zapadu, stigli smo s istoka.«

Dok on još udara pečat na pismo, Španjolska se sva zanijela od oduševljenja. Oduševljenje je prešlo u Italiju, u Francusku, u Englesku, u Njemačku, u sva carstva u gradove i sela, u palače, u urede i kolibe. Posve strani ljudi grle jedan drugoga, a trgovci smišljaju nove spekulacije. Učenjaci kliču od radosti. Svijet je kugla! Izmjeren je cijeli prostor zemlje, konačno je sastavljen prsten oko globusa!

Udivljenje plete vijence oko čela mrtvoga komodora, oko njegove armade, oko njegovih mornara. Transsylvanus kliče: »Uistinu, naših osamnaest pomoraca, koji su se vratili u Sevillu, vredniji su vječne slave od Argonauta, koji su pod zapovjedništvom Jasonovim odjedrili u Kolhidu, a njihov brod »Victoria« više je od »Argosa« zavrijedio, da ga za uspomenu premjestimo među zvijezde.« Gomara dodaje: »Odisejeve muke i opasnosti nisu ništa, ako ih usporedimo s onim, koje su pretrpjeli Fernando de Magellanes, Juan Sebastian Elcano i njihovi pratioci.« Herera je pak svu tu frenetičnu jeku sažeo u odlučnu rečenicu: »Otkako je bog stvorio prvoga čovjeka, ovo je najveća novost, što ju je čuo svijet.«

Najgrandioznija pustolovina u povijesti ljudske volje završena je. Bili su na putu 1124 dana, a prešli su 46270 morskih milja.

Ne, pustolovina još nije završena. Najzamršenije poglavlje ispisala je admiralova korveta, zapovjednički brod »Trinidad«. Herojski igrokaz pretvara se u tragediju. Pozornica je kosmos, a uloge igraju požrtvovnost, mržnja i zavist.

U travnju, kad se »Victoria« pred Rtom Dobre Nade valjala u valovima poput lopte, isplovio je »Trinidad« iz Tidorea. Spinosa je na prudu podigao faktoriju. Pet ljudi ostalo je uz bogate zalihe robe. Carvalho je trebao upravljati tom trgovačkom kućom, ali je u siječnju umro, slomljen, iznuren čovjek. Serranova sjena ugrabila je najprije Carvalhova sina, a onda i samoga Carvalha.

»Trinidad« je isplovio s posadom od četrdeset i osam mornara. Kao balast nosi devet stotina centi klinčića. Spinosa upravlja brod prema sjeveru i sjeveroistoku. Izvrsno su opskrbljeni hranom, sve je u savršenom redu, a smjer puta pomno je određen. Za sigurnost još jednom uspoređuju brojke. Uzmu li u obzir oblinu zemlje, visinu sunca i položaj zvijezda, do Nove Španjolske, do Paname, imaju da prevale pet tisuća i sedam stotina milja.

Oni plove, pasat je nepovoljan, usporuje plovidbu, ali kasnije posve prestaje. Međutim, to ništa ne smeta, ocean nije tako beskrajan kao što im se prvi put učinio. Onda ga nisu poznavali, nitko nije znao koliki je, a sad to mogu izračunati pomoću papira i olovke. Zvižde i pjevaju.

Oni plove. Stižu do Ladrona. Ah, to su oni otoci kradljivaca! To je mjesto, što ga takoreći dobro poznaju. Veselo veslaju prema obali. Nema luke? To je zlo. Nema ni vode? Oni mršte obrve. Nema ni hrane? Loše.

Plove. Tko bi mogao slutiti, da su se prevarili za tri tisuće i tri stotine morskih milja, i da do Darije treba jedriti ne pet tisuća i sedam stotina milja, već devet tisuća milja. Lutaju nedoglednom pustinjom valova. Plove. Ali su utihli.

Nakon pet mjeseci postaje silno studeno. Užeta se prevlače ledom, platno uz katarke tvrdo je poput stakla, ruke pucaju, mornarima se smrzavaju nožni prsti, noge i uši.

Prodrli su do četrdeset i drugog stupnja sjeverne širine. Ovdje ih hvata uragan pa ih punih dvanaest dana trese kao kakav razljućeni orijaš. Glavni se jarbol raspucao na dva mjesta. Moraju strgati prednji kašteo, jer ga je oboreni jarbol smrvio. Još su zabavljeni time, kad bijesni valovi strgaju sve nadgrađe na krmi.

»Trinidad« je potpuno havariran, pa Spinosa odlučuje da se vrati. Hrana je pokvarena, dijelom ju je otplavilo more, pitka voda je slana, jer su valovi oštetili bačve i prodrli u njih. Ipak je piju. To ih davi. Sipaju rižu u badnjeve i moče je u morskoj vodi. Toploga jela više nema. Gdje je nekad bila kuhinja, sada zja prazna rupa.

Počelo se okretati strašno kolo smrti. Svijaju se u grčevima, zubno im meso trune od skorbuta, čini im se, da ih žive proždiru crvi. Jednoga su mrtvaca rasporili, pa se guraju oko krvave utrobe, seciraju bubrege i pluća, jetra i crijeva, ali ne nalaze ništa. Onda u brzom slijedu umire dvadeset i sedam ljudi, jedan za drugim.

Cijela je vječnost prošla prije nego što su stigli natrag u područje Moluka. Tupi su i apatični, a brod se vuče kroz more do trbuha u vodi. Da olakšaju korvetu bacili su topove u more, no mali valovi već prelijevaju preko ograde.

Susreću neku pirogu. Urođenici doveslaju do broda. Pokazalo se, da je sve, što su dosad prepatili, bila samo predigra prave patnje. Otočani donose strašnu vijest.

Dva tjedna nakon odlaska »Trinidada« pojavilo se pred Ternateom portugalsko brodovlje pod zapovjedništvom Antonia de Brito, sedam krstarica s tri stotine ljudi. Tražili su Magellanovu ekspediciju. Faktorija na Tidoreu je uništena, a sultan Almanzor degradiran je na portugalskoga roba.

Spinosa ipak šalje pirogu do Brita. Njegovo pismo protivniku čisti je krik u pomoć. Mora mu se pokoriti, jer »Trinidad« tone, a momčad je toliko iscrpena, da ne može ni sidro da podigne.

Posada se podvrgava sudbini, ali brod kao da ne želi da postane neprijateljevim zarobljenikom. U noći se korveta otrgne sa sidra i zaplovi prema obali. Očito

joj je draže da se razbije, nego da se preda. U krajnjem času hvata je Spinosa s nekoliko mornara. Ušli su u neki zaljev u zavjetrini.

Sutradan su dvije portugalske krstarice došle po njih. One vežu »Trinidad« i vuku ga za sobom, a zatim iskrcavaju teret na Ternateu. Portugalski plijen obuhvaća teret i zalihe u faktoriji, a prema evropskim cijenama vrijedi tri stotine tisuća dukata.

Brito traži da mu predaju sve brodske dnevnike, pomorske karte, astrolabije i kvadrante. Spinosa zahtijeva, da se o tom sačini zapisnik, a Brito mu odgovara, neka bude zadovoljan, što ga nisu objesili na katarku.

Tjedan dana nakon što su ga vezali u lance, »Trinidad« tone. Voda prodire u brod kroz stotinu sitnih pukotina. U jednom času brod se prope. Lik na brodskom pramcu diže se iz mora, posljednji put zasvijetli znak trojstva, u ime kojega je bilo sklopljeno drugarstvo hrabre armade. To trojstvo obuhvaća poslušnost, autoritet i smionost. Zatim ocean preplavi palubu. Korveta je pošla za svojim gospodarom, za duhom, koji je prožeo svaku od njezinih dasaka, za svojim zapovjednikom, velikim admiralom.

Taj gubitak još je povećao Britovu mržnju. Španjolce čuvaju u Ternateu u kolibama, koje su slične kavezima. Vrućina ih muči, a Portugalci im ne dopuštaju da se kreću i ne daju im svježega zraka. Žele ih mučiti na smrt. Portugalski zapovjednik, u svome memorandumu kralju dom Manuelu, skida koprenu sa svojih podlih namjera:

»Pisao sam generalnom kapetanu Indije, da bi on vašoj visosti iskazao veliku uslugu, kad bi im dao odrubiti glave umjesto da ih pošalje u Evropu. Zadržao sam ih na Molucima, da podlegnu klimi te nezdrave zemlje. Ne usuđujem se da ih smaknem, jer ne znam bi li vaša visost odobrila takav postupak.«

Zato je Brito svoj neskriveni bijes iskalio na Larosi. Njemu skidaju glavu. Odmah zatim rješava se Brito i Almanzora. Sultan je obolio, pa moli za lijek, a zapovjednik šalje radži ljekarnika, koji ga truje.

Španjolci su četiri mjeseca zatvoreni na Bandanu, a onda na pet mjeseci prevezeni u Malaku. To je put smrti, a smrt jezovito maše kosom. Svega osam ljudi stiže preko Ceylona u Cochin.

Odmah ih bacaju iza rešetaka. Ne smiju izaći iz svojih ćelija, u kojima upravo vrve štakori, škorpioni i pauci, krupni poput šake. Sve je u njima k tome prekriveno izmetinama. Hrane ih otpacima i svakog im dana prijete, da će ih objesiti. Gotovo punu godinu dana traje to mučenje. Konačno je Spinosi uspjelo, da pomoću nekoga portugalskoga pomorca, koji mu je prijatelj, prokrijumčari pismo u Španjolsku.

U slovima toga pisma sažete su sve njihove nevolje. »Od dvadeset i jednoga čovjeka, koliko nas je bilo u Ternateu, preostala su ovdje samo šestorica. Gladujemo tako, da nas glad više boli od sužanjstva. S nama postupju gore nego da se nalazimo u barbarskom ropstvu. Ljubim ruke vašem svetom veličanstvu, i zaklinjem vas, da učinite kraj tom stanju i da nas oslobodite.«

Konačno je sad Valladolid intervenirao u Portugalu. Nesretnici su prevezeni u Evropu. Još u Lisabonu umiru dvojica od totalnog iscrpljenja.

Nakon osam godina odsutnosti silaze ona četiri preživjela čovjeka s »Trinidada« na španjolsko tlo.

Christobal de Haro, veseo, rumenih obraza, uvijek dobre volje, črčka u Sevilli svoje redove brojki. 214.190 maraka srebra stajala je Magellanova ekspedicija.

223.090 maraka donio je utržak tereta s »Victorije«. To daje čisti dobitak od 8.900 maraka srebra. Brodovlasnik iz Antwerpena zarađuje 1740 maraka. Mirodije kupuje neki Nijemac iz Ulma, pa s tom robom pravi izvrstan posao.

Znanost je međutim postigla veći dobitak nego trgovina. Njezin napredak ne da se izraziti u brojkama, a onaj divlji duh, koji je pokrenuo veliki plan, admiralova izdržljivost, hrabrost njegovih časnika, odricanja, kojima se podvrgla cijela mornarica, požnjeli su za zajednicu najdivnije plodove s drveta prave spoznaje. Na dokazu, da je zemlja kugla, bit će sazdano cjelokupno znanje o svemiru. Svi sistemi mislilaca zasnivat će se ubuduće na tom putovanju, kosmografi, prirodoslovci, astronomi, filozofi, historici i piloti uče nove stvari, a pravi opseg svijeta, kojega su dotad prenisko ocjenjivali, postao je poznat svima. Doba velikih otkrića završeno je sad ovim najvećim otkrićem.

Iz tih učenih računa mogu se izvesti zaključci. U novoj epohi čovječanstva može se hipoteza vjenčati s iskustvom. Kopernik razmišlja o nebeskom svodu i o planetima. Galilej slijedi svoju logiku, a Tycho de Brache i Johannes Kepler ubrzo će postaviti definitivne zakone.

Što za jedne znači novac, a za druge bogaćenje njihovih fakulteta, to za politiku znači njezin prestiž. Karlo španjolski može sad zaista reći, da u njegovu carstvu sunce ne zapada. Uostalom, njegova je partija s Portugalcima svršila remis. Brito je anektirao Moluke, a Valladolid se bori za svoj akademski naslov vlasništva. Zasad ne znaju ni oni na rijeci Tejo, ni oni u Kastiliji, da je taj projekt, taj nevjerojatni pothvat, koji se tisuće godina činio nemogućim, nastao zapravo zabunom.

Tek kad su učenjaci točnije istražili i pomno zbrojili udaljenosti, ustanovili su, da se otoci čudesa ne nalaze na španjolskom području, već na lisabonskoj polovici onkraj demarkacione crte. Karlo i ne čeka na to, jer ima dovoljno posla s Peruom i s Meksikom, s Kubom i Panamom, i s cijelom Evropom. On je nestalan, zato i mudar. Valladolid prepušta Moluke Lisabonu, a Portugal plaća odstupninu od tri i pol milijuna maraka srebra. Time su obje strane otprilike izjednačene, jer je podjednaku vrijednost Lisabon oteo Španjolskoj na Ternateu i u Tidoreu.

A ljudi? Alvardo de Mesquita pušten je iz zatvora u Burgosu. Dezerter Gomez je — iz razloga, čija se tajna skriva u zamršenom slijedu misli birokratskih ministarstava i neistraživim mislima carskih savjetnika — dobio plemstvo »specijalno za svoje zasluge u Magellanovoj ekspediciji«.

Dvije stotine šezdeset i pet ljudi isplovilo je na tu ekspediciju, a kući su se vratila trideset i četvorica, zajedno s onima, koje su Portugalci zadržali na Kapverdima, u Santiagu, prigodom bijega »Victorije«. Španjolska je te ljude trijumfalno pozdravila, slavila ih i dala im malu odštetu. Na kraju su morali biti zadovoljni, što ih nisu izveli pred sud.

Elcano je postao vitezom. Dobio je sjajan grb sa zlatnim dvorcem na crvenom polju, s emblemima mirodija i slikama kraljeva s Ternatea i Tidorea, koji mu nose štit. Znak njegova dostojanstva ovija traka s natpisom, koja se vije oko globusa i objavljuje: Hic primus geometres.

Karlo mu osim toga obećava godišnju mirovinu od četiri tisuće osam stotina maraka srebra. Tu mu mirovinu najprije isplaćuju, a zatim obustavljaju zbog nedostataka sredstava. Elcano se nato pridružuje mornarici, koja bi, slijedeći Magellanov put, htjela da stigne

na Moluke. Još jednom prolazi kroz morski tjesnac, nazvan imenom čovjeka, koji ga je svladao. Čim je mornarica uplovila u Pacifički ocean, bura ju je raspršila, i Elcano umire na zapadu Amerike, u Tihom oceanu, na otvorenom moru. U svojoj oporuci nadario je dvije ljubovce i dva nezakonita djeteta, a majku je ostavio bez imutka.

U Sevilli u isto vrijeme viđaš kadšto oniskog starca, čije lude geste izazivaju dječje poruge. To je Ruy Faleiro, koji živi od bijedne plaće, što ju je dobio kao milostinju. Čežnja ga je potjerala u Portugal, a ondje ga je dom Manuel dao zatvoriti. Deset je mjeseci odležao u tamnici, a onda ga, kad je potpuno sišao s uma, vratiše Španjolskoj. Napadaji su već tako jaki, »da ga često ne može svladati ni pet ljudi.«

U luci možeš vidjeti i Spinosu. On je carski nadglednik brodova, koji tovare teret za Indiju. To je ugodan i miran položaj. Pigafetta se požurio u domovinu. Ondje je kao međunarodna glasovitost ušao u pratnju velikoga meštra na Rodu. Njemu on posvećuje svoje bilješke, te postaje vitezom Ivanova reda.

A vjerna korveta »Victoria«, ta karavela od osamdeset i pet tona, orahova ljuska, koja je pobjedonosno svladala borbu s elementima i sve podmuklosti čitavog prostora svijeta?

Casa de las Indias poznaje samo propise i ne zna ništa o pijetetu. Podrtina je popravljena i poslana na put u Ameriku. Međutim, jednako kao i kod »Trinidada«, brodovi su dokazali da imaju značaj, ako ga ljudi već nemaju. Vraćajući se sa svojega drugog putovanja, nestala je »Victoria« sa svim živim na palubi. Oviedo, pisac i njezin suvremenik, posvetio joj je dostojan posmrtan govor: »Bilo je kao da morski valovi žele osvetiti ponizivanje ponosnoga broda. Trebalo ga je sačuvati

za potomstvo, kao rijetkost i relikviju, taj brod, koji je prvi oplovio svijet.«

Preostaje još admiral! Pet mjeseci nakon borbe na Maktanu umire u Sevilli njegov sin Rodrigo, a dona Beatriz umire pola godine poslije svojega djeteta.

Španjolska ne priznaje nikakve baštinike komodorove, a dom Manuel daje na »quinta de Souta« u Sabrosi razbiti Magellanov grb. Nikakav znak ne smije podsjećati na nekadašnjega paža. Pleme toga čovjeka mora nestati, a izbrisano je i sjećanje na nj.

Mari li on zato? Negdje, na nekom zapovjedničkom mostu, uvijek stoji »veliki kapetan«. Premda brodski pramac ne siječe više nove geografske širine i ne plovi u nepoznate predjele, u neotkrivene zemlje, on je nazočan svuda, gdje se propinju valovi, gdje oceani kipe, dok zvijezde svjetlucaju iznad Južnoga mora i dok se kugla zemaljska mirno okreće oko svoje osi; njegov duh upravlja kormilom, njegovo oko zaviruje u kompas, a njegova neumoljiva zapovijed zove na dužnost one, koji oklijevaju.

Dogod budu morske mijene udarale o obale Zemlje, dok se god šumna plima bude izmjenjivala s blagom osekom, njegovo će ime, i spomen, što ga je ostavio, njegov primjer života, koji se iz ničega sam uzdigao do savršenstva i svojom snagom probio do ispunjenja, biti uzor, što oduševljava, a slika njegova zaista herojskoga života ostat će neumrla.

Djelo je nijemo.

Djelo je vječno.

POVJESNI PODACI O ŽIVOTU FERNANDA MAGELLANA I O PRVOJ PLOVIDBI OKO ZEMLJE

Godine 1480. rođen je Fernão de Magalhaes u Villa de Sabrosa u pokrajini Traz-os-Montes, u Portugalu. — 25. ožujka 1505. Magalhaes putuje u Indiju. — 10. listopada 1510. ratno vijeće u Cochinu. — Lipnja 1512. Magalhaes je opet u Portugalu. — 1514. Magalhaes u Maroku. — 20. listopada 1517. Magalhaes stiže u Sevillu. — 1518. zaruke i vjenčanje s donnom Beatriz Barbosa. — Veljače 1518. Magallan u Valladolidu. — 23. veljače 1518. sporazum s Arandom. — 22. ožujka 1518. sklapanje ugovora u Valladolidu. — 22. listopada 1518. pobuna naroda u Sevilli. — Ožujka 1519. rodio se Rodrigo Magallan. — 20. rujna 1519. armada je isplovila iz luke Sanlucar de Barrameda. — 29. ožujka 1520. početak zimovanja u Puerto San Julian. — 1/2 travnja 1520. pobuna u Puerto San Julian. — 22. svibnja 1520. brodolom »Santiaga«. — Srpnja 1520. otkriveni su Patagonci. — 22. listopada 1520. pronađen je Magallanov tjesnac. — 1. do 27. studenog 1520. prolaz kroz Magallanov tjesnac. — 6. ožujka 1521. iskrcavanje na Massaui. — 7. travnja 1521. dolazak u Cebu. — 14. travnja 1521. krštenje na Cebu. — 27. travnja 1521. Magallanova

smrt na Maktanu. — 1. svibnja 1521. izdaja u Cebu. — 29. lipnja 1521. dolazak u Borneo. — 31. srpnja 1521. bijeg s Bornea. — 6. studenog 1521. brodovi stižu pred Moluke. — 21. prosinca 1521. »Victoria« odlazi iz Tidorea. — Svibnja 1522. »Victoria« na Rtu Dobre Nade. — 9. srpnja 1522. »Victoria« kod Kapverda. — 6. rujna 1522. »Victoria« se vraća u Sanlucar. — 8. rujna 1522. »Victoria« opet u Sevilli. — 6. travnja 1522. »Trinidad« je isplovio. — 21. listopada 1522. »Trinidad« opet pred Ternateom. — 2. kolovoza 1527. četvorica preživjelih s »Trinidada« stižu u Španjolsku.

LITERATURA

Abhandlungen zur Verkehrs- und Seegeschichte, izdao Dt. Schäfer, 4 sveska, Berlin 1908.

Agostini A. M. de: Zehn Jahre in Feuerland, Leipzig, 1924.

Argensolo B. D.: Beschreibung der molukkischen Inseln, Frankfurt, 1710.

Albo Francisco: Logbücher der Expedition Magallan, 1519 do 1522.

Albrecht Johannes: Beiträge zur Geschichte der portugisischen Historiographie, Halle/Saale, 1915.

Auserlesene Chronik vom Anfang der Welt bis 1535. durch Csp. Hedius aus dem Lateinischen in das Teutsche übersetzt, Strassburg 1539.

Baldaeus: Beschreibung der berühmten ostindischen Küsten..., Amsterdam 1672.

Beaglehole J. C.: The Exploration of the Pacific, A. and C. Black Ltd; 4—6 Soho Square, London W. I. 1934.

Benson E. F.: Ferdinand Magellan, London, John Lane the Bodley Head Ltd. 1929.

Bibliothek denkwürdiger Reisen, 3 Bände, Hamburg 1908, 1909.

Boehme, Max: Die grossen Reisensammlungen des 16. Jahrhunderts und ihre Bedeutung, Strassburg 1904.

Bokemeyer H.: Die Molukken, Geschichte und quellenmässige Darstellung der Eroberung, Leipzig, 1888.

Briefe des Ferdinand Cortes an Kaiser Carl V. über die Eroberung von Mexico, izdao Stapfer, 2. sveska, Heidelberg 1779.

Brosse de: Vollständige Geschichte der Schiffahrten nach den unbekannten Südländern, preveo Adelung, Halle 1767.

Calveton, Urbanus: Novae novi orbis historiae, 1578.
Chassanes: Catalogus Catalogus gloriae mundi, 1529.
Chatelux marquis de: Abhandlung über die Vor- und Nachteile, die für Europa aus der Entdeckung von Amerika entstehen, Halle 1788.
Correa, Gaspar: Lendas da India, Lissabon 1558.
Cuspinianus J.: Auserlesene Chronik von C. Julio Ceasare bis auf Carolum quintum, Strassburg, 1514.
Darwin Charles: Reise eines Naturforschers um die Welt, Stuttgart 1875.
Diercks G: Portugisiesche Geschichte, Berlin 1927.
Dokumente zur Geschichte Karls V., Philipps II. und Ihrer Zeit, J. J. Doellinger, Regensburg, 1862.
Ehrmann Theophil Fr.: Geschichte der merkwürdigsten Reisen, welche seit dem 12. Jahrhundert zu Wasser und zu Lande unternommen worden sind, 11 svezaka, Frankfurt, 1791.
Frank St.: Chronika oder Zeitbuch bis 1531, Strassburg, 1531.
Geschichtliche Darstellung der Erdumseglung und der Entdeckungen in der Südsee von Magalhaes bis zum Tode Cooks, 2 sveska, Leipzig 1840.
Gomara Francisco Lopez de: Historia general de las Indias, Amberes, 1554.
Günther Siegmund: Martin Behaim, Bamberg, 1890.
Günther Siegmund: Das Zeitalter der Entdeckungen, Leipzig 1912.
Gusinde M.: Die Feuerlandindianer, Mödling, 1931.
Hawkesworth Joh.: Geschichte der Seereisen und Entdeckungen im Südmeer, 3. sveska, preveo Johann Friedrich Schiller, Berlin, 1774.
Henle G.: Eine Fahrt nach Patagonien und dem Feuerland, Würzburg, 1928.
Herrera Antonio de: Historia general de los Hechos de los Castellanos en las islas y tierra fiume del maro oceano, Madrid, 1601.
Hohoff W.: Die Revolution seit dem 16. Jahrhundert, Freiburg, 1887.
Jakob G.: Der Einfluss des Morgenlandes auf das Abendland während des Mittelalters, Hannover, 1924.
Klunzinger C.: Anteil der Deutschen an der Entdeckung von Südamerika, Stuttgart, 1857.

Koelliker Oskar: Die erste Umseglung der Erde durch Fernando de Magallanes und Juan Sebastian Delcano 1519 bis 1522, prikazano po izvorima, München i Leipzig, 1908.
Leben der Durchläuchtigsten Seehelden und Erfinder der Länder dieser Zeiten, anfahend mit Christoph Columbus, Sultzbach 1681.
Mavor W.: Bericht von dem berühmtesten See- und Landreisen, 2 sveska, Liegnitz, 1801.
Michaelsen W.: Hamburger Magalhaensische Sammelreise, Reisebericht 1896.
Montalban F. J.: Das spanische Patronat und die Eroberung der Philippinen, Tübingen 1930.
Murr Ritter von: Diplomatische Geschichte des portugisieschen Ritters Martin Behaim, Gotha, 1801.
Oberhummer, Eugen: Ferdinand Magellan und die Bedeutung der ersten Erdumseglung, predavanje, specijalno izdanje Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft Wien, 1921.
Oviedo, Gonzales, Fernando de: Historia general de las Indias, Sevilla, 1537—1557.
Pigafetta Antonio: Notizie del mondo nuovo con le figure de paesi scoperti descritte, Bibliotheca Ambrosiana, Milano.
Plischke Dr. Hans: Fernão de Magalhaes, Die erste Weltumseglung, Leipzig 1926.
Plischke Dr. Hans: Entdeckungsgeschichte vom Altertum bis zur Neuzeit, Leipzig 1933.
Ploetz Karl: Hauptdaten der Weltgeschichte, Leipzig 1914.
Poppe J. H. M. von: Geschichte aller Erfindungen und Entdeckungen, Stuttgart 1837.
Soltau D. W.: Geschichte der Entdeckungen und Eroberungen der Portugiesen im Orient von 1415 bis 1539 nach der Barros, 5 svezaka, Braunschweig 1821.
Stadelmann Rudolf: Vom Geist des ausgehenden Mittelalters, Halle 1929.
Stanley, Lond of Alderley: The first Voyage round the world by Magellan, London, Hakluyt Society, 1874.

RUDOLF BAUMGARDT
FERNANDO MAGELLAN

*

Preveo

VLATKO ŠARIĆ

*

Korektor

VELJKO PRIBIĆ

*

Opremio

ZOLTAN GABOR

*

Štampanje ove knjige
završeno je mjeseca februara 1957 g.
u grafičko-nakladnom zavodu »Tipografija«
u Zagrebu

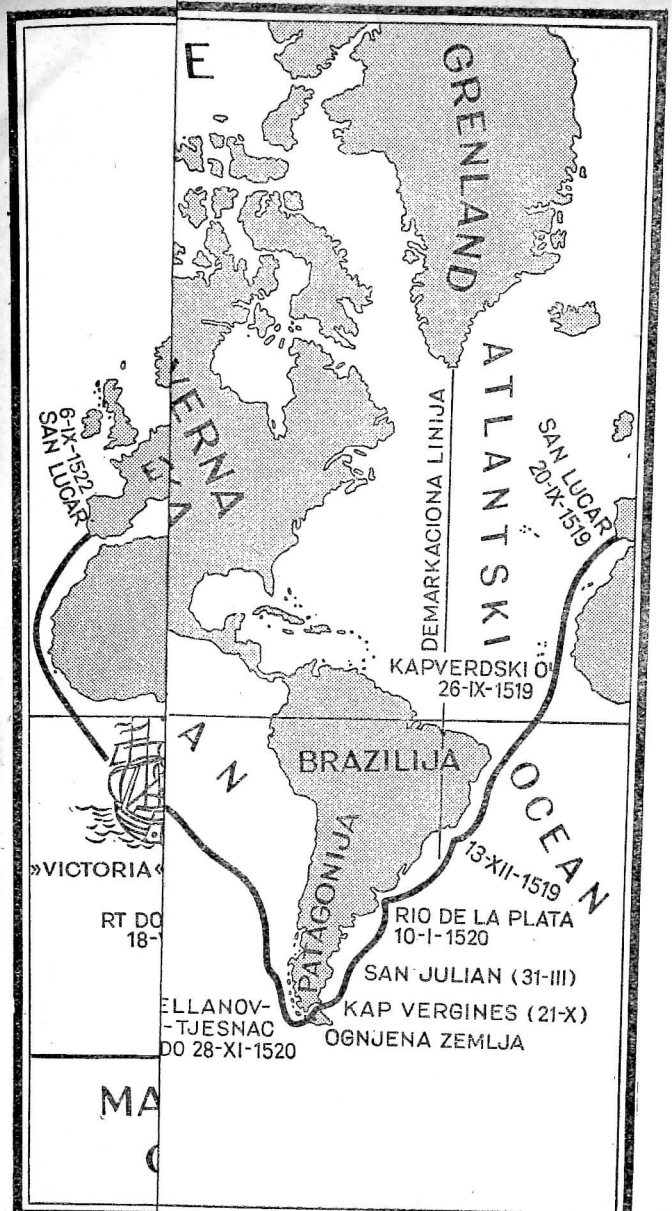

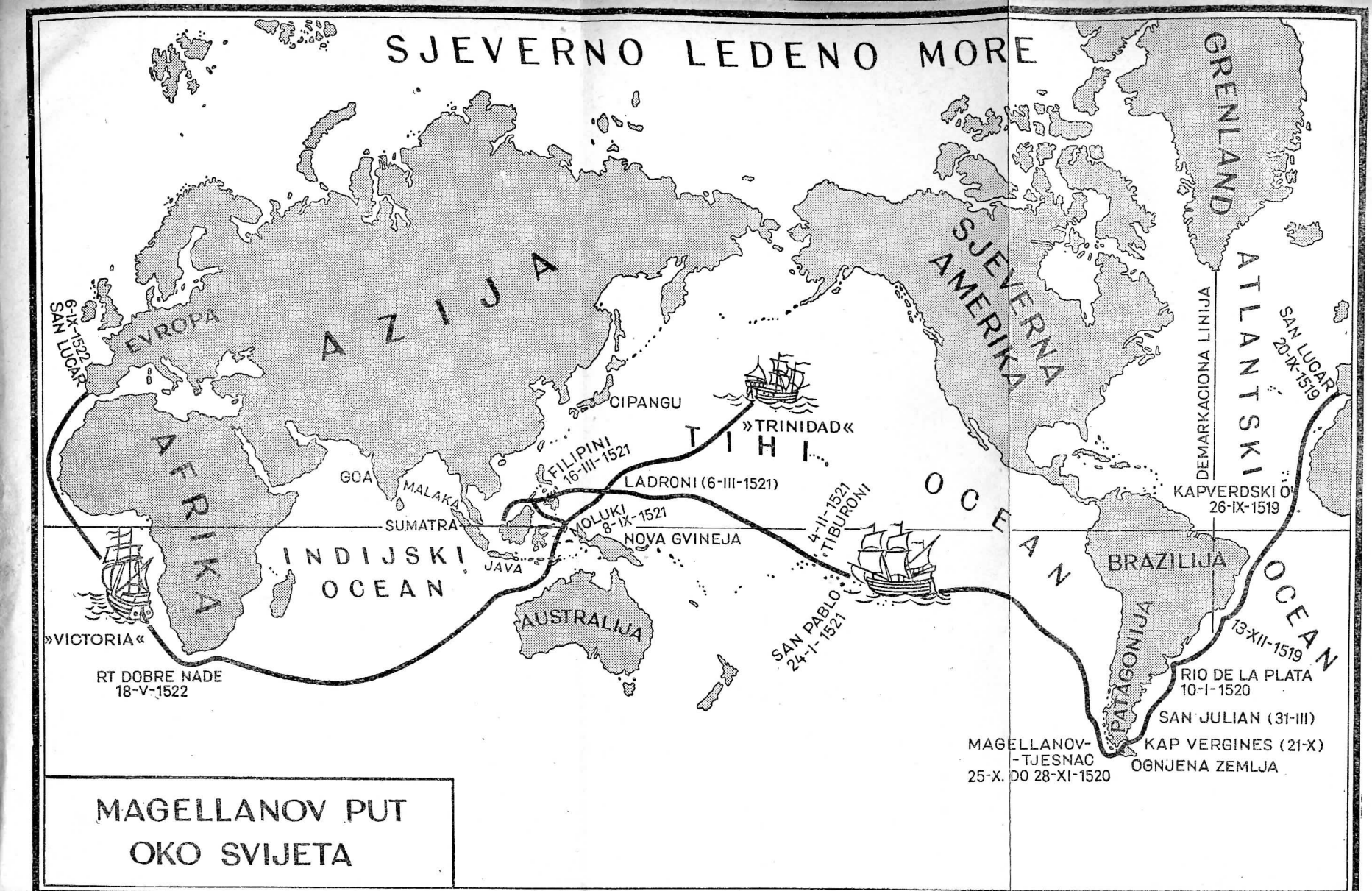

MAGELLANOV PUT OKO SVIJETA